

- مشارکت مردم، راهکار رفع مشکلات مدیریت شهر
- خلق محیطی پایدار هوشمند در سایه مشارکت مردمی
- یازشمناسی مرحله، توانمند کردن آن با عصر جدید
- با همسازهای شهروندمدار و مراقب برنامه ریزی پایدار
- مشارکت مردم در شهرها، از مفهوم تا اجرا
- مشارکتی بزرگ در تولد نهادهای اقتصادی
- بررسی چگونگی مفهوم مشارکت در مجموعه نوآوری و مقررات شهرداریها
- راهکارهای افزایش مشارکت زنان در گردشگری
- شهروندان زیستن، رمز کیفیت زندگی شهری

سازمان شهرداری‌ها و ستاد مرکزی نمایشگاه

وزارت کشور
سازمان شهرداری‌ها و ستاد مرکزی نمایشگاه

دومین نمایشگاه جامع مدیریت شهری و دستاوردهای شهرداری‌های سراسر کشور

Exhaustive Exhibition of Urban Management and Municipalities Achievements in Iran

Tehran Mosalla Imam Khomeini تهران مصلاي بزرگ امام خميني (ره)

15 Nov - 12 21 الی 24 آبان ۱۳۹۰

ستاد برگزاری نمایشگاه - خیابان سپهرودی شمالی - خیابان شهید قندی - پلاک ۶۷ - واحد ۵ تلفکس: ۸۸۵۳۷۶۶۸-۹، ۸۸۵۳۲۸۲۳

www.imox.ir

شهرداریا ۱۰۲

ماهنامه پژوهشی-آموزشی، اطلاع‌رسانی
دولت‌ساز، شهری و مدیریت شهری
سال نوزدهم - شماره ۱۰۲ - مهر ۱۳۹۰

محور اصلی:

مشارکت در شهر

طرح روی جلد مربوط به محور اصلی
عکس پشت جلد: مشارکت در ساخت بزرگترین ایستگاه جهان

- ۱- مطالب مندرج در ماهنامه لزوماً بیانگر دیدگاه‌های سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها نیست.
- ۲- ماهنامه در ویرایش و تخصص مطالب آزاد است.
- ۳- مطالب ارسال شده به هیچ وجه بازگردانده نخواهد شد.
- ۴- استفاده از مطالب و طرح‌های ماهنامه تنها با ذکر حافظ مجاز است.
- ۵- مقالات باید دیجیتال یا لوح فشرده در مجلد (فارسی Win10 XP) همراه باشد.

صاحب‌به امتیاز:

وزارت کشور، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور

مدیر مسئول: حمیدرضا ارشادمش
زیرنظر: محمدجواد سجادی‌نژاد
مدیر انتشارات: حسین رحیب‌سلاحی
تحریریه: مصطفی رستم‌خانی، عباس جلالی،
آرش سرایی

همکاران این شماره:

علی‌حقی‌بنیاد، مریم جواهریان، حدیثه گرتناسی،
شهرزاد فرزین‌یاک، معصومه توانا، لیلا آنتخاری
ویراستار: منیره قنبریان
مدیر هنری: حمید نیک‌خواه
صفحه‌آرک: گلناز قهوی
رایانه نگار: معصومه توانا

نشانی:

تهران، خیابان کارگر شمالی، پلاک ۱۰ بلوار کشاورز، نیش
کوچه سمر، پلاک ۱۸۸۲، انتشارات سازمان شهرداریها
کد پستی: ۱۳۱۸۷۳۵۱۶
تلفن: ۸۵ و ۶۳۹-۱۳۸۳
آمار: ۶۶۴۲۸-۸۹

<http://www.imo.org.ir>

ISSN: 1606-7495

E.mail: shahrdariha@yahoo.com

- ۲ یادداشت .....
گزارش اصلی
۳ - مشارکت مردم، راهکار رفع مشکلات مدیریت شهر / علی‌حقی‌بنیاد، مریم جواهریان .....
اندیشه و پژوهش
۱۰ - خلق محیط‌های پایدار هویت‌مند در سایه مشارکت مردم / مصطفی عباس‌زادگان، حمیدرضا خطیبی .....
۱۵ - بازنشاسی «خانه» توانمند کردن آن با عصر جدید / عزت‌الله فتوحی، مسعود شیخی .....
۲۱ - با همسایه‌های شهروندمدار و مراتب برنامه‌ریزی پایدار / شهرام بذرگری .....
گفتگو
۲۵ - مشارکت مردم در شهرها، از مفهوم تا اجرا، گفتگو با دکتر ایمانی .....
۳۰ - مشاور حقوقی / حسین نجفی .....
۳۴ - مشاور اداری، مالی / جمشید رضایی .....
شهرداری‌ها به روایت استاد
۳۹ - مشارکتی بزرگ در تولید نهادی اقتصادی / عباس جلالی .....
قانون شهر
۴۲ - تعریف مجموعه شهری و شاخص‌های آن .....
شورا و مشارکت
۴۳ - بررسی جایگاه مفهوم مشارکت در مجموعه قوانین و مقررات شهرداری‌ها / نصیه قمری .....
تجربیات جهانی
۵۲ - مدیریت محیطی در شهرهای هند / مستوره قلی‌پور، حانیه نورانی .....
۵۹ - فرصت شراکت کارآمد در اندازه شهرهای افریقا / شهرزاد فرزین‌یاک .....
شهرها و شهرداری‌های جهان
۶۳ - تقویت ساختارهای شهری در سرب / اصلاحات در بخش حمل و نقل سوهده / شراکت برای شهری سبز / .....
آموزش
۶۶ - راهکارهای افزایش مشارکت زنان در گردشگری / مهرداد کرمی، فریبه پیرمحمدی .....
اخبار سازمان
۷۳ - اخبار سازمان .....
دیدگاه
۷۸ - شهروندوار زیستن، رمز کیفیت زندگی شهری / مرتضی محمدرزاده .....
اخبار کوتاه
۷۹ - احداث ساختمان امتداد و نجات شهرداری مانه / پارک ترافیکی کوهسار ملایر / افزایش رضایت و .....
یک شهر، یک نگاه
۸۲ - از کوکا / تودشک / چه‌زبانگه / خورا / درود / ساری / سی‌سخت / کاشان / گربوخواه / مانه / همدان .....
آمار شهر
۸۵ - ویژگی‌های جسمیتی و اجتماعی اعضای شورایی‌های محلات در پهنه‌های جغرافیایی شهر تهران / افق جلالی .....
وزارتان شهری
۸۹ - شراکت عمومی - خصوصی / شهرزاد فرزین‌یاک .....
تازه‌های نشر
۹۰ - تاریخچه‌های درختان از مشارکت در ایران / عباس جلالی .....
۹۲ - فهرست لاتین

■ حمیدرضا ارشادش

شهر بزرگترین نماد تمدن بشری است که انسان آن را برای امنیت، آسایش و رفاه خود بنا نهاده است. شهر که مجموعه‌ای از کالبد و اجتماع را در برمی‌گیرد، انسان را در سطحی بسیار وسیع و در بستری از ارتباطات پیچیده به سوی رهنمون می‌سازد که علی‌القاعده باید در راستای دستیابی او به کمال انسانیت باشد. از سوی دیگر شهر فقط یک سکونتگاه نیست بلکه «آبادی» است که روح اجتماع را متبلور کرده و از آن هویت می‌گیرد. بنابراین شهر هویتی واسطه فرهنگ تشییل خود دارد و همزمان نیز نسل‌های بعدی ساکن را شهروند می‌گرداند.

در آموزه‌های دینی و مذهبی ما نیز بحث اجتماع و مشارکت دارای جایگاه ویژه و خاصی بوده و فعالیت‌های مشارکتی مورد تأکید است و همواره خیر و برکت در مشارکت - بهره‌گیری از این سرمایه اجتماعی - جاری است (بدالله مع‌الجماعه). حضور در فضاهای عمومی و جمعی چون مساجد، مدارس، بازار و ... با آداب خاصی همراه و قرین بوده و قوانین ویژه‌ای برای مجامع می‌بایستی لحاظ گردد. جالب آنکه در نوع معماری این فضاها نیز ویژگی‌های خاصی در برگزیده موضوع اجتماع و مشارکت وجود دارد که برگرفته از اهمیت ماهوی موضوع می‌باشد. نحوه برگزاری و شکل کلاسهای درس و بحث در این فضاها از موارد شایان ذکر است.

از دیگر ابعاد در شهر «حیات مدنی» است. این مفهوم ارتباط نزدیکی با مفهوم شهروند دارد. شهروند کسی است که حقوق فردی و جمعی خود را می‌شناسد و از آن دفاع می‌کند. قانون را می‌شناسد و با عمل به آن مطابقت دارد. فردی که در امور شهر مشارکت دارد. در مشارکت شخص این فرصت را می‌یابد که از قابلیت‌های خود برای دستیابی به اهداف گروهی استفاده کند و در اینجا است که فرق آن با موافقت آشکار می‌شود. مشارکت چیزی بیش از گرفتن موافقت یک جمع برای تصمیم قبلی است. در واقع نوعی داد و ستد اجتماعی دوسویه است میان مردم و نه قبولانند اندیشه‌های مدیران در مشارکت نقش اصلی را مشارکت‌کننده است که می‌کوشد توانایی‌هایش را آشکار سازد. مشارکت یعنی مشارکت در برنامه‌ریزی، اجرا، نظارت و ... در کلیه برنامه‌های موردنظر برای شهر چرا که استفاده از مشارکت مردمی برای است با رفع یا کاهش معضلات مدیریت شهری. استفاده از مشارکت شهروندی باعث صرف انرژی، زمان، هزینه و امکانات کمتر و انجام کارهای بیشتر و بهتر در شهر می‌شود. مداخله شهروندان در اداره امور باعث آشنایی مستقیم آنان با مسائل شهر شده و این خود منجر به اصلاح نظر و نگاه مردم به مدیریت شهری می‌گردد. در عصر حاضر شهروند موقعیتی برتر و مطلوب‌تر از ساکن شهری یافته. او کسی است که در تصمیم‌گیریها آگاهانه و داوطلبانه شرکت می‌کند. مشارکت شهروندی باعث ایجاد حسن اعتماد شهروندان نسبت به مدیران می‌شود و متقابلاً مدیران شهری نیز باید با ایجاد رابطه مستقیم با مردم این حس را تقویت کنند. مشارکت شهروندان در اداره شهرها باعث افزایش همکاریهای اجتماعی و نیز افزایش حس تعلق آنان به شهر می‌شود. اجتماع شهری باعث می‌گردد که کنش متقابل اجتماعی شکل بگیرد و واحد مکانی شامل این کنش‌ها محله است. برای رسیدن به اصول توسعه محله‌ای بایستی بستر مناسبی برای تحقق این امر مهیا گردد. این بستر مناسب همان قابلیت‌ها، ظرفیت‌ها و توانهای محیطی، اجتماعی و ... می‌باشد. ظرفیت‌ها یا به صورت بالقوه در جامعه و محیط وجود دارند و یا بالفعل مورد استفاده قرار می‌گیرند. پس باید توجه داشت که بافت کالبدی و اجتماعی محله تأثیر متقابل به همدیگر دارند و عمدتاً بافت کالبدی زمینه‌ساز مسائلی اجتماعی است و در این میان عرصه عمومی شهر محل سرمایه‌گذاری اجتماعی است. آنچه در عرصه‌های عمومی جریان دارد و اتفاق می‌فتد، هویت‌ساز است و این همان شاکله مکان است. وقتی مکانی در شهر شاکله داشته باشد خاطره می‌سازد، در ذهن می‌ماند و تعلق مکانی ایجاد می‌نماید. اگر این پاتوق‌ها و شاکله در شهر وجود نداشته باشد خاطره و تعلق ایجاد و حاصل نمی‌شود و بوخت جمعی دست‌یافتنی نیست.

مشارکت مردم، راهکار رفع مشکلات مدیریت شهری

■ علی حق پناه
■ مریم جواهریان

■ در دنیای امروز، مشارکت مردمی یکی از راههای رسیدن به پیشرفت و توسعه است. اهمیت نقش موثر مردم و مشارکت آنها در حرکت به سمت توسعه پایدار شهری بر کسی پوشیده نیست و برای حرکت به سمت توسعه متعلق به مردم باید خود مردم از دسترسی به فوائد توسعه احساس رضایت داشته و ملاک موفقیت را تعیین کنند. به دلیل گستردگی ابعاد و تغییر در ماهیت مسائل شهری و پیچیدگی آن، جامع‌نگری و توجه به ابعاد مختلف مسأله به منظور حل آن امری اجتناب‌ناپذیر است. در این قضا تأکید برنامه‌ریزان شهری بیش از هر زمان به سطوح پائین و ابعاد ملموس زندگی شهری متمرکز شده است. با توجه به تجارب جهانی خردترین واحد در نظام برنامه‌ریزی، را که کانون کنش و واکنش‌های اجتماعی است، می‌توان در قالب "محله" و بر پایه واحد اجتماع محلی ارزیابی کرد. رهیافت مشارکت محلی، مردم را برای داشتن نقش موثر در سرنوشت‌شان آماده می‌کند و آنها را قادر می‌سازد تا در فرآیند توسعه مشارکت نمایند. بسیاری از برنامه‌ریزان و مدیران شهری در جهان بر ترویج نگرش مشارکتی برای مدیریت و برنامه‌ریزی از پائین به بالا و توانمندسازی با هدف نظارت بر اقدامات توسعه‌ای تأکید دارند و تصمیم‌سازی در خصوص حل مسائل شهری مبتنی بر اجتماعات محله‌ای با هدف تأمین شرایط لازم برای رفاه شهروندان را مدنظر داشته‌اند.

بمنظور تبیین و تشریح مسائل پیشگفته و محور موضوعی این شماره می‌گردی با شرکت:

- آقای دکتر غلامرضا غفاری، عضو هیات علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
- آقای مهندس محمد مشاری، مدیرکل آموزشهای شهروندی (معاونت فرهنگی اجتماعی) شهرداری تهران
- آقای محمدجواد سجادی‌نژاد، مشاور ریاست سازمان و رئیس موسسه فرهنگی اجتماعی مطبوعاتی شهروند (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور) پیش روی شماست.

• بهتر است ابتدا از تعاریف این حوزه شروع کنیم و این که بحث مشارکت در برنامه‌ریزی شهری چه مفهومی دارد و به چه شکل معنا پیدا می‌کند؟

غفاری: وقتی بحث مشارکت مطرح می‌شود، اولین نکته‌ای که به ذهن ما می‌رسد این است که مشارکت را یک علم و یک عمل تعریف کنیم. کسانی که از دید جامعه‌شناختی به مشارکت نگاه می‌کنند آن را به عنوان یک کنش هدف‌دار می‌بینند زیرا کنش با رفتار تفاوت دارد. کنش عملی است که بر مبنای یک اندیشه، طرح، فکر و ایده شکل می‌گیرد؛ بنابراین از این طیف ما به مشارکت به عنوان یک عمل نگاه می‌کنیم. اساساً این عمل را مجموعه‌ای از افراد شکل می‌دهند و به تعبیر دیگر این کنش در جمع معنا پیدا می‌کند. به همین خاطر این کنش را به نوعی یک عمل متمایلی می‌دانند. وقتی از مشارکت به عنوان یک عمل و شکل فرآیندی آن صحبت می‌کنیم، از نقطه اول تصمیم‌گیری شروع و در قسمت اجرا، نظارت و برخورداری از منافع مشارکت را مطرح می‌کنیم. به این مشارکت نباید فقط در یک بخش توجه کرد؛ بلکه باید در کل فرآیند برنامه‌ریزی شود و مدنظر قرار گیرد. در جمع‌بندی پرسش اول، مشارکت را باید فرآیندی دانست که در سراسر بحث برنامه‌ریزی حضور دارد و یا به نوعی می‌توان طیف‌بندی مشارکت را بر اساس فرآیند برنامه‌ریزی مطرح کرد.

• ارکانی که در این مشارکت دخیل و حوزه‌ها و مجموعه‌هایی را که در این مشارکت مؤثرند، کدام بخشها هستند؟

مشاری: ارکان براساس حوزه عمل و اجرا برای مجموعه‌های اجرایی شکل می‌گیرند. مشارکت همان طور که آقای دکتر فرمودند، یک فرآیند کاملاً اجتماعی است. هویت جمعی مردم در این فرآیند شکل می‌گیرد و اجتماع باید به آن کمک کند و نیرو دهد. در شکل کلان قضیه نیز،

مشارکت یک قانون نانوشته بین مردم و ارکان جامعه است؛ ولی همین قانون نانوشته موتور حرکت پویاتر مردم در فرآیند

مشارکت اجتماعی است. حضور مردم در فرآیند مشارکت آگاهانه و دلوطلبانه است و این برای نهادها و سازمان‌ها این الزام را به وجود می‌آورد که در هر سطح و حوزه بستر این مشارکت مردمی را فراهم کنند. گاه این مشارکت در حوزه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، محلی، بین‌المللی و... است. این مشارکت بسترسازی در نهادها را الزامی می‌کند و این که در هر بخشی که لازم است تصمیم‌گیری، مشارکت در اجرا، مشارکت در تأمین منابع و... و در هر حوزه حتی نظارت هم انجام شود.

به نظر من اگر این رکن‌ها موافق را برطرف کنند تا اراده لازم در بخش دولتی و مدیریتی جامعه ایجاد شود، در بخش مشارکت دلوطلبانه مردم، که نیازمند اعتمادسازی است، به یک پویایی و مشارکت معتاد می‌رسیم.

سجادی نژاد: در پی تکمیل سخنان عزیزان این را عرض کنم که از مشارکت به عنوان یکی از مباحث اناسی در توسعه و پیشرفت در حوزه‌های مختلف می‌توان یاد کرد. اگر خانواده را کوچک‌ترین واحد جامعه بدانیم، مشارکت در بین اعضای خانواده به داشتن یک خانواده متروقی منجر می‌شود. هر چقدر این امر گسترش پیدا کند، در عرصه‌های گوناگون شکل‌هایی مختلف پیدا می‌کند. در شرکت‌های پیشرفته دنیا مشارکت را بین همکاران به وجود می‌آورند تا در سود و زیان آن شرکت نقش داشته باشند. همین امر خروجی کارمندان را بهتر خواهد کرد. در حوزه‌های عمومی هم قطعاً همین گونه است و مردم به عنوان شهروندان در جامعه ذی‌نفع هستند.

هر چه قدر افراد احساس کنند در فرآیندهای جامعه نقشی بیشتر دارند، طبیعتاً در اداره امور آن جامعه مشارکتی بیشتر خواهند داشت؛ یعنی ممکن است هزینه‌ها کمتر یا بیشتر شود. در تمام حوزه‌ها (ورزشی، سیاسی و...) به نظر من مشارکت شالوده توسعه هم‌جانبه در یک جامعه در عرصه‌های مختلف خواهد بود.

غفاری: طبیعی است که بحث مشارکت بسیار گسترده است و می‌توان آن را از زوایا و ابعاد مختلف پیگیری کرد. با توجه به نکاتی که مطرح شد، مشارکت موتور توسعه در این دوره محسوب می‌شود و در عرصه‌های مختلف توجه به مشارکت بیشتر شده است. اما این مشارکت را اگر در هر عرصه‌ای، چه در بحث‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی در شهرها، کلان‌شهرها و چه در محلات بخواهیم در نظر بگیریم، به نوعی نیازمند یک پیشرفت‌هایی است که به نوعی تعیین‌کننده عمل مشارکتی خواهند بود. تودیدی نیست که مشارکت به عنوان یک فعل از کنش‌گران، عاملان و کارگزاران اجتماعی صادر می‌شود.

نکته مهم این است که این عاملان اگر بخواهند فعال باشند باید برخی قابلیت‌ها را داشته باشند.

این توانایی‌ها عمدتاً اکتسابی هستند. بحث قابلیت‌های فردی با این که افراد چگونه آموزش ببینند؛ آمادگی ذهنی پیدا کنند و برای مشارکت قابلیت شخصی داشته باشند ارتباط دارد. یک مسئله دیگر بحث نهادی و ساختاری است. اگر بخواهیم به بسترهای مشارکتی به نوعی توجه کنیم، باید به کارگزاران و عاملان هم توجه کنیم و این که در بخش دیگر نهادها چگونه مشارکت را تعریف می‌کنند و این مشارکت تا چه شعاعی پیش می‌رود. همچنین این امر ضرورتی دیگر را مطرح می‌کند؛ وقتی این مشارکت می‌خواهد صورت گیرد، آیا سازمان‌یافته است؟ این مشارکت باید به نوعی شکل سازمانی داشته باشد و این جاست که بحث سازمان‌های محلی و تشکلی‌های غیردولتی مطرح می‌شود.

• با توجه به تعریف مشارکت و ارکانی که گفته شد، این مشارکت در چه قالبی است؟ در واقع اگر مردم از قوانین شهری تخلف نکنند و مالیات و عوارض قانونی را به موقع پرداخت

سجادی نژاد:

هر چه قدر افراد احساس کنند در فرآیندهای جامعه نقشی بیشتر دارند، طبیعتاً در اداره امور آن جامعه مشارکتی بیشتر خواهند داشت.

کنند، آیا باز این مشارکت تحقق می‌یابد؟

مشاری: اگر بخواهیم حد مشارکت مردم را در پرداخت قبض خلاصه کنیم، این مشارکت نیست. همان مشارکت طرفینی شهروند و سازمان مربوطه است. این موضوع به عنوان «شهروند خوب» تعبیر می‌شود نه مشارکت.

در مشارکت اگر آن بستر را طراحی و فضا را باز کنیم، شکل‌هایی مختلف خواهد داشت؛ یعنی حضور آگاهانه و داوطلبانه در تصمیم‌سازی و تعیین سرنوشت و آینده خود مردم. در نتیجه هر چه ما این بستر را بازتر کنیم و حوزه‌هایی متنوع‌تر داشته باشیم و به مردم اعتماد بیشتر بدهیم، حضوری بیش‌تر و بهتر از آنها خواهیم دید.

در حوزه‌هایی که طبیعتاً مردم و نسل‌های بعد یا سرنوشت خود و خطرات و آسیب‌هایی درگیر هستند، مشارکت هم بیش‌تر است. مثلاً بحث‌های محیط زیستی از مسائل مورد توجه‌اند و شکل‌هایشان در ایران و جهان بسیار فراوان‌اند. بحث آسیب‌های اجتماعی و بحث‌های هنری هم از این دسته هستند. به نظر من این مردم هستند که آگاهانه آنجایی را که فضا برای فعالیت باز است انتخاب و فعالیت می‌کنند و نمودهایی خوب هم دارند اما در بحث‌هایی که مشکل دارند و نهادها بسترش را فراهم نکرده‌اند، به در بسته می‌خورند و این حضور دیگر معنا ندارد و اگر ارتباطی بین مردم و نهاد مسئول وجود داشته باشد، دیگر مشارکت نیست. جمع‌بندی من این است که این حوزه‌های مختلف مشارکت، بسته به تصمیم کارگزاران و بسترسازی آنها و با حضور هوشمندانه مردم، تعریف می‌شوند.

• مردم چه قدر می‌توانند نقش داشته باشند و این حوزه‌ها را تعریف کنند و با فقط مدیریت شهری باید درباره این حوزه‌ها تصمیم‌گیری کند؟

مشاری: آنجایی که بسترسازی می‌کنیم، آسیب‌ها را تا حدی کاهش می‌دهیم و از شهروند فرصت آزمون و خطا را می‌گیریم. این قابل نظارت و هدایت است. ولی جایی که فضا نیست و شهروند در هر موقعیتی نیازی حس نمی‌کند، دیگر به این کار مشارکت نمی‌گویند و باید در فضاهایی دیگر آن را اجرا کرده، مثلاً حرکت‌های زیرزمینی، در حوزه‌های هنر، تئاتر و موسیقی وجود دارد؛ اما این مشارکتی که مطلوب ماست و ما فضایی را برای آن در نظر گرفتیم نیست، بلکه آسیبی است که در این حوزه به وجود آمده است.

سجادی‌نژاد: در طول تاریخ مردم با هم زندگی می‌کردند؛ پس ذاتاً انسان‌ها وقتی با هم فعالیت می‌کنند، باهم به دنبال اهداف مشترک می‌روند. انسان‌ها دوست دارند که با هم مشارکت کنند که یک قسمت از این قصبه هم اکتسابی است. با این جامه مدرن و پیشرفته، بسیاری چیزها را انسان‌ها نمی‌دانند ولی فطرتاً جویای این آموزش هستند. حال این آموزش چگونه باید برای اینها فراهم شود؟ به کمک نهادهایی که مناسبات اجتماعی را می‌شناسند. این نهادها به دنبال این هستند که این اهداف را به مردم گره بزنند و می‌خواهند به چیزی برسند که نتیجه‌اش برای مردم مهم است. در نتیجه اگر به مردم توجه کنیم و آموزش دهیم طبیعتاً بسترهای اجتماعی و مشارکتی را فراهم کرده‌ایم. در عرصه‌های مختلف، مثلاً بحث زیست‌محیطی که برای مردم ملموس‌تر است، در حوزه

ترافیک اگر مردم بدانند که بسیاری از مشکلات ما در ترافیک مشکل فرهنگی است، یعنی این که مردم در امور مربوط به ترافیک شهرشان مشارکت می‌کنند و با این کار کم‌تر اذیت می‌شوند این بستر را باید گروهی که وظیفه این کار را برعهده دارد فراهم کند.

اگر از دید یک مسلمان هم به این قضیه نگاه کنیم، اسلام در بحث‌های اجتماعی مطلب زیاد دارد. بسیاری از اعمالی که انجام می‌دهیم در واقع اعمال اجتماعی‌اند که در آن مشارکت داریم. در سال که ۱۲ ماه است، در دو ماه محرم و صفر هیئت‌ها فعالیت خود را انجام می‌دهند و می‌خواهند با این کار یک خروجی فرهنگی برای خودشان داشته باشند و در این مسائل فرهنگی مشارکت کنند. یا در ماه مبارک رمضان افراد با همدیگر یک فعل را دنبال می‌کنند، در نماز جمعه همه می‌خواهند در کنار هم باشند و مسائل جامعه در آن جا بازگو می‌شوند. بحث‌هایی که در ادیان مختلف، به خصوص در دین اسلام، بر آنها تأکید شده است مباحث اجتماعی به خصوص با محوریت مشارکت‌اند؛ یعنی مردم حول محور دین قرار می‌گیرند و با این کار نیازهایشان برطرف می‌شوند.

اگر ما به این تعریف درست برسیم، قطعاً در تمام عرصه‌های زندگی تسری دارد. ما به دنبال این هستیم که مردمی با حداقل مشکلات داشته باشیم. مردمی که در اخلاقیات مشکل نداشته باشند و با خودشان درگیر نباشند.

بر این اساس ما برای رسیدن به مشارکت نیازمند بررسی سه محور هستیم: ۱- تک‌تک افراد؛ ۲- نهادهای رسمی و اجتماعی و ۳- شیوه تعامل بین نهادها و انسان‌ها. به نظر من این سه عامل اگر خوب مطرح شوند به یک معنای درست از مشارکت خواهیم رسید.

• چون بحث آموزش مطرح شد، این سوال مطرح می‌شود که تأکید دین بر امور اجتماعی و مشارکت افراد با هم چگونه است؟ چه اتفاقی می‌افتد که کسی با تقیدات دینی که حاضر نیست ربالی از حق‌الناس را وارد زندگی‌اش کند، در پشت فرمان ماشین حق دیگری را به راحتی ضایع می‌کند؟

سجادی‌نژاد: متأسفانه بعضی از امور به مردم آموزش داده نشده‌اند. مثلاً اگر کسی بدون اجازه یک نخود را از جایی بردارد این حق‌الناس است یا اگر فردی ماشینش را دوبله پارک کند و باعث شود یک نفر منتظر بماند، این حق‌الناس است. ما توانسته‌ایم یا زبان امروزین بعضی از مسائل را برای مردم بازگو کنیم.

• البته در بعضی از حوزه‌ها مانند بحث نظافت شهری و بحث تخریب وسایل عمومی این اتفاق افتاده است و مردم به این حوزه‌ها حساس‌اند.

سجادی‌نژاد: این نشان می‌دهد آن جایی که مردم را آگاه کرده‌ایم، خروجی مناسبی داشته‌ایم. ما باید جایگاه مساجد را در نظر بگیریم. برای مثال زمانی که پیامبر اولین مسجد را در مدینه بنا کرد، آن را پایگاه کلی مسائل مربوط به شهر کرد. مسجد در سحله نقش محوری و تمام امورات مردم را زیر نظر داشت و این مشارکت مردمی را نشان می‌داد. مثلاً در تهران مسجدی هست که کتابخانه، درمانگاه، حوزه علمیه، صندوق قرض‌الحسنه و باشگاه دارد و وقتی پرس‌وجو کردیم گفتند این مسجد را هیئت محله تشکیل داده و با خرید یک زمین این امکانات را برای مردم فراهم کرده است. وقتی مشارکت در بستر خودش قرار بگیرد و به مردم آموزش داده شود، می‌تواند

سرمایه‌ای را تولید کند که امکان تولید آن در جایی دیگر نیست.

• آقای دکتر غفاری، از نظر شما، در ادامه بحث آموزش، چگونه می‌توان این مشارکت را بسترسازی کرد و آن را تداوم بخشید؟

غفاری: وقتی ما مشارکت را به عنوان یک روند در نظر می‌گیریم، آن را در زندگی روزمره تجربه می‌کنیم.

مشارکت می‌تواند شکل‌هایی مختلف داشته باشد. گاهی مشارکت صوری است و عمدتاً واقعی نیست. حتی گاهی اجباری هم هست. آن چه که در بحث مشارکت مدنظر ماست، عملی است که از سر آگاهی و داوطلبانه باشد و فرد آن را تولید کرده باشد.

عمل مشارکتی عملی است که فرد از روی اراده، آگاهی و داوطلبانه انجام دهد و منافع هم به دنبال داشته باشد. این منافع می‌تواند مادی و معنوی باشند. قبل از آموزش ما به باور نیاز داریم؛ همین که مشارکت را باور داشته باشیم و نسبت به جامعه خودمان احساس تعلق کنیم. این باور بخشی از هویت ما را تشکیل می‌دهد. رسیدن به این باور مهم است که من می‌خواهم عملی را انجام دهم و به آن عمل اعتقاد دارم. اگر این باور وجود داشته باشد، این عمل مشارکتی مثل همه عمل‌های دیگر هزینه دارد و زمان می‌برد. این مهم است که در جامعه چگونه می‌توان در عرصه‌های دینی مشارکت داشت ولی در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی به آن اندازه شریک نبود؟ نکته اساسی درونی کردن مشارکت است. این باور باید در عمق مشارکت‌ها وجود داشته باشد. وقتی می‌توان بحث آموزش را مطرح کرد که آمادگی لازم در جامعه وجود داشته باشد. نهادهای مربوطه هم باید فقط نقش تسهیل‌گر داشته باشند. یعنی اگر سیستمی مثل شهرداری از ما دعوت کند که در این امور با ما همکاری

کنید، این مشارکت واقعی نخواهد بود. در واقع مشارکت واقعی زمانی اتفاق می‌افتد که اعضای محله به صرافت بیفتند و تشخیص بدهند این زمان و نیاز به وجود آمده و از نهادهای تسهیل‌گر خدمات را درخواست کنند. این باور تا زمانی که به وجود نیاید مشارکت واقعی محقق نخواهد شد.

• برداشت من از صحبت‌های شما این است که نقش مردم را از نقش نهادها پررنگ‌تر می‌بینید؟

غفاری: دقیقاً. اگر یک سیستم ده‌ها نهاد داشته باشد و دائم این نهادها افراد را تشویق کنند اما خود کنش‌گران حضور نداشته باشند و این اعتماد به وجود نیاید، قطعاً آنها یا بیش نخواهند گذاشت. به هر حال آن عامل باید حاضر شود و سپس آن مجموعه سازمانی و نهادی امکانات و تسهیلات لازم را فراهم کند. وقتی می‌بینیم در نهادها مشارکت نیست، اصلش این است که مردم وقت مشارکت ندارند.

سجادی‌نژاد: در بحث مشارکت گام اول ارتباط برقرار کردن است و تا ارتباط برقرار نشود، مشارکت معنی ندارد. بعد از ارتباط، اعتماد است که مهم تلقی می‌شود. ما انسان‌ها ذاتاً به مشارکت علاقه‌مند

هستیم ولی انگیزه‌های درونی باید در آن برآورده شوند تا بتوان به این هدف رسید.

• پس موانع تحقق این مشارکت در برخی حوزه‌ها چیست؟

سجادی‌نژاد: در چند بُعدی که مطرح شد موانع خاص خودش را دارد. شاید یکی از موانعی که در این حوزه می‌شود تعریف کرد به خود نهادهای اجتماعی و رسمی مربوط است که در جامعه وجود دارند؛ یعنی ما هر چه نهادها را به سمت مشارکت‌پذیری سوق دهیم، مردم نقشی بیش‌تر در این مشارکت خواهند داشت.

ما مشارکت را در ابعاد اجتماعی باید پیش ببریم. این مشارکت تأثیرگذار در تمام حوزه‌ها دیده می‌شود؛ یعنی اگر مردم با هم مشارکت کنند برای یک هدف خاص طبیعتاً مشارکت می‌کنند. در کشورهای غربی در حوزه محیط زیست بسیار فعال‌تر از ما هستند و این بیش‌تر به نهادهای مربوطه برمی‌گردد و آموزش‌هایی که باید داده شوند.

• ممکن است گاهی موانع تحقق این مشارکت این باشد که خاستگاه خرد جمعی مردم و خواسته مردم در حوزه اجتماعی یا خاستگاه نهادهای حاکمیتی متفاوت باشد؟

مشارکت: این مسئله برمی‌گردد به زمینه شکل‌گیری مشارکت بین مردم و حاکمیت. یعنی بینیم این مشارکت کی به سطح بالای خودش می‌رسد. از نگاه من وقتی اعتماد بین مردم و سازمان‌های حاکمیتی هست که مردم احساس کنند که مشارکت با سازمان مربوطه یا نهاد حاکمیتی سرمایه‌گذاری مبتنی بر هویت‌شان است. در این زمان مقدار مشارکت بالا می‌رود و موانع کم‌تر می‌شوند. مانع دیگر بحث آگاهی است؛ آگاهی مردم از وظایف حاکمیتی.

وقتی حرف از هویت می‌زنیم، هویت ایرانی اسلامی را می‌گوییم؛ هویتی که سابقه‌ای دیرینه دارد؛ هویتی که جلوی چشم مردم در گذر بوده است، ولی طبیعتاً مردم برای هویت خود و مسائل هویتی خود همواره این تقابل را داشته‌اند.

غفاری: وقتی شما با یک واقعیت بزرگ مواجه هستید، عواملی متعدد می‌توانند بر آن اثرگذار باشند؛ چه آن را تسهیل کنند یا مانع آن شوند. به نظر من با توجه به تجاربمان در بحث مشارکت، حتی می‌توانیم این سوال را مطرح کنیم که چگونه ما مشارکت را در برخی حوزه‌ها داریم و در حوزه‌های دیگر نداریم. در این تردیدی نیست که اساساً بخشی از این موانع به ساختار برمی‌گردد؛ این که آیا ما به دنبال تمرکز هستیم یا خیر یا چه اندازه می‌خواهیم به افراد قدرت دهیم.

مشارکت، ارتباطی تنگاتنگ با بحث قدرت دارد. اصلاً مشارکت قدرت‌آفرین است. هر اندازه افراد جامعه مشارکتی بیش‌تر داشته باشند، قدرتی بیش‌تر هم دارند. مشارکت برای فرد و جامعه دارایی تولید می‌کند. فردی که مشارکتی بیش‌تر دارد، قطعاً از این مشارکت سودی بیش‌تر می‌برد.

غفاری: مشارکت زمانی معنی می‌دهد که با مردم باشد. یعنی آن نهاد دوشادوش مردم و از خود آنها مسئله را بگیرد.

از طرفی یک اراده سیاسی و اجتماعی باید در بالا وجود داشته باشد که خواهان این باشد که افراد جامعه در امور مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و ... توانمند بشوند و مشارکت کنند.

از آن طرف اتحاد افراد جامعه هم انسان‌هایی عاقل و بالغ هستند که حساب هزینه‌ها و عوایدشان را دارند. ما به نوعی در عملی شرکت می‌کنیم که اثرگذاری آن را ببینیم. برای این که این اثرگذاری دیده شود، تودیدی نیست که نهادها و نظام اجتماعی، سیاسی باید ایفای نقش کنند. چیزی که مهم است این است که این ایفای نقش نباید از بالا به پایین باشد. آیا می‌خواهید با مردم کار کنید یا

استفاده کنند تا به بهترین راه حل برسیم.

در شرکت‌های خصوصی در دنیا فضاهایی ایجاد شدند که تمام مردم را درگیر کردند. چرا ما نتوانستیم این فعالیتها را پیش ببریم؟ شهرداری‌ها نهادهای عمومی غیردولتی هستند که مردم آنها را بالا آورده‌اند. چرا این فرصت اجتماعی که ایجاد کردیم حال یک محض اجتماعی شده است؟ اگر شهرداری با شوراها درگیر باشد این دو نهاد نمی‌توانند با هم کنار بیایند و با این کار با مردم همراه نمی‌شوند.

• من این نکته شما را به گونه‌ای دیگر می‌پرسم. در مدیریت شهری این مشارکت به چه شکل نمود پیدا می‌کند و در واقع نقطه مطلوب مشارکت در مدیریت شهری کجاست و مردم را به چه شکلی می‌توان مشارکت داد؟

غفاری: مدیران شهرداری و دیگر مراکز اعضای خود جامعه هستند. به نظر من تصویری در برخی از مدیران وجود دارد. گاهی مدیران تصور می‌کنند که تمام منابع در دست آنهاست. در حالی که این طور نیست. با توجه به منابع و مشکلاتی که وجود دارند، منابعی که در اختیار مدیران است، محدودند و دقیقاً به همین دلیل مدیر باید مردم و بخش‌های دیگر را به کمک بطلبد.

از طرفی به دلیل اتکالی کشور به درآمد نفت، این تصور در مردم هست که همه منابع در اختیار مدیران است. بنابراین جامعه انتظار دارد که مدیر تمام مشکلات را حل کند. در حالی که این تصور نادرست است. به نوعی باید جا بیفتد که قدرت در اختیار همه است، مردم جامعه توانایی‌هایی دارند که باید وارد عرصه شوند و مدیران هم نباید این تصور را داشته باشند که همه کارها را یک‌تانه انجام دهند. به همین خاطر وقتی ما نوشته‌های مدیریتی را نگاه می‌کنیم دو الگو را در نظر می‌گیریم: ۱- الگوی حاکمیت شهری و ۲- الگوی حکومت شهری.

در الگوی اول مدیریت اقتدارگرا وجود دارد و حتی افراد جامعه هم

بر مردم کار کنید؟ مشارکت زمانی معنی می‌دهد که با مردم باشد. یعنی آن نهاد دوشادوش مردم و از خود آنها مسئله را بگیرد و با دانش فنی خود نهاد، بودجه و امکاناتش مسئله را در بطن همان افراد حل کند. اما اگر ما بخواهیم بودجه و طرح را بگیریم و از مردم دعوت کنیم که برای مشارکت بیایند، مردم فعلاً مشارکت نخواهند کرد. با مشارکت مردم به نوعی شریک در تصمیمات جامعه خواهند بود.

سجادی‌نواده: اگر مدیران شهری به دنبال بهبود کیفیت زندگی شهروندان هستند، طبیعتاً باید با مردم باشند. برای این که با مردم حرکت کنید این فرصت‌ها، تهدیدها و نقاط ضعف و قوت را پیدا و به مردم منتقل کنید؛ اگر مردم خوب این مسئله را دریافت کنند، طبیعتاً با شما همراه خواهند بود. مثلاً در شهر هزینه جمع‌آوری زباله با درصد جمعیت N تومان و در شهر مشابه با همین جمعیت هزینه جمع‌آوری زباله $N+A$ است. در شهر اول مردم زباله‌هایشان را فقط در شب بیرون می‌کنارند، ولی در شهر دیگر زباله‌هایشان را روزی دو بار به سطل زباله می‌اندازند. شاید مردم این شهر آگاه نیستند که این کار برای خودشان هزینه ایجاد می‌کند. منظور من این است که ما باید تلاش کنیم در عرصه‌های مختلف شهری برای مدیران شهری جا بیندازیم از این فرصت به نحو احسن

در تولید این نوع مدیریت سهیم هستند و انتظار دارند که یک مدیر تمام انتظارات آنان را برآورده کند. حتی گاهی مدیران این انتظار را تقویت می‌کنند.

اما در دنیا این الگوی دوم است که در نظر گرفته شده است و مشارکت هم در این الگو معنا می‌یابد. در اینجا است که گاستی‌های ما در بحث مشارکت به حجم پایین تعاملات اجاد جامعه و مدیران ما برمی‌گردد. اگر این تعاملات به صورت پهنه (دوطرفه و متقابل) باشند، می‌توان بروز و ظهور مشارکت را انتظار داشت.

• از پاسخ شما نتیجه می‌گیرم که فرد یا شهروند می‌تواند به این باور برسد که شهردار را یا نماینده خودش بداند یا نماینده حاکمیت.

غفاری: بله، در الگوی دوم شهردار کسی است که مردم وی را انتخاب کرده‌اند و این انتخاب به صورت تعاملی بین آنهاست. ولی در الگوی اول شهردار می‌گوید من مدیر شهر هستم و شهر را اداره می‌کنم نه این که می‌خواهم شهر را با مردم و از طریق مشارکت و کمک مردم اداره کنم.

مشاری: بخشی که باعث حضور موثر مردم در مشارکت می‌شود به ساختار ما برمی‌گردد و شاید عیب در این بخش، چه از جهت سخت‌افزاری (قانون) و چه از جهت بنیان‌های فکری، مدیران ما باشند. به نظر من مدیران ما پیش‌تر مشارکت می‌خواهند و حاضر نیستند مشارکت کنند. مدیران ما پیش‌تر به دنبال این هستند که بگویند مردم با ما مشارکت کنند ولی نمی‌دانند که این بنیاد زمانی شکل می‌گیرد که قدم اول را خودشان بردارند. احساس نیاز در مدیران پایین است و قدرت مردم و توانمندی‌های آنها را هم نمی‌شناسند. شاید با معرفی و دیدن برخی تجربه‌های موفق در این حوزه بتوان تا حدودی این جریان را تعدیل کرد.

• یعنی شما اعتقاد دارید مشارکت مردم در مدیریت شهری هیچ حدی ندارد؟

مشاری: نه. ما هیچ حدی برای آن نمی‌توانیم بگذاریم. ما از مدیریت منطقه‌ای و ناحیه‌ای حرف می‌زدیم و حالا از مدیریت محله‌محور صحبت می‌کنیم. می‌توان امیدوار بود که شهر تهران به این مرحله رسیده است که سطح کار و فعالیت خود را برای حضور مردم در قالب مشارکت از محله شروع کند. پس این تغییر و تحولات، بستر و قانون می‌خواهند و طبیعتاً ما باید به دنبال این باشیم که مدیران آموزش ببینند و تغییر و تحولات دنیا را ببینند.

من فکر می‌کنم اگر هم در ساختار هم در بنیان‌های مدیران این فضا را باز و انزوماتش را فراهم کنیم، طبیعتاً به نیاز مشارکت مردم می‌توانیم پاسخ دهیم و مردم هم جایگاهشان را پیدا می‌کنند.

• در گذشته‌های نه چندان دور محلات هویت و اصالتی داشتند. حتی معماری بعضی محلات با معماری محلات دیگر فرق می‌کرد. در حال حاضر به علت مهاجرت‌ها این هویت به آن شکل وجود ندارد. اما چه طور می‌شود نقش محلات را در این قضیه معلوم کرد و در واقع نقش محلات و مدیریت محلات به

چه شکلی است؟

سجادی‌نژاد: هم مدیران و هم مردم ما به دنبال بهبود کیفیت زندگی‌شان هستند. مدیر هم در آن شهر زندگی می‌کند. ابراد کار در جایی دیگر است. ما سازوکارهای شهروندان را در نهادها به درستی نداریم. اگر ما این اصلاحات و سازوکارهای مشارکتی را داشته باشیم، مقداری از این مشکلات حل می‌شوند.

در بحث هدفمند کردن یارانه‌ها، وزارت نیرو از قبل تبلیغ کرد که کم مصرف کنید. ولی وقتی دولت با یک اقدام این کار را شروع کرد، بحث مصرف کنترل شد. اصلاح سازوکارها در بحث مدیریت شهری بسیار مهم است و باید به آن توجه کرد. اگر مردم و مدیران آموزش داده شوند و اگر به آنها بگوییم منافع عام به منافع فرد ارجح‌اند، سطح تعاملات اجتماعی را افزایش می‌دهیم و قطعاً در حوزه‌های مختلف مشارکت خواهند کرد.

طبیعتاً بهترین جایی که بحث مشارکت را با فرد می‌توان شروع کرد خانواده، بعد مدرسه و بعد محله است. یعنی فرد در محله به دنیا می‌آید، در آن بزرگ می‌شود و در محله ارتباطات شکل می‌گیرند و نیازهای مختلف فرد هم برطرف می‌شوند. به نظر من اگر به محله بیش‌تر بپردازیم و آن را به عنوان واحد شهری ببینیم و به آن هویت دهیم و مردم هم به هویت محله معتقد باشند، سعی می‌کنند هنجارهای محله را بپذیرند و در راستای آنها گام بردارند.

• این پیشنهاد، مدیریت متمرکز شهری را دچار خدشه نمی‌کند؟ چون ممکن است منافع یک محله با محله هم‌جوار منافات داشته باشد و ایجاد درگیری کند.

سجادی‌نژاد: این به نظر من کلاً مثبت است. می‌توان اسمش را تعامل گذاشت و نه تقابل. همین تعاملات است که بین محله‌های مختلف باعث بهبود زندگی می‌شوند. البته باید مدیریت درست هم انجام شود و مردم هم به قانون تن بدهند. اگر محلات در پی سیقت گرفتن از محلات دیگر باشند، به نظر من بسیار بهتر است. اگر به شهروندان بگوییم که محله شما خانه شماست، بهتر می‌تواند عمل کنند. به نظر من در این فرآیند از آموزش برای تأثیر عمده بر رفتار شهروندان می‌توان استفاده کرد.

• توجه به مدیریت محله‌ای و مشارکت‌های محلی تهدیدکننده مدیریت متمرکز شهری نیست؟

غفاری: تردیدی نیست که بحث محله هویت‌آفرین و مهم است و به نوعی باید مشخص شود در کجاست، در کلان‌شهرها، با توجه به ماهیتی که دارند، ما با مجموعه از خرده‌فرهنگ‌ها مواجه هستیم و محله‌ها عمدتاً معنای فضایی و مکانی دارند و نمی‌توان از بعد معنای فرهنگی آنها را دید. وقتی در محله‌ها اکثر افراد محله مالک نیستند و مستأجرند، سرمایه اجتماعی آنها در این محل با ساکنان مالک، این محل متفاوت است. بالطبع این افراد چندان دغدغه مشارکت و حل مشکلات محله را ندارند. نکته دیگر این که اگر صرفاً به سراغ

غفاری:

در محله‌ها، مشارکت علاوه بر تأثیر بر امنیت و ارتقای کیفیت زندگی افراد، زمینه مشارکتی برای ایفای نقش در مراتب بالاتر را نیز فراهم می‌کند.

بحث محله‌ای برویم، یا مباحث انسجام و وفاق اجتماعی در حوزه شهری چندان سازگار نیست. اما امروز در کلان‌شهرها بحث اصناف مهم تلقی می‌شود و از این صنف‌ها (دانشجویان، پزشکان، مستگنران، اسایید و...) می‌توان برای هویت دادن به شهر استفاده کرد.

تردید نیست که ما مشارکت را براساس محمل‌های سنتی و اجتماعی که داریم بنا می‌کنیم و بیش‌ترین استفاده را می‌بریم. اگر بتوانیم آنها را به شکل مدرن و سازمان‌یافته احیا کنیم بهتر می‌توانیم از آنها استفاده کنیم. یکی از این محمل‌ها که می‌توان از آن استفاده کرد، همین اصناف و گروه‌های صنفی است. باید کمک کرد که این گروه‌ها خود را در محلات سازمان‌دهی کنند. در خود محله‌ها هم علاوه بر این که مشارکت بر امنیت و ارتقای کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارد، یک زمینه مشارکتی هم برای ایفای نقش در مراتب بالاتر به وجود می‌آورد.

• در شهرهای بزرگ مدیران شهری در چه حوزه‌هایی برای واگذاری مدیریت محله‌ای اولویت دارند و این امکان وجود دارد؟

مشاری: در تجربه‌های موجود در حوزه فرهنگی اجتماعی در ماه‌های اخیر در شهرداری تهران، وظایف و مأموریت‌های قابل‌واگذاری از طرف شهرداری برای محلات تعریف شده‌اند (حوزه‌های سلامت، مذهبی، ورزشی و تفریحی، آموزش، کتابخانه و...) هر فعالیتی که در مقیاس محله انجام می‌شود به مدیریت سپرده می‌شود. هر محله هویت امنای انتخابی دارد که اعضای آن عبارت‌اند از:

اعضای اصلی شورایی محله (هفت نفر)؛ مسئولان کارگروه‌های تخصصی (دو نفر)؛ نماینده سازمان تولتی یا عمومی که در سطح محله خدمات‌رسانی می‌کند؛ نماینده شهردار تهران به انتخاب شهردار ناحیه و نماینده داوطلب دو سازمان مردمی محلی دارای مجوز.

این گروه هیئت امنای محله نامیده می‌شود و مدیر محله را انتخاب می‌کند که وظایف وی نیز مشخص شده‌اند. کارگروه‌های تخصصی برای هر محله در قالب کارگروه اجتماعی-آموزشی و توانمندسازی، کارگروه سلامت و محیط‌زیست، کارگروه فرهنگی و هنری، کارگروه مدیریت بحران و ایمنی، کارگروه ورزش و اوقات فراغت و کارگروه امور خدماتی و رفاهی تعریف شده‌اند. در این کارگروه‌ها افرادی از ساکنان محله براساس تجربه، علاقمندی و تخصص عضو می‌شوند و به نوعی برنامه‌ریزی در این حوزه را در اختیار دارند.

مدیر محله در این حوزه‌ها اختیارات اجرایی دارد. فضاهای فرهنگی-ورزشی در اختیار مدیر محله قرار می‌گیرند و مدیریت و بهره‌برداری از آنها با مدیر محله است (مالکیت با شهرداری ولی بهره‌برداری با مدیر محله است).

شهرداری موظف است در قالب یک قرارداد سمجانه مابین مدیر محله، معاون اجتماعی و شهرداری منطقه، کارها را به مدیر محله واگذار و هزینه‌ها را نیز پرداخت کند. کارهایی که قبلاً پیمان‌کار

انجام می‌داد، به مدیر محله تحویل داده شدند و هزینه‌ها هم کمی کاهش یافتند؛ یعنی مدیر محله براساس اختیاراتی که دارد مجری آن فعالیت‌ها می‌شود و حتی، در راستای اهداف و وظایف تعریف‌شده، حق واگذاری بعضی از فضاهای را به بخش خصوصی برای درآمدزایی دارد.

• اجرای این طرح در چه مرحله‌ای است؟

مشاری: تاکنون این طرح در ۲۲ محله آزمایشی اجرا شده و تا خرداد سال ۹۰ بناست که در تمام محلات شهر تهران اجرا شود.

• آقای سجادی‌نژاد، به نظر شما آیا این طرح باعث افزایش مشارکت مردم می‌شود؟

سجادی‌نژاد: این کار شروعی خوب است و طبیعتاً مردم را در اداره امور محله‌شان درگیر و احساس تعلق مردم را نسبت به محله‌شان زیادتر می‌کند ولی طبیعتاً این تنها راه نیست.

در کل این اقدامات در تهران و شهرهای دیگر کاری مثبت است و کار را باید با مردم شروع کرد و به مردم واگذار کرد. اگر مدیر شهر یا محله با نخبه‌ها مشورت کند، می‌تواند سازوکارهایی مناسب‌تر و انتخاب کند که این در حوزه نرم‌افزاری است. در حوزه سخت‌افزاری نیز اگر مردم در مدیریت شهر و محله مشارکت داشته باشند، هم هزینه‌ها کاهش می‌یابند و هم فرصت‌هایی جدید برای سرمایه‌گذاری ایجاد می‌شوند.

غفاری: مردم داریی اصلی هر جامعه هستند و کم‌ترین هزینه و بیش‌ترین فایده وقتی به دست می‌آید که مشارکت مردم را داشته باشیم و این مشارکت در شهرهای بزرگ ضرورتی بیش‌تر دارد. بالاخره باید کار از جایی شروع شود و چون مشارکت یک فرآیند از پایین به بالاست. محله‌ها می‌توانند نقطه کلیدی و شروع باشند. شهرداری با این نگاه اجتماع‌محور و مشارکت‌محور و با فعال کردن مدیریت محله‌ها، که به احیای محله‌ها هم کمک می‌کند، می‌تواند بستر و محملی بسیار مناسب برای ورود به مشارکت و ارتقای مشارکت در سطح جامعه باشد.

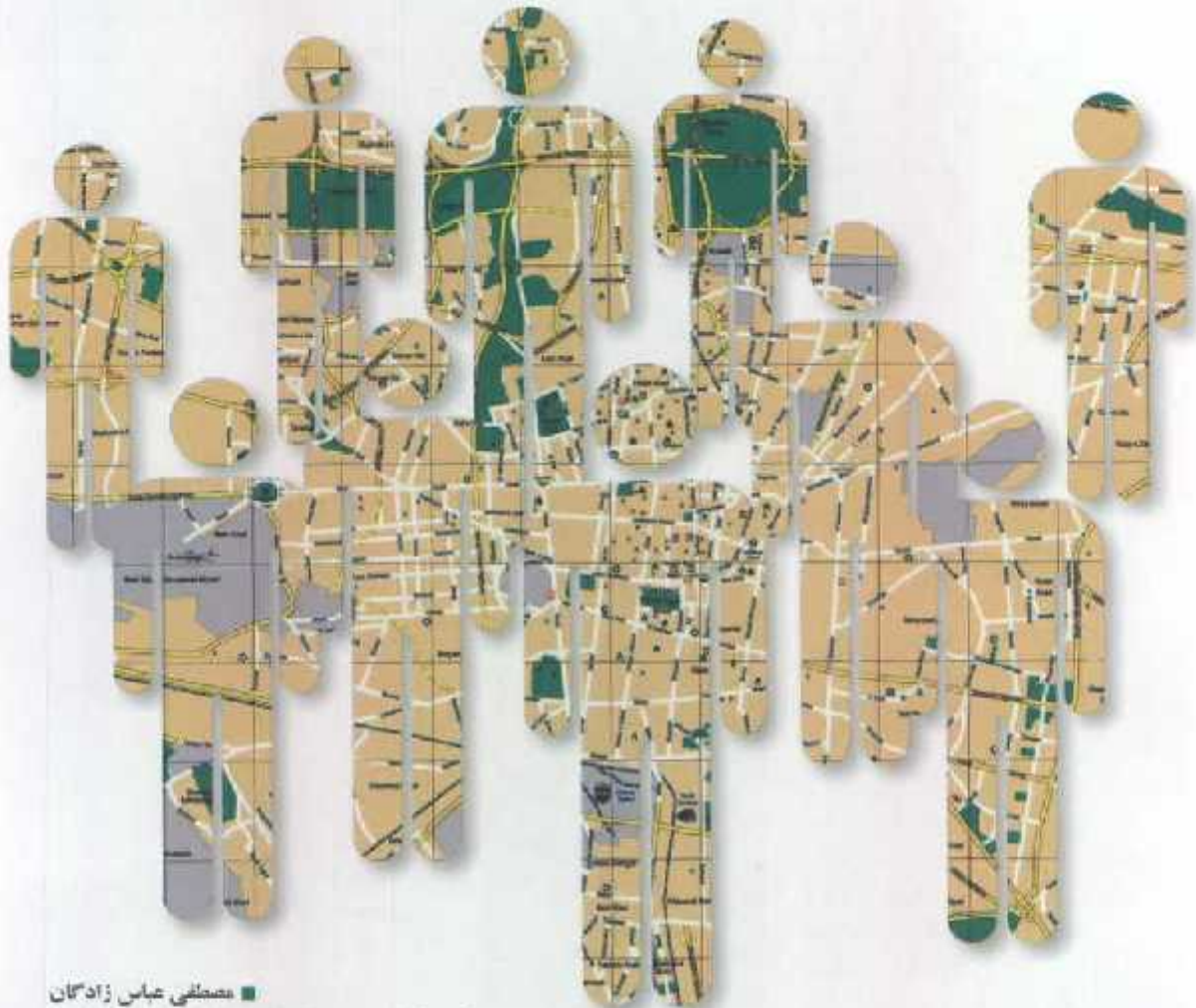
مشاری: مدیریت شهری بدون تعامل مردم اصلاً ممکن نیست. فرآیندهای پیچیده فعلی هم ما را به سمت کوچک کردن مقیاس مدیریت در سطح محله سوق می‌دهند. این شروع باعث می‌شود مردم حساسیتی پیدا کنند و با این حساسیت، آگاهی پیدا و نیازها و اولویت‌های موردنظرشان را مشخص می‌کنند و برای اجرای این اولویت‌ها خودشان مشارکت خواهند کرد؛ بنابراین چیزی از این فرآیند می‌شوند و جدانشدنی هم نیستند و این باعث ارتقا خواهد شد. با این کار، بنیانی قوی و موفق شکل خواهد گرفت و طبیعتاً شاهد خواهیم بود که مشارکت مردم در این فرآیند، منشأ اتفاقات مثبت بعدی در دیگر حوزه‌ها خواهد بود. ■

مشاری:

در مشارکت اگر بستر و فضا را بازتر طراحی کنیم و به مردم اعتمادی بیش‌تر بدهیم، حضوری بیش‌تر و بهتر را از آنها خواهیم دید.

خلق محیط‌های پایدار هویت‌مند در سایه مشارکت مردمی

■ مصطفی عباس زادگان

دکتری طراحی شهری و استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران

■ سید محمد رضا خطیبی

دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری

چکیده

با پیشرفت علم طراحی شهری، منبرهای اثرگذار در این رشته بسیار افزایش یافته و در طول سیر تاریخی این رشته در حال تکامل بوده‌اند. شهر به عنوان یک پدیده پویا و زنده چنان پیچیدگی‌هایی دارد که بتوان مسائل آن را به کمک یک اراده (اراده یک مدیر یا مروج) حل کرد و مشارکت مردم در فرایند طراحی و تحقق طرح‌ها اثبات شده است. این رویکرد (مشارکت مردمی) فقط به لحاظ تکنیکی به وجود نیامد، بلکه رویکردهای سیاسی حاکم بر جوامع و بسط نظریاتی همچون دموکراسی، جامعه مدنی، عرصه عمومی و... باعث افزایش تفکر مشارکت مردمی شد. دیگر برنامه‌ریزی‌های اثرات و از بالا و پایین کلید حل مشکلات نیست، چون طرح‌های شهری در محل زندگی مردم و عرصه عمومی اجرا می‌شود پس این مردم هستند که باید تصمیم بگیرند چه محطی داشته باشند پس از درک اهمیت مشارکت مردمی در طرح‌های شهری، تکنیک‌ها و نحوه به کارگیری مشارکت آنها در طرح‌ها و ایده‌های طراحی هنری، دفعه‌ها اصلی طراحی شده که با در نظر گرفتن این عامل، طراحی شهری می‌تواند به یک توسعه پایدار در شهر دست یابد. این مقاله بر آن است تا شناخت نقش و جایگاه طراحی شهری در هویت بخشی به محیط‌های شهری، از راه جذب مشارکت مردم، بتوان فضاهای و محیط‌هایی زیبار و ماندگار خلق کرد. به عبارت دیگر طراحی شهری به کمک عنصر خلاقیت در سایه مشارکت مردم به افزایش حس تعلق افراد به محیط کمک می‌کند و نخستین گام‌های جهت خلق محیطی ماندگار برداشته می‌شوند.

ساخت فضاهای عمومی شهری در دورانی است که به نظر می‌رسد محیط زیست جهانی در معرض خطر قرار گرفته است. در این دوران که رشد بی‌رویه جمعیت باعث تقلیل منابع طبیعی پایه، تخریب اکولوژیکی، افزایش آلودگی، کاهش ضخامت لایه اوزون و تغییرات آب و هوایی شده است، هرگونه برنامه‌ریزی و طراحی شهری باید به مسئله محیط‌زیست توجهی ویژه داشته باشد. طراحان شهری قبل از پرداختن به مسائل زیست‌شناختی، چه به صورت محض و چه به صورت انتزاعی، باید ملاحظاتی زیست‌محیطی را در نظر بگیرند.

با به نظر به اکولوژی محیطی هیچ پدیده‌ای در جهان پایدار و دائمی نیست و همه چیز در دنیا یک آغاز و یک پایان دارد و این امر شامل فرهنگ‌های کهن، امپراتوری‌های بزرگ و شهرها نیز می‌شود. مفهوم توسعه پایدار هم در قید و بند همین تحولات است. با توجه به این مفاهیم، نمی‌توان رسیدن به یک شکل پایدار شهری را تصور کرد بلکه فقط می‌توان درجه‌ای از پایداری را به دست آورد.

توسعه پایدار

یک تعریف عامه‌پسند از توسعه پایدار، که نقطه‌ای مناسب برای آغاز بحث در این زمینه هم به حساب می‌آید، تعریف بروند تلند رپورت است: «توسعه پایدار توسعه‌ای است که در آن نیازهای نسل فعلی برآورده می‌شوند، به گونه‌ای که به توانایی‌های نسل‌های آینده نیز برای تضمین نیازهایشان آسیبی وارد نشود.» (حیث جهانی محیط و توسعه، ۱۹۸۷).

این تعریف سه مفهوم کلیدی دارد: توسعه، نیازها و نسل‌های آینده. بر خلق نظر بنروز (۱۹۹۳) نباید توسعه را با رشد اشتباه گرفت. رشد ماهیتی است کمی و بیش‌تر درباره مسائل کالبدی، مادی یا اقتصادی در حاشیه مطرح می‌شود ولی توسعه ماهیتی هم کمی و هم کیفی است و با جنبه‌های کیفی فضا، پیشرفت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مرتبط است (میدی، ۱۳۸۵).

موشوع دیگر یعنی «نیازها» با شیوه‌های گوناگون تقسیم منابع مرتبط است. «برآورده‌کننده نیازهای ابتدایی همگان و ایجاد این فرصت برای آنها که آرزوها و خواسته‌های خود را برای داشتن زندگی بهتر جامعه عمل ببوشانند.» (وزارت جهانی محیط و توسعه، ۱۹۸۷).

نظریه سوم «نسل‌های آینده» است. این نظریه به تساوی درون‌نسلی می‌انديشد: «همه نژادی این وظیفه اخلاقی هستند که از زمین و منابع آن به خوبی مراقبت کنند و آن را در شرایطی مناسب به نسل بعدی تحویل دهند.» (وزارت محیط زیست، ۱۹۹۰).

به نظر می‌رسد که برنامه‌های پست مدرنی «متخصصان جدید شهری» با بخش اعظم تئوری توسعه پایدار، به خصوص با تئوری‌های تاهمانگ با توسعه پایدار، هماهنگ باشند. دل‌مشغولی کثونی بسیاری از طراحان شهری عبارت است از: سرزندگی، هویت شهری، کیفیت شهرنشینی، شهر فشرده و اشکال شهری در مقیاس انسانی، به طوری که در تمام آنها از منابع غیرقابل تجدید استفاده نشود و حفظ و ملاحظه محیط زیست طبیعی در دستور کار آنها قرار داشته باشد. هر چند یک توافق کلی درباره اصل توسعه پایدار در میان متخصصان این حوزه وجود دارد، ممکن است هر یک تاکیدانی متفاوت داشته باشند (کارمونا و دیگران، ۲۰۰۲).

گروهی اعتقاد دارند که الهام‌بخش جنبش مدرن زیست‌محیطی کتاب «بهار خاموش» نوشته ریچل کارسون بوده که در سال ۱۹۶۲ چاپ شده است (دوسو، ۱۹۹۱). اما احتمالاً مکتب طرفداران محیط زیست باید ریشه‌هایی عمیق‌تر داشته باشد.

الکین (۱۹۹۱) چهار شاخصه توسعه پایدار را این گونه بیان می‌کند: آینده‌نگری، محیط‌گرایی، عدالت اجتماعی و مشارکت‌گرایی. شاخصه آینده‌نگری بدین مفهوم است که یک مسئولیت بر عهده افراد گذارده شود که با حفظ زمین و منابع آن نسل‌های آینده بتوانند نیازهایشان را تأمین کنند و از منابع طبیعی و پشتوانه‌های علمی و فرهنگی بهره بگیرند. شاخصه محیط‌گرایی، مسئولیتی است برای حمایت و مدیریت موثر منابع

محیطی و زیستی. شاخصه عدالت اجتماعی نیز مسئولیتی است برای در دسترس قرار دادن منابع در مقیاس محلی و جهانی براساس عدالت و ایجاد فرصت برای همه.

در کنار درک عوامل بیولوژیکی و طبیعی و تأثیر آنها بر خطره‌ها و ذهن افراد در شناسایی محیط‌ها، از دیدگاه زیست‌محیطی نیز برقراری ارتباط مناسب با محیط پیرامون و احترام و اهمیت دادن به طبیعت از نشانه‌ها و مشخصات شهرسازی سالم و پایدار است. از این دیدگاه شهر و عناصر آن جزئی از چرخه محیط طبیعی هستند و باید به نوعی آنها را کنترل و طراحی کرد که در هم‌زیستی سازگار با محیط زیست ادامه حیات دهند، نه در تقابل با آن. در این زمینه عنوان طراحی شهر پایدار یا طراحی اکولوژیکی مطرح می‌شود که به مفهوم نوعی طراحی است که با ادغام فعالیت‌های زنده آثار تخریب زیست‌محیطی را به حداقل برساند. طراحی اکولوژیکی یک رشته از طراحی جامع و از نظر اکولوژیکی مسئولانه است که از اکولوژی را پیش روی قرار می‌دهد و روش‌هایی به حداقل رساندن استفاده از انرژی و مواد، کاهش سوخته حفظ زیست‌گامه‌ها، ارتقای حس اجتماعی و سلامت و زیبایی و هویت را در نظر می‌گیرد (بحرینی، ۱۳۸۰).

شهر اکولوژیکی شهری است پایدار که می‌تواند به ساکنان خود یک زندگی معنی‌دار بدهد، بدون این که پایگاه اکولوژیکی را که بر آن اتکا دارد تخریب کند و از اهداف این شهر احیای سیستم‌های طبیعی است که به نوعی با هویت طبیعی مناطق مرتبط است و آن را تقویت می‌کند (طاهری، ۱۳۸۱).

دو قانون آخر الکین در واقع حمایتی است از دو قانون اصلی توسعه پایدار. همچون بسیاری دیگر از نویسندگان او درباره تساوی درون و میان نسلی بحث کرده است. الکین قانونی دیگر را هم اضافه کرده که «مشارکت» نامیده می‌شود. او می‌گوید: «... بارها مشکلات مربوط به توسعه اقتصادی بدون مشارکت سیاسی را به چشم دیدیم. تصمیمات مربوط به توسعه تنها در صورتی موفق‌اند که در تصمیم‌گیری‌ها و در فرایندهای عملی اجرایی آن تصمیمات نقش افراد را در نظر داشته باشیم.» هم‌اکنون مشارکت تبدیل به ویژگی مشترک تمام روش‌های توسعه شده است (سهرابی مایوسف، ۱۳۸۷).

مقاله مشارکت

در عصر حاضر پس از گذر از سده‌های میانی، هم‌زمان با مهم شدن نقش مردم در جامعه، مشارکت در عرصه سیاست و اجتماع در قالب اعطای حق رای مساوی به همه شهروندان در امور سیاسی و اجتماعی اصلی پذیرفته شده در تمام کشورهای توسعه‌یافته و بسیاری از کشورهای در حال توسعه است. اما مدت‌ها طول کشید تا مفهوم مشارکت از حوزه

سیاست و فرهنگ خود را به حوزه برنامه‌ریزی و طراحی رساند مشارکت شهروندان در امور مربوط به شهر و شهرسازی ابتدا در اواخر دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰ در آمریکا شکل گرفت. در این دوره، قوانینی متعدد مبتنی بر مشارکت شهروندان تصویب شدند که ماهیت فرآیندهای تصمیم‌گیری شهری را تغییر دادند. مفهوم مشارکت در نیمه دهه ۱۹۶۰ در انگلستان مطرح شد و پس از آن کشورهای دموکراتیک دیگر از آن استقبال کردند.

تعریف مشارکت مردمی

مشارکت مردمی رفتارهای جمعی آگاهانه و داوطلبانه است که به قصد کسب منافع فردی یا جمعی صورت می‌گیرد. واژه مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیری و تجمع برای منظوری خاص است. در مجموع می‌توان جوهره اصلی آن را درگیری (فعالیت و تأثیرپذیری) دانست. مشارکت را بعضی صاحب‌نظران این گونه هم تعریف کرده‌اند: مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را بر می‌انگیزاند تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری کنند و در مسئولیت کار شریک شوند. در این تعریف سه جزء مهم وجود دارند: درگیر شدن، یاری دادن و مسئولیت. تعبیری دیگر از مشارکت مردمی همانا قدرت مردم در اجتماع است. مشارکت مردم در اجرای طرح‌های شهری از ویژگی‌های شهرسازی انسانگراست و هدف از آن تأمین منافع بین گروه‌های مختلف مردم، مسئولیت، سیاست‌گذاران و افراد ذی‌نفع و ذی‌نفع‌زد و در نهایت دستیابی به یک محیط پایدار شهری است (سازگاری، ۱۳۷۹).

هدف اصلی مشارکت مردمی کمک به تصمیم‌سازی است. اگر مقامات بلندپایه اجتماعی از مشارکت مردمی غفلت کنند، ممکن است به جنبش‌ها و عکس‌العمل‌های اعتراضی منجر شود (Payedi, ۲۰۰۴).

اهمیت مشارکت مردمی در طراحی شهری و مسکن

امروزه بحث مشارکت مردم در طرح‌های شهری بسیار چالشی‌برانگیز است و هنوز بر سر مقدار مشارکت مردم توافق نشده است. ابتدا باید جایگاه و اهمیت مشارکت مردم در طراحی شهری و امر مسکن مشخص شود تا از قبل برای رسیدن به این هدف برنامه‌ریزی‌های مدون انجام شوند. برخی از مزایای مشارکت مردم در طراحی شهری عبارتند از:

- بیان مشکلات طرح‌ها؛ مشارکت مردم در طرح‌ها و مشکلات واقعی طرح‌ها را بیان و از شکل‌گیری اعتراضی آنها جلوگیری می‌کند.
- حفظ ویژگی‌های محیطی؛ مشارکت مردم باعث می‌شود کاراکتر و یکتایی محیط‌ها حفظ شود و هر محیطی ماهیت خود را باز یابد.
- کمک به تحقق طرح‌ها؛ مشارکت مردم در طرح‌ها به تحقق آنها که مولفه‌ای بسیار مهم در طراحی شهری است کمک می‌شاید.
- درگیر شدن با روال زندگی افراد؛ مشارکت برای معماران و مدیران مسکن بازآموزشی روال زندگی مردم عادی را ایجاد می‌کند و آنها را از مشکلات واقعی مردم آگاه می‌کند (مشکلاتی، ۱۳۸۴).

به گفته هربرت زیند: «کار هنری باعث ارتقای روحی انسان‌ها می‌شود لذا مشارکت مردم در طراحی شهری باعث اعتلای روحی و شخصیتی مردم خواهد شد»

اهمیت مشارکت در پایداری

مشارکت یک مفهوم کلیدی در توسعه پایدار است. برای این که

مشارکت شهروندان تنها یک بازی سیاسی نمادین نباشد، ساختار دولت باید به صورت مشارکتی سازماندهی شود. ساختارهای سیاسی فعلی کشور تصمیم‌گیری را در اختیار نمایندگان و کسانی که قدرت را به دست دارند نگذاشته است. حق تصمیم‌گیری (یا تفویض قدرت تصمیم‌گیری به سطوح پایین‌تر و مناسب دولت) اکنون در کشورهای اروپایی وجود دارد. به عبارت دیگر قدرت تصمیم‌گیری صرفاً از بالا به پایین نیست. به گفته مانتین (۲۰۰۳) نقش مشارکت عمومی در شکل‌گیری سیاست‌های شهری زمانی حداکثر می‌شود که در سطح مناطق شهری انجام شود. این سخن مانتین نیز بر تصمیم‌گیری‌ها در سطوح پایین تأکید دارد.

به نظر مکدونالد اگر مردم نتوانند به ایجاد مدیریت، تغییر یا مشارکت در فعالیت‌ها بپردازند، نتایجی چون عدم‌رعایت احساس بیگانگی و فقدان تعلق به مکان به بار خواهند آمد (سپهری ملایوسف، ۱۳۸۷).

تعریف‌های توسعه پایدار همگی براساس لزوم فعالیت گروه‌های مردمی در فرایند توسعه شکل گرفته‌اند. «جهانی فکر و محلی عمل کنید» عبارتی است که در بحث‌های مربوط به توسعه پایدار از آن استفاده می‌شود. مشارکت شهروندان در توسعه و ساختارهای سیاسی یکی از الزامات دولت‌های محلی و منطقه‌ای در جهان پایدار است (سپهری ملایوسف، ۱۳۸۷).

در نهایت باید گفت که توسعه پایدار یک هدف اجتماعی است و دستیابی به آن نیازمند شورش، تقسیم مسئولیت و شراکت است و رسیدن به این امور مستلزم انتخاب آزادانه دولت محلی، توسعه به کمک مردم و داشتن یک سیستم برنامه‌ریزی مشخص است. اما حیوانی که در این میان مطرح می‌شود این است که جایگاه طراحان شهری برای جذب مشارکت مردمی و ایجاد انگیزه در افراد برای مشارکت ملایوم و موثر چیست؟ در ادامه به بحث در این زمینه پرداخته خواهد شد.

برای دستیابی به توسعه پایدار بر پایه مشارکت باید عواملی متعدد در نظر گرفته شوند زیرا دستیابی به پایداری در سایه حضور مستقیم مردم و دخالت آنها در طرح‌ها و مسائل شهری است. مشارکت مردمی شرط بنیادی نابین و عملی کردن توسعه پایدار است و توسعه پایدار باید کلاً با خواست‌ها و نیازهای مردم سازگار باشد.

شرایطی که طی آن مشارکت کارایی لازم را خواهد داشت محدودند: سوادآموزی، اطلاع‌رسانی، ارتباطات، آموزش و ارتقای فرهنگی از مانی مشارکت و توسعه‌اند.

نکته‌ای که در این جا باید به آن اشاره کرد این است که علاوه بر اراده سیاسی دولت‌ها باید ابزارهای قانونی و نهادهای اجتماعی دیگر که مکمل فرآیندهای سنتی، پارلمانی و اداری هستند مشخصه‌های لازم را برای مشارکت‌کننده داشته باشند.

در یک جمع‌بندی برای دستیابی به توسعه پایدار بر پایه مشارکت باید عوامل زیر را در نظر گرفت:

- سازگاری توسعه پایدار با نیازهای مردم؛
- نقش پررنگ آموزش، ارتباطات و اطلاع‌رسانی در مانی مشارکت و توسعه؛
- مداخله مثبت دولت و نهادهای اجتماعی.

موانع مشارکت در یک توسعه پایدار

مشارکت، نیازمند بستری قانونمند و آگاه و مشارکت‌طلب است. در این راستا محدودیت‌هایی برای دستیابی به مشارکت در یک توسعه پایدار وجود دارند این محدودیت‌ها در قالب موضوعات زیر دسته‌بندی می‌شوند:

- محدودیت‌های ساختاری: نبود سازماندهی و زیرساخت‌های ارتباطی؛

- محدودیت فرهنگی - اجتماعی: نبودن یکپارچگی فرهنگی - زبان و جز اینها!

- محدودیت‌های نهادی: رویکرد نخبه‌گرا - دیدگاه‌های تحمیلی و متخصصان و نظایر اینها!

- محدودیت‌های قانونی: نبود قوانین و مقررات ویژه مانند بر روند تحول تشکلهای:

- محدودیت‌های مالی و مشکلات ناشی از آنها!

- خودرایی مقامات بالا: تقدسی که حاکمان پدک می‌کنند و خود را قراقانون معرفی می‌کنند باعث می‌شود گزیده‌های اجتماعی هیچ گونه نظارتی بر کارهای آنها نداشته باشند و حتی اجازه این را که تر حوزه تصمیم‌گیری آنها وارد شوند به خود نمی‌دهند (غزوی‌نار، ۱۳۷۹).

بدون اطلاعات یکپارچه مشارکت عمومی به موفقیت نمی‌انجامد. تسهیم اطلاعات، اگر این مهم پیش از تصمیم‌گیری قابل حصول باشد، اساسی را برای گفتگوی شفاف بنیان می‌نهد. بنابراین این گفتگو در یک رویکرد پایدار به برنامه‌ریزی شهری و طراحی شهری برای بررسی مشکلات مرتبط نقش محوری دارد. برای تیل به این چشم‌انداز مشارکت ممکن است به نحوی لحاظ شود تا تنها به تعمیم نپردازد، بلکه تسهیم اطلاعات را نیز در نظر گیرد. اغلب کمبود اطلاعات درباره دلایل اساسی کشمکش‌ها و تعارضات به فقدان تحرک و انگیزه منجر می‌شود (Birch, 2003).

طراحی پایدار شهری

اهداف یک برنامه طراحی شهری در نظام توسعه پایدار بر حفظ طبیعت و همین‌طور محیط ساخته‌شده به دست بشر تاکید دارد. در این برنامه‌ها باید از محیط‌های از پیش توسعه‌یافته به صورت کارآمد و موثر استفاده شود و در عین حال آنها به مکان‌هایی جذاب و دلنشین برای زندگی تبدیل شوند. قواعد طراحی پایدار شهری تفسیر و استفاده مجدد از ساختمان‌ها، زیرساخت‌ها و راه‌های موجود و همچنین استفاده از مواد ساختمانی بازیافت‌شده از ساختمان‌های تخریب‌شده را در اولویت قرار می‌دهد.

هدف اصلی برنامه‌ریزی و طراحی شهری خوب خلق امتیازات جدید و با ارتقای امتیازات موجود است که یک شهر «خوب» باید داشته باشد.

با استفاده از سلسله مراتب نیازهای انسانی که مازول (۱۹۵۳) ارائه کرده می‌توان فهرستی از این امتیازات را تهیه کرد. نیازهای گوناگونی که به این ترتیب برای شهر به دست می‌آیند اساسی بسیار خوب برای اندازه‌گیری کیفیت یک شهر از راه تعیین مقدار برآورده شدن نیازها و خواسته‌های انسانی است (هیندر براند، ۱۳۸۳).

در سطح نیازهای اساسی، یک شهر خوب باید کلیه نیازهای فیزیکی ساکنان خود را تضمین کند: مکانی برای زندگی و کار، درآمدی معقول، آموزش و پرورش، حمل و نقل و امکان برقراری ارتباط و دسترسی به خدمات و تسهیلات.

پس از آن یک شهر خوب باید دارای ایمنی، امنیت و حفاظت باشد و از نظر بصری و عملکردی محیطی سامان‌یافته و با نظم و عاری از آلودگی، سر و صدا، تصادفات و بزهکاری باشد.

علاوه بر آن یک شهر خوب باید یک محیط اجتماعی هدایت‌کننده باشد. شهر مکانی است که مردم ریشه در آن دارند و بچه‌ها دوستان خود را در آن می‌یابند. پس شهر به افراد کمک می‌کند تا چیزی از جمع باشند و به آنها حس تعلق به مکان و به سرزمین می‌دهد. به این ترتیب یک شهر خوب یک تصور ذهنی مناسب، یک شهرت و اعتبار خوب دارد به مردم خود حس اعتماد، قدرت و شان و منزلت می‌دهد.

حتی در سطح بالاتر سلسله مراتب نیازهای انسانی، یک شهر خوب به مردم فرصت خلاق بودن، شکل دادن به فضای شخصی و بیان خود و به جوامع اجازه می‌دهد به بخش‌ها و محلات برحسب نیاز و خواسته‌ها شکل دهند.

و بالاخره یک شهر خوب شهری است که خوب طراحی شده و از نظر زیبایی‌شناسی مطبوع باشد و از نظر کالبدی قابل‌تصور باشد. به عبارت دیگر یک شهر خوب مکانی است برای فرهنگ و یک اثر هنری.

بدیهی است طراحی شهر به تنهایی نمی‌تواند شهری را که همه این خصوصیات را داشته باشد ایجاد کند. بسیاری از این خصوصیات به شرایط اجتماعی و اقتصادی وابسته‌اند که باید برای آنها برنامه‌ریزی کرد. ولی طراحی می‌تواند جنبه‌های کالبدی شهر و بخش‌های آن را به گونه‌ای شکل دهد که تبدیل به مکان‌هایی شوند که خواسته‌ها و نیازهای افراد بتوانند در آنها برآورده شوند (هیندر براند، ۱۳۸۳).

توضیح	ملاحظات طراحی	نیازها
- نیاز انسان به پناهگاه، محلی برای آرمیدن.	- ملاحظات اقلیمی، محل‌هایی برای نشستن، تضمین ایمنی	راحتی
- آزاد کردن فشارهای فیزیکی و روانی	- عناصر طبیعی - آب، فضای سبز، مناظر آرام، و توأخی بدون صدا، کم کردن آلودگی صوتی، تضمین امنیت	آسودگی
- نظاره‌گر بودن و سواچه یا مجموعه فضا (کالبدی - غیرکالبدی)	- نگاه کردن مردم، نمایشگران، مناظر مطبوع، هنرهای عمومی، مبلمان شهری یا طرح‌های خاص و ...	حضور غیرفعال
- تعاملات اجتماعی	- فضاهای ثانوی، مبلمان آزاد - بعضی از فضاها فعالیت بالایی بدنی را می‌طلبد - قابلیت تطبیق فضا برای انجام مراسم - برنامه‌ریزی برای فعالیت‌های خاص	حضور فعال
- لذت بردن از تجربه فضای جدید	- مشاهده بخش‌های متفاوت و غیرقابل‌پیش‌بینی فضا و فعالیت‌ها - بنیان طراحی کالبدی - فعالیت‌های برنامه‌ریزی‌شده - پیچیدگی بصری - بعضی فضاها باید فرصت اکتشاف را فراهم آورند.	کشف

مجله علمی-تخصصی، ۱۳۸۴

پس از مشخص شدن خصوصیات یک شهر خوب برای تبدیل شدن به یک شهر پایدار، طراحان باید به نیازهای افراد در فضای شهری نیز پاسخ دهند تا افراد بتوانند مهر خوش را بر مکانی که زندگی می‌کنند بزنند و حس تعلق به مکان در آنها ایجاد شود.

کار و همکاری‌اش (۱۹۹۴) در کتاب فضاهای عمومی ابعاد نیازهای انسان در فضاهای شهری را براساس الگوی سلسله مراتبی مارلو طبقه‌بندی کرده‌اند: ۱- راحتی؛ ۲- آسودگی؛ ۳- حضور غیرفعال در فضا؛ ۴- حضور فعال در فضا و ۵- کشف (عباس‌زادگان، ۱۳۸۴) (جدول شماره ۱).

طراحان شهری، با پاسخ‌گویی به نیازهای اولیه انسان در فضاهای شهری، یک محیط اجتماعی هدایت‌گر فراهم می‌آورند که در سایه آن افراد ریشه و هویت فضا را در می‌یابند و با فضا انس می‌گیرند.

بخش عمده توسعه شهری و باززنده کردن اخیر، خصوصاً توسعه جامعه پس از جنگ، را متخصصان و سیاستمداران انجام داده‌اند که امروز بخش عمده آن به دلیل اقدامات نیروهای رقابتی اقتصادی که توجهی خاص به یک شهر یا منطقه خاص ندارند بدون هیچ گونه هماهنگی انجام می‌شوند این عهده است که فرآیند توسعه شهری و باززنده کردن از صرف بهره‌برداری اقتصادی آزاد و غیرسیاسی شود و مردم و جوامع را به طور فعال مشارکت دهد تا بتوانند در پاسخ به نیازها و خواست‌های خود، بر توسعه تاثیر گذارند. راهکار جراحی محافظه‌کارانه گدیس که پیش از این به آن اشاره شد مستلزم مشارکت فعال ساکنان است. طبق نظر گدیس با این کار شهروندان می‌توانند به محل خود احساس تعلق کنند و با شرکت در فرآیند بهبود شهر، خود فرآیند توسعه و آموزش فردی را طی کنند (Meller, ۱۹۸۱).

توجه به مصلحت‌های کوتاه‌مدت می‌تواند برای محیط‌های شهری زیان‌آور باشد. در این راستا، مسائلی مربوط به انرژی و محیط‌زیست را باید در سطوح متناسب در طول روند برنامه‌ریزی و طراحی در نظر گرفت. همه ساختمان‌ها باید تا حد امکان به گونه‌ای طراحی و ساخته شوند که از نظر عملکرد انرژی‌رسانند و از نظر بوم‌شناختی دو دوره‌های کوتاه، متوسط و بلندمدت قابل قبول باشند. بنابراین، هر کسی می‌تواند

در راه رسیدن به محیط ماندگار تلاش کند، هر چند تلاش او ناچیز باشد (بانشیناندر، ۱۳۸۳).

خلق محیط‌های پایدار به معنای احساس مسئولیت در قبال آثار یاستانی نیز هست. ساختمان‌های موجود و فعالیت‌ها در آنها یک منبع هستند و نباید با بی‌توجهی آنها را به گوشه‌ای پرتاب کرد. اگر از بین بروند، برای همیشه از بین می‌روند. حفظ کاربری‌های خردمقیاس و محلی باید در اولویت باشد، زیرا این کاربری‌ها در واقع ماهیت و هویت مشخص یک شهر یا محیط شهری را تعریف می‌کنند (بانشیناندر، ۱۳۸۳).

نتیجه‌گیری

از مطالعات انجام‌شده نتیجه گرفته می‌شود که مهم این است که بتوان روحی جدید از همکاری و تعاون در کالبد معماران، طراحان شهری، متخصصان محیط زیست و از همه مهم‌تر مردم جامعه دید و اگر این هدف تحقق یابد، رویکردی بهتر و مطلوب‌تر به حرفه طراحی شهری به وجود خواهد آمد.

محیط‌های پایدار را تنها معماران، شهرسازان، مهندسان عمران و ... خلق نمی‌کنند، بلکه این محیط‌ها در اثر عشق و علاقه و توجه کسانی که در آن زندگی و کار می‌کنند خلق و نگهداری می‌شوند.

طراحان شهری با اتقایی کیفیت در محیط‌ها و فضاهای شهری، در سایه مشارکت افراد و گروه‌های ذی‌نفع و ذی‌نفع، می‌توانند زمینه رنگ تنق بخشیدن افراد به محیط‌های موجود را افزایش دهند.

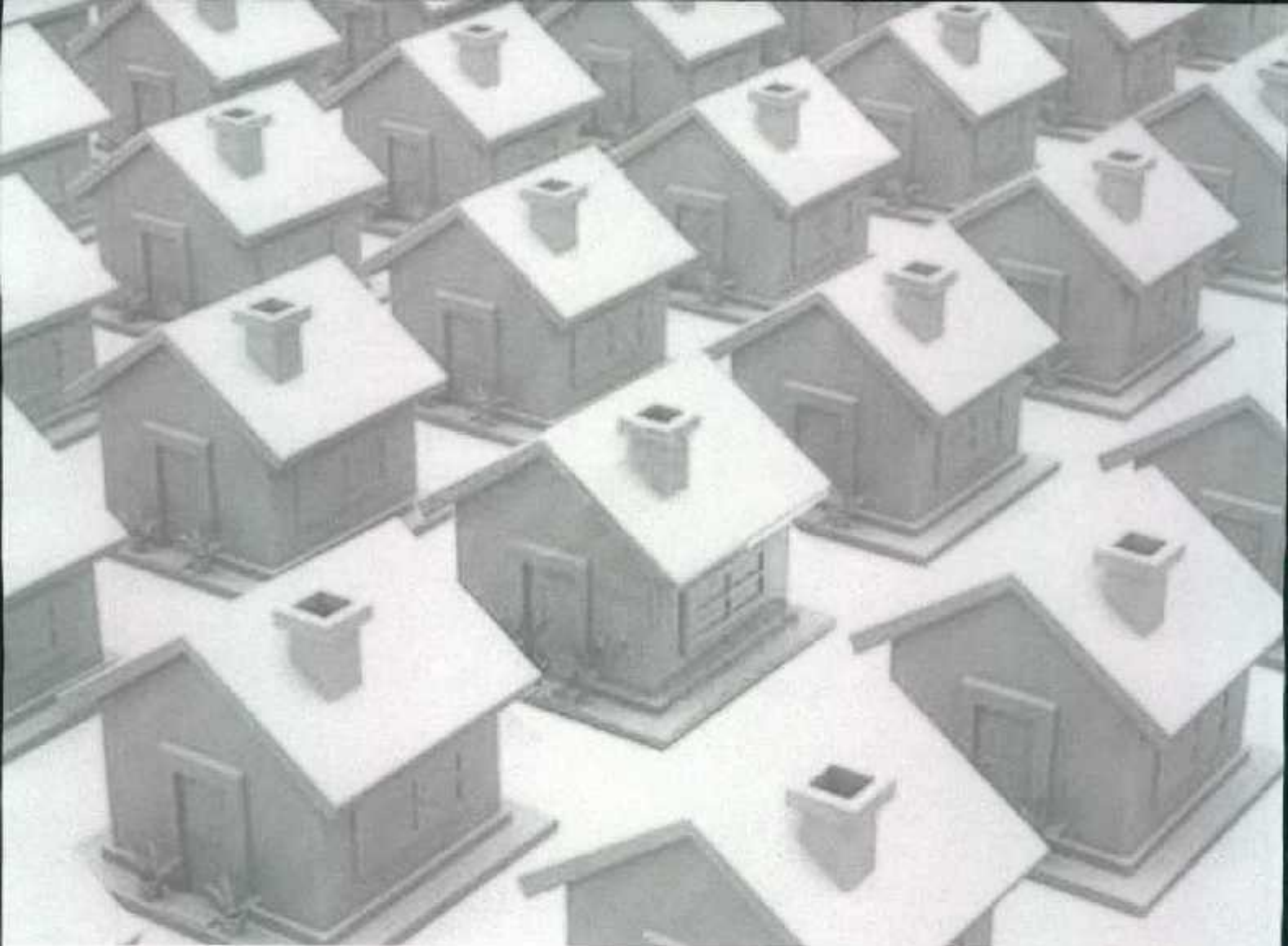
همه این موضوعات نوعی اعمال رنگ تعلق مردم در بناها و محیط‌های زندگی‌شان به حساب می‌آید که به مشارکت هر چه بیشتر مردم در به وجود آمدن محیطی دلنشین و پایدار منجر می‌شود و هر چقدر این مشارکت بیشتر شود، حس تعلق خاطر در نزد مردم بیشتر می‌شود و به همین منظور گام‌هایی بلند برای رسیدن به یک محیط پایدار و ماندگار شهری برداشته می‌شوند.

منابع

- ۱- بحرینی، سید حسین. «توسعه شهری پایدار از فکر تا عمل»، محیط‌شناسی، شماره ۷۷، دانشگاه تهران، ۱۳۸۰.
- ۲- تیاندز، فرانسویس. شهرسازی شهروندگرا ترجمه محمد احمدی‌زاده اسفهان، نشر طاق، ۱۳۸۳.
- ۳- طاهری، حمیدرضا. حفاظت شهری در نوسازی بافت مرکزی شهر مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، به راهنمایی مصطفی عباس‌زادگان، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۸۶.
- ۴- عباس‌زادگان، مصطفی. «ابعاد اجتماعی - روانشناختی فضاهای شهری»، مجله بین‌المللی علوم مهندسی، جلد ۱۶، شماره ۱، ۱۳۸۳.
- ۵- علوی‌نیا، علیرضا. بررسی الگوی مشارکت شهروندان در امور شهرها، تهران، سازمان شهرداری‌های کشور، ۱۳۷۶.
- ۶- مالتین، کلیف و پتر شول. طراحی فضاهای شهری با محوریت توسعه پایدار، ترجمه تارسیس سهرابی ملایوسفه، تهران، انتشارات تامن الحجج، ۱۳۸۷.
- ۷- مشکلاتی، پروانه. «اندازه‌های شهرهای جهان با الگوهای مشارکت»، ماهنامه شهرداری‌ها، ۱۳۸۴.
- ۸- حیدری شهبازی، سید مجید. مبانی اکولوژیکی محیطی، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۸۵.
- ۹- هلدن براند لوی. طراحی شهری به سوی یک شکل پایدارتر شهر، ترجمه حسین بحرینی، تهران، شرکت براداش و برنامه‌ریزی شهری شهرداری تهران، ۱۳۸۳.
- ۱۰- Birch, Melissa. Sustainable Development and Public Participation Policymaking in Latin America. Medford ۲۰۰۳.
- ۱۱- Carmona, Matthew and Others. Public Place and Urban Space, Architectural Press, Oxford ۲۰۰۲.
- ۱۲- Enyedi, Gyogy. Public Participation in Socially Sustainable Urban Developmentunesco/ Most Program and Centre for - Regional Studies, Hungary ۲۰۰۴.

بازشناسی محله، توانمندگردن آن با عصر جدید

■ دکتر عزت الله فنوائی

دانشیار دانشگاه تربیت معلم تهران

■ سعید شیخی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت معلم تهران

چکیده

هر کدام از علوم مختلف مانند جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، روان‌شناسی و ... که با فضاهای انسانی و نحوه شکل‌گیری پیام سروکار دارند، هر کدام تفسیری مختلف از محله دارند و از دیدگاه خود با نظام و ساختار ارتیک محله ارتباط برقرار کرده‌اند و محله را یک جزء از شهر می‌دانند که در آن تعاملات انسانی با مفهوم و معانی خاصی شکل می‌گیرند.

همچنان که محله را می‌توان با یک دیدگاه کالبدی نگریست می‌توان به آن از نظر فضایی و فرآیند فضایی، که به مرور و با تسهیلات انسانی در تغییر و تحول بوده است، نگاه کرد و تمام مفاهیم، چه کالبدی و چه فضایی، با هم‌دیگر پیوندی ناگسستی دارند و از روابط انسانی‌ها با فضاهاست که گفتگو می‌کنند. به محله نمی‌توان به عنوان چیزی از یک کل یا دیدگاهی مجزا نگریست بلکه باید به آن با یک دیدگاه کل‌نگرانه و ترکیبی نگریست که در یک روند تاریخی شروع به شکل‌گیری کرده و تا عصر حاضر با تمام فرازها و فرودها تا مراکز اقتصادی، اجتماعی و ... شهر در ارتباط بوده است. محله در ارتباط با ستون فقرات شهر بازارها و در یک جنبی غربی قوی، تژادی، اجتماعی شکل گرفته است که هست وجودی خود را در احساس نیاز به ارتباط با مفاهیم دیگر مانند اقتصاد اجتماع و فرهنگ جستجو می‌کند.

محله همیشه و در هر شرایط در ارتباط با ارتباطی یوا یا انزلاف خود بوده که این روند در عصر حاضر کهرنگ شده است و ارزش‌هایی درونی محله، که همان ارتباطات انسانی ناشی از تعاملات فیزیکی و انسانی در یک مکان خاص بودند، به سمت زوال و نابودی پیش می‌روند در این خطا به توانمند کردن محله که باعث بهبود کارایی آن در مقابل هجوم تکنولوژیک عصر حاضر می‌شود خواهیم پرداخت.

محلّه در یک بسط تاریخی با اجزایی مشخص شکل گرفته که هر کدام در جایگاه خود نقشی ایزاری و مفهومی داشته‌اند یکی از ارکان اصلی بافت محله‌های شهرهای قدیم که با بسط مدرنیته و دگرگونی وضع شهرها تضعیف شده «مسجد» است که در تعاملات ساختاری با اجزایی دیگر ارتباطی متقابل دارد همان طور که مسجد رکن اصلی بافت محله‌ای و یک عنصر مذهبی-فرهنگی است، بازار نیز نقشی اقتصادی و ارتباطی تنگاتنگ با محله دارد که این ارتباط روزانه انسان‌ها را با مسائل روزمره زندگی‌شان نشان می‌دهد. همه این مفاهیم در ارتباط با هم‌دیگر و در یک سیستم با هم کار می‌کنند که تعامل این سیستم‌ها شهر را می‌سازد. علاوه بر این موضوعات که عناصر ساختاری مرتبط با محله هستند می‌توان تفاوت‌های قومی، نژادی و ... را عواملی چنانکننده در ساختار محله‌های قدیمی دانست که محله را به صورت فضایی نیمه‌خصوصی در می‌آوردند و همه افراد محله احساس تعلق به این مکان می‌کردند و خود را به نحوی صاحب آن و آن را حیاط خلوت خود می‌دانستند همان طور که گفته شد، محله ارتباطی ارگانیک با بازار، به عنوان یک فضای اقتصادی، و با مسجد، به عنوان یک فضای مذهبی-فرهنگی، داشت و چهره یک‌نواخت و ریتم‌واری از یک واحد زنده را برای هر کس نمایش می‌داد که زنده بودن خود را مرتبط با این فضاها می‌دانست.

میدانچه‌ها یا فضاهای دیگر در بطن محلات نوظهور گام‌هایی گذری بودند که نقشی اصلی در برقراری ارتباطات انسانی داشتند و روند تاریخی محله نشان می‌دهد که زمان و تاریخ خود را با مکان تطبیق می‌دادند تا این سلول حیاتی شهر در یک سیستم پایدار و در یک کالبد انسانی - فضایی با اطراف خود در تعامل باشد. با ظهور مدرنیسم و بالطبع تأثیر گرفتن شهرسازی ایران از این دیدگاه و همچنین رشد سریع وسایل ارتباطی، کم‌کم این سلول حیاتی دچار اختلال شده و در معرض فروپاشی است. ورود دیدگاه مدرنیسم به شهر باعث شد اجزای محله از هم‌دیگر تفکیک شوند و یک نظام آشفته به این سلول تزریق شود.

ورود اتومبیل و نیاز به جایگاهی در شهرها و همچنین عدم تطبیق ظرفیت محله با این تکنولوژی باعث تصمیم‌گیری‌های خودسرانه در عرصه شهری شده و بافت‌های شهری را از هم‌دیگر جدا کرده و باعث شده محله یک واحد عجزا از عناصر دیگر باشد. با کم‌رنگ شدن نقش بازار و همچنین مسجد به عنوان سمبل و کانون‌های یک محله، کم‌کم عناصر جدید جانشین عناصر قدیمی شدند و این تغییر کاربری، بدون در نظر گرفتن تطبیق و هماهنگی با نیازها و فرهنگ‌های متفاوت انسانی، باعث شد که ارتباطات انسانی به سردی بگرایند و نقش نیمه‌خصوصی محله به چالش کشیده شود همچنین ورود تاسیسات جدید مانند برق، آب و تلفن باعث شد که خط افق شهرها و محله‌های ایران مخلوش و با ساختار محله نامهانگ شود و این بی‌نظمی‌ها در شهرهای ایران مشهوداند.

محلاتی که براساس ساختارها و زیربنای فرهنگی، اجتماعی، قومی و نژادی شکل گرفته بودند دچار تزلزل شده‌اند. می‌توان دید که در عصر حاضر، سبک معماری با الهام از غرب و مدرنیته و عدم تطبیق با فرهنگ و ساختار شهرهای ایران دچار آشفتگی شده و مفهوم خود را از دست داده است و در کل می‌توان گفت که به معنای شهر بی‌هویت شده است. آن چه که در این جا بررسی می‌شود این است که این نابهنجاری و آشفتگی باید با چه ابزارها و طرح‌های بازشناسی شود؟ و برای توانمند کردن محله‌ها با کارکردها و عملکردهای پهنه‌محلی (محلات انسانی - فضایی) چه رویکردی را باید طی کرد؟ این پرسش‌ها، پرسش‌های اصلی درباره این موضوع هستند در گذشته مسجد به عنوان یک مرکز مذهبی - فرهنگی و بازار به عنوان یک فضای اقتصادی - اجتماعی در تعاملات انسانی شرکت داشتند و اکنون باید در فکر بازسازی این مفاهیم و تطبیق نیازهای مدرن با محلات امروزی بود. بازسازی بازار به معنای عام گذشته قابل‌تعریف نیست چون خیابان، به عنوان عنصری جدید بخشی از کاربری‌های مربوط به بازار را در اختیار دارد و نمی‌تواند نقش کامل‌کننده را در فرهنگ و تعاملات انسانی بازی کند. راهکاری که در این جا می‌توان بررسی کرد ایجاد فضاهای جدید در محلات است که با نیازهای مدرن امروزی هماهنگ باشند.

مفهوم محله

محله‌ها قسمت‌هایی از شهر هستند که دست کم برابری اندازه یا بزرگی باشند. آنها باید واحد دو بعد باشند تا ناظر احساس کنند واردشان شده است، اجزای آن به دلیل خصوصیات مشترک که دارند کاملاً شناختی هستند و همواره می‌توان سیمای محله را از درون آنها تمیز داد. خصوصیتی که سیما و بیکر محله‌ای را مشخص می‌کنند عوامل خاص آن محله هستند که ممکن است اجزایی بی‌شمار و متنوع داشته باشند. بافت، فضا، فرم، اجزاء، نمادها، نوع ساختمان، نوع استفاده از ساختمان‌ها، درجه کهنگی یا نو بودن و وضع پستی و بلندی زمین (اکستریا و قبری، ۱۳۸۲).

جایگاه محله در شهرهای ایران

در شهرهای سنتی ایران، نواحی مسکونی به محلات مختلف و مجزا تقسیم می‌شوند افراد با علایق مشابه یا سوابق یکسان در محلات خود برای تأمین راحتی و حمایت و امنیت بیش‌تر به هم پیوند می‌خورند. محلات براساس تفاوت‌های قومی، مذهبی، حرفه‌ای و شغلی یا شهری و روستایی بودن ساکنان تقسیم می‌شوند. به این ترتیب یک محله از فضاهای سکونت اعضای یک گروه قومی خاص در شهر تشکیل می‌شود. مثال‌هایی از جدایی‌گزینی محلات براساس تفاوت عقاید مذهبی

اندیشه محله شهری مسیری پرنشیب و فراز را طی کرده است. نظریه پردازان شهرسازی، که از مدل‌های ارگانیک خود مطمئن شده بودند، تفکر محله را به عنوان بلوک پایه ساختمانی برای شهر انتخاب کردند. قرار بود محله یک واحد فضایی تعریف‌شده، فارغ از ترافیک عبوری، و حتی‌المقدور در خدمات روزانه خودکفا باشد. اندازه واحد در حد حوزه عملکرد یک مدرسه ابتدایی معمولی تعیین می‌شد و حوزه‌های دیگر خدمات براساس این پیمانه و یا ضریبی صحیح تعیین می‌شدند. این تفکر همچنان در طراحی شهری سرتاسر جهان نافذ است و به خاطر سهولت طراحی‌اش امتیازاتی دارد؛ خیابان‌های آرام ایجاد و تناسی را بین خدمات و تقاضا برقرار می‌کند (کوبین لیچ، ۱۳۸۱). محله معمولاً کالبد سکونت و اشتغال ۷۰۰ تا ۱۷۵۰ خانوار است که با عنصر شاخص فرهنگی (مسجد) و آموزش (دبستان) تعریف می‌شود. عنصر شاخص محله مدرسه ابتدایی است که باید در جایی مکان‌یابی شود که امنیت عبور و مرور دانش‌آموزان حفظ شود و آنها در ۴-۵ دقیقه به مدرسه و بالعکس به منزل برسند. عنصر شاخص هویتی محله مسجد است. لیچ پنج عامل سازنده را برای سیمای شهر بر می‌شمرد که عبارت‌اند از راه، لبه، گرم، نشانه و محله. او در تعریف و بیان نقش محله می‌نویسد:

را می‌توان در محله یهودی‌های اصفهان و محله زرتشتیان کرمان و یزد دید. جدایی‌گزینی براساس خصیصه‌های مذهبی یا قومی عمدتاً در شهرهای بزرگ ایران با جمعیت بیشتر و متنوع‌تر دیده می‌شود. در شهرهای کوچک، به علت تجانس فرهنگی، اساس تقسیم‌بندی محلات تفاوت حرفه، شغل و یا مبادا و خاستگاه است. نکته جالب محلات شهرهایی سنتی ایران عدم تفکیک طبقات اجتماعی در آنها بود. ثروتمندان در گروه‌های انحصاری جدای از فقیران گروه نمی‌شدند. بسیاری وقت‌ها غنی و فقیر در یک محله زندگی می‌کردند و گاهی دیوار به دیوار هم بودند. تفاوت‌ها در خصیصه‌های قومی و خاستگاه دلایل اصلی تشکیل اولیه محلات بودند اما همین سیستم به تشکیل کلی شهر نیز کمک می‌کرد (خیرآبادی، ۱۳۷۶).

ساختار محله در شهرهای ایران

بیش‌ترین فضا در هر محله در محله‌های با مرکزیت سکونت‌گاه‌های خصوصی اختصاص یافته است. کانون محله یک میدان مرکزی است که معمولاً در محل تقاطع دو یا چند راه اصلی قرار دارد؛ این میدان مرکز محله نامیده می‌شود. در اطراف میدان مرکزی تعدادی مغازه و چند ساختمان عمومی قرار دارند. این مغازه‌ها نیازهای روزمره ساکنان را برطرف می‌کنند. برخی از محلات بزرگ در شهرهای مهم بازارچه‌های مخصوص به خود دارند. بناهای عمومی مرکز محله آب و خدمات مذهبی، اجتماعی و تفریحی را برای ساکنان تأمین می‌کنند. هر مرکز محله معمولاً یک مسجد و یک حمام دارد؛ یعنی مرکزی برای عبادت و نماز و مکانی برای تطهیر که قبل از نماز واجب است. دیگر بناها در مرکز محله ممکن است شامل حسینیه، زورخانه، آب انبار، قهوه‌خانه و مدرسه باشند. تمام مراکز محله‌ها نیازهای ساکنان خود را تأمین می‌کنند و همه آنها با خیابان اصلی یا گذرها به بازار متصل می‌شوند (خیرآبادی، ۱۳۷۶).

شروع آشنگی در مفهوم محله

اولین نقشه دگرگونی تهران در سال ۱۳۰۹ به نام «نقشه خیابان‌ها» و همچنین تصویب قانون یلیده در سال ۱۳۰۹ محلی مناسب را برای مداخله ستگین در بافت‌های کهن شهری را فراهم آورد. به دنبال تصویب این قانون، اجرای نقشه خیابان‌ها در دستور کار قرار گرفت. دو خیابان چلباهی یافت کهن شهری را از هم می‌دید و این حرکت چون لکه‌ای روغن در سراسر کشور می‌دوید و مهر و نشان اولین اقدامات شهرسازی «جدید» و برونی را بر چهره شهر ایرانی زد. شالوده کهن ارتباطات از هم گسسته می‌شود؛ سازمان محله‌ای دچار آسیب جدی می‌شود و بازار به عنوان ستون فقرات اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی شهر در مقابل حضور قوی خیابان و انتقال بخش عمده از فعالیت‌های اقتصادی به کنارهای آن برای همیشه رنگ می‌بازد (حیوی، ۱۳۸۳).

الگوی همسایگی، مدلی برای طراحی پارک محله

الگوی همسایگی را کلارنس یری مطرح کرد که دارای شش ویژگی به شرح زیر بود:

۱- شبکه‌های اصلی و شبکه راه‌های یر رفت و آمد نباید از میان

بافت‌های مسکونی بگذرند:

۲- شبکه راه‌های داخلی به صورت گوشه بن‌بست با وظایف سبکی که عموماً آرامش محله را بر هم نریزد طراحی شود؛

۳- جمعیت محله‌های مسکونی بر مبنای ضرورت و محدوده عملکرد یک مدرسه ابتدایی شکل گیرد؛

۴- مرکزیت این الگوی همسایگی یک مدرسه ابتدایی است که در میان فضای سبز قرار گرفته است؛

۵- حدود اشغال فیزیکی یک واحد همسایگی ۱۶۰ اپکر است.

۶- تأسیسات خرید، مراکز مذهبی، کتابخانه و مرکز اجتماعی محله بهتر است در نزدیک‌ترین فاصله به دبستان قرار گیرند.

خصیصه‌های اصلی طرح یری

۱- دبستان هسته اصلی و در مرکز واحد همسایگی است؛

۲- پارک‌ها، فضاهای سبز و زمین‌های بازی و بخش اعظم پارک‌ها در مراکز حوزه و در برابر دبستان‌ها قرار می‌گیرند؛

۳- مغازه‌های محلی در گوشه الگوی همسایگی قرار می‌گیرند؛

۴- واحدهای مسکونی برای سکونت ۱۰۰۰ خاقوار یا ۵۰۰۰ نفر در نظر گرفته شده‌اند؛

۵- هر واحد همسایگی با راه‌های اصلی احاطه می‌شود که آمادگی پذیرش هر گونه ترافیک را دارد (بینه، ۱۳۸۶).

هویت در محله‌های شهری

امروزه رشد و گسترش بیکره شهرها و هم‌گام شدن آن با ورود تفکرات و ایدئولوژی‌های غیربومی شهرها را به سوی توسعه ناسامان و بدون برنامه‌ریزی و از دست دادن شخصیت و هویت دیرینه خود پیش می‌برد. در این میان باید بتوان با حفظ مطلوبیت‌های ضوابط قراردادی و مردمی به‌جای‌مانده از تاریخ و فرهنگ این جامعه و همچنین خلق ضوابط و اصولی روشن و عالی از حرکه شهرسازی به شکلی منسجم از روندهای تهدیدکننده ساختار، کالبد و نیز روح محله‌های شهری ایران جلوگیری کرد (خاکساری، ۱۳۸۵).

پارک محله، گزینه‌ای جدید در شهرهای ایران

به دلیل آشنگی ساختار محله در دوران جدید، می‌توان گفت که پارک محله می‌تواند هماهنگ‌کننده ارتباطات انسانی باشد. می‌توان پارک محله را گزینه‌ای جدید با تعاریفی مشخص و ویژگی‌هایی کاملاً متفاوت با مفاهیم دیگر در نظر گرفت. پارک محله فضایی است که می‌تواند نقش فرهنگی - اجتماعی مسجد و همچنین برقرارکننده مجدد ارتباطات انسانی را بازی کند. این مکان می‌تواند به عنوان یک مکان تفریحی برای افراد ساکن محله، به توانمند کردن محله در عصر حاضر بسیار کمک کند. این طرح یک ایده خام و کلی است و باید مطابق با نیازهای جدید شکل بگیرد و نقش ارتباطات و تعاملات انسان و فضا در آن تجلی یابد. همچنان که در گذشته محلات حریمی مشخص داشتند، پارک محله باید همان حریم گذشته را در بر بگیرد. گزینه پارک محله در زمینه نیازهای جدید و عصر حاضر می‌تواند به بازسازی محله بسیار کمک کند. تمام ساکنان محله باید با این فضا ارتباط داشته باشند تا

- استفاده از پتانسیل‌های بالقوه طبیعی برای ایجاد یک محیط مطبوع و دلپذیر؛
- محدود کردن ورود وسایل نقلیه به داخل محله و حفظ آرامش ساکنان؛
- کاهش آلودگی صوتی در محله با محدود کردن دسترسی وسایل نقلیه؛
- تقویت فرهنگ شهروندی و استفاده از دوجرخه برای ارتباط درون‌محله‌ای؛
- استقرار تأسیسات و تجهیزات زیربنایی در مرکز محله (شماره ۲).

معیارهای مکان‌یابی در کاربری‌های پارک محله

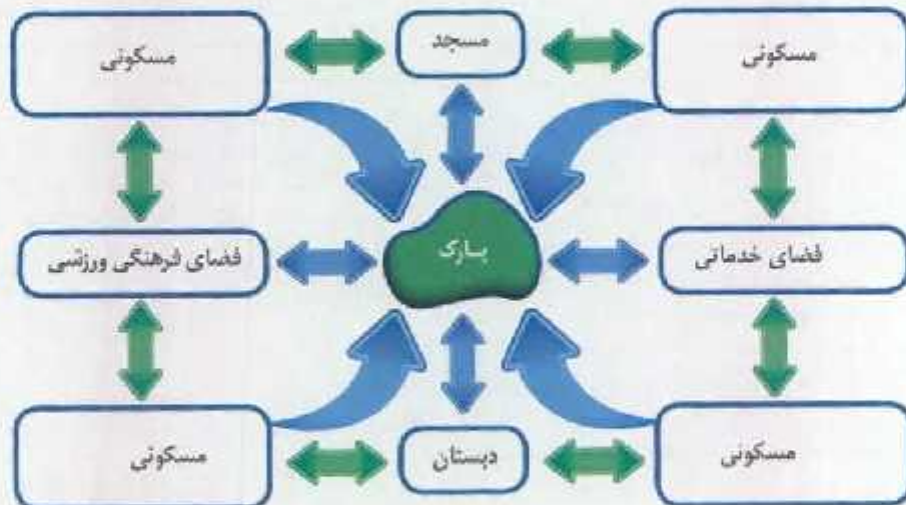
هدف اصلی از ایجاد پارک محله رفع نیازهای روزمره ساکنان و تأمین رفاه اجتماعی و اقتصادی شهروندان است. معیارهای مکان‌گزینی در راستای این هدف به شرح زیر ارائه می‌شود: (۱۳۸۲)

الف- سازگاری: به مکان‌یابی مناسب کاربری‌ها و جدا کردن کاربری‌های ناسازگار از یکدیگر تأکید دارد؛

بتوانند مفهومی جدید از تعاملات انسانی- فضایی را در این مکان تجلی بخشند. اما نباید فراموش کرد که مسجد و بازار همچنان شاخص اصلی در بافت ارگانیک محله محسوب می‌شوند و آینده پارک محله مکمل و مرتبط با عناصر دیگر محله است و نمی‌توان نقش مسجد و بازار را در عصر حاضر به کلی نادیده گرفت.

کاربری‌های لازم در پارک محله

همان‌طور که می‌دانیم محله برای تطابق با نیازهای عصر حاضر به فضاهایی جدید نیاز دارد تا بتواند نیاز روزمره ساکنان را فراهم کند؛ ولی این فضاها باید در ارتباط متقابل با هم‌دیگر و دارای یک هارمونی و حریم مشخص باشند. این فضاها باید در ارتباط و چسبیده به محل ساکنان باشند و تا حد ممکن باید از ورود وسایل نقلیه به داخل محله جلوگیری کرد. این در واقع یک نوع الگوی همسایگی است که براساس فضاهایی عملکردی در اطراف مناطق مسکونی شکل می‌گیرد. اما باید توجه داشت که سرنه‌های استفاده‌شده در هر محله باید با توجه به جمعیت و هرم سنی و نیازهای آن تعیین شوند. سازماندهی و نظارت بر این الگو بر عهده ساکنان است. گزینه پارک محله، با توجه به نیازهای محله، کاربری‌هایی متنوع را در بر می‌گیرد. این کاربری‌ها شامل دبستان، مسجد، فضای فرهنگی- ورزشی، بازارچه، فضای خدماتی محله و فضای تفریحی و تفرجگاهی هستند (شماره ۱).

شماره ۱- الگوی طراحی پارک محله

شماره ۲- مزیت‌های الگوی پارک محله

مزیت‌های طراحی پارک محله

- ایجاد یک حریم و مرز تعریف‌شده مرتبط با تعلق خاطر ساکنان محل که باعث تقویت شایستگی و ایجاد تعلق می‌شود؛
- حفظ و احترام به عقاید و باورهای مردم با ایجاد یک فضای درون‌گرا در محله؛
- تنوع کاربری‌ها و تأمین سرنه‌ها در مرکز محله که باعث ایجاد تنوع و سرزندگی می‌شود؛
- افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در مرکز محله که با پارک، به عنوان هسته اصلی مرکز محله، مرتبط است؛
- دسترسی سریع و آسان به فضاهای مختلف بدون برخورد با خیابان‌ها و تریان‌های اصلی؛

ب- آسایش: فاصله و زمان عواملی مهم در اندازه‌گیری آسایش و راحتی انسان‌ها هستند؛

ج- کارایی: بر الگوی قیمت زمین شهری براساس شیوه تحلیل هزینه و منفعت تأکید دارد؛

د- مطلوبیت: بر حفظ و نگهداری عوامل طبیعی، ایجاد فضاهای باز و دلپذیر، چگونگی شکل گرفتن راه‌ها، ساختمان‌ها و فضای شهری تأکید دارد؛

ه- سلامتی: بر اعمال ضوابط محیطی و بهداشتی مناسب برای کاهش آلودگی تأکید دارد؛

و- استانداردهای ایمنی: هدف کلی این معیار تأکید بر حفاظت در مقابل خطرهای احتمالی است.

ملاحظات طراحی پارک محله

برآوردن نیازها در محله به مکان و فضا نیاز دارد و مکان نیلور فعالیت‌های انسان است. مکان کاربری‌ها و نحوه دسترسی به آنها یکی از اصول مهم در طراحی پارک محله است. آن چه در این جا مهم است طراحی یک فضای مناسب برای ساکنان محله است تا بتوانند علاوه بر نیازهای روزمره خود در تعامل با یکدیگر قرار بگیرند. این مکان باید ویژگی‌های زیر را داشته باشد (بنتی و همکاران، ۱۳۸۲):

۱- نفوذپذیری: شاخص دسترسی به فضاها و مکان‌هاست که باعث مطلوبیت طراحی می‌شود و دو وجه عمومی و خصوصی دارد که مقدار آنها از قابلیت فضا سرچشمه می‌گیرد؛

۲- گوناگونی: نفوذپذیری به تنهایی نمی‌تواند واحد کارایی زیادی باشد. مکان‌ها با دسترسی آسان زمانی مفیداند که به انسان‌ها قدرت انتخاب و تجربه بدهند؛

۳- خوانایی: در دو سطح بررسی می‌شود: فرم و فعالیت. مکان‌ها ممکن است در یکی از این دو سطح خوانا و قابل فهم باشند؛ برای مثال احتمال دارد که فرم یک مکان احساسی روشن مانند لذت بردن از زیبایی را در یک سطح نشان دهد. الگوی فعالیت نیز ممکن به همان اندازه در تصویر ذهنی کمک کند اما برای بهره‌گیری کامل از امکانات بالقوه یک مکان باید فرم و فعالیت یکدیگر را تکمیل کنند؛

۴- انعطاف‌پذیری: مکان‌هایی که بتوانند، در مقایسه با مکان‌های دیگر، کاربری‌هایی متنوع و مشخص را عرضه کنند واجد کیفیت انعطاف‌پذیری می‌شوند؛

۵- تناسبات بصری: تناسبات بصری در مکان‌هایی که به احتمال زیاد محل رفت و آمد افراد مختلف یا زمینه‌های ذهنی متفاوت هستند، به ویژه مکان‌هایی که کاربران نمی‌توانند در ظاهر آنها تغییراتی ایجاد کنند، اهمیتی خاص می‌یابند؛ بنابراین تناسبات بصری در طرح‌هایی اهمیت دارند که همگانی‌تر باشند و محله می‌تواند واجد این ویژگی باشد؛

۶- غنای حسی: آن چه که دریازه اتخاذ تصمیم برای ظاهر گفته شد در سطح جزئیات اساسی طرح بسیار قابل تغییر است و باید باقی تصمیمات به شیوه‌ای گرفته شوند که تجربیات حسی استفاده‌کنندگان را، آن هم به ترتیبی که موجب لذت آنان شوند، ارتقا بخشند. علاوه بر حسی بینایی که حس مسلط در موضوع

تناسبات بصری است، حس‌هایی دیگر بر طراحی اثر می‌گذارند که می‌توان به حس چاب‌چایی، بویایی، شنوایی و لامسه اشاره کرد.

۷- رنگ تعلق: شرایطی باید برای استفاده‌کنندگان مکان‌ها به وجود بیاید که مردم بتوانند سهمی بیش‌تر در محیط زندگی خود داشته باشند. این عامل الگوی فعالیت یک مکان را روشن‌تر می‌کند و تنها راهی است که اکثر مردم به محیطی برآمده از علائق، ارزش‌ها و نشان‌های شخصی خویش دست می‌یابند.

اصول برنامه‌ریزی محله (Burkholder & chupp, ۲۰۰۲)

- ۱- ملاحظات و تدارک سنجیدن نیازها برای برنامه‌ریزی محله؛
- ۲- طرح باید تعیین و طبق سرمایه‌های فیزیکی و ظرفیت اجتماعی ساکنان اجرا شود؛
- ۳- برنامه‌ریزی محله باید برای مناطق ویژه و همچنین فرایندهای جامع باشد؛
- ۴- مشارکت ساکنان ضروری است؛
- ۵- برنامه‌ریزی محله باید با توجه به ظرفیت محله برای توسعه جامعه انجام شود؛
- ۶- همه شرکا و عوامل درگیر با برنامه‌ریزی باید نقش‌هایی مناسب و معین داشته باشند؛
- ۷- اجرای برنامه‌ریزی محله باید شفاف باشد؛
- ۸- تصمیم‌سازی مشارکتی مشخصه برنامه‌ریزی محله است؛
- ۹- برنامه‌ریزی باید به یک دید مشارکتی برای این که چگونه یک محل در حداقل ایجاد شود کمک و یک نگاه مشترک را تولید کند؛
- ۱۰- اطلاعات و داده‌ها باید برای برنامه‌ریزی محله طبقه‌بندی شوند؛
- ۱۱- در برنامه‌ریزی محله باید روابط آشکار در برنامه‌ها و فعالیت‌ها وجود داشته باشند؛
- ۱۲- طرح باید برای بویایی بازار سازماندهی شود؛
- ۱۳- ساکنان محله و صاحبان دیگر باید در توسعه و تصویب طرح مشارکت داشته باشند؛
- ۱۴- طرح باید شامل یک طرح عملی برای تکمیل توسعه طرح‌ها باشد (مردار ۴۳)

مردار ۴۳- اصول برنامه‌ریزی محله

اصول اجرایی برای ایجاد پارک محله در درون شهر (congress for the newurbanism)

مشارکت بین جامعه و شهروند: انسجام و متحد کردن ساکنان، مدیران، سیاستمداران، توسعه‌دهندگان و همچنین مؤسسات محلی برای فرآیند تغییرات محله؛

فرصت‌های اقتصادی: طراحی توسعه محله باید مدیریت تکنیکی و مقیاس ساختن را در بر بگیرد و برای بستن قرارداد با نگاه‌های محلی اقدام کند؛

تنوع: فراهم کردن دامنه‌ای گسترده از انواع ساختمان‌ها و خانه‌ها برای مردمی با تنوع سنی، نژادی و درآمدی؛

محله‌ها: محله‌ها باید در یک ترکیب پیوسته و در هارمونی قرار گیرند و بتوانند فعالیت‌های روزانه را در مسیر پیاده فراهم کنند؛

توسعه انباشته: نجات دادن، تعمیر و اصلاح کردن ناحیه‌ای که در درون آنها محله قرار دارد با استفاده از استراتژی توسعه انباشته باید انجام شود و برای حفاظت سرمایه‌های اقتصادی و یافت اجتماعی نیز عمل کند؛

توسعه ترکیبی: ایجاد و ارتقای توسعه ترکیبی در محلات و همچنین حمایت کردن از کارکردهای روزانه زندگی مانند کار، تفریح، خرده‌فروشی و مؤسسات آموزشی؛

ارتباط گسترده منطقه‌ای و شهری: محلات باید برای طرح‌های حمل و نقل منطقه‌ای، کاربری زمین، فضای باز و همچنین سیستم طبیعی با هم مرتبط باشند؛

خیابان‌ها: وظیفه اول معماران و طراحان چشم‌انداز تعریف فیزیکی خیابان و همچنین فضاهای عمومی با استفاده مشترک است؛

فضاهای باز عمومی: شبکه خیابان‌ها و فضاهای باز عمومی باید

فرصت‌هایی را برای تفریح فراهم کند؛

ایمنی و خوداشتغالی شهری: ساختمان‌ها و خیابان‌ها باید برای همسایه‌ها یک محل امن و پایدار فراهم و ارتباط درونی را در محله‌های سنتی حفظ کنند؛

مسکن به عنوان بازتابی از خود: مسکن عنصر محله و همچنین کلیدی برای اعتبار افراد و ارتقای جامعه تشخیص داده شود که این ویژگی بر تعریف روش از فضای خروجی برای هر خانه اشاره دارد؛

دسترسی: ساختمان‌ها باید برای دسترسی آسان طراحی شوند(به شرط حفظ بافت اجتماعی شهر)؛

ویژگی معماری محلی: تصویر شخصیت توسعه جدید باید هم‌جهت با بهترین سنت‌ها و توسعه ترکیبی محل باشد.

نتیجه‌گیری

هر چند هر محله، با توجه به گروه‌های قومی، مذهبی و نژادی با دیگر محله‌ها کم‌وبیش ناهمگن است، به لحاظ داخلی یک مجموعه بهم‌پیوسته و منسجم است که از دید دورکیم نوعی همبستگی مکانیکی اهالی آنها را به یکدیگر پیوند می‌دهد(خاکساری، ۱۳۸۵)؛ در نتیجه می‌توان محلات را با توجه به نیازهای امروز معاصر کرد و ایجاد کابندی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی یک محله را با توجه به شرایط آن توانمند و با ایجاد کاربری‌های متنوع در داخل محله و اصل قرار دادن توجه به حریم، آن را با عصر جدید هماهنگ کرد و تعاملات روزانه را در این فضاها به وجود آورد. این الگو باعث می‌شود مردم در تعامل بیش‌تر با هم قرار بگیرند و صمیمیت دوباره محلات سنتی ایران را زنده کنند.

منابع

- ۱- پتلی و همکارانش، محیط‌های پاسخ‌ده، ترجمه سیمین یوزف‌آذر، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۸۲.
- ۲- پورمحمدی، محسوسا، برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، تهران، سمت، ۱۳۸۲.
- ۳- حبیبی، محسن، از شار تا شهر، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۳.
- ۴- حکمتی، حسن و ابوالفضل قنبری هفت‌جمله، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی شهری، تهران، مطهر، ۱۳۸۵.
- ۵- خاکساری، علی و دیگران، محله‌های شهری در ایران، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۵.
- ۶- خیرآبادی، سعید، شهرهای ایران، ترجمه حسین جانی‌زاد و عزت‌الله مافی، تهران، نیکا، ۱۳۷۶.
- ۷- شیعه، اسماعیل، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی شهری، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۸۶.
- ۸- لیچ، کوین، تئوری شکل شهر، ترجمه سیدحسین بحرینی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
- ۹- Principle For Inner City Neighborhood Design*, Congress For The Newurbanism, www.cnu.org*
- ۱۰- Burkholder, Susan H., Mark Chupp & Philip Star. Principles of Neighborhood Planning Community Development, ۲۰۰۳, Cleveland State University

باهمستان‌های شهروندمدار و مراتب برنامه‌ریزی پایدار

شهرام بنزگري

كارتشن‌اين ارتش معماری دانشگاه علم و صنعت

مقدمه

واحد همسایگی^۱ مکانی برای زندگی مردم است که در آن نوعی حس همبستگی و با هم بودن به همراه برخی فعالیت‌های مشترک آموزشی، خرید و اوقات فراغت به وقوع می‌پیوندد. برای بسیاری از مردم، به ویژه سالمندان، جوانان و افراد کم توان و کم تحرک (معنول)، واحد همسایگی می‌تواند شبکه‌ای از ارتباط متقابل دوستانه را به وجود آورد. این شبکه‌های اجتماعی ابزارهایی مهم برای تأمین خوشبختی و سلامتی هستند. در برخی از شهرهای اروپایی (علاوه بر شهرهای اروپای شرقی)، طرح‌هایی در زمینه ساخت مسکن دسته‌جمعی اجرا شده‌اند. اجرای این طرح‌ها سبب ایجاد محیطی غیراستانی و ضعف سیستم خدمات‌رسانی به ساکنان شده است. همچنین در این محیط‌ها ساکنان کنترلی کم‌تر بر وضعیت محیطی پیرامون خود دارند و مشکلاتی چون فقر، بی‌توجهی به ارزش‌های اخلاقی و جنایت به همراه مشکلات بهداشتی به وقوع درمی‌آید. در چنین محیطی ثبات جمعیتی، شبکه‌های اجتماعی^۲ کارآمد و انجام فعالیت‌های اقتصادی در سطح محله کاری بس دشوار و طاقت‌فرساست. واحدهای همسایگی واحدهایی مستقل^۳ نیستند و هرگز نمی‌توانند جزاً از دیگر بخش‌های جامعه تعریف شوند. در مناطق شهری قدیمی‌تر واحدهای همسایگی تمایل به ادغام در یکدیگر دارند و هر فردی می‌تواند در هر یک از این محلات شاهد محله‌هایی کوچک باشد که تفاوت‌هایی از نظر موقعیت مکانی، نوع ساکنان و نوع ارتباطات آنان با یکدیگر دارند. لیکن حد و مرز میان محلات در نواحی شهری جدید بیش‌تر وجود ندارد.

موضوع و هدف طراحی همسایگی

موضوع و هدف اصلی در برنامه‌ریزی و طراحی واحدهای همسایگی^۴ ایجاد دسترسی راحت و آسان عمدتاً از راه پیاده‌روی است. فاصله ۴۰۰ تا ۸۰۰ مایل که فاصله‌ای مناسب برای پیاده‌روی است (کلارنس اشتاین و بری، ۱۹۷۲) عمدتاً مقیاس متعارف در طراحی واحدهای همسایگی است. برای رسیدن به محیط اجتماعی سالم^۵، ایجاد امکاناتی در زمینه پیاده‌روی، ورزش و دوچرخه‌سواری در فضاها امن و عاری از هر گونه آلودگی و همچنین فراهم آوردن شرایطی برای تجمع افراد به صورت اتفاقی و برنامه‌ریزی‌شده، و نیز نقل و انتقال آنها از

جایی به جایی دیگر بدون نیاز به استفاده از ماشین‌های آلاینده هوا از ضروری‌ترین شرایط است و برنامه‌ریزی و طراحی واحدهای همسایگی باید برای دستیابی به چنین شرایطی تهیه و تدوین شوند. در حال حاضر شرایط تغییراتی عمده کرده‌اند. از اواسط قرن بیستم به این سو، خانواده‌ها به شکلی فرآیندها تمایل به خودمجوری و زندگی خصوصی پیدا کرده‌اند و زمانی بیش‌تر را در خانه صرف نگاه کردن به تلویزیون و کار با کامپیوتر می‌کنند. امکان قدم زدن و صحبت کردن در خیابان‌ها به دلیل وجود انواع صداها و خطرات موجود بسیار محدود شده و با افزایش تملک ماشین در خانوارها، فاصله و مسافت اهمیت

بی این همانی مفهوم محله

مفهوم محله در زندگی مردم بی‌رنگ شده و جامعه سلیقه‌محور جایگزین جامعه مکان^۱ و فضا^۲ محور شده است. فروشگاه‌های مرکزی عظیم به جای مغازه‌های محلی ایجاد شده و خدمات محلی به نفع بازار و تجارت کنار رفته‌اند. سیاست‌گذاران شهری در این زمینه به چهار علت عمده اشاره کرده‌اند:

۱- الگوی کاربری اراضی؟

۲- توسعه یک‌پارچه؟

۳- صرفه‌های ناشی از مقیاس؛

۴- اجتناب‌ناپذیری وجود اتومبیل.

به این ترتیب، اگر چه الگوی کاربری اراضی به منظور جدا کردن مناطق مسکونی از صنایع آلاینده هوا بود، خود سبب افزایش تعداد سفرها برای رسیدن به محل کار شد. همچنین توسعه نواحی جدید یا قدیمی نیز خود نوعی دوگانگی و دو قطبی شدن را در جامعه به وجود آورد. از سوی دیگر، صرفه‌های ناشی از مقیاس نیز باعث کنار گذاشته شدن مدارس، فروشگاه‌ها و بیمارستان‌های محلی به نفع مراکز خدماتی بزرگ‌تر و در عین حال دورتر شد.

پيامد وجود شبکه‌های ارتباطی وسیع با توان ترددی بالا ایجاد آلودگی صوتی، آلودگی هوا، افزایش تصادفات و در نهایت محرومیت‌های اجتماعی بود. ایجاد واحد همسایگی سالم مستلزم دگرگونی اصول نادرست است: فضای مسکونی، فضای حمل و نقل، فضای تسهیلات محلی و فضای باز. وجود نوعی رابطه منطقی (هر چند اندک) میان فضاهای موردنظر می‌تواند سطحی از سلامت و بهداشت را در جامعه به وجود آورد. علی‌رغم وجود بحث‌هایی در زمینه رسیدن به یک اتفاق نظره باید گفت می‌توان یک استراتژی مشخص را برای طراحی واحد همسایگی یا مشخصه‌های ذیل تعریف کرد (Jeanne Hibberd and Don Herker, ۱۹۸۸, p. ۳۳-۳۲):

۱- ثبات جمعیتی فزاینده؛

۲- ارتقای کیفیت و ایجاد تنوع در مسکن؛

۳- ایجاد مشاغل محلی؛

۴- دسترسی به امکانات مختلف آموزشی و اجتماعی؛

۵- وجود شبکه‌های پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری؛

۶- اجتناب از کاربرد اتومبیل شخصی و ترغیب و تشویق استفاده از حمل و نقل عمومی؛

۷- ایجاد شبکه‌های گسترده از فضاهای سبز؛

۸- دوراندیشی در زمینه انرژی و دیگر منابع مصرفی؛

۹- سیاست‌گذاری در زمینه نحوه استفاده از آب؛

۱۰- یک‌پارچه کردن برنامه‌ریزی فضایی؛

۱۱- توسعه اجتماعی^۳.

مشکل نه تنها تعریف تکوین یک استراتژی مطلوب، شناخت و فعال کردن طیفی گسترده از سازمان‌ها و فعالیت‌های لازم برای رسیدن به مفهوم محله بهداشتی^۴ نیز هست. مفهوم اصلی در این راهبرد نوعی مشارکت^۵ همه‌جانبه علائق و سلاقی بخش‌های مختلف اجتماعی (خصوصی و عمومی) است.

اصول مهم برای ایجاد یک جامعه سالم و پایدار

۱- بعد اجتماعی^۶

بهبود کیفیت زندگی^۷، به ویژه برای افراد آسیب‌پذیر و ناتوان، با افزایش امکانات محلی و فراهم آوردن محیطی و همسان و برابر برای همه، ایجاد حسین هویت^۸ و تشخیص محله‌ای^۹ و همچنین توسعه شبکه‌های اجتماعی^{۱۰} در سطح محلات.

۲- بعد محیطی^{۱۱}

کاهش تأثیرات سوء محلات بر سیستم اکولوژیکی^{۱۲}، به حداقل رساندن انکا به منابع انرژی^{۱۳} غیرقابل تجدید و کاهش آلودگی‌ها و مسوومیت‌های ناشی از آلاینده‌ها و ضایعات در سطح محیط‌های منطقه‌ای و جهانی.

براساس واقعیات موجود، اهداف اجتماعی و محیطی بر اهمیت محله‌ای شدن، یعنی تأمین نیازهای محلی در محل، تأکید دارند (صنعتی‌نژاد، ۱۳۷۳). البته این بدان معنا نیست که محله دهکده‌ای جدا از بافت کلی شهر باشد، بلکه بدان معناست که تسهیلات غیرمعمول به جهانی شدن و تمرکز کاهش یابند و در مقابل مفهوم تبعیت، یعنی نوعی بازگشت به محله‌گرایی، تقویت شود. پرداختن به این امر می‌تواند به رضایت‌مندی بیش‌تر در افراد بیانجامد.

ویژگی‌های یک محله

هیچ واحد همسایگی را نمی‌توان دید که تعریفی کاملاً روشن و مشخص در سطح محلی داشته باشد، بلکه هر فرد می‌تواند به یک منطقه مشخص کوچک تعلق داشته و این ارتباط به دلیل وجود مؤسسات و سازمان‌های خاص یا روابط متقابل باشد. عملکردها و علائق متفاوت می‌توانند معرف واحدهای همسایگی در مقیاس متنوع باشند ولی در کل محله می‌توان با سه عامل توسعه پایدار را تشخیص داد:

۱- عوامل اجتماعی^{۱۴}: الگویی برای نیازها و رفتارهای انسانی؛

۲- عوامل اقتصادی^{۱۵}: راه‌حل‌های کاربردی و قابل اجرا در زمینه تأمین هزینه‌ها؛

۳- عوامل محیطی^{۱۶}: کاستن از شدت تأثیرات سوء بر منابع انرژی و محیط زیست.

برای مثال: در آموزش ابتدایی معیار مهم در زمینه سلامتی دسترسی محلی کودکان است. بنابراین مدارس باید به قدری نزدیک منازل باشند که این مسافت پیاده طی شود و نوعی حس تعلق خاطر به اجتماع در میان افراد ایجاد شود.

براساس یک مطالعه موردی، مسافت مطلوب ۶۰۰ متر پیشنهاد شده است. ناحیه تحت پوشش برای مدارس راهنمایی بیشتر است و با مسافت تحت پوشش مدرسه ابتدایی هم‌خوانی ندارد؛ همچنین مسافت‌های تحت پوشش برای دیگر فعالیت‌ها مانند مراکز بهداشتی، فروشگاه‌های محلی، پارک‌ها و مراکز اجتماعی بسیار با یکدیگر متفاوت هستند.

با این تفصیل می‌توان گفت مفهوم واحدهای همسایگی گنگ و ناشخص و تعیین حد و مرز طبیعی برای واحدهای همسایگی عملاً غیرممکن است و این حد و مرزها تنها با نحوه آرایه مطلوب تسهیلات مشخص و تعیین می‌شوند.

موضوعات اساسی	سکونت و ساختمان سازی	تسهیلات و امکانات محلی - ناحیه‌های	چاره‌های نقل و انتقال	فضای باز
بهبود کردن کیفیت هوا	- ذخیره و استفاده بهینه از انرژی در ساختمان‌ها - استفاده از مواد غیرسمی و غیرمضر	- محلی کردن تسهیلات - ایجاد تسهیلات برای راحتی هر چه بیش تر افراد پداده	- کاهش وابستگی به اتومبیل - کاهش آلودگی وسایل نقلیه سنگین به درون محله و کاهش ترافیک محلی محله	- طراحی متناسب با اقلیم و آب و هوای هر محله - افزایش پوشش درختی در محله
ایجاد تسهیلات ورزشی	- ایجاد محیط مسکونی جذاب و آسین	- افزایش تسهیلات محلی برای تشویق ساکنان محله به پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری	- ایجاد مسیرهای راحت و بدون خطر برای دوچرخه‌سواری و پیاده‌روی	- ایجاد مسیرهای سبز در درون محلات - ایجاد زمین‌های بازی و تفریح
امنیت در محله	- طراحی برای نظارت هر چه بیش تر بر فضاهای عمومی و خصوصی و تلاش برای روشن شدن وضعیت تملک آنها	- افزایش تسهیلات محلی برای تشویق ساکنان محله برای بودن در حیاطان	- طراحی آرام - طراحی پیاده‌روها و سوارمروها برای مراقبت و محافظت از طبیعت	- ایجاد فضاهای باز با گستره دید وسیع و چشم‌اندازهای زیبا
افزایش دسترسی‌ها	- توسعه حمل و نقل عمومی در درون محلات - درجه‌بندی تراکم‌های موجود در محلات - معافیت از ساختوسازهای جدید در مناطق با قابلیت دسترسی محدود	- محلی کردن خدمات در قسمت‌های مسکونی - ایجاد مسیرهای مناسب برای پیاده‌روی و حمل و نقل عمومی در محلات - طراحی با توجه به محدودیت‌ها	- رواج پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری در محلات	- تامین دسترسی به فضاهای باز برای کلیه فعالیت‌ها
سربانه	- اجاره بهای مناسب برای هر سربانه یا توجه به اندازه و ارزش هر محله - استفاده بهینه از انرژی و جلوگیری از هدر رفتن گرما از ساختمان‌ها	- ایجاد ساختمان‌های مناسب برای فعالیت و عملکردهای مختلف اقتصادی - اجتماعی در سطح محله - دسترسی آسان و ارزین به انرژی - طراحی فضا برای جلوگیری از اتلاف گرما	- احداث ایستگاه‌های سربوشیده برای مسافران اتوبوس‌های شهری	- ایجاد کمربندهای سبز امنیتی
مشاغل و فعالیت‌ها	- حمایت از مشاغل منزل محور - توسعه دسترسی به منازل از سرازر عمده فعالیت با وسایل نقلیه عمومی	- رواج مشاغل کوچک مقیاس در سطح محله	- حمل و نقل عمومی خوب در تمام سرازر عمده - ایجاد شبکه دوچرخه‌سواری مناسب در محلات	- تشویق و ترغیب استفاده سوزمند از زمین‌های باز و بدون استفاده در محلات
اجتماع گرایان		- توسعه اشتغال محلی و تسهیلات رفاهی در سطح محلی	- ایجاد فضاهای جذاب و آسوده برای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری - ایجاد امنیت در حیاطان‌ها	- توجه به پارک‌ها، زمین‌های بازی، عبادین ورزشی و دانشگاه‌هایی به خطابه محلی برای تجمع افراد
آب و تنوع زیستی	- گسترش عدولابستگی به آب - توجه به نحوه استفاده مجدد از آب فاضلاب‌ها و سفره‌های آب زیرزمینی موجود در محلات - حفاظت از محیط زیست	- تلاش برای خودکفایی بیش تر در زمینه منابع آبی - توجه به استفاده مجدد از فاضلاب‌ها و سفره‌های آب زیرزمینی - حفظ و حراست از محیط زیست	- تجدید سفره‌های آب زیرزمینی - کاهش ترافیک جاده‌ای وسایل نقلیه موتوری	- ایجاد فضاهای باز در اطراف منابع آبی برای ایجاد زیست‌گاه‌های طبیعی - ایجاد فضایی برای نمایشگاه‌های حیات وحش
منابع طبیعی خاک و معادن	- استفاده از مواد قابل تجدید - حفاظت از سطح خاک‌ها - ترکیب به بازیافت فضولات خانگی	- استفاده از مواد قابل تجدید		- رشد محصولاتی که می‌توانند در زمینه صنعت و ساخت‌وساز به کار آیند
اکوسیستم جهانی	- کاربرد کم‌تر از انرژی در زمینه ساخت‌وساز	- کاهش استفاده از انرژی	- کاهش وابستگی به سوخت فسیلی و غیرقابل تجدید	- رشد محصولات تولیدکننده انرژی - کاهش سرعت باد با ترخت‌کاری

social participation-۱۷	Neiberhood unity-۱
Social aspect-۱۵	social network-۲
Quality of life-۱۶	independent unity-۳
sense of identity-۱۷	Neiberhood unity design process-۴
neiberhood carachter-۱۸	healthy social environment-۵
neiberhood social network development-۱۹	unidenty-۶
Environmental aspect-۲۰	place-۷
Ecological system-۲۱	space-۸
Energy resurices-۲۲	land use model-۹
Social factor-۲۳	integrated development-۱۰
Economical factor-۲۴	extend network of green space-۱۱
Environmental factor-۲۵	social development-۱۲
	healty neiberhood-۱۳

منابع

- ۱- یاراحمدی، محمود. به سوی شهرسازی انسان‌گرا، تهران، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۳۷۸.
- ۲- سیف‌الدینی، فراتک. مبانی برنامه‌ریزی شهری، تهران، نشر آریز، ۱۳۸۱.
- ۳- صراف، مظفر. مبانی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای، تهران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۷۶.
- ۴- مورس، جیمز. ترجمه رانیه رشادده. تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۷۲. نام کتاب: ۲۲۲۲.
- ۵- هندن، ریچارد و آندرو یازوسکی. مبانی طراحی شهری، ترجمه رانیه رشادده و مصطفی عباس‌زادگان، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۷۰.
- ۶- خدتی، محسن. معیارها و ضوابط مطلوب در تعیین محله شهری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۹.
- ۷- اکبری تیرنادی، علی. بررسی الگوهای سازمان‌دهی شهرها پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی و احد تهران مرکزی، ۱۳۸۲.
- ۸- جرمایف، سرچ و کریستوفر الکساندر. عرصه‌های زندگی جمعی و زندگی خصوصی، ترجمه سنجهر مزینی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۱.
- ۹- صنیع‌زاد، مینا. بررسی ساختار و عملکرد محله نو شهر ایرانی، مطالعه موردی شهر شیراز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۳.
- ۱۰- حبیبی، محسن و سلیمه مقصودی. مرمت شهری، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
- ۱۱- محسن‌حبیب، رهنما. احیای بافت قدیم و توسعه شهری، نمونه موردی بافت‌های مسکونی مرکز شهر مشهد (محله سرشور)، تکتیص از صص ۱۷۵-۱۹۴.
- ۱۲- شوی، فرانسواز. شهرسازی، از تحولات تا واقعات، ترجمه محسن حبیبی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.
- ۱۳- قیالکوف، یانکل. جامعه‌شناسی شهر، ترجمه عبدالله‌حسین نیک‌بهر، تهران، آگه، ۱۳۸۲.
- ۱۴- پوجی، فرانکو. تکوین دولت مدرن، ترجمه بهزاد باشی، تهران، آگه، ۱۳۷۷.
- ۱۵- رستم‌خوئی، پروانه. اصول طراحی فضای سبز در محیط‌های مسکونی، تهران، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، ۱۳۸۳.
- ۱۶- گی آرمد، فرهنگ و دموکراسی، ترجمه فرخس ناصب‌فر، تهران، نقیوس، ۱۳۷۶.
- ۱۷- کوهن، کارل. دموکراسی، ترجمه فریبرز مجیدی، تهران، خوارزمی، ۱۳۷۲.
- ۱۸- محمودی‌زاد، هادی و علی‌اکبر تقوایی. «توسعه پایدار شهری و رفاه اجتماعی شهروندی»، جستارهای شهوسازی، بهار ۱۳۸۵، صص ۳۲.

۱۹- Moughtin, Cliff. Urban Designin, Street and Square. Butter Worth.

۲۰- Architecture, Oxford, ۱۹۹۳.

۲۱- Hibberd, Jeanne and Don Herker, "An Introduction to Sustainable Community Development, Community participation in local health and sustainable development; spproaches and techniques" European Sustainable Development and Health, Series. ۱۹۸۷, #.

۲۲- Shimizu, Mayuko. Key Factors for Sustainable Community Development, with Special Reference to Collective Housing Renewal in Scenti, ۲۰۰۳.

۲۳- Roseland, Mark. Sustainable Community Development: Integrating Environmental, Economic, and Social Objective, New York, Brill publication, ۱۹۹۸.

۲۴- Jeffrey C. and A. E. Bridger Luloff, The Context for Sustainable Communities, Toward an Inter Actional Approach to Sustainable Community Development. Mc Grow Hill, ۱۹۹۲.

۲۵- Donald E. Voth, Community and Community Development, Parts I to III, Sustainable Community Development Programme, undp evaluation office.

مشارکت مردم در شهرها؛ از مفهوم تا اجرا

■ گفتگو با دکتر حسین ایمانی جاجرمی

عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

دکتر حسین ایمانی جاجرمی، دانش آموخته دانشگاه تهران، فارغ دانشنامه دکتری در جامعه‌شناسی توسعه (۱۳۸۲) با پایان‌نامه «بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر عملکردهای شوراهای شهر در توسعه محلی».

دکتر ایمانی متولد ۱۳۲۷ بخورد است که دانشنامه کارشناسی خود را در رشته پژوهشگری علوم اجتماعی از دانشگاه شهید بهشت دریافت نمود (۱۳۶۹). به تهران آمد و در ۱۳۷۳ دوره کارشناسی ارشد را در دانشگاه تهران به پایان برد. وی تجربه‌های پژوهشی و کاری بسیاری را در زمینه خود دارد؛ کار در مرکز تحقیقات و مطالعات صدا و سیما، در موسسه مطالعات اجتماعی دانشگاه تهران و کارهایی چون معاونت مدیرکل دفتر آموزش شوراهای در وزارت کشور، مدیریت کل دفتر آموزش و مطالعات کاربردی سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور و دبیری ستاد امور ایمنی و آتش‌نشانی کشور. وی ارتکب عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران است. از کارهایش: نگاشتن به وضعیت قانون و سازمان آتش‌نشانی در ۱۰ کشور جهان (۱۳۷۶)، مدیریت شهر پایدار با همکاری بهار بیگدلی و دکتر سیمین جناچی (۱۳۸۱) و توسعه فرهنگی تهران همراه با دکتر نجانی حسینی و دکتر کولایی.

یکی از اصول برنامه‌ریزی در دنیای جدید، توجه به مشارکت فعال و اثربخش افراد جامعه در تمام شئون توسعه می‌باشد. دید راسخی درباره ناکارآمدی برنامه‌ریزی متمرکز در بین کارشناسان وجود دارد که مطالعات مختلف آن را تأیید می‌نماید. مشارکت لازمه توسعه و برنامه‌ریزی‌های مشارکتی در جوامع سبب ارتقاء کیفی جوامع و توسعه خودجوش از درون جامعه می‌گردد. مشارکت مفهومی ذاتی در جوامع بشری است که برای تحکیم آن نیاز به برنامه‌ریزی گسترده و از تباط بین تمام مولفه‌های موجود در این زمینه است.

تجربیات جهانی نشان می‌دهد که از دهه ۱۹۸۰ میلادی به بعد در برنامه‌های توسعه شهری توجه فزاینده‌ای به رویکرد مشارکتی صورت گرفته است تا جایی که در حال حاضر مشارکت شهری رمز موفقیت پروژه‌های توسعه شهری است. تأکید بر اصل مشارکت در برنامه‌ریزی به این دلیل است که توسعه بیش از هر چیز به انگیزش و یادگیری نیازمند است و در بهبود مستمر توانایی‌های درونی تجلی می‌یابد و این امر مستلزم مشارکت در تمامی مراحل یک برنامه‌ریزی توسعه‌ای است. تمرکززدایی و محلی‌گرایی در واقع سپردن امور محلی به واحدهای کوچکتر به دست مردم است که باعث ایجاد واحد محلی در نظام مدیریت و اداره امور شهرها می‌شود. پس برای تحقق در امر مشارکت مردمی در یک جامعه باید هویت محله‌ای را تقویت و پایدار ساخت و برای ایجاد هویت محله‌ای باید مرز و ساختار اجتماعی محله برای مردم و ساکنان آن شفاف و مشخص باشد.

سلامت، و حتی بحتهایی مثل مقدار آزادی بیان، در آن دخیل هستند اضافه شدند؛ بنابراین در سال‌های اخیر به مردم و نقش آنها در برنامه‌های توسعه توجه شده است؛ حال این برنامه توسعه در سطح ملی باشد یا محلی (که ما به شهری یا روستایی تعبیرش می‌کنیم). بنابراین یک بحث عم و جهانی بوده و مربوط به کشوری خاص هم نیست. امروزه در هر کنفرانسی شرکت کنیم یا هر کتاب دانشگاهی را که ورق بزنیم حتماً در مباحث مربوط به توسعه سرفصلی درباره مشارکت وجود دارد. به لحاظ تئوریک هم اگر به مشارکت نگاه کنیم، اگر بتوانیم کالاهای و نیازهایمان را به شکلی فردی یا شخصی تأمین کنیم، نیازی به مشارکت نداریم. در آن جایی به مشارکت نیاز است که ما به دنبال کالایی عمومی هستیم؛ یعنی کالاهایی که تولیدشان نیازمند همکاری همگان است و همه افراد به آنها نیاز دارند که در این جاست که بحث مشارکت مطرح می‌شود. البته مشارکت مردم به عنوان یکی از راه‌های تأمین کالاهای عمومی مطرح است و راه‌هایی دیگر نیز وجود دارند. مثلاً کالا را دولت تأمین بکند؛ بخش خصوصی تأمین کند و یا از راه مشارکت تأمین شود. به عنوان نمونه امنیت عمومی یک کالای عمومی است. یک راه تأمین آن این است که دولت

اولین سوال مربوط به مفاهیم است: منظور ما از مشارکت در شهرداری امروز کشور چیست؟ آیا همان مفهومی را که در جای دیگر از مشارکت انتظار می‌رود می‌توان در شهرداری کشور به کار برد؟

اولین نکته‌ای که باید اشاره کرد این است که انسان‌ها همیشه مشارکت داشته‌اند. می‌توان گفت که انسان در واقع تنها موجودی است که به معنای آگاهانه اجتماعی زندگی می‌کند و در واقع آگاهانه رو به زندگی اجتماعی آورده است؛ بنابراین تمدن و فرهنگی که می‌بینیم حاصل همکاری و مشارکت آدم‌هاست. ولی به نظر می‌رسد از اواخر دهه ۱۹۶۰ به بعد در دیدگاه‌های توسعه‌تئوری ایجاد شد که می‌توان آن را «تئوری از پارادایم اثباتی به پارادایم مردم» نام داد. یعنی اگر تا آن دوره تولید ناخالص ملی، درآمد سرانه، ساختمان‌های قشنگ، خیابان‌های پهن، پل و کارخانها شاخص توسعه‌یافتگی بودند، از این تاریخ به بعد این موضوع مطرح شد که اینها همه مهم‌اند ولی موضوع مهم خود آدم‌ها هستند؛ یعنی ثروت واقعی کشور آدم‌های کشور هستند که بعدها مفاهیمی مانند شاخص توسعه انسانی که تحمیلات و

پلیس استخدام و در محله‌ها مستقر و امنیت محله را تأمین کند. یک راه دیگر این است که دولت امکانات را فراهم کند تا بخش خصوصی به کمک تکنیسانان محله امنیت را تأمین کند و راه دیگر این است که از خود مردم بخواهیم امنیت محله‌ها را تأمین کنند. این نوع آخر مشارکت مردم است. مثلاً در موضوع تحولات مصر اگر دقت کنید، پلیس کنار رفت و اوضاع به هم ریخت و مردم خودشان امنیت محله‌ها را بر عهده گرفتند. حتی اگر شما تصاویر تلویزیونی را هم نگاه کنید، آدم‌های عادی ترافیک را هم هدایت می‌کردند. پس به نظر می‌رسد ما در ذو مقطع به سراغ مشارکت می‌رویم؛ یکی زمانی که دولت درآمد کافی ندارد و دوم زمانی که دولتی وجود ندارد. این جور مواقع بحث مشارکت بسیار مهم می‌شود. ولی در جاهایی که دولت کار را انجام می‌دهد؛ پول دارد و بخش خصوصی وجود دارد که کالای عمومی را تأمین می‌کند، نیازی به مشارکت نیست. بنابراین بحث مشارکت بسیار مهم است. ولی موفقیت آن بسیار مهم‌تر است. باید دید کجا به مشارکت نیاز هست. مثلاً اگر شما نگاه کنید، بحث‌های مشارکت در کشورهای فقیر مثل پاکستان و هند رواج دارند چون دولت پولی ندارد و بخش خصوصی هم نیست که بتواند مسئولیتی بر عهده بگیرد. بنابراین مجبور هست از نیروی خود مردم استفاده کنند. در کشور ما چون دولت معمولاً منابع مالی زیادی بابت نفت دارد، عموم وظایفش را خودش انجام می‌دهد و در واقع عرصه زیادی برای مشارکت باز نشده است. اگر هم در مقطعی بحث مشارکت جدی شده، مواقعی بوده است که مثلاً یا محدودیت منابع مالی روبرو بوده‌ایم، بنابراین به سراغ مردم رفته‌ایم و عموماً بعد مالی مشارکت مدنظر بوده است مگر این که اکنون یک تغییر اساسی‌تر در نگرش‌ها اتفاق بیفتد. این که مردم امور عمومی را خودشان اداره کنند و به عنوان یک بازیگر بسیار جدی در عرصه‌های عمومی مطرح شوند در واقع پارادایمی جدید به نام شراکت (Partnership) است که با مشارکت ((Participation) مقداری تفاوت دارد. الگوی عمومی این بحث‌های جدید همان حکمرانی است که در کشور ما چند سالی است که از آن بحث می‌شود و به نوبی به نظر می‌رسد که در سیاست‌های کلان ما، مثلاً در سند چشم‌انداز و برنامه‌های توسعه، وارد شده است؛ بنابراین به نظر می‌رسد که رفته‌رفته ما از طرح بحث‌های اقتصادی فاصله می‌گیریم و نگاه‌مان از زاویه حقوق شهروندی شکل می‌گیرد و بحث مشارکت نیز به نظر می‌رسد از این زاویه مطرح می‌شود.

در کشور ما بحث مشارکت مالی بیش‌تر مطرح می‌شود. ابعاد دیگر مشارکت چیست؟ لطفاً برای ما تشریح بفرمایید.

- فکر کنم تردیدان مشارکت سوزان‌ترین اشتباهات بسیار خوب برای شناخت ابعاد دیگر مشارکت است؛ یعنی اگر دقت کرده باشیم در این تردیدان پله‌های اول، دوم و سوم در واقع مشارکت نمایشی هستند و خبری از مشارکت واقعی نیست. زمانی مشارکت واقعی اتفاق می‌افتد که ما قدرت شهروندان را بیش‌تر کنیم و نقش آنها را در سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری، نظارت و - افزایش دهیم؛ بنابراین به نظر می‌رسد اگر شما از آدم تک‌بعدی مشارکت

بخواهید، این مشارکت واقعی نیست و نمایشی است یا حتی اگر فقط به مردم اطلاع‌رسانی کنیم، مثلاً در یک سخنرانی عمومی اعلام کنیم که می‌خواهیم چه کارهایی بکنیم و آنها برای ما هورا بکشند، این هم باز مشارکت نیست. حتی کسب اطلاعات از مردم نیز مشارکت نیست؛ مثلاً ما نظرسنجی انجام می‌دهیم و می‌گوییم مردم این را گفتند. این هم باز یک‌بعدی است چون شما واقعاً قدرت مردم و قدرت شهروندی را زیاد نکرده‌اید. ولی زمانی که داریم برای شهری تصمیم می‌گیریم و نمایندگان مردم هم دور همان میز با سهمی برابر با ما نشستند و با ما وارد بحث و گفتگو شده‌اند و نیازهای خودشان را مطرح می‌کنند، آن موقع است که مشارکت واقعی و کامل اتفاق می‌افتد. تمیز خودم این است که Participation باید به Partnership تبدیل شود؛ وقتی مشارکت به شراکت تبدیل شود، ما مشارکت کامل را خواهیم داشت.

امروزه بحث بافت‌های فرسوده و نوسازی و به‌سازی آنها در کشور مطرح و راه‌حل آن در مشارکت مردم دانسته نشده است. نقش مشارکت مردمی را در این بحث چگونه می‌دانید؟

- این هم از موضوعاتی است که به نظر می‌رسد که دولت یا شهرداری توانایی انجام آن را به تنهایی ندارد و در قالب مفهوم توانایی و اداره کردن حکومت مطرح می‌شود. یکی از بحث‌هایی که امروزه پذیرفته شده این است که این توانایی به خاطر پیچیدگی مسائل، هم در نزد دولت‌ها و هم در نزد شهرداری‌ها، کاهش یافته است. بنابراین الان دیگر نمی‌توانند ادعا کنند که هر کاری که بخواهیم می‌توانیم انجام بدهیم. مثلاً موضوع بافت‌های فرسوده یکی از موضوعاتی است که نمی‌توان از طریق دولت و شهرداری آن را حل کرد. مثلاً برای تهران حساب شده است که اگر کل بودجه کشور را هر سال تزریق کنند، ظاهراً ۴۰۰ سال طول می‌کشد که بافت‌های فرسوده تهران نوسازی شوند. بعد از ۴۰۰ سال نیز مشخص است که آن خانه‌هایی که سال اول نوسازی شده‌اند دوباره فرسوده می‌شوند. در واقع مثل «افسانه سیزف» است که در آن سنگی به بالای کوه برده می‌شد و نرسیده به قله می‌غلتید و برمی‌گشت. بنابراین در این جا مشارکت مردم عصری بسیار اساسی است. مردم اگر مشارکت و همکاری کنند، دیگر به ۲۰۰ سال زمان نیاز نداریم و می‌توان در طی ۵ سال مسئله را حل کرد. من یادم هست که پروژه‌ای را با همکاری وزارت کشور برای NGOها و شهرداری منطقه ۱۰ با موضوع «مقاوم‌سازی خانه‌ها در بافت‌های فرسوده» در آن منطقه انجام می‌دادیم. نکته جالب این بود که همه قبول کرده بودند که مردم نباید و مشارکت بکنند تا مشکل حل شود. ولی محدودیت‌ها و موانعی هم بودند ضمن این که مشارکت را می‌پذیریم، این موانع و محدودیت‌ها را نیز باید در نظر بگیریم؛ مثلاً اولین مشکل ساختار اداری ما به خصوص ساختار اداری شهرداری‌هاست که مشارکت‌پذیر نیستند؛ یعنی هنوز یک سازمان اداری بسیار خشک و غیرقابل‌انعطاف به نظر می‌رسد و همه تصمیم‌ها باید درون حلقه‌های بسته گرفته شوند و در قالب یک ساختار سلسله‌مراتبی و عمودی اجرا شوند.

این ساختار مشارکت‌پذیر نیست. حتی اگر شما آدم‌هایی را که کاملاً مشارکت‌پذیر هستند در رأس قرار بدهید، چون در واقع بدنه، قوانین و مقررات آمادگی لازم را ندارند، اصلاً نمی‌توان کار کرد و به مشکل برمی‌خوریم. مثلاً بسیار سخت بود که مردم بتوانند به راحتی با عوامل شهرداری ارتباط برقرار کنند یا قوانین و مقررات دست و پای شهرداری را در تصمیم‌گیری‌ها بسته بودند. پس اولین مانع ساختاری است و تا حل نشود، به نظر می‌رسد که چندان

حساستش گروهی بود که خانم‌های خانه‌دار عضو بودند. یعنی فشارهای گروهی بسیار مهم‌تر از چک و مقته‌اند. مقدار چک‌های برگشتی در کشور ما بسیار بالاست ولی این رودربایستی گروهی، یعنی در واقع انتظاری که گروه از شما دارد که رفتار موردپسند گروه را داشته باشید، مکانیزمی بسیار موثرتر است. برای ایران هم پیشنهاد شده است که تعاونی‌هایی درست کنیم تا به اعضای خود وام بدهند و افراد احساس کنند با یک تعاونی طرف هستند نه با بانک شهر که یک سازمان رسمی است. برای مکانیزم‌های مالی هم به نظر می‌رسد که باید فکری کرد. بانک‌های رسمی مکانیزم‌هایی خوب نیستند ولی در سطح شهر مثلاً می‌توان صندوق محله درست کرد که افراد محله عضو باشند و به آنها وام بدهند. این به نظر می‌رسد که بتواند مسئله منابع مالی مشارکت را حل کند.

بحث بعدی که باز به نظر من مهم است بحث آموزش است که اکنون در قالب توانمندسازی مطرح می‌شود و به نظر می‌رسد یکی از عناصری است که بسیار تاثیرگذار است. منتهی این آموزش بسیار خاص و با آموزش‌های کلاسیک متفاوت است و نمی‌توان مثلاً یک استاد دانشگاه را فرستاد تا برای مردم سخنرانی کند و بعد بگوییم که بسیار خوب، اینها را آموزش دادیم. به نظر من آموزش مشارکت باید خود فرآیندی مشارکتی داشته باشد. آموزش‌دهندگان باید از خود مردم باشند؛ نزدیک به آنها باشند؛ زبانشان را متوجه شوند و آموزش در فرآیند داده شود. در واقع با انجام عملیات و در یک پرسش و پاسخ مداوم آموزش کارهای مشارکتی آرایه شود.

ما در این زمینه تجربه‌هایی موفق در کشور خودمان داریم. مثلاً در ناسر بحث شهرسازی مشارکتی را داشتیم که کاری موفق بود یا مثلاً در تربت حیدریه بحث شهردار افتخاری بود و یا در خود تهران، در محلات، شوراهای کارهای مؤثر بسیاری انجام داده‌اند.

مشارکتی که ما می‌گوییم نیاز اجتماعی است یا به عنوان ضرورت در زندگی شهری امروز مطرح می‌شود؟

در واقع همه عوامل را در بحث مشارکت می‌بینیم. ضمن این که الان بحث ضرورت آن بسیار مهم‌تر شده است؛ یعنی دیگر بدون مشارکت مردم انجام بسیاری از کارهای شهری غیرممکن است. مثلاً بحث زیاله را در نظر بگیرید. هزینه‌هایی فراوان برای شهرداری‌های ما دارد و بخشی قابل‌توجه از بودجه صرف جمع‌آوری آن می‌شود؛ زیاله‌ای که می‌توان از آن ثروت تولید کرد و اگر تفکیک و بازیافت شود، به آن طلای کثیف می‌گویند. این کار چه زمانی موفق است؟ زمانی که مردم بخواهند همکاری کنند؛ مثلاً از مبدأ (ماژول) زیاله‌ها را تفکیک کنند. حتی باید قبول کنیم بازیافت را به شکلی غیررسمی زیاله‌گردها یا آشغال‌دزدها انجام می‌دهند. اگر این را قبول کنیم و به عنوان یک شغل برای آن پاداش بگذاریم و اختیاری اجتماعی به آن بدهیم، می‌تواند یک تجربه موفق باشد. بنابراین من فکر می‌کنم که هر چه زندگی

تعی‌توان در عمل مشارکت را اجرایی کرد. دومین مانع بحث منابع مالی است. درست است که مردم باید بپایند و مشارکت داشته باشند، ولی یادمان باشد ما از مردم چیزی را می‌خواهیم که تأمین آن از تک‌تک‌شان ساخته نیست. باید منابعی را پیش‌بینی کرد و آن را در اختیار مردم قرار داد. جالب این است که در همان تجربه ما، اولین بخشی که مطرح شد این بود که ما از طریق بانک شهر به هر خانواده پنج میلیون تومان وام بدهیم که خانه خود را مقاوم کنند. بعد این بحث مطرح شد که چه ضمانتی وجود دارد که افراد این پول را خرج خانه‌های خود نکنند و چه ضمانتی برای بازپرداخت آن هست؛ در تجربه‌های جهانی عموماً از سرمایه‌های اجتماعی و ضمانت‌های جمعی استفاده می‌شود؛ مثلاً تجربه یروفسور محمد در بتگلادش این الگو را آرایه کرد و به خاطر این ایده جایزه نوبل اقتصاد را هم گرفت. در آن جا به فقیرترین افراد، از جمله زنان فقیر، وام داده شد و جالب این که تا ۹۹ درصد وام‌ها بازپرداخت و درست هم خرج شده است. حال ضمانت این وام‌ها چه بود؟

باشد و حتی یک تحلیل هزینه و فایده انجام و از مردم خواسته شود که فواید و هزینه‌ها را باز کنند این گونه مسئله برای آنها بسیار قابل‌لمس‌تر و فهم‌تر خواهد بود.

نقطه مطلوب مشارکت را کجا می‌دانید؟ چه اتفاقی باید بیفتد تا احساس شود که مشارکت در شهر معنا پیدا کرده است؟

- یکی این که مدیریت شهری قالب خود را عوض کند و از حلقه سازمان اداری خارج و به نوعی سازمان شراکتی تبدیل شود که این گام اول است. در واقع به تغییرات ساختاری نیاز است. باید قوانین و مقررات تغییر کنند. مثلاً ما یک قانون برای همه شهرداری‌ها داریم که این غلط است و هر شهری باید قانون خود را داشته باشد. مثلاً یکی از سیاست‌های دولت این است که مردم از تهران بروند. برای این که این سیاست موفق شود، اگر اجازه بدهیم مدیریت شهری تهران خود اعمال سیاست کند، بسیار راحت‌تر می‌توان این کار را عملی کرد. اگر ما قوانینی برای هر شهر داشته باشیم که بتواند خودش، با توجه به مسائل و مشکلاتش، تصمیم‌گیری کند، توسعه بسیار راحت‌تر انجام می‌شود. بنابراین اولین اقدام تغییر ساختاری است. در واقع باید ساختار مشارکت‌گرای را به ساختار مشارکت‌پذیر تبدیل کرد. نکته دوم این است که چگونه می‌توان حضور مردم را در عرضه‌های تصمیم‌گیری بیشتر کرد. جالب این که قانون اساسی درباره بحث مشارکت نگاهی بسیار بهتر از قوانین عادی دارد. مثلاً شما در قانون اساسی شورای محلی دارید در حالی که در حالت عادی شورای محلی عملاً حذف شده

اجتماعی پیچیده‌تر می‌شود، ضرورت مشارکت پیش‌تر می‌شود و از طرف دیگر می‌بینیم که در بحث‌های حقوق بشر توسعه انسانی مهم می‌شود. مشارکت یک حق شهروندی است؛ شهروند باید بتواند آن را انجام دهد و در اداره امور عمومی و محله خود نقش داشته باشد.

معمولاً در بیش‌تر مواقع بحث مشارکت مالی مطرح شده است و هیچ وقت برای مردم این طور جا نیافته که مشارکت می‌تواند منافعی داشته باشد؛ بنابراین همیشه مشارکت فوری بوده است که اگر آن را انجام دهی کار خوبی است ولی معمولاً باید هزینه کنی بدون این که فایده‌ای برایت داشته باشد، زیرا یک ارزش است. نظر شما چیست؟

- اگر در قالب تئوری کنش عقلانی به موضوع نگاه کنیم، چون انسان‌ها موجوداتی هستند که ارزیابی و هزینه و فایده را تحلیل می‌کنند و بعد دست به کنش می‌زنند (به خصوص در محیط‌های مدرن که مناسبات سنتی هم دیگر موثر نیستند) حتماً باید برای مردم فواید مشارکت و حتی هزینه‌هایش را روشن کرد و تصمیم‌گیری را در اختیار آنها گذاشت. اگر شما آگاهانه دست به مشارکت بزنید، آن مشارکت می‌تواند شراکتی پایدار باشد چون مسئله پایداری در مشارکت بسیار مهم است. بسیاری وقت‌ها دیده شده که برنامه‌های مشارکتی با شور و شوق فراوان شروع شده ولی در میانه راه متوقف شده‌اند چون مردم انگیزه‌هایشان را از دست داده‌اند یا مدیران عوض شده‌اند یا سیاست‌ها تغییر کرده‌اند. بنابراین نکته‌ای که باید قبول کرد این است که بخشی قابل‌توجه از برنامه‌های مشارکتی شکست خورده‌اند که شاید یکی از دلایل اصلی آن همین باشد که ما مشارکت را به عنوان یک کار خوب معرفی کرده‌ایم و از مردم خواستیم در این کار خوب شرکت کنند. ولی فواید آن به خوبی برای مردم روشن و هزینه‌ها هم برای آنها باز نشده است. من فکر می‌کنم در شهرها که مناسبات رسمی‌تراند و به قول جامعه‌شناسان ما در گروه‌های نوین عضو هستیم و آدم‌ها اهل حساب و کتاب هستند وگرنه نمی‌توانند در زندگی شهری دوام بیاورند و مثلاً زمان بسیار مهم است و همه ساعت دارند و هر چه را که بخواهند بخرند حساب و کتاب می‌کنند، کارهای مشارکتی باید به همان صورت

به نظر می‌رسد گام دوم برای بحث مشارکت این است که ما بنیادهای مشارکتی قانون اساسی خودمان را قائل کنیم.

در مرحله بعد باید درباره مردم صحبت کرد. چون اتفاقاتی هم باید در صحنه اجتماع بیفتند زیرا نمی‌توان گفت که همه مسئولیت‌ها پای شهرداری و دولت است و مردم این وسط هیچ نقشی ندارند. به نظر می‌رسد که بحث مشارکت باید برای خانواده‌های ما نیز مهم باشد. در روابطی که با هم در خانواده داریم، بحث مشارکت در الگوهای جدید و تعلیم و تربیت باید پذیرفته شود. ما خانواده‌هایی پدرسالار داشته‌ایم که مرد خانواده حرف اول و آخر را می‌زد. این اصلاً ساختاری مشارکتی نیست. آدم‌هایی هم که این گونه پرورش می‌یابند نمی‌توانند انسان‌هایی مشارکتی باشند. آنها عادت کرده‌اند قدرتمندتر از خودشان همه تصمیم‌ها را بگیرد و به آنها بگوید چه کار بکنند. به نظر می‌رسد که کارشناسان تعلیم و تربیت و پدر و مادران باید به روش‌ها و الگوهای جدید تربیتی فکر کنند. الان در الگوهای جدید تعلیم و تربیت نقش بیچهار بسیار پررنگ شده و درباره مسائلی که مربوط به آنهاست، حتماً باید با خودشان صحبت کرد و مدرسه‌ها هم باید به سمت الگوهای مشارکتی تغییر جهت دهند. کلاس‌ها باید تغییر کنند و مدل میز و نیمکت باید به کلاس‌های دایره‌ای تبدیل شود. نکته جالب این است که حتی پیامبر اکرم (ص) هم با اصحابشان به شکل دایره‌ای می‌نشستند.

آیا تقویت هویت محله به نوعی می‌تواند تهدیدی باشد و رقابت محله‌ای را به وجود آورد؟

- این بحث احیای سحله‌گرایی تغییر اندیشه است و درباره تهران و مشهد نیست بلکه یک بحث جهانی، حتی در نیویورک و لندن، است و نکته جالب این که کلان‌شهرها مسائلشان بسیار شبیه هم هستند. مثلاً چه کسی گفته که محل کار باید از محل زندگی جدا باشد؟ ویر درباره بوروکراسی صحبت می‌کند. یکی از ویژگی‌های بوروکراسی این است که محل کار را از محل زندگی جدا کرده است. برخلاف دوره پیش‌مدرن این یک ایده غلط است. اتفاقاً محل کار و محل زندگی باید نزدیک هم باشند چون شما آن کارخانه صنعتی را ندارید که تعدادی قراوان آدم در یک ساعت مشخص وارد چرخه تولید بشوند. الان نوع تولید عوض شده است. بسیاری از صنایع پاکیزه شده‌اند و آدم‌ها بیشتر در کارهای خدماتی هستند. بنابراین می‌توان محل کار آدم‌ها را با محل زندگی‌شان تلفیق کرد و این کار را می‌توان در قالب محلات انجام داد؛ مثلاً مدارس نزدیک خانه‌ها باشند. این نکته که شما می‌گویید در جاهایی که شکاف‌های قومی - طبقاتی وجود دارند، جامعه گسل دارد، درست است. مثلاً مسیحیان در جاهایی خاص جمع شده‌اند. دامن زدن به بحث‌های محلاتی می‌تواند خطرناک باشد. مثلاً در دهلی نباید چندان دنبال این بحث‌ها رفت ولی در شهرهای ایران فکر می‌کنم چندان شاهد این موضوع نیابیم؛

یعنی تقابلهای وجود ندارند یا کم‌رنگ شده‌اند.

در واقع تفاوتی که جامعه ایرانی با بقیه جوامع دارد این است که انسان‌ها نساهل دارند. مثلاً ارمنی‌ها در تهران در تارمک و مجیدیه زندگی می‌کنند ولی واقعاً هیچ مشکلی نیست. ولی وقتی بنا باشد که سالی شهر به عنوان یک هویت بزرگ‌تر از هویت محلی قربانی هویت محلی شود، این کار غلط است؛ یعنی باید سلسله مراتبی را در هویت پذیرفت؛ مثلاً کسی که در تهران زندگی می‌کند هویت مهم و نخستین او هویت تهرانی است و بعداً بقیه هویت‌هایش برای او مطرح می‌شوند. البته می‌دانیم یک خصیلت شهرهای جهانی چند فرهنگی بودن آنهاست. اما چون تهران شهر جهانی نیست و ما عموماً مهاجرت خارجی را نداریم و آدم‌ها از کشورها و فرهنگ‌های دیگر کم‌تر وارد کشور می‌شوند، عموماً با این مشکل مواجه نیستیم.

موضوع دیگر این که بحث مالکیت بسیار مهم است. یعنی مالکیت محل سکونت نقشی بسیار اساسی دارد و ما بسیاری وقت‌ها بنیادهای اقتصادی و رفاه‌های اجتماعی را نادیده می‌گیریم در حالی که تاثیرگذارند؛ یعنی مطالعات سرمایه اجتماعی نشان می‌دهند که در جاهایی که جاهایی زیاد است و آدم‌ها مدام وارد محله و از آن خارج می‌شوند، بنیاد سرمایه اجتماعی شکل نمی‌گیرد. سرمایه اجتماعی یعنی این که سازوکارهایی در قالب شبکه‌های همکاری و در قالب اعتماد و شناخت متقابل شکل یابند که هزینه‌های عمل جمعی را پایین آورند. منظور من از سرمایه اجتماعی این است. بنابراین یک نوع لبات و یک نوع استقرار طولانی‌مدت برای بحث تعلق محله‌ای لازم است. این امر در قدیم شکل می‌گرفت زیرا سال‌ها تسل در نسل آدم‌ها در یک محل زندگی می‌کردند. الان در تهران جاهایی اجازه‌نشینان زیاد دیده می‌شود. این هم معایبی دارد و هم مزایایی. عیب آن این است که تعلق محلی شکل نمی‌گیرد و حسش این است که تعصب محله‌ای را که در قدیم وجود داشته و غربیه‌ها را راه نمی‌دادند و محله فقط به فکر منافع خودش بوده ندارد. باید پذیرفت که الگوهای زندگی تغییر کرده‌اند و الان مناسبات مدنی بسیار مهم‌تر از مناسبات خویشی شده‌اند. در شهرهای بزرگ بحث محله از نظر مزایا و اسکاناتی که دارد و براساس دیدگاه‌های جدید شهرسازی مثل امنیت، آسایش خاطر و مشارکت بیش‌تر بسیار بهتر می‌تواند طراحی شود.

در تحقیقات باید به نکته‌ای توجه کرد: مردم ما برای مشارکت انگیزه دارند. مشارکت را هم می‌شناسند عتفاً ظرفیت مشارکت در جامعه ما کم است؛ یعنی فرد از خودش می‌پرسد من چگونه مشارکت کنم؟ کجا مشارکت کنم؟ یعنی بحث مشارکت عملیاتی نشده است. حال اگر در قالب تئوریات ساختاری و تعریف شیوه‌های جدید و مدرن عملیاتی شود، می‌توان امیدوار بود که بالاخره اتفاقاتی در بحث مدیریت شهری ما بیفتند.

حسین نجفی

ساختوساز ۲. در صورت عدم اقدام به رفع تخلف، اعلام و اخطار جهت توقف عملیات ساختوساز ۳. در صورت عدم اقدام به توقف، شهرداری رأساً نسبت به توقف عملیات ساختمانی و جلوگیری از ادامه تخلفات ساختمانی اقدام می‌کند. این اقدام می‌تواند وسیله مأموران شهرداری یا نیروی انتظامی به عمل آید که در نهایت دیگر هیچ راهی برای توقف نباشد براساس نظریه مشورتی شماره ۷/۵۵۲ مورخ ۱۳۸۱/۱/۲۵ اداره حقوقی قوه قضائیه، مأموران شهرداری می‌توانند با جمع‌آوری آلات و وسایل مربوط به ساختوساز، این موضوع را اجرائی نمایند البته باید توجه داشت که این آلات و وسایل به عنوان اسانت نزد شهرداری محفوظ و نگهداری شده و پس از رفع تخلف و عادی شدن وضعیت مسترد می‌گردند لازم به ذکر است علی‌رغم اینکه نحوه اعمال برخورد با تخلفات ساختمانی بسیار حائز اهمیت است اما متأسفانه در مورد نحوه جلوگیری از تخلفات ساختمانی قانون مسکوت است و هیچ ارائه‌طریقی نتموده است. بنابراین در مورد نحوه اعمال، شهرداری می‌تواند هر اقدامی که منافات با قانون و حقوق اشخاص نداشته باشد، انجام دهد.

ضمن تشکر از زحمات شما لازم است به اطلاع برسانم برخی از مهندسين ناظر صرفاً اتمام مراحل ساختمانی را به شهرداری گزارش می‌کنند و از انعکاس تخلفات ساختمان تحت نظارت خود یا امتناع می‌نمایند یا به موقع و پس از اطلاع از آن از ارائه گزارش آن به شهرداری خودداری می‌نمایند. آیا با توجه به تبصره ۷ ماده صد قانون شهرداری تکلیف مهندس ناظر فقط محدود به تقدیم گزارش مربوطه در اتمام کار ساختمانی است یا در پایان هر مرحله از عملیات ساختمانی موظف به ارائه گزارش می‌باشد؟ آیا منظور از عبارت «به موقع» مندرج در تبصره ۷ این است که به محض وقوع تخلف و اطلاع از آن باید اقدام به گزارش نماید یا هر زمان که صلاح دید می‌تواند تخلف را اعلام نماید؟

با توجه به متن تبصره ۷ ذیل ماده صد قانون شهرداری و نظارت مستمر مهندس ناظر در انجام وظیفه و صراحت ماده ۲۳ آیین‌نامه اجرائی ماده ۲۲ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب ۱۳۸۳، در پایان هر یک از مراحل اصلی کار، مهندسین ناظر مکلفند گزارش خود را به مرجع صدور پروانه ساختمان (شهرداری) ارائه نمایند و چنانچه در حین اجرا با تخلفی برخورد نمایند آن را نیز باید به مرجع مذکور و سازمان نظام مهندسی استان یا دفتر نمایندگی (حسب مورد) اعلام دارند.

احتراماً به استحضار می‌رساند این شهرداری در سال ۱۳۸۸ به موجب رأی دادگاه بدوی محکوم به پرداخت دو میلیارد و پانصد میلیون ریال در حق یکی از شهروندان شد با توجه به اینکه شهرداری رأی صادره را مغایر با موازین قانونی و شرعی می‌دانست، نسبت به آن اعتراض نمود و در نهایت در ابتداء سال ۱۳۸۹ دادگاه تجدیدنظر استان حکم بدوی را تایید و جهت اجرا به دادگاه عمومی ابلاغ نمود. در حال حاضر شهرداری قادر به پرداخت آن نمی‌باشد لطفاً اعلام نمایند چنانچه در بودجه سال جاری اعتباری برای پرداخت وجه مورد حکم دیده نشده باشد نحوه اجرای حکم دادگاه و پرداخت وجه مورد حکم چگونه خواهد بود؟ آیا شهرداری می‌تواند طی چند قسط در سال‌های آتی بپردازد یا اینکه باید همه وجه را یک جا بپردازد؟ ماده واحده قانون راجع به منع توقیف اموال منقول و غیر منقول به شهرداریها چگونه در این مورد قابل اعمال است؟

آیا در داخل محدوده قانونی و حریم شهر مرجع دیگری غیر از شهرداری برای نظارت، کنترل و جلوگیری از تخلفات ساختمانی وجود دارد یا خیر؟ لطفاً ضمن اعلام مستندات قانونی که به موجب آنها شهرداری را مسئول نظارت و کنترل و جلوگیری از تخلفات ساختمانی می‌داند چنانچه مرجع دیگری هم وجود دارد مستندات قانونی آن را نیز اعلام فرمائید؟

الف - مستندات قانونی که به موجب آنها شهرداری در داخل محدوده و حریم شهر مسئول نظارت و کنترل و جلوگیری از تخلفات ساختمانی می‌باشد عبارتند از: پاراگراف دوم ماده صد قانون شهرداری، قسمت اخیر تبصره یک ماده صد، تبصره ۶ و ۷ ماده صد، مواد یک و دو قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها مصوب ۱۳۸۴/۱۰/۱۳ و ماده ۲۷ آیین‌نامه اجرائی مواد ۲۷ و ۲۸ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمانی مصوب ۱۳۷۹.

ب - اما در حریم شهر در پاره‌ای موارد مراجع دیگری نیز وظیفه نظارت و کنترل و جلوگیری از تخلفات ساختمانی را برعهده دارند مانند حکم ماده ۲ قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها مصوب ۱۳۸۲ که مقرر می‌دارد شهرک‌های صنعتی در هر حال از محدوده قانونی و حریم شهرها و قانون شهرداریها مستثنی می‌باشند، و همچنین براساس تبصره یک ماده ۳ قانون مذکور روستاهایی که در حریم شهرها واقع‌اند براساس طرح هادی دارای حریم و حدود مستقل بوده و شهرداری حق دخالت در ساختوساز آن را ندارد.

مطابق ماده صد و بند ۲۴ ماده ۵۵ قانون شهرداری، هرگونه ساختوساز در محدوده و حریم شهر منوط به صدور پروانه ساختمانی از سوی شهرداری است و این امری و تکلیفی بوده و هرگونه ساختوساز بدون پروانه قطعاً تخلف محسوب می‌شود. اما پرسشی که اینجا مطرح می‌شود این است که در صورت وقوع تخلف یا تخلفات ساختمانی که در محدوده و حریم شهر رخ می‌دهد تا قبل از ارجاع آن به کمیسیون ماده صد، شهرداری چه وظیفه و تکلیفی در برخورد، پیشگیری و ممانعت از ادامه تخلف در ساختوساز برعهده دارد؟

الف - در خصوص پیشگیری از تخلفات ساختمانی و اقدامات و تدابیر و برنامه‌های پیشگیرانه از وقوع تخلفات ساختمانی متأسفانه مقررات مسکوت است و در این خصوص لازم است اولاً مقررات در این زمینه در قالب طرح و لایحه تدوین و به تصویب رسد ثانیاً تنابیری اتخاذ شود تا فرآیند صدور پروانه تسهیل شود ثالثاً فرهنگ‌سازی و ترویج شهروندان به اخذ پروانه از شهرداری و... ب - در خصوص برخورد با تخلفات ساختمانی لازم است شهرداری مبادرت به انجام اقدامات ذیل نماید: ۱- اعلام و اخطار به متخلف در جهت رفع تخلف و رعایت مقررات

اجرای ماده واحده قانون راجع به منع توقیف اموال منقول و غیر منقول متعلق به شهرداریها مصوب ۱۳۶۱ در خصوص پرداخت محکوم به دربردارنده نکات مهمی است که توجه به آن ضروری است. چنانچه شهرداری در اثر احکام قطعی صادره از دادگاه و یا اوراق اجرایی ثبت یا اجزای دادگاهها و مراجع قانونی دیسلاح دیگر محکوم به پرداخت مبلغی گردد می‌بایست مبلغ محکومیت را به طریق مندرج در قانون اخیر پرداخت نماید در اینجا چند حالت متصور است: اول اینکه شهرداری در بودجه مصوب خود در سال جاری (سال صلور و ابلاغ رأی قطعی) دارای ردیف اعتباری برای پرداخت محکوم به می‌باشد که در این صورت می‌بایست کل مبلغ را از محل اعتباری مذکور پرداخت نماید. دوم اینکه شهرداری در بودجه مصوب خود در سال جاری دارای ردیف اعتباری برای پرداخت قسمتی از محکوم به می‌باشد که در این صورت می‌بایست تا حدودی که اعتبار دارد قسمتی از محکوم به را پرداخت و مابقی آن را در بودجه سال آتی خود بپردازد و در سال آتی پرداخت نماید. سوم اینکه شهرداری فاقد اعتبار لازم در بودجه جاری خود برای پرداخت محکوم به است که در این صورت می‌بایست اعتبار لازم برای پرداخت آن را در بودجه سال آیت خود لحاظ و در مدت دوره بودجه مذکور پرداخت نماید بنابراین شهرداری نمی‌تواند به دلخواه خود در سال قسمتی از مبلغی را که به آن محکوم شده است را در حق محکومله پرداخت نماید. چنانچه

شهرداری قدرت پرداخت وجه را در طول یک سال ندارد می‌تواند با جلب رضایت محکومله آن را تقسیط نماید لازم به ذکر است مطابق تبصره ذیل ماده واحده قانون مذکور، چنانچه ثابت شود شهرداری با داشتن اسکناس لازم از پرداخت دین خود استکفاف نموده است، شهرداری به مدت یک سال از خدمت منفصل خواهد شد. بعلاوه مطابق ماده واحده، چنانچه شهرداری مبلغ مورد حکم را ظرف مهلت مقرر پرداخت ننماید، محکوم‌لهم می‌تواند برابر مقررات نسبت به استیفای طلب خود را اموال شهرداری تأمین یا توقیف یا برداشت نماید.

دوام و بقای مصوبات شورای اسلامی شهر از جمله مصوبه عوارض تا چه زمانی است آیا مصوبات یاد شده در دوره بعدی شورا نیز مجری می‌باشد یا خیر؟ آیا لازم است تعرفه عوارض هر سال به تصویب شورا برسد؟

مصوبات شورا از جمله مقرراتی است که دوام و بقای آنها قائم به اعضا تصویب کننده آن نمی‌باشد و تا زمانی که مصوبات مذکور وفق مقررات توسط شورای تصویب کننده یا شورای بعدی مورد اصلاح یا لغو واقع نشده‌اند، قابلیت اجرا دارند مگر اینکه مصوبه‌ای مفید به زمان خاصی بوده و زمان آن سپری شده باشد از این نظر هیچ فرقی بین مصوبات شورا نمی‌کند چه موضوع مصوبه عوارض باشد یا نه.

رأی شماره ۳۹۳ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری باموضوع واگذاری ۵۰٪ اراضی که مطابق طرح تفصیلی مربوطه دارای کاربردی مسکونی است به شهرداری در قبال انجام امور مذکور در ماده ۱۴ قانون زمین شهری خلاف قانون است

تاریخ: ۱۳۸۹/۹/۲۹

شماره دادنامه: ۳۹۳

کلاس پرونده: ۱۰۰۰/۸۷

مرجع رسیدگی: هیأت عمومی دیوان عدالت اداری

شاکلی: آقای هاشم قاسمی

موضوع شکایت و خواسته: ابطال بندهای (الف) (ب) (ج) و قسمت یک صورتجلسه کمیسیون ماده پنج مورخ ۱۳۷۶/۵/۲۷ طرح تفصیلی شهر شیروان در رابطه با اجرای ماده ۱۴ قانون زمین شهری.

گردشکار: شاکلی به شرح دادخواست تقدیمی اعلام داشته است، به استناد دو جلد اسناد مالکیت شش دانگ از قطعه زمین پلاک‌های ۳ و ۹ فوس مغرورزی از ۷۶ اصلی هر یک به مساحت ۲۳۰ مترمربع واقع در داخل محدوده خدماتی شهر شیروان تقاضای صدور پروانه ساخت نموده‌ام. شهرداری شیروان به استناد صورتجلسه مورخ ۱۳۷۶/۵/۷ کمیسیون ماده ۵ قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران که دستورالعمل اجرایی ماده ۱۴ قانون زمین شهری تصویب نموده: در مورد اسناد واحدهای مسکونی صادر گردیده در اراضی که به لحاظ نوع زمین زراعی و باغ می‌باشند و مساحت آن حداکثر پانصد مترمربع و طبق طرح تفصیلی دارای کاربری مسکونی می‌باشند به جای هفتاد درصد موضوع دستورالعمل اجرایی ماده ۱۴ قانون زمین شهری تا پنجاه درصد از متقاضی توسط شهرداری اخذ گردد و بر روی پنجاه درصد دیگر زمین کاربری مسکونی تثبیت گردد. از صدور پروانه خودداری می‌کند شاکلی با این استدلال که چنین مواردی در قانون وجود ندارد و از طریق معاینات با اصل مالکیت و هم چنین خارج از حدود اختیارات قوه مجریه است تقاضای ابطال مورد خواسته را دارم. رئیس سازمان مسکن و شهرسازی خراسان شمالی، در پاسخ به شکایت شاکلی طی لایحه دفاعیه‌ای به شماره ۲/۲۳۹۲۶ مورخ ۱۳۸۸/۱۱/۵، اعلام داشته است: صورتجلسه مورد شکایت مصوبه کمیسیون ماده پنج خراسان بزرگ (قبل از تقسیم استان) و قبل از تشکیل طرف شکایت (کمیسیون ماده پنج خراسان شمالی) می‌باشد. براساس ماده پنج قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری و الحاقیه مورخ ۱۳۸۸/۲/۶ مجلس محترم شورای اسلامی تهیه طرح‌های تفصیلی و تغییرات بعدی آنها در کمیسیون متشکل از اعضا مرقوم در قانون فوق‌الذکر صورت می‌پذیرد. بر این اساس کمیسیون مذکور مقرر نموده است در اجرای ماده ۱۴ قانون زمین شهری جهت طراخی املاکی که به لحاظ نوع زمین زراعی و باغ بوده و متقاضی استفاده از کاربری مسکونی می‌باشند بخشی از ملکه (اراضی یا مساحت کمتر از پانصد مترمربع پنجاه درصد و اراضی با مساحت بیش از پانصد مترمربع ۶۵٪) با کاربری خدماتی و جهت تأمین خدمات محله تثبیت و در اختیار شهرداری قرار گیرد. هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در غرض فوق با حضور رؤسای مستشاران و دادرسان علی‌البدل شعب دیوان تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آراء به شرح آتی مبادرت به صلور رأی می‌نماید.

رای هیات عمومی

نظر به اینکه مطابق ماده ۴ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰ اخذ هرگونه وجه، کالا و خدمات توسط دستگاه‌های اجرایی منوط به تجویز قانونگذار گردیده و حکم مقرر در ماده ۱۴ قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶ ناظر بر تبدیل و تعمیر کاربری، افراز و تقسیم و تفکیک باغات و اراضی کشاورزی براساس ضوابط وزارت مسکن و شهرسازی می‌باشد و در مقام تجویز و دریافت قسمتی از اراضی توسط شهرداری و یا دستگاه اجرایی مربوط نیست، لذا شق (الف) بند یک صورت جلسه مورخ ۱۳۷۶/۵/۲۷ کمیسیون ماده ۵ شیروان مبنی بر واگذاری ۵۰ درصد اراضی که مطابق طرح تفصیلی مربوطه دارای کاربری مسکونی است به شهرداری در قبال انجام امور مذکور در ماده ۱۴ قانون زمین شهری به جهت مخالفت با قوانین صدورانذکر و با وحدت ملاک از آراء هیات عمومی دیوان عدالت اداری به شماره دادنامه ۳۵ مورخ ۱۳۷۸/۲/۲۵ و ۳۱۷ مورخ ۱۳۷۹/۸/۱۵ و به استناد بند یک ماده ۱۹ و ماده ۴۲ قانون دیوان عدالت اداری ابطال می‌گردد.

رئیس هیات عمومی دیوان عدالت اداری
محمد جعفر منتظری

رای شماره ۴۵۹ هیات عمومی دیوان عدالت اداری با موضوع ابطال مصوبه چهل (پ) کمیسیون مورخ ۱۳۸۷/۱۱/۱۷ شورای اسلامی شهر قم

تاریخ: ۱۳۸۹/۱۰/۲۰

شماره دادنامه: ۳۵۹

کلاس پرونده: ۳۷۰/۸۸

مرجع رسیدگی: هیات عمومی دیوان عدالت اداری

شاکی: آقای غلامرضا احمدی

موضوع شکایت و خواسته: ۱- ابطال مصوبه چهل (پ) کمیسیون مورخ ۱۳۸۷/۱۱/۱۷ شورای اسلامی شهر قم.

گردشکار: شاکی به موجب دادخواست تقدیمی اشعار داشته مصوبه شماره ۴/۳۹۱۰۱ مورخ ۱۳۸۷/۱۰/۱۱ کمیسیون تعیین بهای خدمات تفکیکی اراضی شورای اسلامی شهر قم مبنی بر اخذ چهل برابر قیمت منطقه‌ای یا عنوان توافق یا بهای خدمات ناشی از تفکیک پلاک ثبتی ۱۰۹۷۷ اصلی بخش یک قم مغایر با اصول ۴-۲۲-۳۶-۳۱ و ۱۰۵ قانون اساسی و خلاف بند ۲ ماده ۹۹ و مواد ۱۰۰ و ۱۰۱ و بند ۲۴ ماده ۵۵ قانون شهرداری و مغایر موازین شرعی به شرح زیر می‌باشد:

الف - «من طلب الخراج بنیر اماره اخرج البلاد و اهلك العباد» کسی که بخواهد خراج و مالیات را بدون توجه به درآمد افراد از آنان بگیرد شهرها را ویران و مردم را به نابودی کشیده است.

ب - حرمه مال المومن کخرمه دمه - مال مومن همچون جان او محترم است.

ج - من اتلف حال الغير، فهو ضامن

د - الناس مسلطون علی اموالهم.

و ابطال مصوبه شورای اسلامی شهر قم که به جهات فوق‌الذکر را خواستار گردیده است. رئیس شورای اسلامی شهر قم به موجب لایحه دفاعیه شماره ۵۰۳۵/د/ش/ق مورخ ۱۳۸۸/۶/۲، اشعار داشته: ۱- شاکی به موجب سند شماره ۱۵۷۲۷۰ مورخ ۱۳۸۷/۷/۱۴ دفترخانه شماره ۳ قم مالک مشاعی یکصد و هفتاد و پنج سهم مشاع از پلاک ثبتی ۱۰۹۷۷ اصلی واقع در بخش یک قم می‌باشد که به موجب نامه شماره ۱۳۴۴/ک مورخ ۱۳۸۲/۸/۱۸ سازمان مسکن و شهرسازی استان قم و با توجه به نظریه کمیسیون ماده ۱۴ قانون زمین شهری ملک مذکور ذیل مزروعی می‌باشد و همانگونه که قضات محترم مستحضرند وفق قانون منع فروش باید به عنوان شرط ضمن عقد به خرید از تفهیم گردد که پلاک مورد معامله قابل استفاده جهت احداث هر گونه مسکن و یا ساختمان نبوده و هر گونه افراز و تفکیک باستانی یا رعایت مقررات از جمله قانون نحوه افراز و تفکیک باغات و اراضی کشاورزی در صورت اخذ مجوز قانونی صورت پذیرد و با علم و آگاهی کامل از شرایط معامله ذیل سند را امضاء نمایند. شاکی نیز طی سند مذکور که تصویر کامل آن تقدیم می‌گردد، متعهد گردیده است نسبت به رعایت کامل مفاد قانون منع فروش و واگذاری اراضی فاقد کاربری مسکونی برای امر مسکن اقدام نماید و دفترخانه نیز به استناد قانون تسهیل تنظیم اسناد رسمی مصوب ۱۳۸۵/۵/۲۴ سند را تنظیم نموده و شاکی محترم در سند مذکور متعهد گردیده است «نسبت به پرداخت کلیه بدهی‌های قانونی اعم از عوارض مالیات و غیره» اقدام نمایند.

۲- پلاک ۱۰۹۷۷ صرف نظر از اینکه بنا به رای کمیسیون ماده ۱۲ قانون زمین شهری، ذیل مزروعی می‌باشد از جهت کاربری طبق طرح تفصیلی

دارای کاربری مسکونی - فضای سبز آموزشی است و عرصه کل پلاک ۲۴۳۰۰ مترمربع بوده که مقدار ۴۰۴۱/۴ مترمربع آن عرصه در مسیر شوارع و ۲۰۲۵۸/۶ مترمربع عرصه باقیمانده دارد که از این مربع آن عرصه در مسیر شوارع و ۲۰۲۵۸/۶ مترمربع عرصه باقیمانده دارد که از این مقدار حدود ۵۳۵۰ مترمربع در طرح فضای سبز و ۵۲۰۰ مترمربع در طرح آموزشی قرار گرفته و مابقی صدور پروانه ساختمانی مستلزم تعیین تکلیف مقدار عرصه در مسیر شوارع و فضای سبز آموزشی می‌باشد.

۳- همان گونه که مستحضرید برابر بند ۱۶ ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور، شورای اسلامی شهر مرجع وضع عوارض می‌باشد و طبق تبصره ذیل ماده ۵ قانون تجسیع عوارض و در حال حاضر ماده ۵۰ قانون مالیات بر ارزش افزوده، شوراهای اسلامی شهر می‌توانند با رعایت آیین‌نامه نحوه وضع و وصول عوارض مصوب ۱۳۷۸ هیأت محترم وزیران نسبت به وضع عوارض اقدام نمایند.

در این راستا شورای اسلامی شهر قم نیز با تصویب تعرفه عوارض و بهای خدمات در مهلت مقرر قانونی اقدام به وضع عوارض نموده و آن را در فرجه مقرر از طریق نشر در جراید به اطلاع عموم رسانده و پس از طی تشریفات قانونی لازم‌الاجراء گردیده است و بر خلاف آنچه شاکی محترم ادعا نموده، نه شهرداری و نه شورای اسلامی شهر قم به هیچ‌وجه عنوان بخشی از ملک شاکی را حطاییه نموده بلکه همان گونه که مشارالیه در سند رسمی خریداری ملک که تصویر آن پیوست می‌باشد متحد به پرداخت کلیه هزینه‌های مربوط به شهرداری جهت صدور پروانه ساختمانی نماید بدون آنکه تکلیفی به انتقال بخشی از زمین خود به شهرداری داشته باشد، پروانه ساختمانی صادر گردید.

به عبارتی دیگر خواسته شاکی آن است که بر روی قطعه زمین متاعی نامبرده که بخش اعظم آن کاربری معایر مسکونی دارد، بدون لحاظ ضوابط شهرداری پروانه ساختمانی صادر گردد و حال آنکه مهمترین منابع درآمد شهرداریها به عنوان نهادی خودکفا به تجویز قانون خصوصاً ماده ۲۹ آیین‌نامه مالی شهرداریها وصول عوارض و بهای خدمات می‌باشد و همانگونه که گفته شد، در صورت تأدیه این عوارض از سوی شاکی محترم، صدور پروانه ساختمانی مقصور خواهد بود.

۴- شاکی در دادخواست تقدیمی به آرای دیوان عدالت اداری استناد نموده که به موجب آن دریافت زمین به طور رایگان و یا پرداخت قیمت معادل آن معیار با اصل تسلط و مالکیت شروع اعلام گردیده است و این شورا نیز خود را مترتب به مفاد رای مورد استناد می‌داند و به همین دلیل نیز نه زمین و نه معادل قیمت آن از شاکی مطالبه نگردیده تا به زعم مشارالیه معیار رای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری باشد، بلکه مصوبه شورای اسلامی شهر قم تعرفه عوارض با ضریب مشخص می‌باشد که طبق مفاد آیین‌نامه اجرایی نحوه وضع و وصول عوارض مصوب ۱۳۷۸ هیأت وزیران و خصوصاً مفاد ماده ۱۴۰ این آیین‌نامه به تصویب رسیده و هیچ ملازمه‌ای با اعطای زمین رایگان به شهرداری و یا دریافت قیمت معادل آن را ندارد.

۵- بر خلاف آنچه شاکی در دادخواست تقدیمی خود مدعی گردیده‌اند مصوبه شورا صرفاً تعیین ضریب جهت محاسبه عوارض می‌باشد و این ضریب به منزله اخذ قیمت زمین نمی‌باشد بلکه برابر تعرفه مصوبه ضریب محاسبه عوارض می‌بایست به تصویب شورای اسلامی شهر برسد این ضریب تصویب گردیده است و شاکی نیز دلیلی بر مغایرت تصویب این ضریب با قانون یا عدم رعایت تشریفات قانونی در خصوص این مصوبه ارائه ننموده است علی‌هذا یا غایت به مراتب فوق و با تأکید مجدد براین نکته که مصوبه مورد اعتراض صرفاً در مقام وضع عوارض و به تجویز اختیارات حاصله از قانون بوده و تشریفات مقرر قانونی نیز کلاً رعایت گردیده است و شاکی نیز دلیلی بر مغایرت آن با قانون تقدیم ننموده و مطالب مورد استناد شاکی اساساً ارتباطی با مصوبه مورد اعتراض نداشته و مفروضه می‌باشد لذا صدور حکم شایسته مبنی بر رد شکایت شاکی را از محضر قضات محترم دیوان عدالت اداری استدعا دارم.

همچنین قائم مقام محترم دبیر شورای نگهبان در خصوص جنبه خلاف شرع بودن مصوبه که شاکی به آن استناد نموده بوده، طی نامه شماره ۸۹/۳۰/۳۸۲۰۶ مورخ ۱۳۸۹/۲/۱۵، اعلام می‌دارد:

«موضوع نامه شماره ۶۱۸۴/ش/ت مورخ ۱۳۸۷/۱۱/۱۸ رئیس شورای اسلامی شهر قم و صورت‌جلسه کمیسیون تعیین بهای خدمات تفکیک اراضی موضوع اصلاح تبصره‌های یک و دو ماده ۶-۲۴ تعرفه عوارض مصوب ۱۳۸۵/۶/۵، در جلسه مورخ ۱۳۸۹/۲/۱۸ قهقهای شورای نگهبان مورد بحث و بررسی قرار گرفت و نظر قهقهای معظم به شرح زیر اعلام می‌گردد:

مصوبه شورای شهر که مورد اعتراض شاکی قرار گرفته است، به دلیل اینکه شهرداری الزام نموده است هنگام مالک برای اخذ پروانه ساختمانی بدون پرداخت ۴۰ پ قیمت منطبقه‌ای هر متر زمین - علاوه بر پرداخت هزینه معمولی پروانه - اجازه ساختمان را به مالک شرعی و قانونی زمین ندهد و این منع خلاف حکم شرعی جواز تصرف مالکین در املاک خویش است، از این رو «مصوبه مذکور خلاف موازین شرع شناخته شده و باطل اعلام می‌گردد» هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ فوق با حضور رؤسا، مستشاران و دانش‌آوران عالی‌البدل شعب دیوان تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آراء به شرح آتی عبارتی به صدور رأی می‌نماید.

رای هیأت عمومی

با توجه به نظریه شماره ۸۹/۳۰/۳۸۲۰۶ مورخ ۱۳۸۸/۲/۱۵ دبیر محترم شورای نگهبان مبنی بر اینکه قهقهای معظم شورا مصوبه معترضی‌عنه را خلاف موازین شرع شناخته‌اند لذا به استناد ماده ۲۱ و بند یک ماده ۱۹ قانون دیوان عدالت اداری مصوبه مورد شکایت ابطال می‌گردد.

رئیس هیأت عمومی دیوان عدالت اداری
محمد جعفر منتظری

و نیز کسانی که سنوات خدمت آنان براساس قوانین و مقررات استخدامی باز خرید شده است در شهرداریها ممنوع است و در صورت نیاز دولت به تخصص بعضی از این افراد اشتغال آنان به صورت غیر رسمی و برای مدت معین با تصویب هیأت وزیران مجاز خواهد بود.

یکی از موضوعاتی که نسبت به آن در شهرداریها رویه واحدی اتخاذ نشده است و نحوه عمل یک شهرداری با شهرداری دیگر متفاوت است موضوع مبنای محاسبه اضافه کار می باشد. در یک شهرداری اضافه کار بر مبنای حقوق، تفاوت تطبیق حقوق، فوق العاده شغل و فوق العاده ویژه محاسبه می شود و در یک شهرداری بر مبنای حقوق، تفاوت تطبیق حقوق، فوق العاده جذب و فوق العاده ویژه و در شهرداری دیگر به طریق متفاوت. اگر لطف بفرمائید مستند اعلام نمائید در وضعیت فعلی که شهرداریها از قانون مدیریت خدمات کشوری تبعیت نمی کند و آیین نامه استخدامی کارکنان شهرداریها نیز مورد ابراه مجلس واقع شده است اضافه کار براساس کدام عوامل حقوق و مزایا محاسبه می شود.

براساس تصویب نامه شماره ۸۱۳۳۰ ت ۳۲۹۲۷ هـ مورخ ۱۳۸۴/۲/۲۰ هیأت محترم وزیران تحت عنوان میزان پرداخت اضافه کار ساعتی به کارکنان دستگاههای اجرایی اولاً میزان اضافه کار ساعتی کارکنان بر مبنای هر ساعت حقوق و تفاوت تطبیق حقوق و فوق العاده شغل، فوق العاده جذب، کارکنان و حداکثر ۱۷۵ ساعت در ماه خواهد بود و پرداخت اضافه کار به کارگران و نیز آن دسته از دستگاههای اجرایی که برای پرداخت فوق العاده اضافه کاری دارای مقررات قانونی خاص می باشند، تابع قوانین مربوط خواهد بود. ثانیاً فوق العاده اضافه کاری همان گونه که از عنوانش پیداست به هیچ وجه به عنوان ترمیم حقوق محسوب نمی شود بلکه در صورتی قابل پرداخت است که کارمند یا تأیید شهردار یا مقام مجاز از طرف وی در خارج از ساعات اداری کار اضافه برای شهرداری انجام داده باشد.

آیا اعضای شورای اسلامی شهر می توانند هنگامی که شهرداری اقدام به برگزاری مناقصه یا مزایده می نماید در آن شرکت نمایند و در صورت برنده شدن آیا شهرداری مجاز به انعقاد قرارداد با آنهاست؟ آیا ارقام و خویشان اعضای شورا می توانند طرف معامله شهرداری واقع شوند به عنوان مثال آیا برادر عضو شورا می تواند با شهرداری وارد معامله شود؟ ضمناً معامله چه مواردی را شامل می شود؟

قبل از اظهار نظر در این خصوص لازم است تاریخچه قانونگذاری در این زمینه را بیان نمود. در مورخ ۱۳۳۷/۱۰/۲۲ لایحه قانونی راجع به منع مداخله وزراء و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری تصویب شد و در ماده یک آن مقرر شد نمایندگان انجمن شهر (شورای شهر) نمی توانند (اعم از اینکه در مقابل خدمتی که انجام می دهند حقوق یا مالی دریافت دارند یا اینکه آن خدمت را به طور افتخاری و رایگان انجام دهند) در معاملات یا داوری با دولت و مجلس یا شهرداریها یا دستگاههای وابسته به آنها شرکت نمایند. سپس در تصوره یک الحاقی به ماده ۷۴ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۸۲/۷/۱۶ مقرر شد اعضای شوراهای مذکور و بستگان درجه یک آنها به هیچ وجه حق انجام معامله با دهیاری، شهرداری، سازمانها و شرکت های وابسته به آنها را نخواهند داشت و انعقاد هر گونه قرارداد

■ جمشید رضایی

اینجانب یکی از بازنشستگان یکی از شهرداریهای کشور می باشم در خصوص این که آیا مزایایی که برای بازنشستگان و وظیفه بگیران کشوری و لشکری برقرار می شود شامل بازنشستگان و وظیفه بگیران شهرداریها نیز می شود یا خیر، لطفاً اظهار نظر نمائید. اخیراً هیأت محترم وزیران طی مصوبه شماره ۴۵۱۷۲/۱۳۴۷۱۲ مورخ ۱۳۸۹/۶/۱۶ مقرر نموده، سید کالای رفاهی ماه مبارک رمضان برای بازنشستگان، مستمری بگیران و وظیفه بگیران کشوری و لشکری به ازای هر نفر چهارصد هزار ریال توسط دستگاهها از محل منابع اعتباری مصوب در بودجه تأمین و توزیع شود. متأسفانه علیرغم پیگیری های متعدد تاکنون سید کالای یاد شده به بازنشستگان شهرداری داده نشده است و اظهار می دارند که این مصوبه ناظر به شهرداریها نمی باشد. در این خصوص ارائه طریق نمائید.

از آنجا که در مصوبه حذرالذکر تصریح شده است به اینکه سید کالای مذکور توسط دستگاههای اجرایی و سازمان تأمین اجتماعی نیروهای مسلح از محل منابع اعتباری مصوب و صرفه جویی ضمن بودجه تأمین و توزیع شود. و شهرداریها نیز بنا به تصریح ماده ۵ قانون مدیریت خدمات کشوری جزو دستگاههای اجرایی محسوب می شود لذا مصوبه یاد شده شامل بازنشستگان و وظیفه بگیران شهرداریها نیز می باشد.

ضمین ارزی توفیق برای دست اندرکاران ماهنامه به اطلاع می رسانم بنده قبلاً کارمند ثابت یکی از شهرداریها بودم اما به علت پاره ای مشکلات تاگزیر خودم را باز خرید نمودم و از خدمت شهرداری منفک شدم الان پس از چند سال قصد بازگشت به مجموعه شهرداری را دارم و در این جهت با شورای اسلامی شهر و شهرداری مکاتبه نمودم و آنها نیز چون به خدمت من در شهرداری نیاز دارند، با بازگشت من موافقت نمودند اما تاکنون موفق به استخدام اینجانب نشده اند. آیا نمی شود از ماده ۱۹ آیین نامه استخدامی کارکنان شهرداریها استفاده نمود و پس از موافقت شورای اداری و استخدامی و اعلام نظر هسته گزینش مجدداً به استخدام شهرداری درآیم؟

اولاً فارغ از اینکه حکم ماده ۱۹ آیین نامه استخدامی کارکنان شهرداریهای کشور اعتبار دارد یا خیر، باید گفت که ماده یاد شده صرفاً ناظر به استخدام مجدد اشخاصی است که از خدمت شهرداری یا سازمان های وابسته استعفاء داده اند. بنابراین قابل تسری به اشخاص باز خرید شده نمی باشد. ثانیاً مطابق ماده ۸ قانون نحوه تعدیل نیروی انسانی دستگاههای دولتی مصوب ۱۳۶۶ اشتغال به کار کلبه بازنشستگان

با آنها ممنوع می‌باشد، علیهذا مستند به مقررات صدر الذکر اولاً بدون هیچ شک و شبهه‌ای اعضای شورای اسلامی شهر نمی‌توانند در معاملات شهرداری یا سازمان‌ها و شرکت‌های وابسته به آن طرف معامله واقع شوند. ثانیاً در خصوص اینکه مقصود از بستگان درجه یک مندرج در تبصره الحاقی به ماده ۷۴ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران چیست و ناظر به کدامیک از بستگان عضو شورا می‌باشد باید عرض نمایم که در این خصوص نظریه‌ای به شماره ۷/۲۹۶۳ مورخ ۱۳۸۳/۵/۴ از اداره حقوقی قوه قضائیه صادر شده و معتقد است چون در تبصره یک ماده ۷۴ فقط به ذکر بستگان درجه یک اکتفا شده و از طبقه ذکری نشده است، مواد از آن پدر و مادر و اولاد و همسر و پدر و مادر و اولاد همسر است یعنی اقارب درجه یک نسبی و سببی و نباید آن را ناظر به حقیقات وراثت که در قانون مدنی آمده است، دانست معذک بهتر است در این خصوص از مجلس شورای اسلامی استفسار گردد. بنابراین طبق این نظریه برادر عضو شورای مشمول ممنوعیت تبصره یک ماده ۷۴ نیست، اما به نظر می‌رسد در خصوص تعیین مصدق بستگان درجه یک باید به تبصره ذیل ماده یک لایحه قانونی راجع به منع مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری مراجعه کرد. در تبصره یاد شده مقرر شده: پدر و مادر و برادر و خواهر و زن یا شوهر و اولاد بلافصل و عروس و داماد اشخاص مندرج در این

قانون و همچنین شرکت‌ها و مؤسساتی که اقربای فوق‌الذکر به نحو مندرج در بند ۷ و ۸ در آن سهم و یا دارای سمت باشند نمی‌توانند با وزارتخانه‌ها و بانک‌ها و یا شهرداری‌ها و یا سازمان‌ها و یا مؤسسات مذکور در این قانون که این اشخاص در آن سمت وزارت و یا معاونت و یا مدیریت دارند وارد معامله یا داوری شوند. در این صورت برادر عضو شورا نیز نمی‌تواند در معامله با شهرداری وارد شود، البته چون تبصره یک الحاقی به ماده ۷۴ تحدیدکننده حقوق است لذا لازم است افراد تحت مشمول آن به صراحت از طرف مقنن احصاء شود و به همین منظور لازم است نظر مجلس استفسار شود ثانیاً در خصوص اینکه معامله چه مواردی را در برمی‌گیرد باید به تبصره ۳ ماده یک لایحه قانونی راجع به منع مداخله مراجعه نمود، مطابق این تبصره، معاملات عبارتند از: ۱- مقاطعه کاری (به استثنای معاملات محصولات کشاورزی ولو اینکه از طریق مقاطعه انجام شود) ۲- حق‌العامل کاری ۳- اکتشاف و استخراج و بهره‌برداری به استثنای معادن طبقه اول مندرج در قانون معادن و همچنین نمک طعام که معادل مذکور در ملک شخصی آنها واقع است ۴- قرارداد نقشه‌برداری و قرارداد نقشه‌کشی و نظارت در اجرای آن ۵- قرارداد مطالعات و مشاوران فنی و مالی و حقوقی ۶- شرکت در مزایده و مناقصه ۷- خرید و فروش‌هایی که باید طبق قانون محاسبات عمومی یا مناقصه یا مزایده انجام شود. هرچند به موجب قوانین دیگر از مناقصه و مزایده استثناء شده باشد.

رای شماره ۱۹۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در خصوص ارتقاء نیروهای متخصص به سطوح کارشناسی ارشد، خیره و عالی منوط به تشخیص و اعلام نظر در میزان امتیازات توسط هیأت ممیزه می‌باشد

تاریخ: ۱۳۸۹/۵/۲۵

شماره دادنامه: ۱۹۸

کلاس پرونده: ۳۵۷/۸۹

مرجع رسیدگی: هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.

شکایت: ۱- آقای سیدناصر وضعی ۲- خانم شهلا تقی‌زاده ۳- آقای کیانوش جیلاوی ۴- حدیقه چابک پی.

موضوع شکایت و خواسته: اعلام تعارض آراء بین دادنامه‌های شماره ۱۱۲۸ در پرونده کلاس ۳۳۰/۸۸/۱ و شماره ۱۱۲۴ در پرونده کلاس ۳۲۹/۸۸/۱ و شماره ۱۱۲۵ در پرونده کلاس ۳۳۲/۸۸/۱ و شماره ۱۱۲۹ در پرونده کلاس ۳۲۱/۸۸/۱ همگی مورخ ۱۳۸۸/۶/۱۴. حائزه از شعبه اول دیوان عدالت اداری مبنی بر رد شکایت با دادنامه‌های شماره ۲۲۴۲ مورخ ۱۳۸۷/۱۱/۱۲، در پرونده کلاس ۱۶۳۷/۸۷/۳ و شماره ۲۱۲۸ مورخ ۱۳۸۷/۱۰/۲۵، در پرونده کلاس ۱۶۳۸/۸۸/۴، شعبه ۳ دیوان عدالت اداری مبنی بر ورود شکایت.

گردشکار: شکات طی دادخواست‌های تقدیمی جداگانه اعلام داشته‌اند، شعب یکم و سوم دیوان عدالت اداری در خصوص عدم پرداخت حق کارشناسی ارشد از تاریخ ۱۳۸۱/۵/۲۲ لغایت ۱۳۸۳/۱/۱، آراء معارض صادر کرده‌اند خواهان صدور و ایجاد رأی وحدت رویه گردیده‌اند. مشروح آراء به شرح زیر می‌باشد: الف - شعبه اول دیوان عدالت اداری در رسیدگی به پرونده‌های کلاس ۴۲۰/۸۸/۱، ۳۲۹/۸۸/۱، ۳۳۲/۸۸/۱ و ۳۳۱/۸۸/۱، موضوع شکایت ۱- آقای سیدناصر وضعی ۲- خانم شهلا تقی‌زاده ۳- آقای کیانوش جیلاوی ۴- خانم حدیقه چابک پی به طرفیت شرکت پالایش و پژوهش خون ایران و به خواسته اعتراض به عدم پرداخت حق کارشناسی ارشد از تاریخ ۱۳۸۱/۵/۲۲ لغایت ۱۳۸۳/۱/۱، طی دادنامه شماره ۱۱۲۸ مورخ ۱۳۸۸/۶/۱۵، شماره‌های ۱۱۲۴، ۱۱۲۵ و ۱۱۲۹ مورخ ۱۳۸۸/۶/۱۴، چنین انشاء رأی نموده است: نظر به اینکه هیأت وزیران به شرح تصویب‌نامه شماره ۵۷۰۳ ت/۴۱۶۹ هـ مورخ ۱۳۸۱/۵/۲۳، پرداخت فوق‌العاده عزیمت را منوط به احراز شرایط و امتیازات لازم برای ارتقاء به سطوح کارشناسی ارشد، خیره و عالی کرده است و احراز این شرایط به عهده هیأت ممیزه واگذار شده و از طرفی رأی شماره ۲۱ مورخ ۱۳۸۶/۱/۲۶ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری صرفاً تأخیر هیأت ممیزه در احراز شرایط مذکور را نافی حق مکتسب افراد از تاریخ استحقاق قانونی آنها ندانسته و با توجه به اینکه در مانحن‌فیه دلیلی بر تأخیر هیأت ممیزه در بررسی و احراز صلاحیت و استظاق منقاضی محرز نمی‌باشد و صرف اینکه مصوبه مارالذکر در تاریخ ۱۳۸۱/۵/۲۳ تصویب شده دلالت بر ارتقاء متقاضیان به سطوح کارشناسی ارشد یا بالاتر از تاریخ مذکور نمی‌نماید بلکه ارتقاء به سطوح بالاتر منوط به احراز و تحقق و اجتماع شرایط در افراد متقاضی ارتقاء می‌باشد، علیهذا به لحاظ عدم احراز تأخیر هیأت ممیزه در بررسی

شرایط مذکور موضوع شکایت از شمول رأی شماره ۲۱ مورخ ۱۳۸۶/۱/۲۶، هیأت عمومی دیوان عدالت اداری تلقی نگردیده و حکم به رد شکایت صادر و اعلام می‌گردد. ب - شعبه سوم دیوان عدالت اداری در رسیدگی به پرونده کلاسه ۱۶۳۷/۸۷/۳، موضوع شکایت خانم منیر زهرالدانی، به طرفیت شرکت پژوهش و پالایش خون و به خواسته الزام به پرداخت حق کارشناسی ارشد از تاریخ ۱۳۸۱/۵/۲۳ لغایت ۱۳۸۲/۹/۱، طی دادنامه شماره ۳۳۴۲ مورخ ۱۳۸۷/۱۱/۱۲، چنین انشاء رأی نموده است: نظر به اینکه بخشنامه شماره ۱۸۰۲/۵۲۸۸۶ مورخ ۱۳۸۶/۴/۱۷ معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور ناظر به رأی شماره ۲۱ مورخ ۱۳۸۶/۱/۲۶ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری حکم کارمندی که با طرح مسیر ارتقای شغلی کارشناسان، مشاوران و مدیران تطبیق وضع داده می‌شوند از تاریخ استحقاق آنان می‌باشد و تاخیر هیأت ممیزه در اظهار نظر و تصمیم نافی حق مکسب و ایجاد شده نمی‌تواند باشد. بنابه مراتب با احراز استحقاق شاکیه نسبت به مورد خواسته و موجه تشخیص دادن شکایت حکم به ورود آن در حد الزام به پرداخت مزایای طرح ارتقاء شغلی از تاریخ اجتماع شرایط قانونی صادر و اعلام می‌گردد. ج - شعبه سوم دیوان عدالت اداری در رسیدگی به پرونده کلاسه ۱۶۳۸/۸۷/۳، موضوع شکایت آقای سیدعلی مشکاتی به طرفیت شرکت پژوهش و پالایش خون وابسته به سازمان انتقال خون ایران و وزارت بهداشت به خواسته عدم پرداخت حق کارشناسی ارشد از ۱۳۸۱/۵/۲۳ لغایت ۱۳۸۲/۱/۱، طی دادنامه شماره ۲۱۲۸ مورخ ۱۳۸۷/۱۰/۲۵، چنین انشاء رأی نموده است: برابر اوراق و محتویات پرونده، هیأت ممیزه در تاریخ ۱۳۸۲/۵/۱، برخورداری شاکی از طرح مسیر ارتقاء شغلی و (درجه کارشناسی ارشد) را مورد تصویب قرار داده است و نامبرده به موجب دادخواست تقدیمی خواهان اجرای آن از ۱۳۸۱/۵/۲۳ در حق خود شده است. توجهاً مراتب فوق نظر به اینکه بر اساس عدول رأی شماره ۲۱ مورخ ۱۳۸۶/۱/۲۶ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری ملاک برخورداری از ارتقاء شغلی تاریخ اجتماع شرایط قانونی می‌باشد و تاخیر در تصویب استحقاق مستخدم از سوی هیأت ممیزه موثر در نفی ملاک مزبور نمی‌باشد و با عنایت به معصوبه شماره ۱۳۰۱۳/۱۸۰ مورخ ۱۳۸۶/۱/۲۰ هیأت ممیزه طرح مسیر ارتقاء شغلی کارکنان سازمان انتقال خون در این مورد و اینکه دفاعیات طرف شکایت موجه به نظر نمی‌رسد. لذا حکم به ورود شکایت مطروحه و الزام خواننده به اجرای معصوبه هیأت ممیزه مبنی بر تأیید استحقاق شاکی برای برخورداری از طرح مسیر ارتقاء شغلی از ۱۳۸۱/۵/۲۳ صادر و اعلام می‌گردد. هیأت عمومی دیوان در تاریخ فوق با حضور رؤسا و مستشاران و دانشوران علی‌البدل شعب دیوان تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آراء به شرح آتی عبادت به صدور رأی می‌تایند.

رأی هیأت عمومی

اولاً: تعارضی در آراء فوق‌الذکر محرز می‌باشد. ثانیاً: نظر به اینکه ارتقاء نیروهای متخصص به سطوح کارشناسی ارشد، کیره و عالی به شرح متن معصوبه‌ی شماره ۲۱۶۹/ت/۳۵۷۰۳ مورخ ۱۳۸۱/۵/۲۳ هیأت وزیران، مقید به وجود شرایط و امتیازات منطبق با ضوابط مصوب شورای عالی امور اداری گردیده و با توجه به اینکه شورای مذکور با تعیین شرایط و ضوابطی، امور اجرایی طرح مذکور از جمله نحوه سنجش کیفیت و اعطای امتیازات را به عهده هیأت ممیزه محول نموده است، لذا صرف وجود شرایط موردنظر در شخص متقاضی و در زمان تصویب معصوبه هیأت وزیران، بدون تشخیص و اعلام نظر در میزان امتیازات توسط هیأت ممیزه نمی‌تواند منشاء اثر باشد. همچنین با لحاظ رأی وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عدالت اداری به شماره دادنامه ۲۱ مورخ ۱۳۸۶/۱/۲۶، دادنامه‌های شماره ۱۱۲۵ و ۱۱۲۴ مورخ ۱۳۸۸/۶/۱۴ و شماره ۱۱۲۸ مورخ ۱۳۸۸/۶/۱۵ شعبه اول دیوان مبنی بر رد شکایت در حقی که متضمن این معنی است، صحیح تشخیص و موافق اصول و موازین قانونی اعلام می‌گردد. این رأی به استناد بند ۲ ماده ۱۹ و ماده ۴۳ قانون دیوان عدالت اداری برای شعب دیوان و سایر مراجع اداری ذیربط در موارد مشابه لازم‌الاتباع است.

رئیس هیأت عمومی دیوان عدالت اداری
محمدجعفر منتظری

رأی شماره ۳۷۵ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در خصوص مطالبه حق بیمه معوقه بالحافظ میانگین حداقل و حداکثر سال محاسبه، خلاف قانون است
تاریخ: ۱۳۸۹/۹/۱
شماره دادنامه: ۳۷۵
کلاسه پرونده: ۳۶۰/۸۸
مرجع رسیدگی: هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.

شاکي: خاتم پری طوریان.

موضوع شکایت و خواسته: ابطال دستور اداری شماره ۲۲۶/م/۷۷ مورخ ۱۳۸۴/۹/۱۳ سازمان تامین اجتماعی تهران بزرگ
گردشکار: شاکیه طی دادخواست تقدیمی اظهار داشته است، کارفرما شرکت پوکه معدنی ملار به استناد آراء مورخ ۱۳۸۶/۲/۲ و ۱۳۸۸/۲/۶ (اصلاحي ۱۳۸۸/۲/۱۷) هیأت‌های تشخیص و حل اختلاف اداره کار و در اجرای مفاد ۱۴۸ قانون کار مکلف به پرداخت حق بیمه از تاریخ ۱۳۸۷/۹/۱ لغایت ۱۳۸۷/۱۰/۱۰، به سازمان تامین اجتماعی گردید و سازمان براساس دستور اناری شماره ۲۲۶/م/۷۷ مورخ ۱۳۸۴/۹/۱۳ (در اجرای دستور اداری دیگر به شماره ۴۷۱۱۲ مورخ ۱۳۸۴/۵/۳۱) و برخلاف قانون و خارج از حدود اختیار خواستار پرداخت حق بیمه با میانگین حداقل دستمزد سال پرداخت محاسبه شده است. بنابراین تقاضای ابطال آن را دارد. سازمان تامین اجتماعی در پاسخ به شکایت شاکیه، طی لایحه دفاعیه‌ای به شماره ۷۱۰۰/۲۶۵۱۰ مورخ ۱۳۸۸/۹/۱۸، اعلام داشته است.

الف - دفاع شکلی: ۱- بند یک ماده ۱۹ قانون دیوان عدالت اداری حدود و صلاحیت هیأت عمومی را رسیدگی به شکایات و نظلمات و اعتراضات اشخاص حقیقی یا حقوقی از آیین‌نامه‌ها و سایر نظامات و مقررات دولتی، شهرداری‌ها از حیث مخالفت مذلول آنها با قانون تعیین نموده است. در حالی که شاکي تقاضای انو نامه شماره ۲۲۶/م/۷۷ مورخ ۱۳۸۴/۹/۱۳ را که موضوع آن نحوه محاسبه سوابق معوق موضوع دستور اداری شماره ۴۷۱۱۲ مورخ ۱۳۸۴/۵/۳۱ اداره کل تهران بزرگ می‌باشد، را دارد. بنابراین نامه معترض‌عنه یک نامه اداری و برای تبیین محاسبه سوابق معوقه صادر شده و از مضائق موارد احصاء شده در بند یک ماده ۱۹ دیوان عدالت اداری نبوده و مشمول عنوان آیین‌نامه و دستور اداری که با طی روند خاص تصویب می‌گردد، نیست. لذا موضوع خواسته شاکي قابل طرح در شعب دیوان عدالت اداری بوده و از این حیث، قابل رد می‌باشد. ۲- از آنجایی که موضوع ابطال بند ۲ بخشنامه ۵۱۵ قتی جایگزین به شماره ۲۸۳۲ مورخ ۱۳۷۸/۱/۲۲ در خصوص محاسبه حق بیمه ایام معوق در هیأت عمومی مطرح و پس از رسیدگی نهایتاً منتهی به دادنامه شماره ۷۱۲ مورخ ۱۳۸۶/۸/۲۲ شده است و مفاد آن مؤید انطباق اقدامات سازمان با قوانین و مقررات مربوطه می‌باشد. بنابراین موضوع از اعتبار قضیه محکوم بها برخوردار بوده و از این حیث شکایت شاکي قابل طرح و رسیدگی مجدد نبوده و لذا مطابق ماده ۳۹ قانون دیوان عدالت اداری رد آن مورد استعنا است.

ب - دفاعیات ماهوی: ۱- ماده ۲۸ قانون تامین اجتماعی حق بیمه سهم کارفرما را بیست درصد مزد یا حقوق بیمه شده تعیین نموده که با احتساب سهم بیمه شده (۷ درصد مزد یا حقوق بیمه شده) و کمک دولت (۳ درصد) به سی درصد مزد و حقوق افزایش می‌یابد. ضمناً بر اساس قانون بیمه یکبارگی مصوب سال ۱۳۶۹ مجلس شورای اسلامی ۲ درصد به نرخ حق بیمه موضوع ماده ۲۸ قانون تامین اجتماعی افزوده گردیده است.

۲- براساس ماده ۲۶ قانون تامین اجتماعی مقرر گردیده: «کارفرما مسئول پرداخت حق بیمه سهم خود و بیمه شده به سازمان می‌باشد و مکلف است در موقع پرداخت مزد یا حقوق و مزایا سهم بیمه شده را کسر نموده و سهم خود را بر آن افزوده به سازمان تادیه نماید. در صورتی که کارفرما از کسر حق بیمه سهم بیمه شده خودداری کند شخصاً مسئول پرداخت آن خواهد بود. تاخیر کارفرما در پرداخت حق بیمه یا عدم پرداخت آن رافع مسئولیت و تعهدات سازمان در مقابل بیمه شده نخواهد بود.

۳- طبق ماده ۳۹ قانون تامین اجتماعی نیز کارفرما مکلف است حق بیمه مربوط به هر ماه را حداکثر تا آخرین روز ماه بعد به سازمان بپردازد و همچنین صورت مزد یا حقوق بیمه‌شدگان را به سازمان تسلیم نماید و نیز براساس ماده ۴۰ قانون تامین اجتماعی در صورتی که کارفرما از ارسال صورت مزد مذکور در ماده ۳۹ قانون فوق‌الذکر خودداری کند، سازمان می‌تواند حق بیمه را رأساً تعیین و از کارفرما مطالبه و وصول نماید. بنابراین با توجه به تکلیف قانونی کارفرما مبنی بر پرداخت حق بیمه مقرر مربوط به هر ماه حداکثر تا آخرین روز ماه بعد به سازمان و اینکه در صورت خودداری کارفرما از انجام تکلیف قانونی مذکور، ماده ۴۰ قانون تامین اجتماعی حاکم بر تعیین حق بیمه بوده و سازمان در اجرای ماده یاد شده می‌تواند حق بیمه موصوف را رأساً تعیین و از کارفرما وصول نماید. بدین توضیح که سازمان در اجرای ماده ۴۰ و به منظور تعیین حق بیمه مقرر در ماده ۲۸ قانون تامین اجتماعی می‌بایست مزد یا حقوق بیمه شده را ملاک عمل قرار دهد منتهی از آن جایی که کارفرما حکم مقرر در ماده ۲۹ را اجرا نموده و از ارسال صورت مزد و حقوق کارگر خودداری کرده است، به واسطه مشخص نبودن مزد یا حقوق، عملاً تعیین میزان حق بیمه برای سازمان در ایام مورد ادعای شاکي میسر نمی‌باشد، بر این اساس با اختیار حاصله از ماده ۴۰ که سازمان را مخیر در تعیین حق بیمه ایام گذشته نموده است سازمان نیز چنانچه بیمه شده در زمان تقاضا اشتغال داشته باشد، مزد یا حقوقی مندرج در آخرین لیست ارسال کارفرما را ملاک عمل قرار می‌دهد در غیر این صورت جهت تعیین مزد یا حقوق کارگر، میانگین حداقل و حداکثر مزد یا حقوق را ملاک عمل قرار می‌دهد. بنابراین ترتیب مزبور دقیقاً در اجرای ماده ۴۰ قانون تامین اجتماعی و منطبق با قانون و در جهت حفظ حقوق بیمه شده می‌باشد. بنابراین کارفرمایان نمی‌توانند تصور کنند که هر زمان می‌توانند لیست حقوق یا مزد هر ماه را به سازمان ارائه دهند بلکه در این خصوص به استناد ماده ۳۹ قانون تامین اجتماعی با محدودیت زمانی روبه‌رو هستند و می‌بایست لیست‌های خود را در موعد مقرر قانونی ارائه دهند. در غیر این صورت سازمان قانوناً حق بیمه را رأساً تعیین و از کارفرما مطالبه می‌نماید. زیرا مطابق ماده ۴۰ قانون تامین اجتماعی «در صورتی که کارفرما از ارسال صورت مزد مذکور در ماده ۳۹ این قانون خودداری کند سازمان می‌تواند حق بیمه را رأساً تعیین و از کارفرما مطالبه و وصول نماید.» با وصف مراتب وفق دستور اداری معترض‌عنه مبتنی بر قانون صادر شده است و از این حیث خواسته شاکي وجاهت قانونی ندارد.

۴- براساس قانون و مقررات تامین اجتماعی، سازمان مکلف است تعهدات قانونی خود را نسبت به بیمه‌شدگان مشمول قانون مزبور از زمان استحقاق و بدون وقفه انجام دهد و نمی‌تواند از انجام این امر استکفاف نماید. لذا این امر میسر نمی‌گردد. مگر اینکه کارفرمایان نیز وفق قانون و مقررات جاری و در موعد مقرر نسبت به ارائه لیست حقوق یا مزد و پرداخت حق بیمه اقدام نمایند. در این راستا چنانچه کارفرمایان با این تصور که هر زمان می‌توانند لیست حقوق یا مزد هر ماه را به سازمان ارائه دهند و سازمان نیز بر اساس نرخ حق بیمه زمان اشتغال آن را محاسبه و دریافت نماید، این عمل علاوه بر اینکه خلاف اصول و محاسبات بیمه‌ای می‌باشد، تعیش ناروا است. بن این قیل کارفرمایان و کارفرمایانی که به موقع به تکالیف قانونی خود عمل می‌نمایند، همچنین باعث ورود خسارت فراوان مالی به صندوق تامین اجتماعی که متعلق حق بیمه‌شدگان است، خواهد شد. لذا در صورت ایجاد رویه مزبور هیچ کارفرمایی حاضر نمی‌شود در موعد مقرر قانونی نسبت به ارائه لیست حقوق یا مزد و پرداخت حق بیمه کارگران خود اقدام نماید در نتیجه سازمان نیز به دلیل عدم وصول به موقع حق بیمه‌های موصوف نمی‌تواند تکالیف قانونی خود را به

موقع نسبت به بیمه‌شدگان مشمول قانون انجام دهد. رعایت منافع و مصالح سازمان قانونگذار را بر آن داشته تا در این قبیل موارد اختیار تعیین میزان حق بیمه و نحوه وصول آن را در ماده ۴۰ قانون تأمین اجتماعی به اختیار سازمان تأمین اجتماعی واگذار نماید. در این ارتباط با تعامل به عمل آمده با وزارت کار و امور اجتماعی و به منظور ضابطه‌مند نمودن نحوه صدور آراء توسط مراجع حل اختلاف (موضوع ماده ۱۴۸ قانون کار) و لحاظ نمودن مقررات قانون تأمین اجتماعی منتهی به صدور دستورالعمل شماره ۳۹۱۳۳ مورخ ۱۳۸۸/۴/۳۰، از سوی اداره کل تنظیم و نظارت بر روابط کار وزارتخانه متبوع گردیده که بر اساس بند ۴ دستورالعمل مذکور مقرر گردید «با توجه به مفاد ماده ۱۴۸ قانون کار و همچنین دادنامه شماره ۲۹-۲۰ مورخ ۱۳۸۶/۱/۲۶ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مراجع حل اختلاف در واقع صرفاً نسبت به احراز رابطه کار، سابقه اشتغال و مدت کارکرد و الزام کارفرما به اجرای ماده ۱۴۸ قانون کار اقدام نماید و مواردی همچون میزان حق بیمه، جرایم و دیرکردها، وجود یا عدم پوشش بیمه‌ای در بازه زمانی مربوط در مورد شغل یا کارگاه کارگر ذی‌نفع و به طور کلی همه کلیات و جزئیات مربوط، در حدود صلاحیت و اختیارات مراجع حل اختلاف نمی‌باشد. لذا در این مورد لازم است مراجع مذکور پس از درج سابقه اشتغال و مدت کارکرد احراز شده، الزام کارفرما به اجرای ماده ۱۴۸ قانون کار را با قید «مطابق مقررات قانون تأمین اجتماعی و سایر ضوابط و مقررات مرتبط» مقید نمایند بدیهی است که تشخیص و تعیین و اجرای قید فوق‌الذکر بر عهده سازمان تأمین اجتماعی می‌باشد.» بدین ترتیب، ملاحظه می‌گردد اقدام سازمان در تعیین مبنای محاسبه حق بیمه دقیقاً وفق قوانین و مقررات جاری می‌باشد. ضمن اینکه شکایت بیمه شده ناظر به این امر می‌باشد که مبنای محاسبه سازمان که بر اساس میانگین حداقل و حداکثر حق بیمه استوار است به ضرر وی بوده و خواهان تغییر مبنای محاسبه جهت افزایش میزان دستمزد مبنای کسر حق بیمه می‌باشد که این امر هر چند به نفع سازمان تأمین اجتماعی می‌باشد اما به ضرر کارفرمایان بوده و اعتراض آنها را به همراه خواهد داشت. ضمناً لازم به ذکر است که علی‌رغم اینکه مراجع حل اختلاف خارج از حدود و اختیارات و صلاحیت مبادرت به تعیین حقوق و دستمزد ایام معوقه شاکلی نموده است، لیکن سازمان تأمین اجتماعی در اجرای آرای موصوف اقدام به محاسبه و مطالبه حق بیمه نموده است. بنابراین چنانچه شاکلی معترض نحوه اجرای آراء موصوف باشد با توجه به توضیحات مندرج در قسمت الف (ایراد شکلی) موضوع نامه معترض‌انه اساساً قابل طرح در هیأت عمومی دیوان عدالت اداری نبوده و بایستی در شعب دیوان عدالت اداری مطرح رسیدگی قرار گیرد و از این حیث نیز دعوی شاکلی قابل رد می‌باشد. با عنایت به مراتب فوق و اینکه نامه معترض‌انه براساس ماده ۴۰ قانون تأمین اجتماعی و مطابق با موازین قانونی صادر و صرفاً ناظر بر کارفرمایانی است که حق بیمه سنوات گذشته کارکنان تحت پوشش خود را پرداخت نکرده‌اند و در نتیجه به موجب آراء صادره از مراجع صلاحیت‌دار محکوم به پرداخت حق بیمه موصوف گردیده‌اند و میزان حق بیمه، جرایم و دیرکردها مطابق مقررات تأمین اجتماعی و سایر ضوابط و مقررات مرتبط بر عهده سازمان تأمین اجتماعی می‌باشد، بنابر مراتب فوق رد شکایت شاکلی مورد استدعاست.

هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ فوق با حضور رؤسا و مستشاران و داورسان علی‌البدل شعب دیوان تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره یا اکثریت آراء به شرح آتی صیارت به صدور رأی می‌نماید.

رأی هیأت عمومی

به موجب تبصره یک ماده ۲۸ قانون تأمین اجتماعی از اول سال ۱۳۵۵ مبنای احتساب حق بیمه کارفرما بیست درصد حقوق با مزد ماهانه بیمه شده تعیین گردد و براساس ماده ۳۶ قانون مذکور کارفرما مسئول پرداخت حق بیمه سهم خود و بیمه شده به سازمان تأمین اجتماعی بوده و مکلف است در موقع پرداخت، مزد یا حقوق و مزایا، سهم بیمه شده را کسر نموده و سهم خود را بر آن افزوده به سازمان تأدیه نماید و در صورتی که کارفرما از کسر حق بیمه سهم بیمه شده خودداری کند، شخصاً مسئول پرداخت آن خواهد بود. علیهذا مطالبه حق بیمه معوقه با لحاظ میانگین حداقل و حداکثر دستمزد سال محاسبه، مصرح در بخشنامه شماره ۲۳۶/۴/۷۷ مورخ ۱۳۸۴/۵/۱۳ مدیرکل تهران بزرگ سازمان تأمین اجتماعی خلاف مقررات فوق‌الذکر و خارج از حدود اختیارات سازمان تأمین اجتماعی تشخیص داده می‌شود و با استناد به قسمت دوم اصل ۱۷۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ماده یک و بند یک ماده ۱۹ و ماده ۴۲ قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۸۵ ابطال می‌گردد.

هیأت عمومی دیوان عدالت اداری معاون قضایی
دیوان عدالت اداری - میسری

مشارکتی بزرگ در تولد نهادی اقتصادی

عباس جلالی

شاه می‌رسد. ۱۴ مهر ماه نخستین جلسه مجلس در کلاخ گلستان با سخنرانی مظفّرالدین شاه کار را آغاز می‌کند. روز ۱۸ آبان مه‌دی قلی خان خبیر السلطنه از سوی دولت در مجلس ملی حضور می‌یابد و برای مخارج جاری مملکت تقاضای ۵ کرویر تومان وام از خارج با شرایط سنگین می‌نماید. اما پیشهاد دولت در اثر اعتراض و سخنرانی‌های تند نمایندگان رد می‌شود. پنج روز بعد میرزا ابوالقاسم خان ناصر الملک، وزیر مالیه به مجلس می‌آید و برآوردن وضع مالی دولت و تهی بودن خزانه کشور، عقب افتادن حقوق سفیران و کنسول‌های ایران در دیگر کشورها، ترسین هزینه‌های مخارج دربار توضیحاتی می‌دهد و می‌آورد که استقراض از خارجیان ضرورت خاصی ندارد و از شرایط آن کرو و گذاشتن گمرک شمال نزد روسیان و تلگراف و پستخانه نزد انگلیسیان است. نمایندگان ضمن برخاستن به وزیر، زیر بار استقراض نمی‌روند سرپرستی و کالای مخالف با معین التجار پوشه‌ری است که بیش از همه با این وام مخالفت می‌ورزد و پیشنهاد می‌نماید که وام را منوط می‌سازد که می‌تواند بسیار کارگشا باشد. پیشنهاد اینست که «ملت عهددار رفع احتیاجات مالی دولت شده و به خزانه کمک کند» پوشه‌ری برای این کار بنیاد «بانک ملی» را پیشنهاد می‌نماید که با اکثریت آرا به تصویب می‌رسد.

در این جلسه گرفتن هرگونه وام از خارجیان نیز ممنوع می‌گردد. ۲۵ آبان ماه از سوی مجلس گروهی از نمایندگان تعیین می‌شوند تا نسبت به تعدیل بودجه و توازن دخل و خرج مملکت طرحی تهیه نمایند و از اسراف و تبذیر جلوگیری کنند. سوم آذرماه روزنامه‌ی مجلس در ۸ صفحه منتشر می‌شود که گذشته از خبرهای داخلی و خارجی، همگی گفتگوهای مجلس را چاپ می‌کند. بی‌هیچ سانسوری سردبیری این روزنامه با ادیب‌الممالک فراهمی است و هفته‌ای چهار شماره منتشر می‌شود.

۹ آذرماه اعلان تاسیس بانک مرکزی برای می‌بازی از دریافت وام از خارجیان با ۳۰ کرویر شرطیه (= پانزده میلیون تومان) منتشر می‌شود. برابر سیاهه‌ای که آماده شده، ۱۵ کرویر تومان از سوی مردم تهیه می‌سازد به مشارکت شده است.

بر طبق نظامنامه هرکس می‌تواند از ۵ تا ۵۰ هزار تومان سهام بانک را خریداری کند تا در تأمین سرمایه‌ی همگفت آن سهم شود. در ۸ دیماه قانون اساسی ایران با نام «نظامنامه‌ی سیاسی» مشتمل بر ۵۱ اصل که به تصویب مجلس شورا رسیده از سوی مظفّرالدین شاه

باریکری و مشارکت اجتماعی در جوامع شهری ایران زمین، در هیچ دوره‌ای به اندازه‌ی روزگار مشروطه‌خواهی، پر رنگ و سرزنده نبوده است و این سرزندگی را وامدار ثبت رویدادها بر برگ بزرگ تاریخ آن روزگار می‌باشد و پس، روزگاری که هر آنچه رخ می‌داد، آشکار نگاشته می‌شد تا همگان بدانند و این نبود مگر موج واقع‌گرایی و دانش باوری که روشن اندیشان و نیکخواهان بر آن باور داشتند و بر این بودند تا آینده‌ی را بر پایه‌ی همین واقعیت‌های تلخ و شیرین، زشت و زیبا بسازند.

یکی از مشارکت‌های مهم، باریکری در همانندیشی و مشارکت عالی همگان برای رهایی از دور پانگی بود که از هنگام فرمانروایی قاجاریان، به ویژه در پادشاهی ناصرالدین شاه (۱۲۶۴-۱۳۱۷ق) و سفرهایش به فرنگستان، به سرروشتی محکوم برای اقتصاد بی‌سروسامان مملکت و مردمان بینوا و تهیدست آن بدل شده بود. روند و نام گرفتن (= استقراض) از بانک‌های انگلیس و روسیه به خاطر تأمین هزینه‌های کمربندی سفر فرنگستان، عاملی بود که همواره اقتصاد شکننده‌ی آن روزگار ایران را بدفقتر می‌کشاند. قدرت مطلقه‌ی شاه که خود را سانه بی خدا در زمین قلمداد می‌نمود، زمینه را برای استبداد در همه‌ی بخش‌های آن فراهم می‌ساخت و دایره‌ی زورمند مداری را به قلمرو شهرزادگان و دیواربان می‌کشاید. آنچه در شمار نمی‌آمد فرودستان جامعه بودند، زیرا محکوم بودند تا در فقر و تناری بمانند و هزینه‌ها را با آخرین توانهای خود فراهم سازند اما اینک مشروطه‌ی پیروز، خاتمی برای مردم داشت، «مجلس» و قانونی که همگان را ناگزیر به پیروی از خود می‌ساخته «قانون اساسی» ستیز و اوپوز با زورمندان به توده‌ی مردم امیخته بود که برای دست یافتن به دست تاخت‌ها تنها راه جاره همزویی، همانندیشی و مشارکت در کارهاست و اینک تجدیدستان با باریکری بر آن بودند تا یکی از بزرگترین سیاهه‌ی مالی ایران را متالوده ریزند بانک ملی را، بنیادی ماندگار که هر بانک نیز خود را وامدار این مشارکت بزرگ در تاریخ ایران می‌داند.

زمینه‌ی سند

در سیزده مرداد ماه ۱۲۸۵ خورشیدی / ۱۹۰۶ میلادی، مظفّرالدین شاه فرمان حکومت مشروطه را دستینه می‌دهد. میرزا نصرالله خان مشیرالدوله نخستین رئیس دولت مشروطه، صدر اعظم اوست. در ۱۷ شهریور نظامنامه‌ی انتخابات مجلس شورای ملی تهیه و به امضای

تعریف مجموعه شهری و شاخص‌های آن

مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران ۱۳۸۸/۱/۳۱

آرش برای
کارشناس ارشد شهرسازی

مقدمه

با گسترش شهرنشینی در کشور و افزایش جمعیت کلان‌شهرهای کشور و از سوی دیگر پیوستگی شهرهای بزرگ با سکونت‌گاه‌های اطراف خود، این بحث مطرح شد که مدیریت این شهرها دیگر از سطح یک شهر معمولی فراتر رفته و به تعریف سطوح دیگر از برنامه‌ریزی و مدیریت برای این گونه شهرها نیاز است. به این منظور، در مهرماه سال ۷۳ هیئت وزیران مصوبه‌ای با عنوان "طرح‌ریزی و مدیریت مجموعه شهری تهران و سایر شهرهای بزرگ کشور و شهرهای اطراف آنها" را تصویب کرد که در آن بر تهیه طرح مجموعه شهری برای تهران در ظرف دو سال و برای دیگر شهرهای بزرگ کشور (مشهد، اصفهان، تبریز و شیراز) در ظرف سه سال تأکید شده است. در این مصوبه محدوده مجموعه شهری تهران مشخص و مقرر شد که تعیین محدوده مجموعه شهری دیگر شهرهای بزرگ کشور به پیشنهاد وزارت مسکن و شهرسازی و تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران باشد. اما در این مصوبه به تعاریف و مفاهیم مجموعه شهری اشاره‌ای نشده بود و تنها در تبصره ۱ ماده ۱ این مصوبه آمده بود که تعریف مجموعه شهری و شاخص‌های آن در شورای عالی شهرسازی و معماری ایران انجام خواهد شد. پس از گذشت چهارده سال از تصویب هیئت وزیران، در فروردین ۱۴۸۸ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران تعریف مجموعه شهری و شاخص‌های آن را به تصویب رساند. در این مصوبه پس از تعریف مجموعه شهری، مجموعه‌های شهری کشور در سه گروه مجموعه شهری میانی، مجموعه شهری بزرگ و منطقه کلان‌شهری طبقه‌بندی شدند. اما نکته مهم این مصوبه در تبصره ۲ بند ۲-۳ آن برای شهرهای بالای ۵۰۰ هزار نفر جمعیت بود. هیئت وزیران در سفر استانی به استان گیلان در مهر ۱۳۸۷ در مصوبه‌ای وزارت مسکن و شهرسازی را موظف کرد که شاخص‌های تعریف کلان‌شهرها را به نحوی بازبینی و اصلاح کند

که شهرهای بالای ۵۰۰ هزار نفر جمعیت را شامل شود. بر این اساس در تبصره ۲ بند ۲-۲ مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران آمده است که شهرهای مرکز مجموعه‌های شهری بزرگ و منطقه کلان‌شهری که جمعیت بالای ۵۰۰ هزار نفر دارند از تاریخ تصویب مصوبه کلان‌شهر محسوب می‌شوند. در ادامه این مصوبه تعاریف مربوط به شهر مرکزی و شهرهای پیرامونی آمده‌اند و در پایان معیار یک‌پارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی و روش‌های محاسبه ضریب مکانی صنعت، ضریب مکانی خدمات و همچنین ضریب عملکردی مناطق کلان‌شهری بیان شده‌اند. برای آشنایی خوانندگان، متن کامل این مصوبه در ادامه آمده است.

تعریف مجموعه شهری و تعیین شاخص‌های آن - مصوب

۸۸/۱/۳۱

شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در جلسه مورخ ۸۸/۱/۳۱ به استناد ماده ۹ قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک، و نحوه تعیین آنها (مصوب ۱۳۸۴) و تبصره ۱ ماده ۱، مصوبه شماره ۹۸۶/ت/۵۱۵۲۱۱ مورخ ۱۳۷۳/۸/۱۲، هیئت وزیران با عنوان "طرح‌ریزی و مدیریت مجموعه شهری تهران و سایر شهرهای بزرگ کشور و شهرهای اطراف آنها" تعریف مجموعه‌های شهری و شاخص‌های تعیین آنها را به شرح زیر تصویب کرد:

۱- مجموعه شهری

مجموعه شهری محدوده‌ای است جغرافیایی که از یک شهر مرکزی و حداقل دو شهر پیرامونی و نواحی روستایی ما بین آنها تشکیل یافته که تمامی شهرهای پیرامونی آن با شهر مرکزی دارای یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی بوده و لازم است تحت مدیریت یکپارچه باشد.

۲- طبقه‌بندی مجموعه‌های شهری

مجموعه‌های شهری کشور در سه گروه زیر طبقه‌بندی می‌شوند:

۱-۲- در صورتی که جمعیت شهر مرکزی هر مجموعه شهری، براساس آخرین سرشماری رسمی کشور، بین ۲۰۰ هزار تا ۵۰۰ هزار نفر باشد، مجموعه شهری مذکور مجموعه شهری میانی نامیده می‌شود.

۲-۲- در صورتی که جمعیت شهر مرکزی هر مجموعه شهری، براساس آخرین سرشماری رسمی کشور، بین ۵۰۰ هزار تا یک میلیون نفر باشد، مجموعه شهری مذکور مجموعه شهری بزرگ نامیده می‌شود.

۲-۳- در صورتی که جمعیت شهر مرکزی هر مجموعه شهری، بر اساس آخرین سرشماری رسمی کشور، یک میلیون نفر و یا بیشتر باشد، مجموعه شهری مذکور منطقه کلان‌شهری نامیده می‌شود.

تبصره ۱: در موارد استثنایی یا تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری امکان تعریف طرح مجموعه شهری برای شهرهایی که فاقد شرایط این مصوبه هستند وجود دارد.

تبصره ۲: شهرهای مرکز مجموعه‌های بندهای ۲-۲ و ۲-۳ از تاریخ تصویب این مصوبه به عنوان کلان‌شهر محسوب می‌شوند.

۱- مواد بخش‌های ضمیمه کشوری است.

۲- طرح‌های مجموعه‌های شهری

۱-۲- برای مجموعه‌های شهری میانی طرح‌های ویژه‌ای با مقیاس ۱:۲۵۰۰۰، با در نظر گرفتن ماهیت این مجموعه‌های شهری که به صورت یک مجموعه شهری منسجم عمل می‌کنند تهیه می‌شود.

۲-۲- برای مجموعه‌های شهری بزرگ و مناطق کلان‌شهری طرح‌های مجموعه شهری تهیه می‌شود.

۳- محدوده‌های مجموعه‌های شهری

۱-۳- محدوده هر مجموعه شهری باید به صورت یک واحد سرزمینی به هم پیوسته بوده و این محدوده نباید از مرز استانی که شهر مرکزی مجموعه شهری در آن قرار دارد فراتر رود.

۲-۳- کوچک‌ترین واحد سرزمینی تشکیل‌دهنده مجموعه‌های شهری بخش‌ها هستند.

۳-۳- محدوده اولیه هر مجموعه شهری از به هم پیوستن بخش‌هایی که شهر مرکزی و شهرهای پیرامونی در آن واقع شده‌اند حاصل می‌شود.

۴-۳- محدوده نهایی هر مجموعه شهری در طرح مصوب آن که به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران می‌رسد، تعیین می‌شود.

۵- شهر مرکزی

۱-۵- شهر مرکزی مجموعه شهری بزرگ‌ترین شهر واقع در محدوده مجموعه شهری است که طبق آخرین سرشماری کشور حداقل ۲۰۰ هزار نفر جمعیت دارد و در محدوده شعاع عملکردی خود حداقل با دو شهر دیگر یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی بالایی دارد.

۲-۵- محدوده شعاع عملکردی یک شهر مرکزی حداقل ۲۵ کیلومتر یا حداقل ۳۰ دقیقه از نظر فاصله زمانی است.

۳-۵- در صورتی که در شعاع عملکردی یک شهر مرکزی شهر پیرامونی، که خود دارای شرایط و ویژگی‌های یک شهر مرکزی است وجود داشته باشد، در این صورت محدوده اولیه این مجموعه شهری شامل شهرهای مرکزی فوق‌الاضافه و شهرهای پیرامونی آنها خواهد بود. در چنین شرایطی، طبقه‌بندی این مجموعه شهری براساس مجموع جمعیت شهرهای مرکزی واقع در محدوده اولیه آن انجام و عنوان مجموعه شهری آن نام شهرهای مرکزی فوق‌الاضافه را به ترتیب جمعیت آخرین سرشماری، در برخواهد داشت.

۴-۵- در صورتی که جمعیت یک شهر مرکزی کمتر از ۲۰۰ هزار نفر بوده ولی در محدوده شعاع عملکردی آن حداقل ۶ شهر پیرامونی وجود داشته باشد که با شهر مرکزی مذکور دارای یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی بالایی هستند و مجموع جمعیت شهری آنها از حداقل جمعیت شهری مجموعه‌های شهری مصوب کشور بیشتر باشد، در آن صورت شهر مرکزی

۱- لازم است در تقسیمات کشوری مدیریت مجموعه شهری منظور شود.

۲- براساس ماده ۹ قانون تقسیمات کشوری، محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک، و نحوه تعیین آنها (مصوب ۱۳۸۴) و تبصره ۱ ماده ۱، مصوبه شماره ۹۸۶/ت/۵۱۵۲۱۱ مورخ ۱۳۷۳/۸/۱۲، هیئت وزیران با عنوان "طرح‌ریزی و مدیریت مجموعه شهری تهران و سایر شهرهای بزرگ کشور و شهرهای اطراف آنها" تعریف مجموعه‌های شهری و شاخص‌های تعیین آنها را به شرح زیر تصویب کرد.

۳- متوسفا مدل شهرهای پیرامونی در شعاع عملکردی شهرهای مرکزی کشوری کشور ۵/۸۵ شهر است. تعیین متوسط پیرامونی بر این اساس پیشنهاد شده است.

مذکور و شهرهای پیرامونی فوق‌الاضافه یک مجموعه شهری را تشکیل می‌دهند.

۶- شهرهای پیرامونی

۱-۶- شهرهای پیرامونی شهرهایی هستند که در محدوده شعاع عملکردی یک شهر مرکزی واقع شده و با شهر مرکزی یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی بالایی دارند.

۲-۶- شهرهای پیرامونی واقع در محدوده مجموعه‌های شهری بایستی در استانی که شهر مرکزی در آن قرار دارد واقع شده باشند.

۳-۶- در صورتی که یک شهر پیرامونی در محدوده شعاع عملکردی دو شهر مرکزی واقع در یک استان قرار گرفته باشد، شهر پیرامونی آن شهر مرکزی محسوب می‌شود که با آن یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی بیش‌تری دارد.

۷- یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی

۱-۷- یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی معیاری برای اندازه‌گیری و سنجش میزان وابستگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی بین شهر مرکزی با شهرهای پیرامونی آن است و معیار آن برای مجموعه‌های شهری حیاتی و بزرگ از طریق محاسبه ضریب مکانی صنعت و ضریب مکانی خدمات شهر مرکزی استخراج می‌شود. میزان یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی برای مناطق کلان‌شهری از محاسبه ضریب مکانی صنعت، ضریب مکانی خدمات و همچنین ضریب عملکردی مناطق کلان‌شهری استخراج می‌شود (نحوه محاسبه ضریب مکانی صنعت و ضریب مکانی خدمات شهر مرکزی و همچنین ضریب عملکردی مناطق کلان‌شهری در پیوست این مصوبه ارائه شده است).

۲-۷- اگر ضریب مکانی صنعت و ضریب مکانی خدمات شهر مرکزی هر مجموعه شهری برابر با و یا بیش از یک باشد، در آن صورت شهر مرکزی مذکور و شهرهای پیرامونی آن دارای یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی بالایی هستند.

تبصره: در صورتی که ضریب مکانی صنعت در یک شهر مرکزی مجموعه شهری اندکی کمتر از یک بوده ولی ضریب مکانی صنعت برای یکی از شهرهای پیرامونی آن برابر با و یا بیش از یک باشد، در آن صورت ضریب مکانی صنعت شهر مرکزی مذکور، بدون احتساب شهر پیرامونی فوق، می‌تواند به حداقل ۰/۹ تقلیل یابد.

۳-۷- برای مناطق کلان‌شهری علاوه بر این که ضریب مکانی صنعت و ضریب مکانی خدمات شهر مرکزی آنها باید برابر با و یا بیش از یک باشد، ضریب عملکردی منطقه کلان‌شهری آنها نیز باید حداقل ۷۵ باشد، در آن صورت شهر مرکزی مذکور و شهرهای پیرامونی آن دارای یکپارچگی اقتصادی، اجتماعی و خدماتی بالایی هستند.

۸- شاخص‌های هشت‌گانه تعیین مجموعه شهری علاوه بر نکات نامبرده به شرح پیوست است.

۹- در صورتی که محدوده مجموعه شهری که به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری می‌رسد از مرز تقسیمات کشوری (حداقل بخش) فراتر رود، مراحل تصویب و اصلاح تقسیمات کشوری توسط وزارت کشور انجام خواهد شد.

وزارت مسکن و شهرسازی مکلف است ظرف مدت دو ماه نسبت به شناسایی مجموعه‌های شهری کشور براساس این مصوبه اقدام و مراحل مربوطه به تهیه طرح را ادامه دهد.

پیوست ۱

نحوه محاسبه ضریب مکانی صنعت و ضریب مکانی خدمات شهر مرکزی و ضریب عملکردی مجموعه‌های شهری و مناطق کلان‌شهری

الف: نحوه محاسبه ضریب مکانی صنعت و ضریب مکانی خدمات شهر مرکزی^۱

• ضریب مکانی صنعت: ضریب مکانی صنعت از تقسیم دو نسبت تعداد اشتغال در بخش صنعت شهر مرکزی به کل اشتغال در شهر مرکزی و تعداد اشتغال در بخش صنعت مجموعه شهری به کل اشتغال در مجموعه شهری به دست می‌آید:

تعداد اشتغال در بخش صنعت شهر مرکزی

کل اشتغال در شهر مرکزی

ضریب مکانی صنعت =

اشتغال در بخش صنعت مجموعه شهری

کل اشتغال در مجموعه شهری

• ضریب مکانی خدمات: ضریب مکانی خدمات از تقسیم دو نسبت تعداد اشتغال در بخش خدمات شهر مرکزی به کل اشتغال در شهر مرکزی و تعداد اشتغال در بخش خدمات مجموعه شهری به کل اشتغال در مجموعه شهری به دست می‌آید:

۵- این موارد برای هر سه سطح میانی، بزرگ و کلان‌شهر مجموعه‌های شهری مدنظر می‌باشد.

به نحوه محاسبه ضریب عملکردی مناطق کلان شهری^۱ ضریب عملکردی مناطق کلان شهری معیاری برای اندازه گیری و سنجش دارا بودن ویژگی های مناطق کلان شهری است و مقدار آن از محاسبه میانگین امتیاز شاخص های هشت گانه عملکردی پیشهادی (شاخص های ۱ تا ۸) و به شرحی که در زیر می آید) در محدوده اولیه هر مجموعه شهری منطقه کلان شهری به دست می آید.

جمع امتیاز شاخص های هشت گانه

عملکرد مناطق کلان شهری

ضریب عملکردی مناطق کلان شهری =

۸

شاخص های هشت گانه عملکردی مناطق کلان شهری به شرح زیر است:

شاخص ۱- ایستگاه تلویزیونی یا برنامه های محلی

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری ایستگاه تلویزیونی که برنامه های محلی نیز تولید کند وجود داشته باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص صد و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۲- روزنامه یا هفته نامه محلی

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری روزنامه یا هفته نامه محلی به طور منظم منتشر شود، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص صد و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۳- شهرنشینی

در صورتی که نرخ شهرنشینی در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری برابر یا بیشتر از نرخ شهرنشینی کشور براساس آخرین سرشماری باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص صد و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۴- خدمات اتوبوس رانی محلی

در صورتی که در شهر مرکزی هر منطقه کلان شهری خدمات اتوبوس رانی درون شهری با برنامه کاری منظم وجود داشته باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص صد و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۵- دانشگاه

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری حداقل یک دانشگاه که دوره های کارشناسی برگزار می کند وجود داشته باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص صد و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۶- خدمات منظم خطوط هوایی

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری خدمات منظم خطوط هوایی به سایر نقاط کشور وجود داشته باشد، امتیاز آن

۱- این شاخص فقط در مناطق کلان شهری کاربرد دارد.

منطقه کلان شهری از این شاخص صد و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۷- موزه

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری حداقل یک موزه وجود داشته باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص صد و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۸- خدمات تخصصی بیمارستانی

حداکثر امتیاز شاخص خدمات تخصصی بیمارستانی صد است و از جمع امتیازهای شش زیرشاخص زیر به دست می آید:

شاخص ۸-۱- مراقبت های ویژه قلبی

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری بیمارستان یا مؤسسه درمانی که در آن عمل تهاجمی قلب (عمل جراحی باز یا آنژیوپلاستی) انجام می شود وجود داشته باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص ۱۶/۶۷ و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۸-۲- پرتودرمانی سرطان

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری بیمارستان یا مؤسسه درمانی که در آن پرتودرمانی برای بیماران سرطانی انجام می شود وجود داشته باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص ۱۶/۶۷ و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۸-۳- دیالیز

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری بیمارستان یا مؤسسه درمانی که در آن دیالیز خون (دیالیز صفاقی یا دیالیز خونی) (همودیالیز) انجام می شود وجود داشته باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص ۱۶/۶۷ و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۸-۴- متخصص بیماری های شغلی

در صورتی که محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری بیمارستان یا مؤسسه درمانی داشته باشد که در آن حداقل یک نفر متخصص بیماری های شغلی شاغل به کار باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص ۱۶/۶۷ و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۸-۵- مراقبت های ویژه پرستاری

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری بیمارستان یا مؤسسه درمانی که دارای بخش مراقبت های ویژه پرستاری سطح ۲ (مراقبت از نوزادان مریض که به مراقبت های ویژه نیاز ندارند) و سطح ۳ (مراقبت از نوزادان مریض که به مراقبت های ویژه نیاز دارند) است وجود داشته باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص ۱۶/۶۷ و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

شاخص ۸-۶- روان شناسی بالینی

در صورتی که در محدوده اولیه هر منطقه کلان شهری بیمارستان یا مؤسسه درمانی باشد که در آن حداقل یک نفر متخصص روان شناسی بالینی شاغل به کار باشد، امتیاز آن منطقه کلان شهری از این شاخص ۱۶/۶۷ و در غیر این صورت امتیاز آن صفر است.

بررسی جایگاه مفهوم مشارکت در مجموعه قوانین و مقررات شهرداری‌ها

تصبیه قمی

کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه هنر

مقدمه

مشارکت مفهومی جدید نیست و ریشه‌های آن را میتوان در دولت - شهرهای یونان باستان بی جویی کرد. در عصر حاضر، پس از تحولات دوران نوزایی و گذر از سده‌های عیانی، هوزمان با مهم شدن نقش مردم در جامعه، مشارکت در عرصه سیاست و اجتماع در قالب اعطای حق رای سلوی به همه شهروندان و حق تشکیل گروهها و انجمنهای مدنی مجال ظهور یافتند. در حال حاضر، مشارکت شهروندان در امور سیاسی و اجتماعی اصلی پذیرفته شده در تمام کشورهای توسعه یافته و بسیاری از کشورهای در حال توسعه است. کمسیون اسکفینگتون در بریتانیا مشارکت شهروندان را چنین تعریف میکند: «مشارکت به نظر ما، سهم شدن مردم در تدوین سیاستها و پیشنهادهاست. اطلاعات دادن مسئولان و امکان اظهارنظر درباره آن اطلاعات بخشی مهم از فرایند مشارکت است، اما تمام ماجرا نیست. مشارکت کامل تنها در جایی تحقق مییابد که مردم بتوانند نقشی فعال در فرایند تهیه طرح بر عهده گیرند.» از نظر بانک جهانی مفهوم مشارکت چنین است: «فرایندی که با آن بهره‌وران کنترل خود را بر روند برنامه‌های توسعه و تصمیمات و منابع مرتبط با برنامه با هم تقسیم میکنند. اما مدتها طول کشید تا مفهوم مشارکت از حوزه سیاست و فرهنگ به حوزه برنامه‌ریزی برسد. مشارکت شهروندان در امور مربوط به شهر و شهرسازی ابتدا در اواخر دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰ در آمریکا شکل گرفت. در این دوره، قوانینی متعدد مبتنی بر مشارکت شهروندان تصویب شدند که ماهیت فرایندهای تصمیم‌گیری شهری را تغییر دادند. مفهوم مشارکت در نیمه دهه ۱۹۶۰ در انگلستان مطرح شد و پس

از آن کشورهای دموکراتیک دیگر از آن استقبال کردند.» در ایران در سالهای اخیر به نحوی فزاینده سخن از مشارکت شهروندان در تمام امور مطرح بوده است. این مشارکت به شکلی نامعمول و نامطلوب در حوزه شهرسازی ظهور یافته است به طوری که میتوان گفت که اکنون در حوزه شهرسازی کشور مفهوم مشارکت قلب ماهیت شده است.

در این نوشتار، که از نوع تحقیقات توصیفی است، ضمن تبیین مصادیق از مشارکت در جهان، مشارکت در ایران در قالب دو گونه مشارکت سنتی و مشارکت جدید بررسی و سپس به موانع تاریخی مشارکت در ایران و چالش‌های حقوقی قانون شهرداری‌ها و جایگاه شهروندی در این قانون اشاره می‌شود.

مشارکت در ایران

به طور کلی مشارکت در ایران را می‌توان به دو گونه مشارکت سنتی و مشارکت جدید طبقه‌بندی کرد.

۱- مشارکت سنتی

این نوع مشارکت بر اساس عرف، عادت، سنت و مذهب پدید می‌آید و میان افراد جامعه به شکل نهادی و خودجوش وجود دارد. مشارکت سنتی محصول گذشت سالیان است و از گذشته در میان مردم وجود داشته و اسل به‌سبب ادامه پیدا کرده است. در این نوع مشارکت، معمولاً دولت هیچ نقشی در هدایت و سازماندهی امور ندارد و انجام تمام کارها بر عهده مردم است.

در ایران مشارکت سنتی از دیرباز وجود داشته است. این نوع مشارکت عمدتاً در روستاها دیده می‌شود ولی در بسیاری شهرهای

کشور در قالب مراسم مذهبی در ایام خاص سال (عزاداری و...) و ساخت اماکن مذهبی (حسینیه، مسجد و...) بسیار به چشم می‌خورد.

در زمینه تولید کشاورزی در ایران، نهادها و سنت‌های مشارکتی را می‌توان به سه گروه تقسیم کرد:

- واحدهای زراعی که کار آنها بر اساس عقد مزرعه استوار بود؛
- مالکیت شناع؛
- سنت‌های مشارکتی.

وضعیت اقلیمی و طبیعی مناطق شرق، جنوب و مرکز ایران سبب شده بود که شیوه‌ای از تولید انتخاب شود که بتوان به کمک آن در شرایط نامطلوب طبیعی حد مطلوب بهره‌برداری از زمین را ممکن کرد. کمبود آب و شیوه‌های آبیاری عامل تعیین‌کننده در نحوه کار واحدهای جمعی سستی و تعاون در امور زراعی و غیرزراعی بود. مهم‌ترین ویژگی واحدهای بهره‌برداری جمعی تقسیم تخصصی کار بود. این واحدها با بهره‌برداری و کار مشترک و روش خاص تقسیم منافع اداره می‌شدند و در سه زمینه آب، زراعت و دامداری به وجود آمده بودند.

با توجه به کمبود منابع آب در ایران، آبیاری همواره یکی از مهم‌ترین محورهای مشارکت مردمی به شمار می‌آمده است. در شهرها و روستاهای ایران از دیرباز سنت‌های مشارکتی خود انگخته وجود داشته‌اند. کمک‌های متقابل مردم در عروسی‌ها، جشن‌ها، عزاداری‌ها و آبیاری نمونه‌هایی از مشارکت مردمی در گردش امور به شمار می‌روند.

در میان عشایر، مشارکت‌های سستی ریشه‌دار وجود دارند که اساس حیات این جوامع‌اند. برای نمونه، در میان عشایر بویراحمدی مشارکت در شش زمینه زندگی اجتماعی-اقتصادی وجود دارد:

- ۱- کشاورزی؛
- ۲- شرب و بهره؛
- ۳- مرتع مشترک؛
- ۴- شورای طایفه؛
- ۵- عروسی و سوگواری؛
- ۶- گانری.

۲- مشارکت جدید

در این نوع مشارکت، محرکی معین افراد را به فعالیت و می‌داند. این محرک را ممکن است گروهی از مردم که بر سر مسائلی خاص با یکدیگر تشریک مساعی کرده‌اند و برای دستیابی به هدفی معین همکاری می‌کنند فراهم آورد. سازمان‌های دولتی نیز ممکن است برای جلب و افزایش مشارکت مردم در امور مختلف در قالب برنامه‌های خاص وارد شوند. در این مواقع، مشارکت جدید را می‌توان برنامه‌هایی دانست که دولت برای تحقق اهداف خاص خود به کار می‌گیرد و با سازماندهی برنامه‌ها تلاش می‌کند در زمینه‌هایی که در زندگی اجتماعی جامعه پیشینه‌های لغزنده مشارکت مردمی را جلب کند.

اگرچه آشنایی ایرانیان با فرهنگ و تمدن غربی به دوران صفویه بازمی‌گردد، مهم‌ترین تأثیرات و دگرگونی‌های ناشی از تماس جامعه ایران و فرهنگ و تمدن غرب در دوران قاجاریه و پس از آن اتفاق افتاده است. در این عیان می‌توان انقلاب مشروطیت و برپایی مجلس شورای ملی و تصویب قانون اساسی را شاخص این دگرگونی‌ها دانست. تا پیش از انقلاب مشروطیت، هیچگاه نظام سیاسی حاکم اجازه و فرصت مشارکت را به مردم ن داده بود و کشور به شکل خودکامه و تنها براساس نظر شاه و اطرافیان نزدیک او اداره می‌شد. از این رو می‌توان نخستین الگوی مشارکتی جدید را، که با الهام از تحولات کشورهای اروپایی مانند فرانسه در ایران پیاده شد، مجلس شورای ملی دانست. در واقع برای نخستین بار در تاریخ ایران، شاه در کنار خود دستگاهی را دید که قرار بود افراد آن منتخب مردم باشند و از این پس تمام تصمیم‌گیری‌ها را انجام دهند و او تنها باید نظر آنها را بپذیرد.

فرمان مشروطیت در ۱۳ مرداد ۱۲۹۵ خورشیدی، حکایت از این داشت که حکومت مشارکت تمام افراد را اداره امور حق آنان می‌داند. در این فرمان به هر فرد ایرانی، نظر به این اصل که هر یک از افراد مملکت در تصویب و نظارت بر امور عموم به اندازه مرتبه‌شان محق و سهیم‌اند حق شرکت در انتخاب اعضای مجلس داده شد. اصل دوم قانون اساسی مصوب همان سال با عبارت "مجلس شورای ملی نماینده قاطبه اهالی مملکت ایران است که در امور معاش و سیاسی وطن خود مشارکت دارند" بر همین موضوع تأکید می‌کرد.

۲-۱- انجمن‌های ایالتی و ولایتی

پس از تشکیل مجلس شورای ملی، نخستین گام برای تحقق حضور مردم در اداره امور شهرها با تشکیل انجمن‌های ایالتی و ولایتی در سال ۱۲۹۶ برداشته شد. تشکیل این انجمن‌ها در اسفول ۲۹ و ۹۰-۹۳ متمم قانون اساسی مشروطه پیش‌بینی شده بود. در متمم قانون اساسی اصول مصوب در این زمینه عبارت‌اند از:

- ۱- منافع مخصوصه هر ایالت و ولایت و بلوک به تصویب انجمن‌های ایالتی و ولایتی به موجب قوانین مخصوصه آن مرتب و تسویه شود؛
- ۲- در تمام سمالک محروسه، انجمن‌های ایالتی و ولایتی به موجب نظامنامه مخصوص مرتب می‌شود؛
- ۳- اعضای انجمن‌های ایالتی و ولایتی بلاواسطه از طرف اهالی انتخاب می‌شوند و انجمن‌های ایالتی و ولایتی اختیار نظارت نامه در اصلاحات راجع به منافع عامه را دارند. با رعایت حدود و قوانین مقرره؛
- ۴- صورت خرج و دخل ایالات و ولایات از هر قبیل به توسط انجمن‌های ایالتی و ولایتی طبع و نشر می‌شود.

طبق قانون تشکیل ایالات و ولایات، کشور ایران به ایالات، ولایات، بلوکات و نواحی تقسیم شده بود. ایالت قسمتی از کشور بود که دارای حکومت مرکزی و ولایت حاکمیتش جزء بود.

طبق قانون مذکور، چهار ایالات در کشور وجود داشت: آذربایجان، خراسان، فارس، کرمان و بلوچستان.

آن گونه که از وظایف انجمن‌های ایالتی و ولایتی برداشت می‌شود، پیش‌بینی شده بود که انواع مشارکت مردم همانند مشارکت در مدیریت و تصمیم‌گیری، مشارکت مالی و مانند اینها تحقق یابد. با این قید که مشارکت در تصمیم‌گیری و مدیریت وجه غالب را داشته باشد. اما چون در عمل پیش‌بینی‌های قانون جامه عمل نپوشید این اقدام از دستیابی به اهداف خود بازماند.

وظایف انجمن‌های ایالتی و ولایتی عبارت بودند از: نظارت بر اجرای قوانین و رسیدگی به امور خاصه ایالت و ولایت و مصلحت‌اندیشی در اموری مانند امنیت و آبادی محل. انجمن می‌توانست به شکایاتی که از حکام می‌شد رسیدگی کند و هرگاه رفتار حاکم خلاف قانون بود، تقاضای قوانین را به وی اخطار و در صورت بی‌اعتنایی او، مراتب را به مقامات حکومت مرکزی اطلاع دهد و حقوق شاکیان را طلب کند. انجمن حق داشت بر وصول مالیات‌ها نظارت و می‌توانست مواقعی که برای مسارف محلی و جمعی لازم می‌شد، آن را به نسبت مالیات ضمن محل بین اهالی سرشکن کند ولی اخذ مالیات و عوارض جدید برای مصارف ولایات و ایالات باید به تصویب مجلس شورای ملی می‌رسید.

قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی تا سال ۱۳۱۶ خورشیدی تقریباً هیچگاه اجرا نشد. در این سال، قانون تقسیمات کشور و وظایف فرمانداران و استانداران (قانون قلی) (قانون تشکیلات ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام، مصوب ۱۳۲۷ قمری) را لغو کرد و جانشین آن شد. این قانون تقسیماتی جدید در کشور ایجاد کرد که قابل تطبیق با قانون پیشین نبودند. به این دلیل، اجرای قانون پیشین در چهارچوب تقسیمات نو مشکل بود. علاوه بر آن، شرایط اجتماعی و سیاسی هم برای اجرای این قانون مساعد نبودند. ولی چون قانون اساسی بر تشکیل این انجمن‌ها تأکید کرده بود و تشکیل آنها از خواست‌های همیشگی نخبگان جامعه نیز به شمار می‌رفت، شرایط تشکیل آنها باید فراهم می‌شدند.

چهار سال بعد، لایحه‌ای جدید با عنوان "قانون تشکیل شهرستان و استان" تصویب شد.

گرچه این قوانین هیچ‌گاه اجرا نشدند. زمین‌های مساعدی پیش آوردند که در سال‌های آتی تشکیلاتی پیش‌بینی شوند که به طور نسبی مشارکت مردم نیز در آنها در نظر گرفته شود.

۲-۲- انجمن‌های بلدی آغازگر مشارکت مردم در اداره امور شهرها
اعضای انجمن بلدی را ساکنان شهرها انتخاب می‌کردند. عده آنان در شهرهای کوچک ۱۶ نفر، در شهرهای متوسط ۲۰ نفر و در شهرهای بزرگ ۳۰ نفر بود. اعضای انجمن برای مدت ۴ سال انتخاب می‌شدند. مشارکت مردم در اداره امور شهرها از دیگر موضوعاتی بود که در نخستین دوره مجلس شورای ملی به آن توجه شد. در تشکیلات سستی اداره شهرها، متشکل از حاکم، داروغه و محاسبه جایی برای مشارکت مردم نبود. اما نخستین قانون بلدی ایجاد انجمن بلدی را که قرار بود افراد آن منتخب مردم باشد پیش‌بینی کرده بود. در مدیریت نوین شهری اروپایی، انجمن‌های شهر نقش کلیدی داشتند و بازتابنده خواست‌ها، نیازها و اراده شهروندان بودند.

هدف قانونگذاران نخستین مجلس شورای ملی نیز آن بود که

با ایجاد مدیریت شهری نوین در ایران و ایجاد انجمن‌های بلدی، شهروندان را در اداره امور شهرهای خود مشارکت دهند. از این رو نخستین قانون مننون مربوط به مدیریت شهری نوین در ایران با عنوان قانون بلدی در ۱۲۹۲ در مجلس تصویب شد. این قانون ۵ فصل و ۱۰۹ ماده داشت که حکم به تأسیس بلدی در شهرها می‌کرد. در این قانون مدیریت شهرها به هیئت بلدی واگذار شده بود. این هیئت از دو جزء تشکیل می‌شد:

هیئت بلدی

انجمن بلدی

اداره بلدی

رئیس انجمن را اعضای انجمن و با اکثریت آرا انتخاب می‌کردند. انجمن به همه اموری که مربوط به اصلاحات، توسعه، پاکیزگی، روشنائی و زیبایی شهر بود رسیدگی می‌کرد. قانون بلدی در اجرا شکست خورد که دلیل اصلی آن نبود تناسب میان این قانون با ویژگی‌های جامعه ایران بود. در آن سال‌ها شهرنشینی چندان گسترده نبود و نسبت جمعیت شهرنشین به کل جمعیت به زحمت به ۲۰ درصد می‌رسید. بی‌سواد بودن مردم و ناآگاهی آنان از حقوق و وظایف خویش در کنار نفوذ قدرتمندان محلی و بی‌تجربگی کارگزاران دولت در تحقق قانون بلدی نیز از جمله عوامل این شکست بودند. به دنبال این مسائل، مجلس شورای ملی به دولت اجازه داد کلیه انجمن‌های ایالتی، ولایتی و بلدی را منحل و در قوانین مربوطه تجدیدنظر کند و دولت نیز بر درنگ این کار را کرد.

با به قدرت رسیدن رضاشاه در سال ۱۳۰۴ خورشیدی، دگرگونی‌هایی بسیار در ساختار جامعه ایران به وجود آمدند. تأسیس ارتش نوین، نوسازی نظام آموزش، احداث نخستین کارخانهای صنعتی، نوسازی نظام قضایی و گسترش شهرنشینی به همراه تمرکز شدید سیاسی تعدادی از این دگرگونی‌ها هستند. در این دوران خودکامگی سیاسی فرصت مشارکت را در اداره امور شهرها از مردم ستاند.

در این دوران تا سال ۱۳۰۹، نه مردم در مصارف محلی دخالت داشتند و نه وظایف شهرداری‌ها مشخص و روشن بود. در سال ۱۳۰۹، برای شرکت دادن مردم در اداره امور شهرها به ترتیب قانون بلدی و آیین‌نامه مربوطه تصویب شد. در این قانون، سازمان بلدی مرکب بود از انجمن بلدی و اداره بلدی. اعضای انجمن بلدی ۶ تا ۱۲ نفر بودند که طبقات سه‌گانه مالکان، بازرگانان و اصناف شهر آنها را انتخاب می‌کردند و رئیس اداره بلدی را نیز مستقیماً وزارت کشور منصوب می‌کرد. طبق این قانون، بلدی‌ها فاقد اختیار و استقلال بودند و مردم محل در چگونگی انجام امور محل خود دخالت نداشتند.

در این قانون زمین‌های مشارکت مردمی کم‌رنگ‌تر شده بود. برای دخالت بیشتر در اداره امور انجمن بلدی پیش‌بینی شد که عده انتخاب‌شوندگان برای عضویت در انجمن بلدی ۵ برابر تعداد نمایندگان هر شهر باشد تا هیئت دولت نتواند عده لازم را از میان انتخاب‌شده‌ها انتخاب و منصوب کند.

وظایف و اختیارات این انجمن نیز از قانون پیشین محدودتر شده بودند و بیش‌تر جنبه بررسی و تحقیق داشتند.

۲-۲- انجمن‌های شهر

پس از سقوط رضاشاه در شهریور ۱۳۲۰ و آغاز دورانی جدید در تاریخ ایران، در سال ۱۳۲۹، قانون تشکیل شهرداری، انجمن شهر و قسبات به تصویب مجلس رسید و قوانین گذشته را ملغی کرد. در این قانون از شهرداری به جای بلدیّه و از انجمن شهر به جای انجمن بلدی نام برده شد. براساس این قانون "منظور از تشکیل شهرداری تدارک وسایل آسایش و تأمین نیازمندی‌های عمومی مربوط به اهالی شهر و قصبه" بود و هر شهر انجمنی داشت که اهالی مستقیماً و یا رای مخفی و با اکثریت نسبی برای مدت ۴ سال انتخاب می‌کردند. تعداد نمایندگان برحسب جمعیت هر شهر ۶ تا ۲۵ نفر و در تهران ۳۰ نفر بود.

در مقایسه با قانون بلدیّه، تفاوت‌هایی چشم‌گیر در این قانون به چشم می‌خوردند:

۱- در قانون مصوب سال ۱۳۰۹، فقط تجار، اصناف و مالکان حق شرکت در انتخابات را داشتند. براساس قانون جدید، انتخاب‌شوندگان لازم نبود از قشری خاص باشند و تنها کافی بود که در انتخاب به محل انتخاب معروف و یا لااقل ۵ سال در آنجا سکونت داشته باشند!

۲- تفاوت اساسی دیگر در نحوه انتخاب شهردار بود که ریاست اداره شهرداری را برعهده داشت. براساس این قانون، وزارت کشور شهردار را از میان ۳ نفر که انجمن شهر پیشنهاد می‌کردند بر می‌گزید و اگر اکثریت انجمن شهر رای اعتماد به شهردار نمی‌دادند، وی برکنار می‌شد.

با این دو تغییر، انجمن شهر می‌توانست نماینده قشری وسیع‌تر از شهروندان باشد و اقتدار و اختیاراتی بیش‌تر داشته باشد. همچنین علاوه بر استان‌دارها، فرمان‌دارها و بخش‌دارها که حق نظارت بر کارهای انجمن شهر و شهرداری را داشتند اهالی محل نیز می‌توانستند به تصمیمات انجمن اعتراض کنند و در این قانون سازوکاری برای لایحه این اعتراض‌ها و طلب پاسخ در نظر گرفته شده بود.

لایحه قانونی شهرداری سه سال بعد، در سال ۱۳۳۱ خورشیدی، به تصویب رسید. براساس این قانون هر شهر که جمعیت آن ۵ هزار نفر یا بیش‌تر بود، شهرداری در آن تأسیس می‌شد و اعضای انجمن شهر نیز به مدت ۲ سال انتخاب می‌شدند.

در این قانون و در مقایسه با گذشته، انجمن شهر اختیاراتی بیش‌تر داشت. این قانون، مانند دیگر قوانینی که بعد از سقوط دکتر مصدق ملغی شدند، آمو شد.

قانون جدید شهرداری در سال ۱۳۳۲ به تصویب کمیسیون مشترک دو مجلس سنا و شورای ملی رسید. این قانون مقرر می‌داشت در هر محل با حداقل پنج هزار نفر جمعیت شهرداری تأسیس شود. همچنین وزارت کشور با توجه به اهمیت و موقعیت محل در مکان‌هایی که کمتر از پنج هزار نفر جمعیت داشتند، می‌توانست شهرداری تأسیس کند. انجمن‌های شهر در دست‌یابی به اهداف خود ناکام می‌ماندند و غالباً با بی‌توجهی مردم و دخالت افراد ذی‌نفع فاقد کارایی لازم بودند. هیتی که وزیر کشور وقت مأمور بررسی علت شکست این انجمن‌ها کرده بود، ضعف مردم و عدم رشد سیاسی و اجتماعی آنها را دلیل این شکست دانست.

مقایسه علل شکست انجمن‌های شهر و عدم تحقق انجمن‌های بلدی نشان می‌دهد که، با وجود نزدیک به نیم قرن فاصله میان این دو، عامل اصلی شکست عدم مشارکت مردم در اداره امور شهرهاست.

بار دیگر، در سال ۱۳۴۵ با تغییراتی در قانون شهرداری‌ها،

از اختیارات وزارت کشور به عنوان تنها نهاد صالح برای انحلال انجمن‌های شهر کاسته و انتخاب شهردار نیز بر عهده انجمن شهر گذارده شد. بلافاصله پس از تشکیل و رسمیت یافتن، یک نفر را برای تصدی بست شهرداری به وزارت کشور معرفی کند.

در مجموع، خودکامگی نظام سیاسی، بی‌اطلاعی و ناآگاهی مردم سبب شد انجمن‌های شهر که می‌توانستند ابزار مشارکت مردم در اداره امور شهرها باشند، با شکست روبرو شوند.

۲-۴- انقلاب و مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها
در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در اصول ۱۰۶-۱۰۵، ۱۰۳، ۱۰۲، ۱۰۱، ۱۰۰، ۹۷، ۹۶، ۹۵، ۹۴، ۹۳، ۹۲، ۹۱، ۹۰، ۸۹، ۸۸، ۸۷، ۸۶، ۸۵، ۸۴، ۸۳، ۸۲، ۸۱، ۸۰، ۷۹، ۷۸، ۷۷، ۷۶، ۷۵، ۷۴، ۷۳، ۷۲، ۷۱، ۷۰، ۶۹، ۶۸، ۶۷، ۶۶، ۶۵، ۶۴، ۶۳، ۶۲، ۶۱، ۶۰، ۵۹، ۵۸، ۵۷، ۵۶، ۵۵، ۵۴، ۵۳، ۵۲، ۵۱، ۵۰، ۴۹، ۴۸، ۴۷، ۴۶، ۴۵، ۴۴، ۴۳، ۴۲، ۴۱، ۴۰، ۳۹، ۳۸، ۳۷، ۳۶، ۳۵، ۳۴، ۳۳، ۳۲، ۳۱، ۳۰، ۲۹، ۲۸، ۲۷، ۲۶، ۲۵، ۲۴، ۲۳، ۲۲، ۲۱، ۲۰، ۱۹، ۱۸، ۱۷، ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱، ۰

۲-۴-۱- شوراهای اسلامی شهر و روستا
مجلس شورای اسلامی با تصویب قانون تشکیلات شوراهای اسلامی (آذر ۱۳۶۱) طرز تشکیل، حدود اختیارات و وظایف شوراهای اسلامی کشور را مشخص کرده است.

اهداف شوراهای اسلامی

- ۱- اجرای سیاست عدم‌تبرکات؛
- ۲- سپردن کارهای عمرانی، اقتصادی و رفاهی به خود مردم؛
- ۳- سرعت بخشیدن به جریان امور؛
- ۴- رفع تبعیض؛
- ۵- نظارت اجتماعی؛
- ۶- تکمیل کار دستگاه‌های دولتی؛
- ۷- هدایت و رهبری برنامه‌های محلی؛
- ۸- آگاه کردن مردم؛
- ۹- بالا بردن توان دولت.

۲-۴-۲- وظایف شوراهای اسلامی

قانون تشکیلات شوراهای اسلامی حدود وظایف و اختیارات شوراها را تعیین کرده است. این وظایف را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد:

۱- امور مشورتی

ارایه پیشنهادها و راه‌حل‌ها برای مسائل حوزه انتخابی به شورای بالاتر و مقامات مسئول و همچنین بررسی برنامه‌های پیشنهادی سازمان‌های اجرایی در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و عمرانی را می‌توان از این جمله برشمرد.

۲- امور نظارتی

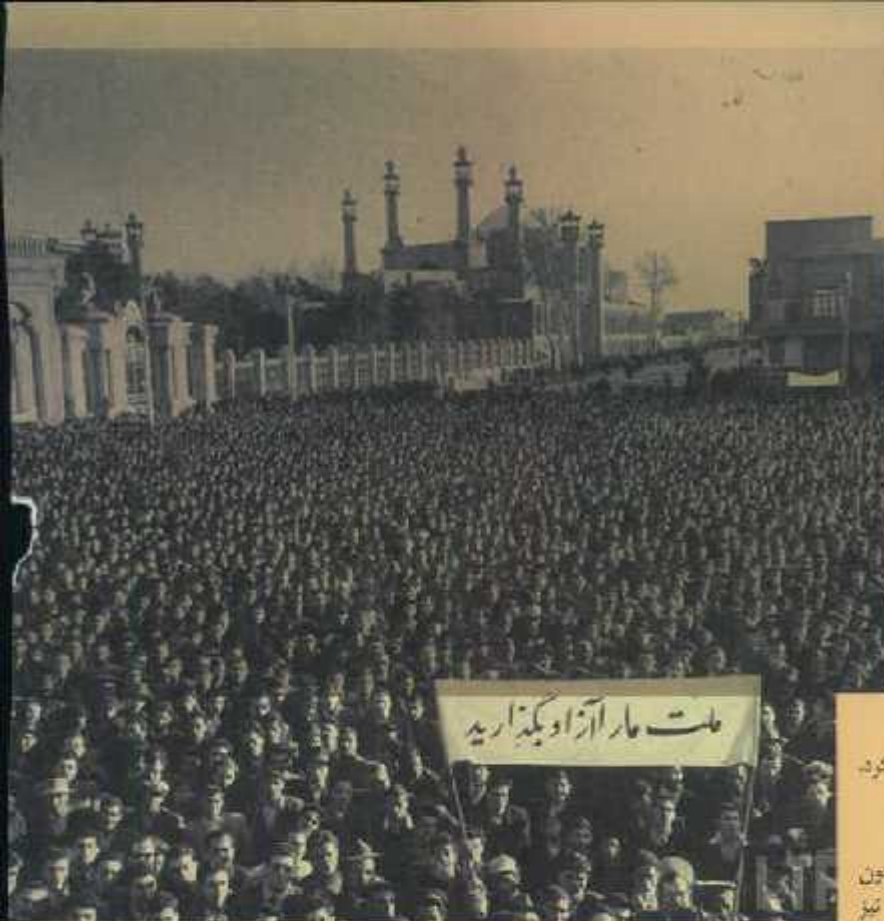
نظارت شوراها مانند نظارت یک سازمان قضایی (مثلاً سازمان بازرسی کل کشور) نیست که نتواند به طور رسمی و قانونی تصمیمات سازمان‌ها یا موسساتی را که ناظر بر آنهاست خنثی یا مستولان را برکنار کند. شوراها تنها می‌توانند مشکلات و نارسایی‌ها را به مقامات مسئول و یا شورای بالاتر گزارش دهند.

۳- امور برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی برای جلب مشارکت مردم در اجرای برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی و ... با هماهنگی مراجع مربوط از دیگر وظایف شوراهاست. شوراها با توجه به اوضاع و شرایط محیطی و متناسب با ویژگی‌های فرهنگی- قومی منطقه خود مسائل را بررسی و برای اجرای طرح‌ها برنامه‌ریزی می‌کنند و برنامه‌ها را برای تصویب به شورای بالاتر یا مقام‌های مسئول ارایه می‌دهند.

۴- امور اجرایی

برای شوراهای اسلامی وظایف اجرایی نیز در نظر گرفته شده‌اند.

ملت ما را آزادیگه آریه

تبیخه چون فشار قدرت فاسد از حد تحمل می‌گذرد، به آمازوه یا رژیم دست می‌زنند و این مبارزه سیاسی نیست بلکه شورشی است که برای حذف نظام سیاسی انجام می‌شود.

۴- نظام حقوقی به عنوان مانعی عملی در مشارکت مردم
در تاریخ حقوق موضوعه ایران، که از سال ۱۲۹۶ خورشیدی با تأسیس اولین مجلس قانون گذاری آغاز می‌شود، قوانین و مقررات شهرداری از جمله قدیمی‌ترین متون قانونی به شمار می‌روند. قانون گذار، در همان نخستین ماه‌های شروع قانون گذاری، به نوسازی مناسبات و قواعد شهرداری و سازماندهی جدید آن توجه و قانون بلدیہ را در دوازدهم خرداد ماه ۱۲۹۶ تصویب کرد. قانون بلدیہ در اولین مرحله از تحولات تاریخی خود در تاریخ ۱۳۳۴ با عنوان قانون شهرداری به تصویب کمیسیون‌های مشترک مجلس شورا و سنا رسید این قانون، با انجام یارهای اصلاحات، افزودن الحاقات و حذف موضوعات نسخ‌شده، اکنون نیز ملاک عمل قانونی نظام مدیریت شهری کشور است.

حلی دوره‌های مختلف، قانون گذاری، بیش از ۲۵ قانون (به صورت مستقیم) راجع به شهرداری‌ها با اصلاحات متعدد وضع شده‌اند. توزیع وضع این قوانین طی این دوره‌ها بدین صورت است:

- ۱۲۹۶ تا ۱۳۱۰، ۳ قانون؛
- ۱۳۱۰ تا ۱۳۴۰، ۴ قانون؛
- ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰، ۶ قانون؛
- ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۵، ۲۰ قانون.

شهروندی، شهرداری و جانش‌های حقوقی قانون شهرداری‌ها
در بیانیه منتشره در همایش شهرداران ایران (۱۳۵۹)، درباره مقوله شهروندی و جانش‌های قانون شهرداری‌ها در خصوص رابطه شهروند و شهرداری و جایگاه شهروندی در این قانون، به موضوعات و جانش‌های زیر اشاره شده است:

- ۱- عدم تدقیق حقوق مقابل شهروندی و شهرداری؛
- ۲- عدم حضور شهروندان در فرآیند تهیه، بررسی و تصویب

موانع تاریخی مشارکت مردم در ایران

موانع مشارکت را به طور کلی می‌توان به چند دسته تقسیم کرد. این موانع دلایلی متعدد دارند که به برخی از آنها اشاره می‌شود.

۱- نظام سیاسی

نظام سیاسی جاسه ما استبدادی و خودکامه بوده است. چون همه حقوق اساساً در انحصار حکومت بودند، همه تکالیف نیز اساساً بر عهده حکومت قرار می‌گرفتند و برعکس، چون مردم "حقی" نداشتند، "وظیفه‌ای" نیز در برابر حکومت برای خود نداشتند.

۲- ساختار فرهنگی- اجتماعی

ساختار سیاسی دلیل عمده جناب مردم و حکومت و عدم مشارکت‌پذیری آنهاست. گرچه باید اذعان کرد که استبداد حاصل عملکرد متقابل عناصر اجتماعی است و حتماً پاسخگوی پاره‌ای از خواسته‌های اجتماعی بوده است.

۳- فرهنگ قبیله‌ای و سنتی

نعمات تفکر قبیله‌ای عبارتند از:

الف- انسان نهادها را اصلاح‌ناپذیر می‌داند و در خود توان تغییر نظام‌های اجتماعی را نمی‌بیند: نظام‌های اجتماعی از قبل تعیین شده‌اند و بشر موظف است که در آنها به اجبار زندگی کند؛

ب- حاکمیت نیروهای مرموز: حاکمیت اصلی در این جامعه در دست نیروهای مرموز، نامرئی و اساتذای است. هم بروز افات کشاورزی خواست عناصر غیرانسانی و خارج از اراده انسان است و هم حاکمیت سیاسی افرادی چون محمود غزنوی و چنگیزخان مغول در نظام‌های سیاسی، در این نظام‌ها معمولاً همه دست‌بسته تقدیراند؛

ب- ترک مسئولیت و واگذار کردن مسئولیت به دیگران: در این گونه نظام‌ها، فکر آدمی از مصائب و مسئولیت و زحمت تصمم گیری رها می‌شود؛

ت- تنه سپاهی‌گری: ساختار نظام سیاسی منکی به ارتش در مقابل ساختار نظام سیاسی - مدنی قرار می‌گیرد؛

ث- عدم تحول در جامعه قبیله‌ای: در زندگی قبیله‌ای، ثبات و عدم تحول، صلابت و خشونت از همه چیز بیش‌تر به چشم می‌خورد و تقریباً تمام ابعاد زندگی اجتماعی زیر پوشش محرمات قرار می‌گیرند. در زندگی قبیله‌ای، هرگونه تجلی استقلال شخصیت افراد به شدت سرکوب می‌شود؛

ج- رقابت = خصومت: فرد در درون نظام قبیله‌ای از مبارزه در داخل نظام سیاسی عاجز است و از بهبود آن در می‌ماند؛ در

برنامه‌های توسعه شهری:

- ۳- مشخص نکردن حقوق، تکالیف و وظایف متقابل شهروندان و شهرداری‌ها؛
- ۴- فقدان برنامه‌های آموزشی منون برای آموزش شهروندان؛
- ۵- فقدان برنامه‌های اطلاع‌رسانی منون برای برقراری ارتباط میان شهرداری‌ها و شهروندان؛
- ۶- فقدان راه‌کارهای جلب مشارکت‌های شهروندی.

۱- غیبت مفهوم "شهروندی" در گفتمان حقوقی قانون بلدیة و قانون شهرداری (مصوب ۱۳۲۵)

تحلیل محتوایی قانون بلدیة، که اولین قانون منعی جدید در مجلس جدیدالتاسیس شورای ملی بوده است، چند نکته مهم را به دست می‌دهد: واژه حقوقی شهروندی در قانون بلدیة به کار نرفته و در عوض

از مفاهیمی چون

- اهالی شهرتین؛
  - اهالی شهر؛
  - عموم ناس؛
  - اهل شهر؛
  - مردم؛
  - اهالی شهر و
  - عموم
- استفاده شده است.

خلاصه کلام این که هم مفهوم و هم پدیده شهروندی، از حیطه جامعه‌شناسی تاریخی، عامل غایب در واقعیت اجتماعی، ساختار اجتماعی و نظام اجتماعی ایران معاصر و همچنین ادوات سیاسی، اجتماعی و حقوقی ایران بودند و لذا به این قانون موضوعه (قانون بلدیة، مصوب ۱۳۲۵) تفسیری پیدا نکردند.

در اصلاحیه‌های بعدی قانون شهرداری‌ها و مصوبات بعدی این منون حقوق شهری، همچنان غیبت مفهوم شهروندی در گفتمان حقوقی شهرداری‌ها به چشم می‌خورد.

در بررسی حقوقی قانون شهرداری‌های ایران، علاوه بر فقدان اصطلاحات حقوقی که مناسبتی بیش تر با مفهوم شهروندی داشته باشند، در مفصل‌بندی حقوقی این قوانین، تنها به وظایف مستی شهرداری اشاره شده است (نظارت فنی بر ساختوسازها، جلوگیری از فعالیت کارخانه‌های مزاحم و ...). در این قوانین، وظایف مدرن مرتبط با شهروندی (آموزش شهروندی، جلب مشارکت شهروندی و نظارت شهروندی) همچنان غایب‌اند.

در مفصل‌بندی حقوقی قانون شهرداری‌ها طی دوره‌های قانون گذاری، حقوق شهروندی غایب نیستند اما کم‌رنگ‌اند. حتی در بخش مربوطه به حق نظارت بر انتخابات انجمن شهر نیز از

طبقات هفتگانه (علما، رسته‌های علمی، مالکان، بازرگانان و ...) نام برده شده است که بازتاب روح طبقاتی است در حالی که مفهوم شهروندی فارغ از تعلقات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است.

۲- شهروندی در قانون کتونی شهرداری‌ها (بعد از انقلاب تاکنون)

در تحلیل محتوایی قانون شهرداری‌ها بعد از انقلاب، موضوعات زیر قابل توجه‌اند:

- ۱- در این قوانین واژه شهروندی یا شهروندی به کار نرفته است؛
- ۲- برای نشان دادن جایگاه افراد و اعضای جامعه محلی شهری در نظام شوراهای اسلامی شهر از واژه‌های عمومی مانند مردم، عموم، انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان، تابعیت کشوری، شخص واجد شرایط، ساکنان محل، متصدان محل، ذوابان عضویت، اهالی حوزه انتخابیه، فرد و ... استفاده شده است؛
- ۳- مشارکت مردم در نظام شوراهای اسلامی شهر صرفاً محدود به شرکت در انتخابات و حضور در مشارکت برنامه‌ریزی‌شده شوراهای اسلامی شهری در امور گوناگون شهری است. تنها استثنا در این قوانین آیین‌نامه تعزیرات حکومتی در شهرداری‌های کشور درباره شهروندان و کارکنان است که در آن واژه شهروندان در عنوان و محتوای آن به تصریح و به دفعات آمده است. اما متأسفانه قانونی که از ابتدا تا انتها شهروندی را در لفظ و محتوا نادیده گرفته است، یک‌باره و آن هم برای آخرین بار، واژه شهروندی را به کار می‌گیرد اما به حقوق شهروندان و یا وظایف شهروندان نمی‌پردازد بلکه، برعکس، به ذکر تخلفات شهروندان و مجازات‌های تعزیری می‌پردازد.

جمع‌بندی

بررسی جایگاه مفهوم شهروندی در مجموعه قوانین و مقررات شهرداری‌ها از اولین قانون بلدیة مصوب ۱۳۲۶ تا قوانین کتونی شهرداری‌ها) و مقایسه آن با مدل حقوق و وظایف دوسویه شهروندان و شهرداری‌ها به خوبی نشانگر فقدان مفهوم شهروندی و غیبت آن در نظام حقوق شهری ایران و به ویژه قانون شهرداری‌هاست.

یکی گرفتن شهروندی و شهروندی در قانون شهرداری‌ها و گفتمان حقوقی حاکم بر این قانون می‌تواند نشان‌گر این باشد که قانون شهرداری‌ها نتوانسته است روح شهروندی و معنا و مفهوم آن را درک کند و بپذیرد.

در مفصل‌بندی حقوقی قانون شهرداری‌ها رابطه اعتباری جامعه محلی و شهرداری‌ها، بسته به نوع و ماهیت موضوع حقوقی، هویت‌های حقوقی گوناگون پیدا می‌کند که هیچ کدام هویت حقوقی شهروندی را نشان نمی‌دهد.

منابع

- آوست، حسین زین، اندرانی، "مشارکت شهروندان در طرح‌ریزی و توسعه نواحی شهری"، ترجمه ناصر بزرگ‌پور، معماری و شهرسازی، شماره ۲۸ و ۲۹، ۱۳۷۷.
- ایرانی، حسین، مهرداد بیدگل و حسین حاجی، مدیریت شهری یا بلژیر برسی: تجارب مشارکتی شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهرها، تهران، سازمان شهرداری‌های کشور، ۱۳۸۱.
- حبیبی، سیدمحسن و هادی سیدی رضوی، "شهرسازی مشارکتی: توفیق نظری در شرایط ایران"، هنرهای زیبا، شماره ۳۴، ۱۳۸۲.
- سیدان رضوی، هادی، شهرسازی مشارکتی برای قلعه آبکوه مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، شهرسازی، دانشگاه هنرهای زیبا، مشهد، تهران (مستترنشده)، ۱۳۸۴.
- شریفیان تابی، مریم، "مشارکت شهروندی، حکمروایی شهری و مدیریت شهری"، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۸، زمستان ۱۳۸۰.
- علوی تبار، علیرضا، بررسی گفتمانی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها، تهران، سازمان شهرداری‌های کشور، ۱۳۸۰.
- مزینی، سنجهر، مقالاتی در باب شهر و شهرسازی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
- مهدی‌زاده، جواد، "به سوی شهرسازی تموکراتیک"، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۶ بهار ۱۳۸۰.
- نعلانی حسینی، سید محمود، بررسی جایگاه مفهوم شهروندی در قانون شهرداری، تهران، سازمان شهرداری‌های کشور، ۱۳۸۰.
- پاز احمدی، امیر، به سوی شهرسازی انسان‌گرا، تهران، شرکت پرفازش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۳۷۸.

مدیریت محیطی در شهرهای هلند

■ نویسندگان: Van Dijk, Meine Pieter
■ ترجمه: ستوره قلی پور
■ حایه نوراللهی

مقدمه

تنها با نگاهی گذرا به نشریات موجود در حوزه شهرسازی، می‌توان نگرانی‌های زیست‌محیطی صاحب‌نظران این حوزه را درباره تمام ابعاد شهر به وضوح دید. امروزه تلاش می‌شود با در نظر گرفتن ملاحظات زیست‌محیطی در کاپه‌ی مداخلات شهری، گامی بلند برای تحقق توسعه پایدار و حفظ این میراث طبیعی و نیاز حیاتی، برای نسل‌های آتی، برداشته شود.

بی‌تردید نمی‌توان رفع معضلات زیست‌محیطی موجود و نگاهی آینده‌نگر و پیش‌گیرانه را در این زمینه صرفاً در حیطه فعالیت مهندسان محیط‌زیست و رشته‌های مرتبط دانست. رسیدن به این هدف نیازمند نگاهی همه‌جانبه، چندبعدی و مستلزم همکاری متخصصان رشته‌های گوناگون، سازمان‌ها و ارگان‌های متفاوت است. بدین ترتیب باید سر‌حشا این ملاحظات زیست‌محیطی و خط‌مشی‌های اصلی در این زمینه را در بطن و متن بستر احاطه‌کننده کل مسائل شهر جست‌وجو کرد.

مدیریت شهری، با توجه به جامعیت و احاطه‌اش بر مسائل شهری، می‌تواند چنین نقشی را ایفا کند. بدین ترتیب می‌توان زیرمجموعه‌ای را با محوریت مسائل زیست‌محیطی با عنوان مدیریت محیطی برای آن در نظر گرفت.

با توجه به بلاکلیفی مقوله مدیریت شهری در ساختار شهرسازی ایران، هم‌اکنون نمی‌توان چنین تقسیم وظایفی را دید به گونه‌ای که امروزه همه مسائل مرتبط با محیط زیست، نه تنها در حیطه وظایف مدیریت شهری نیستند، صرفاً رسیدگی به این امور در حیطه وظایف سازمان محیط زیست است. اما نمود بیرونی و تحقق‌یافته مدیریت شهری در حوزه محیط زیست را می‌توان در کشورهای توسعه‌یافته دید و مترجم تلاش می‌کند با نگاهی به این مقوله در کشور هلند و با ترجمه منابع معتبر مرتبط به فارسی، این بخش از مدیریت شهری و مزایای آن را معرفی کند. مقاله پیش‌رو در حقیقت ترجمه و تنظیم مجدد فصلی از کتاب "مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه" است.

Van Dijk, Mein Peter (2006), «Managing Cities in Developing Countries», Edward Elger Publishing Limited, UK-1

مشکلات محیطی به عنوان بخشی از مشکلات مدیریت شهری

از جمله نکات مشترک در تمام شهرها می‌توان به ارتباط متقابل فقر و آلودگی در سطح شهر اشاره کرد. هر چه آلوده‌تر، فقیرتر! تغییر رنگ آسمان بر اثر آلودگی هوا در تمام شهرهای هندوستان به چشم می‌خورد. آلودگی هوا در چنین مناطقی هم در اثر وجود کارخانه‌ها و هم نتیجه استفاده از موتورهای فرسوده و تنظیم‌نشده و سوخت‌های نامناسب و فاقد کیفیت است. در دهلی نو^۱ گاه اتفاق می‌افتد که آلودگی هوا همچون پرده‌ای سرتاسر آسمان را فرا گرفته و مانعی در مسیر نور خورشید است. این مسئله در شهر دهلی‌نو چنان حد شده است که یک متخصص آمریکایی تنفس در هوای این شهر را با استعمال دو پاکت سیگار در روز برابر می‌داند. در شهر جاکارتا^۲ مردم برای تنفس بهتر ملزم به استفاده از ماسک‌ها و فیلترهایی ویژه هستند. در شهر سورابایا^۳ زهکشی مشکل دارد به گونه‌ای که در فصول پرباران، آب باران یا سرعت مناسب در شبکه زهکشی شهری هدایت نمی‌شود و تمام مناطق مجاور را سیل فرا می‌گیرد. روزگاری شهرهای کشورهای جهان سوم با آسمانی صاف و خورشیدی درخشان شناخته می‌شدند، اما اکنون نرافیک شدید و آلودگی از جمله مشهودترین وجوه بصری این شهرهاست. در چنین شهرهایی سیستم فاضلاب روباز و نواحی فقیرنشین از جمله نکاتی مشهوداند که به چشم می‌خورند.

مقایسه با آلودگی هوای ناشی از استفاده بیش از حد از وسایل نقلیه شخصی نیز مانند وضع قوانینی در زمینه استفاده از وسایل نقلیه و سوخت بدون سرب^۴ است. در حالی که کاهش این معضل در گروهی از کشورهای توسعه‌یافته در زمینه حمل و نقل و اطلاع‌رسانی مداوم به عموم مردم^۵ خواهد بود. به طور کلی به نتایج محیطی حاصل از صنعتی شدن در کشورهای در حال توسعه بی‌توجهی شده است. در این کشورها تصور می‌شود که سیاست‌های محیطی مانع از سرمایه‌گذاری‌های موجود در بخش صنعت خواهند شد زیرا وجود چنین سیاست‌هایی به اخراج صنایع آلوده‌کننده از محدوده شهر در سال‌های آتی منجر خواهد شد. می‌توان معارج شدن این موضوع را در کشورهای در حال توسعه، از زمان روی کار آمدن "بهضت حفاظت از محیط زیست"^۶ دانست (ویمن، ۱۹۹۶) که کشور هلند به عنوان نمونه مطرح می‌شود.

مشکلات محیطی در هلند

توجه به مسائل و مشکلات محیطی در اروپا از زمان انتشار گزارش "گروه رم"^۷ در سال ۱۹۷۱ افزایش یافت. این گزارش با اولین سیاست‌های ملون در این زمینه در هلند منتشر و در سال ۱۹۷۳ "برنامه اقدامات محیطی در اروپا"^۸ آغاز شد. یک سال بعد عنوان "پایان رشد"^۹ به کمبود مواد خامی که در اثر رشد اقتصادی سریع کمیاب و گران شده بودند اشاره داشت.

در این مقاله، آلودگی‌های صنعتی مناطق شهری در بخش غربی

هلند به ویژه شهر راندستند^{۱۰}، یکی از بزرگ‌ترین شهرهای این منطقه بررسی می‌شوند. فرض شده که طبقه‌بندی صنایع^{۱۱} فرصتی برای تهیه و تدوین سیاست‌های محیطی فراهم خواهد آورد تا بتوان، با درگیر کردن مستقیم بخش صنعت در بحث کاهش مطلوب آلودگی‌های صنعتی، از مقدار این آلودگی‌ها کاست و سرمایه‌های لازم را برای این اقدام تامین کرد. متمایز دانستن معایمی مانند املاک صنعتی^{۱۲} و مناطق صنعتی^{۱۳} مفید به نظر می‌رسد. سازمان ملل متحد^{۱۴} در سال ۱۹۹۴ این واژگان را چنین تعریف کرده است: "پارک یا املاک صنعتی، محدوده‌های جغرافیایی شامل انواع صنایع و مشاغل صنعتی به طوری که این صنایع می‌توانند یکسان و یا متفاوت، سبک و یا سنگین، جدید و یا ساده و قدیمی و... باشند." اما نکته مشترک در تمام این صنایع مقیاس آنهاست زیرا این واژگان معمولاً برای صنایع متوسط و کوچک مقیاس به کار می‌روند. واژگانی دیگر که در این زمینه کاربرد دارند پارک‌های تجاری^{۱۵} و املاک تجاری^{۱۶} هستند. باید توجه داشت که تمام پارک‌های صنعتی، املاک صنعتی یا پارک‌های تجاری یک منطقه صنعتی به شمار نمی‌روند.

یک منطقه صنعتی را می‌توان این چنین تعریف کرد: یک محدوده جغرافیایی خاصی که در آن گروهی از کارخانجات صنعتی با ارتباط تنگاتنگ (معمولاً کارخانجات کوچک مقیاس) استقرار یافته‌اند این ارتباط به گونه‌ای است که شوق نوآوری و همکاری در مجموعه افزایش می‌یابد و در ارتقای کارایی آنها تأثیری بسزا دارد (ون‌دیچک، ۱۹۹۳). مارشال^{۱۷} در سال ۱۹۲۰ سه دلیل را برای محلی و متمرکز کردن اقتصاد مناطق صنعتی بیان می‌کند: بازار کار متحد^{۱۸} و به هم پیوسته، تمرکز صنایع برای تامین مواد خام با تنوع بیشتر و ارزان‌تر و تسهیل تبادل اطلاعات. در چنین مجموعه‌هایی، دور از ذهن نیست که چنین منطقه‌ای، با داشتن پویایی درونی، تراکم و تمرکز اقتصادی را نیز در پی خواهد داشت (ون‌دیچک، ۱۹۹۳). حقیقتاً با چه معیاری می‌توان پویایی موجود در چنین منطقه‌ای را تعیین کرد؟

هماهنگی بخش‌های مختلف در یک بخش صنعتی پویا از پیش برنامه‌ریزی شده نیست و معمولاً خودجوش است. اما عطفاً وجود خلاقیت و پویایی بخشی از رموز موفقیت چنین مناطقی است. شبکه‌های انعطاف‌پذیر تولیدی یعنی این که موسسات اقتصادی بتوانند نیازهای روبه‌رشد جامعه را به سرعت برطرف و خود را با نیازهای روز هم‌گام کنند نظریات "تخصصی شدن انعطاف‌پذیر"^{۱۹} (پیور و سابل، ۱۹۸۴) و "رقابت جدید"^{۲۰} (بست، ۱۹۹۰) که مباحثی بسیار مرتبط با موضوع مناطق صنعتی هستند، همه و همه بر اهمیت اتحادیه‌های قوی کارگری، ارتباطات درون‌شرکتی، رقابت و همکاری، نوآوری، انعطاف‌پذیری و ارتوش سیستم محلی تأکید دارند. به طور کلی سیاست‌های محیطی می‌توانند با طبقه‌بندی کارخانه‌ها یا هزینه‌های کمتر اجرا شوند. مناطق صنعتی سیاست‌هایی خاص را می‌طلبند، زیرا تمام کارخانجات

۱۰ - Randstand: نام یکی از مجموعه‌های شهری هلند شامل چهار شهر.

۱۱ - Clustering of industries - ۱۲ industrial estates - ۱۳ industrial districts - ۱۴

۱۵ - (UN) United Nation: سازمان ملل متحد، سازمان بین‌المللی است که در راستای سازمان‌های همکاری کشورها در زمینه با همکاری بین‌المللی، امنیت بین‌المللی، توسعه اقتصادی، پیشرفت اجتماعی، حقوق بشر و صلح جهانی تأمین شده است.

۱۶ - Business Parks - ۱۷

۱۸ - Business estates - ۱۹

۲۰ - Van Dijk - ۲۱

۲۲ - Marshall - ۲۳

۲۴ - Pooled labor market - ۲۵

۲۶ - Flexible specialization - ۲۷

۲۸ - Prior and Sable - ۲۹

۳۰ - new competition - ۳۱

best - ۳۲

۱ - New Delhi - پایتخت هندوستان

۲ - Jakarta - پایتخت اندونزی

۳ - Surabaya - دومین شهر بزرگ اندونزی

۴ - Unleaded Fuel - ۵

۶ - an information campaign to influence the general public - ۷

۸ - green protectionism - ۹

۱۰ - Wiemann - ۱۱

۱۲ - Club of Rome: یک سازمان سیاسی جهانی که با مسائل سیاسی بین‌المللی در ارتباط

است. این گروه در سال ۱۹۶۸ تشکیل شد و هم‌زمان با انتشار گزارش "پایان رشد" در سال ۱۹۷۲

توجه عمومی را به خود جلب کرد.

۱۳ - European environmental action program - ۱۴

۱۵ - End of growth - ۱۶

۲- رویکردهای متفاوت به مسائل محیطی

در هلد نظریاتی متفاوت درباره هدایت تولیدکنندگان صنعتی به سمت کاهش هزینه‌های ناشی از آلودگی محیط ابراز شده‌اند. به نظر می‌رسد اگر دولت و بخش صنعتی با یکدیگر هم‌کاری داشته باشند، نتیجه‌ای بهتر حاصل خواهد شد. مجلس هلند اولین برنامه سیاست‌های ملی محیطی* این کشور را در سال‌های ۱۹۸۹-۱۹۸۸ مطرح کرد (برنامه سیاست‌های محیطی ملی، ۱۹۸۸). این طرح شامل چارچوبی برای سیاست‌های محیطی برای یک دوره میان‌مدت است. این چارچوب را می‌توان بنیان سیاست‌های محیطی مدرن دانست.

با مشکلات محیطی شهر از راه‌هایی مختلف می‌توان مقابله کرد که از جمله آنها می‌توان به تقویت نظارت از راه تقویت ظرفیت‌های سازشی در لایه‌های متفاوت دولتی اشاره کرد. روش‌هایی دیگر نیز وجود دارند:

- فراهم آوردن انگیزه‌های مثبت برای مشارکت منابع؛
- افزایش مشارکت صنایع مرتبط در تدوین و اجرای سیاست‌ها؛ این روش به معنی اجبار نیست و با استفاده از قوانین و مقررات اعمال می‌شود؛
- درگیر کردن مناطق صنعتی؛ این کار فرصتی مناسب را برای مقابله با آلودگی‌های صنعتی در آینده فراهم می‌آورد.

توسعه پایدار در هلند از راه بازخورد هدایت منابع در ترکیب چرخه‌های بسته مواد ذخیره انرژی و بهبود کیفیت دنبال می‌شود. بدین ترتیب، معیارهای منبع‌گرا به معیارهای اثرگرا ارجح‌اند زیرا کنترل منابع بسیار آسان‌تر است. منابع اصولاً اثراتی متعدد را در پی دارند؛ بنابراین تمرکز بر منابع به کاهش هزینه‌ها منجر می‌شود. این استانداردها زمانی اولویت دارند که آلودگی از قبل رخ داده باشد و استانداردهای اثرگرا کارایی نداشته باشند. گفتنی است که اجرای این دست معیارها برای مدتی کوتاه کار نخواهد بود.

در کشور هلند برای سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۰ مقداری مشخص از نشر مواد اسیدی و آبیشت مواد خطرناک در نظر گرفته شده بود. مطابق با این برنامه‌ریزی، مقدار ضایعات صنعتی باید از ۷۵٪ در سال ۱۹۸۵ به ۵۰٪ در سال ۲۰۰۰ می‌رسید. صنایع برای مشارکت در پاک‌سازی خاک سایت‌های صنعتی، کنترل جریان‌های زاید و اصلاح نحوه استفاده از حشره‌کش‌ها فراخوانده شدند تا از عواقب غیرمنتظره این ضایعات جلوگیری شود. در نهایت تا سال ۲۰۰۰ باید برای تمام سایت‌های صنعتی که تاسیساتی با آلودگی صوتی بالا داشتند محدوددهای خاصی در نظر گرفته می‌شد. اختلالات بویایی و صوتی ناشی از مناطق صنعتی بر محیط‌های مسکونی باید برطرف می‌شد و به حدی قابل قبول می‌رسید. از جمله نکات برجسته در زمینه حوزه صنعت در این سیاست افزایش دغدغه‌های محیطی، مخصوصاً در کارخانه‌ها، و غریال کردن بخش‌های صنعتی مختلف با یکدیگر و با صنایع خصوصی است. نظریاتی متفاوت درباره مشکلات محیطی حاصل از صنایع مطرح شده‌اند:

۱- ابتدا شناسایی عاملان و دست‌اندرکاران اصلی در کلیه مسائل زیست‌محیطی و سپس مشارکت دادن مردم یا سازمان‌های اصلی در این مسائل؛

۲- افزایش آگاهی در زمینه منابع آلوده‌کننده و تعریف برنامه‌های آموزشی و کمپین اطلاعاتی برای تاثیرگذاری بر الگوی مصرف؛

۳- بستن مالیات بر نشر آلوده‌ها؛

۴- تعریف حقوق محیطی املاک و مستعلات؛

۵- حمایت از تعیین جریمه‌هایی برای جلوگیری از آلودگی‌های محیطی؛

۶- حرکت از مقررات و قوانین به سوی انگیزه‌ها، حسن مسئولیت و وجدان افراد؛

۷- معائنات از آلودگی‌های غیرسرروزی و صرفه‌جویی در هزینه‌های محیطی؛

در این مجموعه قرابت مکانی دارند و با این شیوه نقش دلالت‌ها و افراد سوچو* حذف می‌شود. مناطق صنعتی نیازمند سیاست‌هایی در مقیاس فراتر از محدوده جغرافیایی خود هستند. با این حال، آنها گروه‌ها و روش‌هایی خاص را به کار می‌گیرند زیرا معمولاً تخصصی شدن در بخشی از این مناطق اعمال می‌شود. هدف از اعمال "مدیریت محیطی صوت" در مناطق صنعتی اروپا و آسیا غنیمت بخشیدن به مقوله توسعه پایدار است (ون پلت، ۱۹۹۳). توسعه پایدار گونه‌ای از توسعه است که در آن تلاش می‌شود از منابع موجود به گونه‌ای بهره‌برداری شود که نسل‌های آتی نیز از این موهبت‌ها بی‌بهره نمانند (برنامه سیاست‌های ملی محیطی، ۱۹۸۸). مدیریت محیطی به صورت مختصر و مفید این چنین تعریف می‌شود:

"پیش‌گیری از اثرات منفی و نامطلوب فعالیت‌های انسانی بر محیط" (برنامه سیاست‌های ملی محیطی، ۱۹۸۸). مدیریت مواد زاید به معنای کاهش تخلیه مواد زاید صنعتی در محیط است.

۳- مزایای طبقه‌بندی صنایع

حال این سوال مطرح می‌شود که چگونه در هلند صنایع نزدیک به مراکز شهری استقرار می‌یابند و بر مشکلات محیطی حاصل از آن غلبه می‌کنند؟ در حقیقت علت را می‌توان طبقه‌بندی فعالیت‌های صنعتی دانست زیرا تحققی سرمایه‌گذاری‌های محیطی را به صورت جمعی آسان‌تر می‌کند. در مجلس هلند برنامه سیاست‌های ملی محیطی تصویب شده که مهم‌ترین آنها به شرح زیر است:

- کاهش آلودگی منابع؛
- اطلاع‌رسانی؛
- انعقاد قراردادهایی میان دولت و بخش خصوصی؛
- تدوین قوانینی برای جریحه آلوده‌کنندگان.

بارها به ضرورت طبقه‌بندی فعالیت‌های اقتصادی بخش صنعت، برای دستیابی به توسعه‌ای پویا تأکید شده است (به طور مثال ون دیچک، ۱۹۹۲)؛ با این حال دو عمل اقداماتی چندان برای کاهش آلودگی‌های مناطق صنعتی انجام نشده‌اند. گفتنی است که باید در کنار بیان مزایای شناخته‌شده طبقه‌بندی صنایع به معایب آن نیز اشاره کرد. در بسیاری از مناطق صنعتی در کشورهای جهان سوم تصور می‌شود آلودگی‌های صنعتی تنها زمانی افزایش می‌یابند که صنایع در کنار هم قرار گیرند در حالی که مناطق صنعتی (تمرکز صنایع در یک مکان) فرصتی مناسب برای کاهش آلودگی‌های محیطی حاصل از صنایع هستند.

مدیریت مواد زاید تنها یکی از بخش‌های مدیریت شهری برای مقابله با آلودگی‌های صنعتی است. انتخاب تکنولوژی، مواد خام لازم، فرآیند تولید، منابع انرژی لازم، مشخصات محصول نهایی و بسته‌بندی محصولات نیز از نظر محیطی اهمیت بسیار دارند و در حیطه این نوع مدیریت هستند. برمی‌آید مدیریت مواد زاید می‌تواند چنین گفته شود: مسئله اصلی در زمینه آلودگی‌های صنعتی کاهش تولید نیست، بلکه تولید به گونه‌ای متفاوت و دگرگونه است.

free riders - ۳۶
environmentally sound management - ۳۷
van Pelt - ۳۸
information diffusion - ۳۹

۸- افزایش مشارکت قربانیان پنهان
 کنترل کیفیت محیطی؛
 ۹- استفاده از تکنولوژی‌های جایگزین
 و متناسب با شرایط زیست‌محیطی و
 انرژی‌های پاک.

در اروپای غربی پلیس محیط‌زیست،^{۳۰} بر عملکرد همه کارخانجات، از کارگاه‌های خودکار یک‌تیره گرفته تا کارخانه‌های پراکنده پتروشیمی، نظارت می‌کند. آنها باید فهرست مجوزهای نشر مواد آلاینده را که کمیته‌های محلی وضع می‌کنند بشناسند و صنایع فاقد مجوز را شناسایی کنند (وال استریت اروپا،^{۳۱} ۱۹ ژانویه ۱۹۹۴). این در حالی است که در هلند مردم خود بهترین پلیس‌های محیط زیست هستند.

در گزارش سالانه کمیته محیطی منطقه رتردام^{۳۲} در هلند، درباره مقدار آلودگی که شرکت‌ها تولید می‌کنند، مطلبی ازجمله این‌ها در این گزارش فهرست شرکت‌هایی که از مقدار آلودگی آنها بیش‌تر شکایت شده منتشر می‌شود. مردم اکثراً از بوهای نامطبوع و موضوعاتی که همه می‌توانند تشخیص دهند شکایت می‌کنند.

۱۰- سیاست‌های اخیر محیطی در هلند

- اقدامات زیر برای محدود کردن آسیب‌های محیطی بخش صنعت در هلند انجام می‌شوند:
- تدوین قوانینی برای انعقاد موافقت‌نامه/توافق دوله‌لیانه با گروه‌های هدف (عیان دولت و صنایع؛
- تدوین چارچوبی برای تعیین اولویت‌های محیطی در تشکیلات و بنگاه‌ها؛
- توجه ویژه به دلال‌ها و سودجویان و موسساتی که از سیاست‌های محیطی سود می‌برند بی آنکه خود ثمراتینی انجام دهند؛
- ارتقای کمی و کیفی اطلاع‌رسانی، با تاسیس سازمانی برای این هدف و همچنین بهره‌گیری از شعب سازمان‌های مربوطه؛
- افزایش ذخیره انرژی و بهره‌گیری از روش‌هایی برای ممانعت از تغییرات اقلیمی؛
- مشورت با گروه‌های هدف در زمینه اسیدی شدن محیط برای تعیین مقداری برای کاهش نشر تئرات (همان‌تک با پیمان‌ها و مواد اجرایی پیش‌بینی شده تا سال ۲۰۰۰)؛
- افزایش ممانعت از مداخلات زیان‌بار با به‌کارگیری روش‌های بربرها (موفقیت پروژه‌های صنعتی در نتیجه مدیریت مواد زاید)؛
- تدوین سیاست‌های محیطی برای تولیدات خاص.
- رویکرد صاحب‌مغفزان هلند در وضع قوانین و مقررات محیطی

برای رسیدن به توافقات با دیگر کشورها متفاوت است. در چین، از سیستمی با عنوان "دستور و کنترل"^{۳۳} در این زمینه استفاده می‌شود. در بسیاری از کشورهای روزبه‌روز بر اهمیت قراردادهای و پیمان‌ها افزوده می‌شود. براساس مقالای در روزنامه وال استریت، صاحب‌مغفزان هلند بدین نتیجه رسیدند که برای تحقق طرح‌های محیطی خود به تشکیل گروهی ویژه نیاز دارند و بدین دلیل دولت بر انعقاد پیمان‌های محیطی تأکید می‌ورزد (۱۹۹۴). بر مبنای این پیمان‌ها، شرکت‌ها داوطلبانه متعهد می‌شوند در طول یک دوره مشخص نشر مواد آلاینده را به مقداری خاص کاهش دهند. این قدرت در دست هشت گروه ۵۰ نفری از بازرسان منطقه‌ای باقی می‌ماند در حالی که، بر مبنای نوشته‌های نشریات، گمان نمی‌رود که بر تعداد آنها افزوده شود.

صنایع فلزی پیمانی را در پایان سال ۱۹۹۱ امضا کردند. این گروه متشکل از ۳۲ صنعت بزرگ (که مسئول ۹۵٪ انتشار مواد آلاینده بودند)، بیش از ۲۷ هزار نفر را استخدام کردند و مسئولیت آلودگی‌های خود را در قبال محیط به عهده گرفتند. هر دو طرف (دولت و صنعت) کاملاً از این پیمان راضی هستند. صنایع بر این باوراند در نتیجه انعقاد پیمان، در مرحله اجراء آزادی عملی بیش‌تر به دست می‌آورند.

دولت نیز متعهد است که نظارت بر پیمان از اجرا (و کنترل) قوانین محیطی ساده‌تر است. پیمان‌ها می‌تواند مربوط به شاخه یا زیرمجموعه‌ای از صنعت و یا یک محصول خاص باشند. به طور مثال در سال ۱۹۸۵ تصمیم گرفته شد که تولید باتری‌هایی با اکسید جیوه متوقف شود. پیمان‌ها با یک سیستم صدور مجوز^{۳۴} که استانداردهای نشر مواد آلاینده هر سایت صنعتی را تعیین می‌کند در ارتباط هستند. این سیستم را نیروهای محلی اداره و کنترل می‌کنند.

در این دهه پس از امضای اولین پیمان، ۵۲ معاهده در هلند تصویب شد. از این تعداد، ۱۸ معاهده در زمینه کیفیت محیطی تولیدات، ۸ معاهده در زمینه نشر موادی که از فرایند تولید ایجاد می‌شوند و ۲۶ معاهده در زمینه ذخیره انرژی بودند. دیگر معاهده‌ها در زمینه صنایع ویژه مانند کاغذ، چرم، گوشت، لاستیک و تولید مواد پلاستیکی بودند. در نهایت این معاهده برای تمام ۱۴ بخش صنعتی شناخته‌شده در هلند، از جمله مواد شیمیایی، چوب و صنایع فلزی، در نظر گرفته شد. یکی از مزایای این پیمان‌ها ایجاد بستری برای کنترل اجتماعی به کمک اعضای گروه است؛ بدین ترتیب شرایط برای دلالی و سودجویی کمتر مهیاس خواهد بود.

Command and control- ۳۳
 Permit system- ۳۴

Environmental police - ۳۰
 (Wall Street Journal Europe) WSJE- ۳۱
 Rotterdam area environmental authority- ۳۲
 PRISMA) Project Industrial Successes with Waste Manage- ۳۳
 (ment

در سال ۲۰۰۱ مسائلی همچون تغییرات اقلیمی و تنوع زیستی بیش از پیش مطرح شدند. البته زمان بسیاری (از سال ۱۹۶۰) از مطرح شدن نگرانی اصلی در زمینه آثار سوء حاصل از استفاده از کودهای شیمیایی بر محیط می‌گذرد. تغییر نگرش به سمت توسعه پایدار با گزارش "کلوب روم" آغاز شد. بعد از کنفرانس سازمان ملل درباره محیط و توسعه در ریودوژانیرو،^{۲۶} از تعریف پایداری در گزارش برآمدند^{۲۷} بیشتر حمایت شد. "ما باید به خاطر نسل‌های آتی از استفاده بی‌رویه از منابع محیط خودداری کنیم."^{۲۸}

۳- مشکلات محیطی در شهرهای آسیایی

اروپا تنها قاره‌ای نیست که با مشکلات محیطی روبرو است. مسافرانی که به کشورهای آسیایی سفر کرده‌اند از آلودگی‌های شهری همچون تراکم ترافیک در بانکوک^{۲۹} آلودگی هوا در دهلی نو و سیل در داکا^{۳۰} خبر داده‌اند. مشکلات محیط شهری که در ادامه آورده می‌شوند در دستور کار "بیرون"^{۳۱} آمده‌اند (پارتون، ای تی ای ال، ۱۹۹۴). کمبود منابع آب سالم، مشکلات بهداشت و فاضلاب، مشکلات زهکشی، خاک نامناسب، جمع‌آوری و مدیریت پرخطر زباله، دفع ضایعات به شیوه کنترل نشده از کارخانه‌ها، وسایل نقلیه و سوخت نامرغوب داخلی، تصادفاتی که به علت ازدحام و شلوغی رخ می‌دهند و تنزل اراضی حساس از نظر زیست محیطی و همچنین رابطه متقابل این مشکلات. افزایش سریع جمعیت و توسعه اقتصادی در مناطق شهری منجر به رشد روزافزون مشکلات محیطی در این مناطق شده است. این معضل در قاره آسیا به دلیل جمعیت زیاد و رشد سریع اقتصادی از دیگر قاره‌ها حادتر است.

می‌توان چنین پنداشت که مشکلات محیطی و فقر ارتباطی تنگاتنگ با یکدیگر دارند. بانک توسعه آسیایی^{۳۲} بدین مطلب اشاره می‌کند که خانه‌سازی پایین‌تر از سطح استاندارد (زائغه‌ها)، مسکن غیررسمی، عدم دسترسی به آب آشامیدنی، عدم جمع‌آوری روزانه زباله و نبود سیستم بازافت ضایعات انسانی را می‌توان شاخص‌هایی برای فقر دانست.

تعدد مشکلات فضایی حل مشکلات محیطی شهر را به تعویق می‌اندازد. به علت این مشکلات فضایی، بحث درباره مشکلات محیط شهری گاه پیچیده است. دلایلی چند برای این که چرا محیط در مسائل بحث‌شونده به اندازه‌ای که باید برجسته نیست وجود دارند:

۲۶ - Rio de Janeiro - دومین شهر بزرگ برزیل

۲۷ - Brundtland report - این گزارش را در سال ۱۹۸۷ کمیته سازمان ملل در زمینه توسعه و محیطه منتشر کرد. هدف این گزارش تلاش همه‌جانبه منتهای برای تحقیق توسعه پایدار بود.

۲۸ - Bangkok - پایتخت بزرگترین منطقه شهری و مهم‌ترین شهر بانکوک

۲۹ - Dhaka - پایتخت بنگلادش

۳۰ - Brown agenda - بازچویی در زمینه مشکلات و سیاست‌های محیطی شهرها در کشورهای در حال توسعه

۳۱ - Bartone et al - ۲۰۰۱

۳۲ - ASIAN DEVELOPMENT BANK (ADB) - بانک توسعه آسیایی در سال ۱۹۶۶ برای تسهیل توسعه اقتصادی در کشورهای آسیایی تأسیس شد.

۱- ایهام در طبقه‌بندی مسائل محیطی؛ گاهی مسائل محیطی به صورت بخشی دست‌بندی می‌شوند:

- آلودگی شهری به علت وجود بخش صنعتی؛
- آلودگی به علت حمل و نقل؛
- آلودگی به علت منابع مختلف انرژی استفاده‌شده در خانه‌های مسکونی یا بخش صنعتی.

گاهی این مسائل براساس نوع آلودگی طبقه‌بندی می‌شوند: آلودگی هوا، آب و خاک. دیگران آنها را با تأثیرات آلودگی دست‌بندی می‌کنند؛ مانند تأثیر بر سلامت مردم، تأثیر بر بهره‌وری و کارایی مردم، تهدید خرابی دائم اکوسیستم شهری و همچنین نتایجی که باعث کاهش کیفیت زندگی شهری می‌شوند.

این بدان معناست که آب به عنوان مشکل محیطی می‌تواند در کمبود سیستم موجودی آب بهداشتی شهر، سیستم زهکشی ضعیف آب، مشکل تالاب‌ها (مثلاً آب راکد باعث زاد و ولد پشه‌ها می‌شود) یا مشکل کمبود سطح آب بهداشتی نمود یابد. واضح است که سازمان‌های مختلف، از شرکت آب تا اداره بهداشت، می‌توانند در تمام این چهار مشکل نقش داشته باشند.

۲- معمولاً سازمانی که مسئول حل و فصل مداخلات زیست محیطی است مشخص نیست. در حقیقت اکثر ادارات شهری به صورت بخشی سازمان‌دهی می‌شوند؛ یعنی این مسئولیت در سازمان‌ها و ادارات مختلف پراکنده است (در مسئله آب آشامیدنی در قسمت قبل و همچنین در مثال‌های بعدی می‌توان این مسئله را دید).

۳- افرادی متفاوت در تلاش برای به عهده گرفتن مشکلات محیط شهری هستند؛ سازمان‌های محلی یا ملی، مردم و موسسات شرکت‌ها، سازمان‌های مردمی (مثلاً NGOها) و مانند آنها.

۴- بنابراین روش‌هایی متعدد از مقررات گرفته تا انگیزه، از حضور دولت تا مشارکت سازمان‌های غیردولتی، و از تحمیل مالیات‌ها تا تغییر عادت‌ها و دیدگاه‌های مردم، شرکت‌ها یا ادارات دولتی، برای بهبود شرایط محیطی وجود دارند.

۵- اکثر کنفرانس‌ها درباره تنزل محیط روستایی اندیشه عنوان نمونه بانک توسعه آسیایی، ۴۹: ۱۹۹۴، در حالی که به نزول شهرها و نقش آلودگی صنایع کمتر توجه شده است. بعضی کشورهای در حال توسعه، همان‌طور که در کنفرانس آروگوئه^{۳۳} (اون‌دیجک و سیداری، ۱۹۹۶) مشخص شد، این حق را برای خود قائل هستند که بخشی از محیط

۳۳ - Uruguay Round - این کنفرانس هشتمین کنفرانس درباره مذاکرات همه‌جانبه درباره تجارت می‌باشد که شامل ۱۳۲ کشور می‌شود.
Van Dijk and Sideri - ۲۲

خود را، در مقابل آنچه به دست می‌آورند آلوده کنند

۷- چرا دولت‌ها باید در مسائل محیطی دخالت کنند؟

درباره برخی از مشکلات محیطی اتفاق نظر وجود دارد، اما آیا راه‌حلی برای این مشکلات وجود دارد؟ کشورها باید اولویت‌های خود را مشخص و استانداردهایی را در این زمینه تعریف کنند. دولت‌ها برای اعمال نظر در حیطه مسائل محیطی از ابزارهای زیر بهره می‌برند: تغییرات یا مالیات، جریمه متغیر پروانه و سیاست‌های تشویقی. اما اساساً این سوال مطرح است که چرا اصولاً دولت‌ها باید در چنین اموری دخالت کنند؟

اقتصاددانان چندین علت را برای نیاز به دخالت دولت در فرآیند اقتصادی ارائه کرده‌اند که ناتوانی بازار و تأثیرات خارجی (آلودگی) از این علل‌اند. بازار همیشه نمی‌تواند مشکلات را حل کند، با این که در برهان "کواس"^{۲۵} گفته می‌شود که اگر حقوق اسوال و دارایی‌ها به خوبی مشخص شود، دیگر مشکل محیطی وجود نخواهد داشت زیرا گروه‌های دخیل مشکلات را در میان خود حل خواهند کرد، باید نتیجه گرفت که تعدادی بسیار کم از موقعیت‌ها شروط کواس را محقق می‌کنند (۱۹۶۰). دولت‌ها برآن‌اند که برای بهبود شرایط محیطی گامی موثر بردارند. این فرآیند می‌تواند شامل استفاده از مقررات مشخص، به‌کارگیری سیستم قضایی، تعریف سیستمی از جرایم و یا فراهم آوردن انگیزه‌ها یا کمک‌های مالی باشد. استیگلیتز^{۲۶} (۱۹۸۸) این بحث را مطرح می‌کند که زمانی باید اطلاعاتی مفید در زمینه هزینه‌های جانبی اجتماعی ناشی از آلودگی‌ها وجود داشته و جرایم بازتابی از این هزینه‌های مازاد باشند. برقراری سیستمی از جرایم می‌تواند راه‌حلی کارا تلقی شود.

تفاوتی چندان میان بهره‌گیری از مقررات مشخص و به‌کارگیری سیستم قضایی دیده نمی‌شود. تفاوت عمده به‌کارگیری این دو روش در مقدار اعمال تحکم و اجبار دولت‌هاست. در سیستم قضایی، اجبار کامل حاکم است در حالی است که قوانین نقشی متقاعدکننده دارند. در هلند معمولاً دولت از ابزارهایی دیگر مانند اطلاع‌رسانی نیز بهره می‌گیرد. اطلاعات زمانی آسان‌تر جایه‌جا می‌شوند که صنایع در مناطق صنعتی تمرکز یابند یا اطلاعات از راه شبکه سازمان‌ها به شرکت‌های اصلی برسند.

۲۵ - Coase theorem: در مباحث قانون و اقتصاد این برهان به رونالد کواس نسبت داده شده است. این تئوری بیان می‌کند که هنگامی تجارت خارجی امکان‌پذیر بوده و هزینه‌های برای نامرتب وجود ندارد، صرف‌نظر از هزینه‌های اولیه، نتیجه مناسبی حاصل می‌شود.
Stiglitz - ۱۶

صنایع شیمیایی در هلند

لرزشی والا دارند. در این بخش از

صنعت، کارخانه‌ها معمولاً طبقه‌بندی شده‌اند

و در سال‌های اخیر شاهد سرمایه‌گذاری‌هایی کلان در زمینه مسائل محیطی آنها بودیم. صنایع شیمیایی تمایل خود را برای شروع مذاکره با دولت، در زمینه تولید یا رویکرد توسعه پایدار، اعلام کرده‌اند. از این پس پروژه‌های مشترک در چارچوب این مذاکرات آماده خواهند شد.

صنایع شیمیایی می‌توانند با در نظر گرفتن نکات زیر نقشی مهم در کاهش آلودگی‌های محیطی ایفا کنند:

- تحقیق درباره این که چگونه می‌توان استفاده از ترکیب کلرید را کاهش داد و یا کاملاً کنترل کرد؛
- تحلیل تأثیرات محیطی در نتیجه تولید محصولات جدید؛
- برگزاری مذاکرات بین‌المللی درباره خروج صنایع شیمیایی اروپایی برای توسعه پایدار.

۸ - نتیجه‌گیری

در نظر داشتن قوانین محیطی در حیطه فعالیت‌های صنعتی ضروری و بخشی از مسئولیت‌های مدیران شهری است. معمولاً شانس تحقق چنین زیرساختی در چارچوب یک استان یا یک منطقه صنعتی بیش‌تر است. در همین راستا باید در نظر داشت که جذب صنایع از راه القای انگیزه‌های مثبت و استاندارد کردن سیاست‌ها از اعمال اجبار از راه قوانین و مقررات کارا تر و عملی‌تر به نظر می‌رسد.

اگر بتوان صنایع را به گونه‌ای صحیح طبقه‌بندی کرد، همت گماشتن برای کاهش آلودگی‌های محیطی نتیجه‌بخش خواهد بود زیرا، در این صورت، سرمایه‌گذاری‌ها به سادگی به ثمر خواهند نشست و هزینه‌ها در میان تعدادی بیش‌تر از شرکت‌ها تقسیم خواهند شد. البته شواهد حاکی از آن‌اند که این فرآیند می‌تواند روندی معکوس را نیز طی کند؛ مثلاً در کشورهای پاکستان و هند، با توجه به آن که همچنان ضرورت متمرکز کردن صنایع احساس نمی‌شود، در پی راه‌حلی برای رفع این معضل نیز نیستند. البته علاوه بر مزایای گفته‌شده برای متمرکز کردن صنایع، همواره این نگرانی نیز مطرح است که منطقه یا پارک صنعتی برای اقتصاد محلی چندان مهم جلوه کند که مسئولان جرات مخالفت در امور را نداشته باشند. این نگرانی در هلند جابه‌ای دگرگون بر تن کرده و به صورت محدود شدن ارتباط صنایع مختلف رخ نموده است.

اگر کشورهای در حال توسعه برآن‌اند که با مشکلات محیطی صنایع

صادراتی خود درگیر نشوند، باید نگرانی آید. نگرانی داشته باشند و به حفظ محیط زیست همت گمارند (ویمن، ۱۹۹۶). با توجه به قوانین سبز اتحادیه اروپا، کام بهمان در راه حفاظت محیط زیست در جهان اسری فراگیر و رو به گسترش است. تاکنون در اروپا ۲۰۰ قانون از این دست قوانین تصویب شده است.

چندان نخواهد گذشت که مقوله حفاظت از محیط زیست صرفاً به تولیدات محدود نخواهد شد و فراتر خواهد رفت و شامل کل فرآیند تولید از مراحل ابتدایی تا پاکسازی مواد زاید، خواهد شد. با این وجود، حمل یک تلویزیون پلاستفاده برای انجام فرآیند بازیافت از مانیل به آمستردام (جایی که دفتر مرکزی شرکت فیلیپس قرار دارد) چندان ساده نخواهد بود. کشورهای در حال توسعه باید چنین هزینه‌های اضافی را نیز در نظر بگیرند؛ بنابراین، نباید پاکسازی محیط‌های صنعتی را به سازمان‌ها یا کشورهای تولیدکننده واگذار کند بلکه بهتر است سیاست‌های تشویقی مناسب را برای صنایع خود در نظر بگیرند.

مفروضاتی چند در زمینه استانداردهای محیطی در تولیدات صنعتی مطرح‌اند که باید در نظر گرفته شوند:

۱- در صورت در نظر گرفتن ملاحظات زیست‌محیطی، احتمال سرد شدن رقابت‌های بین‌المللی در بخش صنعت دور از ذهن نیست. احتمال می‌رود که کشورهایی که به استانداردهای محیطی بی‌توجه هستند، تولیداتی ساده‌تر و فروشی بهتر داشته باشند و البته ممکن است با گروه حفاظت از محیط زیست مواجه شوند. تناقض محیط و بهره‌گیری از آن ممکن است باعث عدم به‌کارگیری معیارهای موردنظر در بسیاری از کشورها شود.

۲- غالباً املاک و مناطق صنعتی، پیش از آشنایی مردم با مسائل محیطی، بنا می‌شوند. در نتیجه ساخت پارک‌های علمی گام نخست و فرصتی مناسب برای مقابله با مشکلات آتی ناشی از صنایع هستند.

بسیاری از کشورها در تلاش‌اند محیطی مناسب را برای توسعه صنایع خود فراهم کنند. در نتیجه سیاست‌های محیطی ممکن است اولویت نخست نباشند، معمولاً در اروپا استدلال می‌شود که اگر اتحادیه

Wiemann - 27
Philips - 28

اروپا کاری انجام ندهد، کشورها به صورت منفرد نمی‌توانند کاری چندان انجام دهند. چنین رویکردی نیز پس از برگزایی کنفرانس اروپا، دوباره آسیا و سازمان تجارت جهانی^{۲۶} به چشم می‌خورد.

۳- در کنفرانس توسعه محیطی سازمان ملل^{۲۷} در ریودونژایرو، بر ضرورت انتقال تکنولوژی‌های پاک سازگار با محیط به کشورهای جهان سوم تأکید شد. به نظر می‌رسد توسعه تکنولوژی‌های سازگار با محیط محلی مهم‌تر از وارد کردن آنهاست.

اکنون ضرورت تدوین پروژه‌ها و برنامه‌های جانی در زمینه مسائل محیطی در بخش صنعت احساس می‌شود و کشورها و سازمان‌های کمک‌کننده^{۲۸} می‌توانند نقشی مهم در مواجهه با مشکلات محیط شهری در آسیا ایفا کنند. کمک قابل توجه کشورهای آلمان و هلند برای کاهش آلودگی شدید صنعت چرم در هند نمونه‌ای از این مشارکت است. بانک توسعه آسیایی (۱۹۹۴) دیدگاهی بارز را در زمینه مشکلات محیط شهری مطرح می‌کند که بر این نکته تأکید می‌ورزد که راه‌حل‌های ارائه‌شده برای شهرهای آسیایی باید مشکلات آسیایی را انعکاس دهند. این دیدگاه را بانک توسعه اقتصادی و با تأیید کشورهای توسعه‌یافته در کنفرانس توسعه محیطی سازمان ملل^{۲۹} در ریودونژایرو پیشنهاد کرد.

معمولاً با توجه به آن که برنامه‌های محیطی در سطوح بالای دولت طرح‌ریزی می‌شوند، مدیران شهری برای تعریف سیاست‌های محیطی خود با مشکل مواجه می‌شوند. بنابراین نقش آنها به اجرای سیاست‌های از پیش تدوین‌شده و نظارت بر مقدار تطابق عملکردها با استانداردها محدود می‌شود. بدین منظور قطعاً جهفکری و رایزنی مقامات دولتی با مدیران شهری ضروری است زیرا آنها متخصصانی خیره هستند که می‌توانند بر پایه تجربیات ارزشمند خود اجرای چنین سیاست‌هایی را در سطح شهر با بازخوردی مطلوب همراه کنند.

۲۶- WTO World Trade Organization: این سازمان در سال ۱۹۹۵ برای نظارت و رفع موانع تجارت بین‌المللی تأسیس شد.
۲۷- UNCED) United Nations Conference on Environment and Development

(Development)؛ این کنفرانس که با عنوان «کنفرانس ریودونژایرو» «حفظ آلودگی» با «حفظ آلودگی» نیز خوانده می‌شود، کنفرانسی مهم است که در سال ۱۹۹۲ درباره مسائل محیطی و توسعه در ریودونژایرو برگزار شد.

۲۸- Donor Organizations

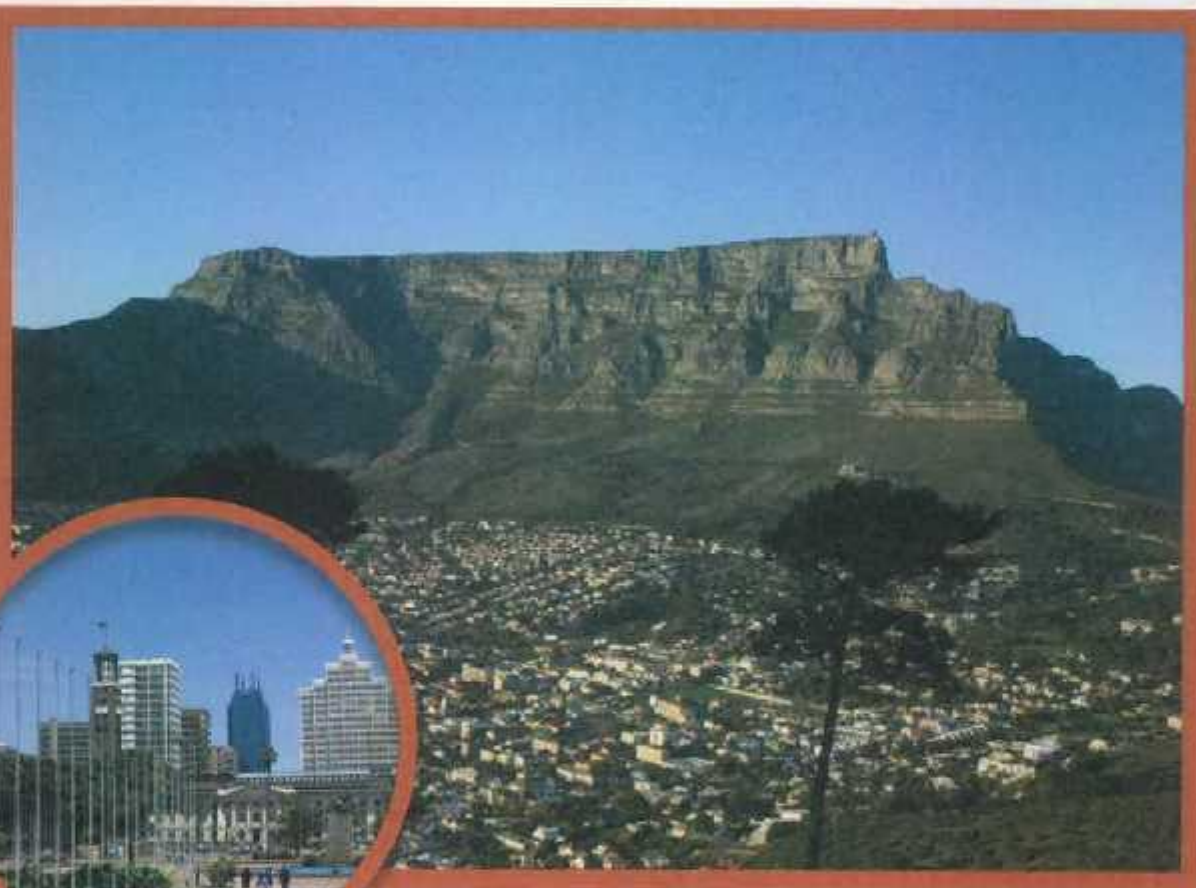
منابع

- 1-NMP: National Milenbeleids Policy Plan (NEPP). The Hague: Ministry of Housing, Physical Planning and the Environment, 1998.
- 2-Wiemann, J. "Green Protectionism, a threat to third World exports?" Van Dijk and Sideri, eds, 1996.
- 3-Dijk, M.P. Van. "Industrial Districts and Urban Economic Development", Third World Planning Review, 15, 2, pp. 175-87 (1993)
- 4-Marshall, A. Principles of Economics, London, MacMillan, 1920.
- 5-Piore, M. and C. F. Sable. The Second Industrial Divide, New York, Possibilities for Prosperity: Basic Books, 1984.
- 6- Best, M. H. The New Competition, Institutions of Industrial Restructuring, Cambridge, Harvard, 1990.
- 7- Pelt, M. Van. Sustainability Oriented Projects Appraisal for Developing Countries, Washington, Agricultural University, 1993.
- 8- Bartoné, C. J. Bernstein, J. Leitmann and J. Eigen. Toward Environmental Strategies for Cities, Washington, UMP, 1994.
- 9- ADB. Asian Development Outlook. New York, Oxford, 1994.
- 10- Dijk, M.P. Van and S. Sideri. Multilateralism Versus Regionalism: Trade Issues After the Uruguay Round. London, F. Cass, eds. 1996.
- 11- Stiglitz, J. Economics of the Public Sector, New York, Prentice Hall, 1998.
- 12- OECD. "Voluntary Approaches for Environmental Policy", Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 1990.

فرصت شراکت کارآمد در اداره شهرهای آفریقا (۲۰۱۰-۲۰۱۲)

شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا

ترجمه و تنظیم: شهرزاد فرزین باک

سازمان شراکت در توسعه شهری در آفریقا

منطقه شرق و جنوب آسیا در حال تجربه شهرگرایی جدید و سریع با خصوصیات زیر است: فقر فراگیر، خدمات عمومی و زیرساخت‌های ناکافی و شرایط غیرقابل قبول اجتماعی-اقتصادی. علی‌رغم وجود این چالش‌ها، شهرهای کوچک و بزرگ به عنوان موتورهای برای توسعه اقتصادی و فرصت‌های ایجاد تحول در حال پیدایش هستند. مواجه شدن با این چالش‌ها و فرصت‌ها نیازمند نهاد مستمر دولت‌های مرکزی و جوامع بین‌المللی توسعه به خلق محیطی برای بهبود سیستم‌های مدیریت دولتی است.

مدیریت موثر، پاسخگو و خلاق شهری برای شهرهای آفریقایی، با هر اندازه‌ای، یک اجبار است. شهرهای بزرگ، شهرداری‌ها و شهرهای کوچک باید برای پاسخ به این امر به سرعت شروع به فعالیت کنند. در هجده سال گذشته MDP نقش مهمی در کمک به تحول شهرها و

سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا (MPD-ESA) در سال ۱۹۹۱ با مأموریت حمایت از فرایند تمرکززدایی و تقویت ظرفیت دولت محلی شروع به فعالیت کرد. در حدود ۲۰ سال این مجموعه نهاد اثربخش آفریقایی در تحقق برنامه‌ها و فراهم آوردن آموزش‌ها و آرایه کمک‌های فنی به دولت‌های محلی در سراسر منطقه بوده است. در ابتدای سال ۲۰۱۰ این نهاد به مرور جامع مأموریت، راهبردها و اثربخشی‌های خود پرداخت. مقاله حاضر خلاصه‌ای از نتایج این فرایند است که آن را با عنوان شریک منطقه‌ای اصلی برای دولت‌های محلی، با تأکید بر مدیریت حرفه‌ای شهری و چالش‌های آرایه خدمات، شهرگرایی، کاهش فقر و توسعه اقتصاد محلی نامیده است.

دولت‌های محلی آنها از راه آموزش و به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات، ارائه خدمات مشاوره‌ای، برقراری ارتباط میان شهرها و نیز پژوهش سیاست‌محور داشته است. با این حال، کاری بسیار باید انجام شود و نیروهای بین‌رحم شهرگرای در آفریقا نیازمند سطح عملکردی بسیار بالاتری از شهرهای این قاره هستند.

سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا، با ارزیابی مجدد توانایی‌های خود برای مواجهه با چالش‌هایی که شهرهای کوچک و بزرگ آفریقایی با آنها روبرو هستند، به این تغییرات پاسخ داده است. نتیجه‌گیری این مجموعه نشان می‌دهد که باید توجهی ویژه به سه هدف اصلی زیر داشته:

۱. کمک به شهرهای کوچک و بزرگ آفریقایی و انجمن‌های شهری ملی برای پذیرفتن فرصت‌ها و چالش‌هایی پیچیده که شهرگرای آفریقایی تحمیل می‌کند.

۲. کمک به شهرهای کوچک و بزرگ آفریقایی و انجمن‌های شهری ملی و وزارتخانه‌های دولت محلی، امور شهری برای پذیرش نقشی مهم که مدیریت شهری سوئز در موفقیت و تحقق عملکردهای پایه دولت‌های شهری دارد.

۳. دستیابی به پایداری مالی فوری و بلندمدت برای نهاد شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا و به‌اشتراک‌گذاری این مدل با انجمن‌های شهری ملی در سراسر آفریقا.

دستیابی به این اهداف با اجرای فعالیت‌هایی در سطوح منطقه‌ای، ملی و محلی در حیطه‌های زیر محقق خواهد شد: (الف) خلق شبکه‌های قوی مدیریت شهری در آفریقا؛ (ب) پرورش و تداوم انجمن‌های اثربخش شهری در آفریقا و جنبش شهری آفریقایی؛ (پ) پرورش و حمایت از یک مرکز دانش و آموزش دولت محلی در آفریقا با تأکید بر مأموریت سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا؛ (ت) استفاده از فناوری اینترنت برای کمک به دولت‌های محلی در دستیابی به اهدافشان و (ث) ایجاد پروژه‌هایی با حمایت اهداکنندگان در راستای مأموریت نهاد شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا، برای خدمات‌رسانی به کارفرمایان این مجموعه و دستیابی به اهداف عینی آن.

سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا به کارفرمایان زیر خدمات‌رسانی می‌کند:

• شهرهای بزرگ و کوچک آفریقا که برای تقویت در مدیریت

شهری و قدرت‌بخشی به اجتماع محلی تلاش می‌کنند:

- شهرداران اجرایی، مدیران شهری و متخصصان شهری آفریقا؛
- انجمن‌های شهری ملی و دیگر شبکه‌های شهری آفریقا؛
- وزارتخانه‌های دولت محلی و امور شهری آفریقا؛
- دانشگاه‌ها و نهادهای اداره عمومی آفریقا با تأکید بر ظرفیت‌سازی

برای مدیریت شهری در آفریقا:

- موسسات توسعه بین‌المللی و منطقه‌ای و اهداکنندگانی که به مأموریت و اهداف نهاد شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا متعهدند؛

- بخش‌های خصوصی و سازمان‌های غیردولتی که سهمی مستقیم در ارتقای مدیریت شهری اثربخش‌تر، پاسخ‌گوتر و خلاق‌تر دارند. به‌طور خلاصه چارچوب جدید نهاد شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا بر "سیستم‌های مدیریت شهری" دولت‌های محلی تمرکز خواهد کرد. این رویکرد مبراست با راهبرد شهری بنگ که جهانی است که به تازگی منتشر شده است. در دو سال آتی نهاد شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا به اجرای این راهبرد جامع خواهد پرداخت و خود را به عنوان یک سازمان منطقه‌ای مهم در شرق و جنوب آسیا معرفی خواهد کرد که برای ارتقای مدیریت شهری به عنوان راهبرد تحولی برای شهرهای آفریقایی خواهد کوشید.

سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا و ساختار همکاری

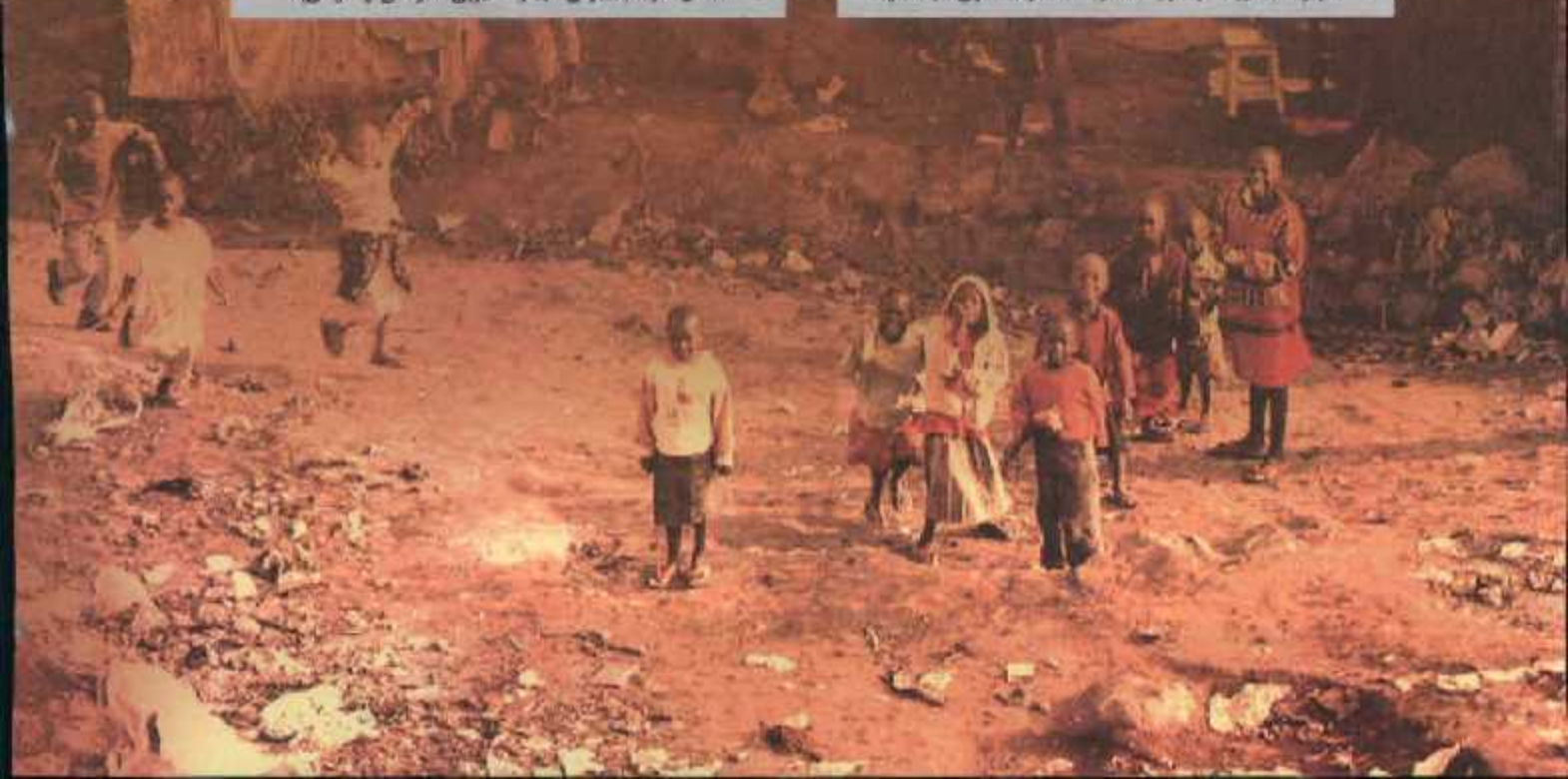
سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا سازمانی منطقه‌ای و غیرانتفاعی است که ۲۵ کشور در شرق و جنوب آفریقا را پوشش می‌دهد. این سازمان در سال ۱۹۹۱ با تعریف سه مأموریت اصلی آغاز به کار کرد:

(الف) پشتیبانی از فرآیندهای تمرکززدایی؛
(ب) تقویت ظرفیت محلی حکومت‌های محلی برای ارائه خدمات؛ و
(ج) ارتقای توسعه اقتصادی در سطح محلی.

سازمانی مشابه برای منطقه غرب و مراکز آفریقا وجود دارد و هر دو شرکایی برای مجموعه توسعه شهری هستند.

برای اجرای مفاسد حکمروایی، سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا به مناطق زیر دسته‌بندی می‌شود:

• شمال آفریقا (لیبی، آریتره، اتیوپی، سومالی و سودان)؛

- شرق آفریقا (کنیا، تانزانیا و اوگاندا)؛
  - مرکز و شرق آفریقا (بروندی، جمهوری دموکراتیک کنگو و روندا)؛
  - جنوب شرق آفریقا (مالاوی، موزامبیک، زامبیا و زیمبابوه)؛
  - جنوب غرب آفریقا (انگولا، بتسوانا و نامیبیا)؛
  - جنوب آفریقا (اسوتو، آفریقای جنوبی و سوازیلند)؛
  - اقیانوس هند (کومور، ماداگاسکار، موریتانی و سیچلس)؛
- سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا را نه عضو هیئت مدیره مدیریت می‌کند و دبیرخانه آن در هزاره ۳ پایتخت زیمبابوه است.

ماموریت سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا

در سال ۲۰۱۰ هیئت مدیره این سازمان مأموریت جدید خود را بدین شرح اعلام کرد:

«سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا مدیریت دولت محلی را در شهرهای کوچک و بزرگ آفریقا، با تمرکز بر ظرفیت دولتهای محلی برای فراهم آوردن خدمات پایه برای همه شهروندان آنها، ارتقا می‌دهد و بر دستیابی به اهداف توسعه هزاره تأکید ویژه خواهد داشت.

اصول

سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا همچنین به پذیرش اصول و ارزش‌هایی ادامه می‌دهد که در سال ۲۰۰۶ با دقت تمام در طرح راهبردی تنظیم شدند و گروه هدایت در دبیرخانه آنها را پذیرفته‌اند. این سازمان با به‌کارگیری اصول راهمندی زیر در برنامه‌ریزی و انجام دیگر فعالیتها به کار خود ادامه می‌دهد:

- ایجاد شراکت (مشارکت)؛
- رویکرد مشارکتی؛
- کوشش پیوسته برای ایجاد برتری؛
- تقاضا محور و مرتبط بودن با نیاز؛
- داشتن هویت آفریقایی؛
- رویکرد پیش‌فعال.

شراکت و فرست‌ها

با این راهبرد جدید، سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا به همکاری خود با گروه بانک جهانی و نیز جذب شرکایی به شرح زیر ادامه خواهد داشت: موسسات توسعه منطقه‌ای و آفریقا، موسسات بین‌المللی، وزارتخانه‌های دولت محلی و امور شهری کشورهای آفریقایی، سازمان‌های خصوصی و غیرانتفاعی توسعه سازمان‌های خصوصی و غیرانتفاعی که در پدید آمدن دولت محلی اثربخش، پاسخگو و بالخلاتی نقش داشتند و نهادها و مدارس مدیریت اداره عمومی. متأسفانه اکثر شهرها با هر اندازه‌ای، با کمبود ابزارها، ظرفیت و استانداردهای مناسب برای ارائه خدمات شهری مواجه هستند در این زمینه بازاری رویه‌رشد برای هزاران شهرداری وجود دارد که به شدت نیازمند دانش جدید مرتبط با مدیریت شهری و نیز ابتکارات جدید است. مسئولان شهری، چه آنان که انتخاب شدند و چه آنها که منصوب

شده‌اند، به دنبال راه‌حل‌هایی هستند تا بتوانند تجربه ارتقای زاغه‌ها، توسعه اقتصاد محلی، مدیریت پسماند، آبرسانی و بهداشت، کنترل جرم و جنایت بهبود زیرساختها و دیگر کارها از این دست را تکرار کنند بسیاری از این مسئولان می‌توانند برای یافتن پاسخ‌های خود با سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا و شبکه آن مشورت کنند. این سازمان بر این باور است که با استفاده از تجربه بیست‌ساله خود و در چارچوب مأموریتی که برای خود تعریف کرده است می‌تواند سازمان‌های خصوصی، عمومی و غیرانتفاعی را در رسیدن به اهدافشان یاری کند. مجموعه‌ای از ابتکاراتی که این سازمان در مجموعه کار خود دارد بدین شرح‌اند:

۱- پرورش و حفظ مرکز دانش و آموزش دولت محلی در آفریقا با تأکید بر مأموریت سازمان شراکت در توسعه شهری برای شرق و جنوب آفریقا. این برنامه بر شناسایی شکاف‌های موجود در ظرفیت و حصول اطمینان از تطابق مداخلات با تقاضاها استوار است. زمینه‌های این برنامه عبارتند از مدیریت شهری، امور مالی دولت محلی، توسعه اقتصاد محلی، حکمروایی مشارکتی و بهبود وضعیت شهروندی و زاغه‌نشینی.

۲- راهاندازی شبکه مدیریت شهری آفریقا. مبنای این برنامه یک شبکه مدیریت شهری تحت وب در آفریقا است که شامل اعضای مانند شهرداران، مدیران شهری، مدیران مالی، هدایت‌کنندگان برنامه‌ریزی شهری، مسئولان بهداشت و درمان و مدیران در حیطه محیط زیست است و البته منحصر به این افراد نمی‌شود.

۳- ایجاد و حفظ انجمن‌های شهری کارآمد در آفریقا. این کار با تقویت ظرفیت انجمن‌های شهری ملی برای فراهم آوردن فضای مستقل برای دولت‌های محلی؛ طراحی برنامه‌های ظرفیت‌سازی برای انجمن‌های شهری با تأکید بر ارائه خدمات آموزش، کمک فنی، ایجاد مرکز دانش و پایداری تحت وب؛ عملیاتی کردن شبکه‌ای برای شهرداران، مدیران شهری، و دیگر حرفه‌مندان شهری؛ ارتقای ارتباطات شبکه‌ای و فراگیری در میان انجمن‌های شهری؛ ایجاد شراکت میان انجمن‌های شهری و بخش خصوصی و ایجاد پایگاه‌داده‌های تحت وب و تعاملی در میان انجمن‌های شهری آفریقا محقق خواهد شد.

۴- ایجاد گفتگو در میان شهرهای آفریقا برای درک بهتر اثرات شهروندی بر دولت‌های محلی، ارائه خدمات مسکن و کاهش فقر.

این ابتکار، برای ایجاد رویکردهای نوین و ابتکاری در میان مسئولان شهری، در زمره بهترین‌هاست. این موضوع به ویژه برای حل معضلات و چالش‌هایی مشابه که شهرها با آن مواجه هستند بسیار اثربخش خواهد بود.

۵- ایجاد مجموعه‌ای تحت وب از مشاوران مدیریت شهری.

۶- راهاندازی پروژه توسعه تحت وب دولت‌های محلی.

۷- تعریف پروژه بازنمایی اجتماع محلی در قالب نقشه برای ارائه کارآمدتر خدمات این پروژه نیز تحت وب خواهد بود تا همه مشارکت‌کنندگان در دولت محلی امکان دهند سازمان‌ها، تجار و اهداف‌کنندگان جامعه مدنی را که در ارائه خدمات در بخش بهداشت فعال هستند شناسایی و جابجایی کند.

۸- تأسیس شبکه دانشگاهی آموزشی برای مدیریت شهری در آفریقا.

منابع:

۱- (www.mdpafrica.org.zw) (Endnotes)

۲- این مقاله اقتباسی است از مطلب

تقویت ساختارهای شهری در مغرب

برای تبادل نظر و ایجاد محیطی خلاق‌تر در میان مسئولان شهری در کشورهای تونس، مراکش و الجزایر باب گفتگویی ساختارمند و منطقی میان مسئولان این شهرها گشوده شد. در حدود ۶۰ درصد از مردم در این سه کشور در نواحی شهری زندگی می‌کنند. با در نظر گرفتن نرخ رشدی در حدود سه درصد، تا سی سال آینده جمعیت این شهرها دو برابر خواهد شد. از برجسته‌ترین مشکلات این شهرها می‌توان به فقر، کمبود مسکن و خطرهای زیست‌محیطی اشاره کرد؛ اما در عین حال این شهرها تقاضای توسعه گسترده برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز دارند؛ از همین روی شهروندان و صنایع نیازمند اداره‌کنندگانی شایسته و خدمت‌گرا هستند و مقامات شهری باید حمایت و تقویت شوند.

به کمک شبکه‌های منطقه‌ای، مسئولان شهری، انجمن‌ها و سازمان‌های جامعه مدنی در این سه کشور، در گفتگویی درباره ایجاد اصلی توسعه پایدار شهری شرکت کردند. روش آنها در شکل‌دهی به توسعه شهری شهروندگراست و می‌تواند عملکردهای حکمروایی خوب

مترجم: الهامه لروح

اصلاحات در بخش حمل و نقل صوفیه

در ژانویه ۲۰۱۱ برای تأمین اعتبار طرح اصلاح سیستم حمل و نقل شهر صوفیه در بلغارستان، که بخشی عمده از شهر را پوشش می‌دهد، تصمیم‌گیری شد.

این پروژه در چارچوب سیاست محیطی و اجتماعی بانک توسعه و بازسازی اروپا تعریف شده و انتظار می‌رود موجب بهبود کیفیت استن، دسترسی و کارایی انرژی برای سیستم حمل و نقل عمومی در صوفیه شود. یک‌پارچگی این طرح موجب بهبود حمل و نقل شهری منسجم و جامع خواهد شد که تقویت کامل توان صوفیه را برای ارائه خدمات ترابری باکیفیت به شهروندان را ممکن می‌کند. برای اجراء این طرح چندین نهاد درگیر از اتحادیه اروپا درخواست وام کرده‌اند که از جمله می‌توان به مدیریت شهری صوفیه، مرکز جامع‌نمایی عمومی شهر و شرکت حمل و نقل الکتریکی صوفیه اشاره کرد. این طرح، ضمن بهبود و گسترش حمل و نقل الکتریکی در شهر،

مترجم: شهرزاد فردین پاکت

شهری را به کار گیرند.

برنامه تقویت ساختارهای شهری در منطقه مغرب ارتباط شهرهای این سه کشور را ارتقا می‌بخشد و از راه تبادل تجارب و دانش در برای حوزه‌ها، مسئولان شهری می‌توانند ضمن فراگیری از این تجربه‌ها، گفتگوهای توسعه ملی و منطقه‌ای فعلی را شکل دهند. این موضوع به افزایش اثربخشی راه‌حل‌های مبتکرانه و دستیابی به بهترین عملکردها کمک می‌کند و قابلیت‌ها و توانایی‌ها را در ساختار مدیریت شهری بهبود می‌بخشد.

مسئولان علاقه‌مند شهرهای کوچک و بزرگ، انجمن‌های دولت محلی و سازمان‌های غیردولتی در این سه کشور به مشارکت در این گفتگویی آموزنده دعوت شده‌اند. با در قالب همایش‌های موضوعی، کارگاه‌های مختلف و دوره‌های آموزشی به تبادل تجربه بپردازند، ده شهر کوچک و بزرگ به هسته این شبکه شکل داده‌اند که به آنها به ویژه برای پروژه‌های توسعه شهری مبتکرانه، کمک‌های مشاوره‌ای و مالی اعطا می‌شوند. در این بین از شرکت شهرها در پروژه‌های مختلف در منطقه مغرب حمایت می‌شود.

این همایش ساختارمند منطقه‌ای برای به اشتراک‌گذاری تجارب نخستین بار است که برای مسئولان شهری در این منطقه شکل می‌گیرد و امید است در بازه تعریف‌شده (۲۰۱۳-۲۰۰۸) فرصت‌هایی را برای طراحی بهتر فرآیندهای توسعه محلی ایجاد کند.

منبع:

<http://www.gtz.de/>

معرفی سامانه مدیریت کنترل زفت و آمد هوشمند و سازگار خواهد بود که امکان دریافت اطلاعات دقیق و همزمان مسافران را در ناوگان‌ها و ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی ممکن ر پناهگاه‌های اصلی مسافران را نیز اصلاح و ترمیم می‌کند.

یکی از بانک‌های سرمایه‌گذار از بهبود موثر سیستم‌های محیط الکترونیک در همه شیوه‌های حمل و نقل عمومی حمایت خواهد کرد. سیستم‌هایی جدید که در این خصوص معرفی می‌شوند بازرگاری و بهینه کردن سیاست تعرفه‌ها را نیز برای بهبود شفاف‌سازی و حداکثر کردن درآمد ممکن می‌کنند. یکی از نکاتی که در این زمینه در نظر گرفته شده افزایش مشارکت بخش خصوصی است؛ به عنوان مثال در بخش کنترل محیط در ناوگان حمل و نقل عمومی، موضوع واگذاری فعالیت مطرح است و مسئولان اعتقاد دارند به این ترتیب افزایش کارآمدی تضمین خواهد شد.

هزینه کل این پروژه در حدود ۹۶ میلیون یورو برآورد شده است.

منبع:

<http://www.ebrd.com>

شراکت برای شهری سبز

■ مترجم: شهروز فرزین پاک

این پروژه از اکتوبر سال ۲۰۰۴ به عنوان گامی مهم برای فایق آمدن بر چالش‌های پیش‌روی محیط زیست در شهر لوئیسویل آمریکا آغاز شده است.

شراکت برای شهری سبز در این کشور در نوع خود اولین و معرف تلاشی هماهنگ برای بهبود آموزش زیست‌محیطی، بهداشت محیط زیست و مدیریت زیست‌محیطی است که سه نهاد عمومی بزرگ در لوئیسویل، یعنی دولت کلان‌شهر لوئیسویل، دانشگاه لوئیسویل و مدارس عمومی منطقه چترسون، انجام داده‌اند.

موسسات همکار با استخدام ۲۶ هزار نفر، تحت‌نام ۱۲۰ هزار دانش‌آموز و با مالکیت ۵۰۰ ساختمان، ۷۰۰۰ وسیله نقلیه و ۲۵۰۰۰۰ اکر زمین در کلان‌شهر لوئیسویل در حال فعالیت هستند. در حالی که این همکاری و تلاش، این شراکت توانسته است نتایجی واقعی

به دست آورد که اثری بلندمدت بر بهداشت، آموزش و رفاه شهروندان خواهد داشت ضمن آن که عملکردهای زیست‌محیطی را در سازمان‌های خود بهبود بخشیده و نهادینه کرده است.

یکی از نخستین وظایف در این شراکت خلق بیانیه اصول زیست‌محیطی بود که مشارکت‌کنندگان تهیه کردند. این اصول مبنایی را برای افزایش آگاهی و تعریف آنچه هر یک از افراد جامعه برای حمایت از عملکردهای پایدار انجام می‌دهد فراهم آورد. هدف از این بیانیه ارتقای وضعیت گذار از تغییر رفتار به جامعه زیست‌محیطی پایدار است.

شراکت برای شهر سبز به عنوان همکاری مدل‌سازی شده از پایین به بالا تعریف شده است که از بالا به پایین حمایت می‌شود. هدف‌های کلان و خود خود را تعریف می‌کند و بر برنامه عملیاتی خود متمرکز می‌شود. در این فرایند از هر نهاد عمومی خواسته شد عقاید خود را به اشتراک گذارد و به مشکلات بپردازد. در حدود ۱۵۰ شاغل در گروه‌های تشکیل شده مشارکت کردند و با افراد و سازمان‌های خارجی نیز برای گرفتن کمک‌های بیش‌تر در ارتباط بودند.

این همکاری به مشارکت‌کنندگان کمک کرد از وجود منابعی که بیش از این در دسترس نبودند، مانند متخصصان حرفه‌ای، خدمات و قراردادهای استفاده کنند. همچنین بدین ترتیب فرصت‌های آموزشی افزایش یافتند و دوره‌های به‌نویس با خرید جمعی محقق شدند. نتیجه شهروندی سالم‌تر و فروخته‌تر و نهادهای عمومی کارآمدتر است.

منبع:

www.partnershipforagreencity.org/

راه اندازی مرکز تلفن اضطراری در ریاض

■ مترجم: تارین آستان

شهرداری ریاض با صرف هزینه‌ای در حدود ۱۸ میلیون ریال سعودی مرکز تلفن اضطراری را برای خدمات‌رسانی به شهروندان و متخصصان راه‌اندازی کرده است که تقاضای کمک یا اعلام اتفاقات و پیشنهادها را با برقراری تماس در طول ۲۴ ساعت شبانه‌روز ممکن کرده است.

این ابتکار به مسئولان اطمینان می‌دهد که می‌توانند خدمات شهرداری را در کوتاه‌ترین زمان به حدود هفت میلیون شهروند در پایتخت عربستان سعودی ارائه دهند. این شهر به ۱۵ منطقه شهری تقسیم شده که هر یک را یک شهرداری اداره می‌کند و البته همگی زیر نظر شهرداری ریاض هستند.

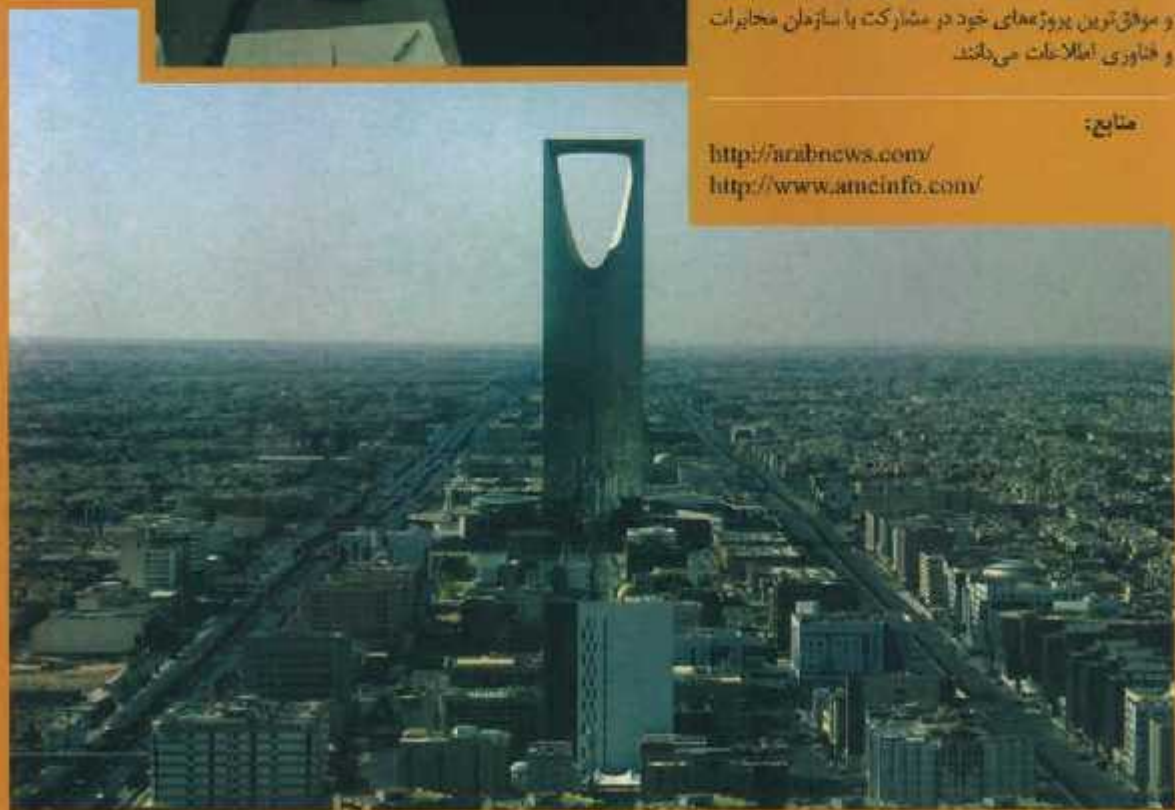
شهروندان و ساکنان این شهر می‌توانند در مواقع اضطراری مانند قطع برق، وقوع حادثه در چالها و بروز سیلاب با تماس با شماره ۹۴۰ درخواست کمک کنند.

علاوه بر ۴۶ مسئول پاسخگویی در این مرکز حضور دارند که از راه خطوط تلفنی بهره‌مند از فناوری‌های نوین آمده پاسخگویی به شهروندان هستند یکی از مزوومات اصلی برای راه‌اندازی این مرکز فراهم آوردن سیستمی برای اطمینان از عدم قطع برق سیستم‌ها بود که برای مرکزی با قابلیت بیست و چهار ساعته ضروری است. به این ترتیب، ضمن استفاده از UPSهای بیست ولتی، از یک گروه‌غنی متخصص برای طراحی و نظارت بر این سیستم دعوت شد.

مسئولان دولت محلی ریاض این پروژه را از مهم‌ترین و موفق‌ترین پروژه‌های خود در مشارکت با سازندگان مجاریات و فناوری اطلاعات می‌دانند.

منابع:

<http://arabnews.com/>
<http://www.amcinfo.com/>

کلاس‌های آخر هفته برای کارکنان شهری در توکیو

مترجم: ایمان بنگدار

بنیاد توکیو، که یک مرکز فکر مستقل و غیرانتفاعی است، کلاس‌های آموزشی برای کارکنان شهری در روزهای پایانی هفته برگزار کرده است.

این برنامه آموزش‌های حرفه‌ای لازم را به کارکنان شهری در رده میانی ارائه می‌دهد و بر این باور است که بازآموزی و شرکت در اجتماعات محلی عنصری مهم در حفظ سرزندگی در ژاپن است. امید برگزاری کنندگان این شبکه آموزشی آن است که این برنامه شروعی برای احیای مجدد اجتماعات محلی در سراسر ژاپن باشد. با اعتقاد به این که لازمه احیای ژاپن سیرت کنترل سرنوشت اجتماعات محلی به خود آنهاست، این بنیاد پیشنهادی برای تغییر

The Tokyo Foundation
Developing Policy, Investing in People, Transforming Society.

سیستم اداره شهر دارد، به این ترتیب به منابع انسانی، به عنوان عنصر اصلی در این تحول، توجه و ضرورت در اختیار داشتن کارکنانی با استعداد و متعهد برای دولت‌های محلی مطرح شده است. از سال ۲۰۰۳ بنیاد توکیو برنامه آموزشی را برای این کارکنان در نظر گرفته که در سال‌های اخیر به‌روز شده است.

این برنامه که اکنون برای سهولت حضور کارکنان در قالب ۱۰۰ آخر هفته طراحی شده است، با سخنرانی افرادی مانند شهرداران، فرمانداران و دیگر افراد باتجربه در توسعه اجتماع محلی هدایت می‌شود. این سخنرانی‌ها به شرکت‌کنندگان امکان می‌دهد تا ضمن درک بهتر حکمروایی محلی، راهکارهایی را برای بازآموزی و اجتماعات محلی بیاموزند.

منبع:

<http://www.tokyo-foundation.org/>

راهکارهای افزایش مشارکت زنان در گردشگری

■ بهرمان کریمی

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای دانشگاه علامه طباطبائی

■ فریاده پیرمحمدی

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای علامه طباطبائی

چکیده

صنعت گردشگری بیش از ۲۰۰ میلیون نفر را در استخدام دارد که ۷۰٪ آنها را زنان تشکیل می‌دهند. مردم جنسیتی در گردشگری نیز مانند دیگر بخش‌های شغلی شایع است که به موجب آن زنان جایگاه‌هایی کم‌اهمیت را اشغال می‌کنند زیرا آنها را فاقد ویژگی‌های مدیریتی، که معمولاً مختص مردان است، می‌دانند. معمولاً زنان در مشاغل قرار می‌گیرند که به صورت سنتی با نقش مراقبتی و پرورشی آنها مرتبط است. این جایگاه‌ها مشاغل در سطوح پایین سازمانی هستند. در نتیجه زنان فرصتی را برای تعیین هدف و تمرکز بلندمدت و استراتژیک سازمان نمی‌یابند. در صنعت گردشگری اکثریت زنان، به خصوص در کشورهای در حال توسعه، به عنوان کارکنان بخش غیررسمی مشغول به کار هستند. اغلب کشورهای در حال توسعه مایل به داشتن یک بخش غیررسمی قابل توجه هستند که وابسته به گردشگری و شامل هنرها، صنایع دستی، سیدسازی، آشپزی، حقوق‌دوختی، سفال‌گری، صنایع سنگی و چوبی، طراحی پارچه و دیگر هنرها و خدمات باشند. روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. نتایج تحقیق نشان می‌دهند با ظرفیت‌سازی و آموزش زنان در کسب مهارت‌های تجاری و تصمیم‌گیری می‌توان به ارتقای مشارکت زنان در صنعت گردشگری امیدوار بود. همچنین دولت‌ها می‌توانند با حمایت از گردشگری روستایی جامعه‌محور، توسعه جاذبه‌های با کیفیت استاندارد و ارائه راهبردهای بازاریابی و برنامه‌های بازاریابی و آموزشی پیوندهای اقتصادی محلی را ارتقا بخشند و با ارائه امتیازهایی به بخش خصوصی برای استخدام زنان شرایطی را برای مشارکت زنان در گردشگری فراهم آورند.

انسان موجودی اجتماعی است که برای برآوردن نیازهای خود به تعاون و مشارکت نیاز دارد و بدون مشارکت انجام بسیاری از امور ناممکن یا بسیار مشکل است (ندری ایمانه و الهاتمی، ۱۳۸۵). مشارکت نیز انواع واکنش فردی و گروهی برای دخالت در تعیین سرنوشت خود در جامعه و تأثیر نهادن بر فرآیندهای تصمیم‌گیری درباره امور عمومی با هدف القا یا اشتراک تفکر و به منظور سازندگی است (ماتسینی، ۱۳۸۶). در واقع مشارکت در تصمیم‌گیری باعث می‌شود که افراد یاد بگیرند که چیزی از اجتماع هستند و معنی عدالت را توسعه بدهند (Melaverty, 2002: 185).

هنگام صحبت از توسعه، بحث مشارکت آزاد مردم، اعم از زن و مرد، به ذهن متبادر می‌شود و در بحث مشارکت زنان، به طور طبیعی و ناخودآگاه مشکلات و محدودیت‌های مشارکت زنان در نظر مجسم می‌شوند. از این رو دستیابی به اهداف توسعه در سایه اهمیت دادن به مسئله جنسیت به هیچ وجه ساده نیست. چنین کاری نیازمند وحدت‌بخشی و همسو کردن آرمان‌های زنان و مردان و مستلزم ایجاد نگرش همبند در زنان و مردان نسبت به پیشرفت، توسعه و مشارکت اجتماعی است و باید حیات آتی تر اندیشه توسعه به گونه‌ای تصویر شود که در آن توجهی عادلانه به نیازهای اساسی همه انسان‌ها میلول شود. در واقع تبعیض‌های جنسیتی، اجتماعی و گسترش فقر از برجسته‌ترین عوامل بازدارنده در راه توانمندسازی زنان و دستیابی به توسعه پایدارند (نصیری، ۱۳۸۶). گردش‌گری به عنوان صنعتی نوپا در سال‌های اخیر تأثیراتی فراوان بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهان داشته است. ایجاد اشتغال، ارزآوری، تعادل منطقه‌ای، کمک به صنایع جهانی، کمک به سرمایه‌گذاری در میراث فرهنگی، به‌سازی محیط، کمک به به‌سازی زیستگاه‌های حیات وحش، توسعه نواحی روستایی دارای جاذبه‌های گردش‌گری و جلوگیری از برون‌کوچی جمعیت و مانند آن از جمله مزایای این صنعت بوده‌اند (صنعت موسوی و خجلی کهنسویی، ۱۳۸۳). اهمیت گردش‌گری در عصر حاضر بیش از همه وابسته به چرخه اقتصادی آن است که قابلیت بالا در زمینه بومیایی اقتصاد محلی و بین‌المللی دارند. به گونه‌ای که مصرف گردش‌گری در عصر حاضر بیش از همه وابسته به چرخه اقتصادی آن است که قابلیت بالا در زمینه بومیایی اقتصاد محلی و بین‌المللی دارند. در حدود ۵/۵ تریلیون دلار، داشته است (Chiang Lee, 2008: 180). براساس آمار سازمان جهانی گردش‌گری، شمار گردش‌گران در جهان در سال ۲۰۰۴ ۵/۹ درصدی، در حدود ۵/۵ تریلیون دلار، داشته است (Chiang Lee, 2008: 180). براساس آمار سازمان جهانی گردش‌گری، شمار گردش‌گران در جهان در سال ۲۰۰۵ به ۸۰۸ میلیون نفر رسیده است که نسبت به سال ۲۰۰۴ در حدود ۵/۵ درصد رشد داشته است؛ در حالی که رشد گردش‌گری در قاره آفریقا با ۱۰ درصد رشد پیشتر است. بعد از آن آسیا و اقیانوسیه با ۷/۴ درصد، خاورمیانه با ۶/۹ درصد، آمریکا با حدود ۵/۸ درصد و اروپا با ۴/۳ قرار دارند (WTO, 2006). پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۱۰، ۲۰ ساله بیش از یک میلیارد جهانگرد در سراسر جهان سفر کنند. با توجه به تأثیر شگرف گردش‌گری در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در جوامع امروز، باید با نظری بلند و مدیریتی عالمانه و آگاهانه و با برنامه‌ریزی درست برای گسترش آن تلاش کرد و آثار منفی آن را به حداقل رساند (محلانی، ۱۳۸۰). سازمان جهانی گردش‌گری (WTO) درهای گشوده گردش‌گری به روی زنان را به عنوان موضوع سال گردش‌گری سال ۲۰۰۲ برگزیده است (UNWTO, 2002). <http://unwto.org/newsroom/ideas/2007/march/women.htm>

سوالی که ممکن است به ذهن همگان خطور کند این است که آیا گردش‌گری نیز درهایش را به روی زنان خواهد گشود؟ اهداف هزارساله توسعه بر مبارزه با فقر و گرسنگی در جهان تأکید داشته‌اند (World Bank, 2004). اکثر کشورهای در حال توسعه، به خصوص مناطقی حاشیه‌ای، گردش‌گری را محرکی برای توسعه اقتصاد می‌دانند (Cottarinich, 2001). این مناطق حاشیه‌ای، به دلیل نبود گزینه‌های دیگر برای تأمین معیشت خود، تحت تسلط زنان قرار گرفته‌اند. بنابراین گردش‌گری نیز درهایش را به روی زنان گشوده است. بر همین مبنا هدف این مقاله بررسی و تشریح جایگاه زنان در حرفة گردش‌گری و آرایه راهکارهایی برای افزایش مشارکت زنان در صنعت گردش‌گری خواهد بود.

گردش‌گری

نظر بگیریم، فرد در آن با آرایه پیشنهاد، تصمیم‌گیری آگاهانه و قبول مسئولیت براساس اختیار در زمینه فعالیت‌های جامعه به ایفای نقش می‌پردازد. عناصر آگاهی، اراده، هشیاری، قدرت‌مندی و اختیار، خصیله‌های حائلی تأثیر در مشارکت‌اند. با نگاهی به این عناصر و عوامل، می‌توان گفت مشارکت تمام‌اقتدار جامعه روستایی و شهری، زن و مرد تنها هنگامی معنی می‌یابد که دو اصل برابری فرصت‌ها و آزادی فردی، به عنوان عوامل تأثیرگذار و تضمین‌کننده موفقیت این فرآیند، رعایت شده باشند. این دو اصل به دلایل گوناگون محدود می‌شوند و نبود برابری و آزادی در زندگی فردی و اجتماعی زنان مشارکت آنان را محدود و مختل می‌کند. به طور کلی زنان در گذشته در سه نظام بازتولیدی زیست‌شناختی، نیروی کار و اجتماعی مشارکت داشته‌اند (Kandiyoti, 1988: 28).

گردش‌گری گدوان اختیاری مدتی از اوقات فراغت در مکانی غیر از محل سکونت دائمی به قصد التذات‌های گردش‌گری است (باهر، ۱۳۷۷). بعضی دیگر نیز گردش‌گری را مسافرت با هدف تفریح و آرایه خدمات برای این کار تعریف کرده‌اند. سازمان جهانی گردش‌گری تعریفی جامع‌تر از توریسم آرایه کرده است:

گردش‌گری یک صنعت خدماتی شامل تعدادی از ترکیبات مادی^۱ و غیرمادی^۲ است. عناصر مادی شامل سیستم‌های حمل و نقل (هوایی، راه‌آهن، جاده‌ای، آبی و امروزه فضایی)، پذیرایی (مسکن، غذا و توره‌ها) و خدمات مربوط به آن مانند خدمات بانکی، بیمه و خدمات بهداشتی و ایمنی است. عناصر غیرمادی شامل استراحت، آرامش، فرهنگ، قرار، ماجراجویی و تجربیات جدید و متفاوت هستند (WTO, 2002a).

مشارکت زنان

ارزش انسانی افراد، احترام به آزادی و اختیار انسان، به عنوان مبنایی‌ترین حقوق انسان‌ها، اصول زیرساختی مشارکت هستند که متضمن موفقیت فرآیند مشارکت‌اند. اگر مفهوم مشارکت فعال، مثبت و مسئولانه را در

استخدام رسمی زنان در صنعت گردش‌گری

سازمان جهانی گردش‌گری برآورد کرده است که صنعت گردش‌گری بیش از ۳۰۰ میلیون نفر را در استخدام خود دارد که ۷۰٪ آن‌ها زن هستند (Marshall, 2001). کلیشه‌های بودن شغل‌های زنان و نقش‌های جنسیتی سنتی از معنود دلایل محتمل ایجاد عدم‌تفاوت‌های شغلی در بین زنان و مردان هستند و در نتیجه تفکیک‌های عمودی و افقی در بازارهای نیروی کار شایع می‌شوند (Mackie and Hamilton). کلیشه‌های کردن

۱- World Tourism Organization
۲- Tangible
۳- In Tangible

نمی‌توانند راهی دیگر برای تامین معیشت‌شان بیابند؛ بنابراین درآمدی که از گردش‌گری حاصل می‌شود تأثیری مضاعف بر اقتصاد می‌گذارد و موجب افزایش توسعه می‌شود.

از دیگر فرصت‌هایی که از گردش‌گری حاصل می‌شوند ماهیت انعطاف‌پذیر استخدام و ساعات کار انعطاف‌پذیر برای زنان‌اند تا آنها بتوانند نقش‌های سنتی خود را نیز حفظ کنند. بنابراین این موقعیت فرصتی را برای زنان فراهم می‌آورد تا براساس نقش‌های سنتی و با تکیه بر خود وارد نیروی کار گردش‌گری شوند و این مشاغل را به عهده بگیرند. ماهیت مشاغل گردش‌گری به اندازه مشاغل کشاورزی یا صنعتی، که طبق گفته همتی (۲۰۰۰) وابسته به نیروی جسمانی هستند، فیزیکی نیست.

بخش غیررسمی

در صنعت گردش‌گری اکثریت زنان، به خصوص در کشورهای در حال توسعه، در بخش غیررسمی مشغول به کار هستند. اغلب کشورهای در حال توسعه مایل به داشتن یک بخش غیررسمی قابل توجه هستند که به گردش‌گری وابسته و شامل هنرها، صنایع دستی، سبک‌سازی، آشپزی، متجوق‌دوزی، سفال‌گری، صنایع سنگی و چوبی، طراحی پارچه و دیگر هنرها و خدمات باشد. بخش غیررسمی تأثیری بسیار مهم در ورود زنان به گردش‌گری داشته است (McKenzie, 2007).

در زیر تعدادی اندک از مطالعات موردی که گردش‌گری در آنها تأثیری مثبت و مهم بر زنان داشته است، مانند کاهش وابستگی به مردان و کاهش فشارها برای ازدواج در سنین پایین، بررسی می‌شوند.

پروژه صنایع دستی وولامبئلو^۴

۴- Volaméblo

نقش‌های جنسیتی در مشاغل مختص گردش‌گری نیست و حتی به نظر می‌آید که صنعت گردش‌گری نمونه‌ای دیگر باشد که در آن کلیشاهای کردن نقش‌های جنسیتی به بازی گرفته شده است (McKenzie, 2007). هرم جنسیتی در گردش‌گری نیز مانند دیگر بخش‌های شغلی وجود دارد که به موجب آن زنان جایگاه‌هایی کم‌اهمیت را اشغال می‌کنند زیرا آنها را فاقد ویژگی‌های مدیریتی، که معمولاً مختص مردان است، می‌دانند.

(Levy and Lerch, 1991; Manwa, 2002)

مشکلات زنان در بخش رسمی

معمولاً زنان در مشاغلی قرار می‌گیرند که به صورت سنتی با نقش مراقبتی و پرورشی آنها مرتبط‌اند و در سطوح پایین سازمانی هستند؛ در نتیجه، زنان فرصتی برای تعیین هدف و تمرکز بلندمدت استراتژیک در سازمان نمی‌یابند. دیگر عاملی که مانع حضور پررنگ زنان در پست‌های شغلی رده بالا می‌شود، فقدان آموزش و مهارت‌های لازم است. شغل‌های رده پایین اغلب ساده، موقت یا نیمه‌وقت‌اند؛ بدین معنی که چون آنها برای تامین معیشتی خود به این مشاغل می‌پردازند، نمی‌توانند در تمام طول سال به مشاغل گردش‌گری تکیه کنند (Skalpe, 2007).

نتایج مثبت در بخش گردش‌گری

مطالعات در کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهند که گردش‌گری برای افرادی محدود که اکثریت آنها نیز زن هستند شغل ایجاد می‌کند (Gattarinich, 2001). صنعت گردش‌گری با داشتن مشاغلی که به مهارت‌های کم نیاز دارند و غالباً آسان نیز هستند به صنعتی تبدیل شده که در آن هر کسی با مهارت‌های پایین می‌تواند جذب شود. اینها افرادی هستند که در نبود این شرایط بی‌کار می‌مانند. اکثر کشورهای در حال توسعه، برخلاف کشورهای توسعه‌یافته، به لحاظ برآوردن نیازهای فقرا، دارای امنیت اجتماعی نیستند. زنان در صورت نبود مشاغل گردش‌گری

توانسته است پشتیبانی تکنیکی لازم را مانند آموزش، دسترسی به سرمایه و بازاریابی محصولات فراهم کند.

سازمان‌های غیردولتی نیز با ایجاد اطمینان از تعلق یافتن مدیریت پروژه و منافع آن به زنان در ایجاد تغییرات در روابط جنسیتی در جامعه بسیار تاثیرگذار بوده‌اند (Scheyvens, 2000). ری‌تور^۲ که سازمانی هلندی است با بیان این که اگر زنان کنترل کامل پروژه را در دست بگیرند، از آنها حمایت مالی نخواهد کرد و گردش‌گران در صورتی از آن جا دیدار خواهند کرد که مسئولیت با زنان باشد. توانست جامعه را متقاعد کند و نقش نمایندگی تغییر را در این جامعه به عهده بگیرد. از دیگر این موضوعات، می‌توان به مشارکت زنان ساحل سنتی^۳ در بیلز^۴ اشاره کرد. این پروژه با موفقیت توانست با کلیشدهای شنن نقش‌های جنسیتی مقابله کند و، با تمرکز بر گردش‌گران طبیعت، محصولات آنها را با توجه بر پایداری محیطی و فرهنگی محلی ارتقا بخشد.

عوامل کلیدی در دستیابی به نتایج موفقیت‌آمیز

می‌توان عواملی را که در موفقیت مطالعات موردی بالا تاثیرگذار بودند به صورت همکاری‌های بخش عمومی و بخش خصوصی در زمینه کلیشه‌زدایی از نقش‌های جنسیتی، حضور نماینده‌های بیرونی برای تغییر و تحول با ظرفیت‌سازی، آموزش و توسعه بازارهای دنج طبقه‌بندی کرد.

مطالعات موردی اهمیت همکاری‌های بخش خصوصی و عمومی را به خوبی نشان دادند. این همکاری‌ها در واقع گردنندگان بخش خصوصی بودند که با استفاده از برخی از خدمات، بازاریابی و عملیات سازمان‌های زنان، به عنوان عمده‌فروشان محصولات آنها، با سازمان‌های زنان پیوندهای تجاری ایجاد کردند و بدین گونه محصولات زنان بازاریابی تضمینی با بارده سرمایه زیاد یافتند. دیگر همکاری‌ها با مسئولان محلی و پارک‌های ملی انجام می‌شدند.

هدف پروژه صنایع دستی وولامپلو در کوازاتنال در آفریقای جنوبی ارتقای استانداردهای زندگی زنان در کوازاتنال^۵ است (Kruger and Vester, 2001). موفقیت پروژه را می‌توان به شرایط کاری انعطاف‌پذیر نسبت داد که در آن زنان می‌توانند در منزل کار کنند و دیگر نقش‌های سنتی‌شان را نیز انجام دهند. مهارت‌ها از نسلی به نسلی دیگر می‌رسند. کروگر و وستر (2001) نیز اذعان داشته‌اند که این گونه پروژه‌ها موجب دستیابی به مهارت‌های تجاری مانند مدیریت مالی و گونه‌های از استقلال مالی شده‌اند. از دیگر منافع آن می‌توان به محافظت محیطی حفظ فرهنگ و مهارت‌ها اشاره کرد.

پروژه طراحی پارچه در جامبی و سوماترا و اندونزی

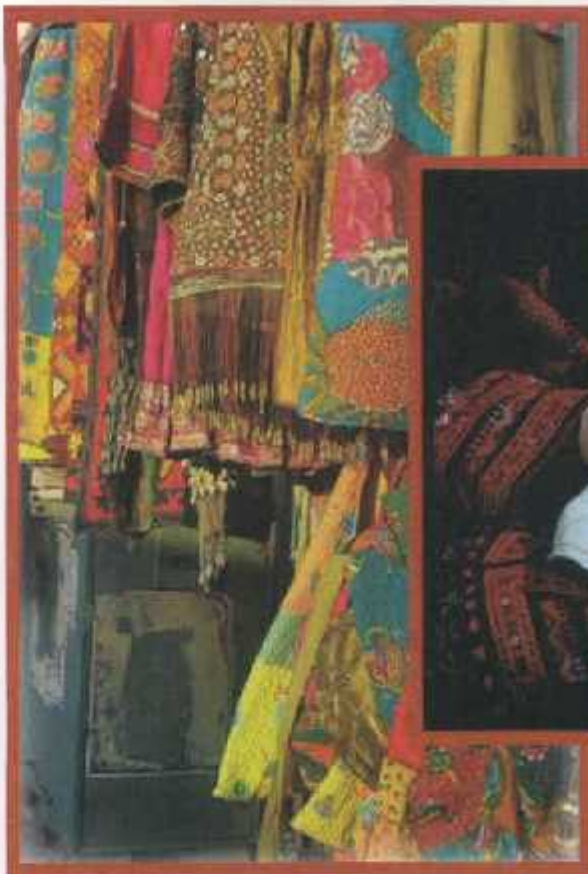
پروژه طراحی پارچه در اندونزی تفاوتی چندانی با دیگر مطالعه موردی بیان شده ندارد. این پروژه نیز در مهارت‌های زنان سرمایه‌گذاری می‌کند.

و سود اصلی را به آنها می‌رساند. اما از همه مهم‌تر این است که این پروژه توانسته است زنان محروم را منفعتمبرندگان اصلی پروژه قرار دهد (Hitchcock and Kerlogue, 2000). به علاوه این پروژه

2- RETOUR -
Sandy Beach -
Belize -

5- Kwazulu -
Kruger and Vester -

مسئولان محلی دسترسی به زمین را برای انجام فرآیندهای تجاری فراهم می‌کردند. مسئولان پارک‌های ملی با اتخاذ یک خط‌مشی با هدف مشارکت جامعه محلی در مدیریت منابع طبیعی در پارک موجب شدند زنان بتوانند از سواد و ابزاری جدید که غالباً در پارک‌ها وجود داشتند برای تولید محصولاتشان استفاده کنند.

کلیشه‌های کردن نقش‌های جنسیتی نقش‌های زنان را توصیف می‌کند. مطالعات موردی نشان می‌دهند که فعالیت‌هایی مانند بافندگی منحصرأ فعالیت‌های زنانه هستند و این مهارت‌ها از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شوند. سازمان‌های غیردولتی در توسعه مناطق حاشیه‌ای بسیار تأثیرگذار بوده‌اند. آنها از جایگاهی که در بین جوامع حاشیه‌ای دارند استفاده و از تقویت و ارتقای زنان حمایت می‌کنند تا پیش‌شرطی را برای پشتیبانی از کسب‌وکارهای گردش‌گری که خود به ایجاد آن کمک کرده بودند فراهم کنند.

از دیگر عوامل تأثیرگذار می‌توان به ظرفیت‌سازی و آموزش زنان در کسب مهارت‌های تجاری و تصمیم‌گیری اشاره کرد. زنان در کلاس‌هایی شرکت کردند که مهارت‌های اولیه تجاری مانند دفترداری، بازاریابی و حتی زبان انگلیسی را، برای ایجاد تعاملات بهتر با مشتریان، در آن آموزش می‌دادند. در پایان باید گفت که گردش‌گری یک خدمت و بنابراین تقلید از آن بسیار آسان است و در نتیجه باید نوآور بود.

مردمی داشت که در کنار روحانه مالی‌باماتسو^{۱۶} در زمین‌های مرتفع لتوسو زندگی می‌کردند. کاهش منابع آبی در اثر آن طرح به سنی کاهش محصولات کشاورزی روستا بود. همچنین سیل موجب کاهش برخی از محصولات کشاورزی روستاها شده بود. الواری که در کنار رودخانه‌ها بافت می‌شد نیز به دلیل وقوع سیل کمیاب شد و زنان مجبور بودند مسافت‌هایی طولانی را در جست‌وجوی الوار و آب برای آشپزی طی کنند.

در زیمبابوه نیز، طبق برنامه‌های مدیریت فضای همگانی برای حفظ منابع بومی، تمام پارک‌ها برای جلوگیری از هجوم حیوانات مشکل‌ساز حصارکشی شدند و هیچ یک از این برنامه‌ها زنان را به عنوان تأمین‌کننده غذا و آب آشامیدنی خانواده‌ها در نظر نگرفتند و مردم چنین مشکلاتی را تجربه کردند. طبق تحقیقات پیشین، در برخی از نمونه‌ها، با این که زنان مسئول بافت و تولید سوغات بودند، باز هم مردان کنترل عمده‌فروشان را در مناطق شهری برعهده داشتند و سهمی کوچک از درآمد را به زنان می‌دادند (Williams, ۲۰۰۲).

نتیجه‌گیری

تأثیرات اهداف توسعه هزار ساله بر کاهش فقر هستند. هدف MDG^{۱۷} افزایش عدالت جنسی و قدرت زنان است. زنان اکثریت فقرا را، به خصوص در جوامع حاشیه‌ای، تشکیل می‌دهند. استفاده از راهبردهای فقرزدایی نیز می‌تواند فرصت‌هایی را برای زنان ایجاد کند. ظرفیت‌سازی

Malibatatso - ۱۶
Millennium Development Goals - ۱۷

چالش ملی پیش روی زنان در بخش غیررسمی

زنان اغلب تحت تأثیر اثرات منفی محیطی مربوط به توسعه گردش‌گری قرار می‌گیرند. مثلاً طرح هایلند واتر^{۱۸} در لسوتو^{۱۹} تأثیراتی جدی بر

Highland Water - ۱۸
Lesotho - ۱۹

در کنار این راهبردهای فقرزدایی، دولت‌ها می‌توانند با حمایت از گردش‌گری روستایی جامعه‌محور، توسعه چارچوبی با کیفیت استاندارد و آرایه راهبردهای بازاریابی و برنامه‌های بازاریابی و آموزشی پیوندهای اقتصادی محلی را ارتقا بخشند. همچنین دولت مرکزی با آرایه امتیازهایی به بخش خصوصی برای استخدام زنان و جوامع محروم و سرمایه‌گذاری در ایجاد زیرساخت‌ها در این مناطق دورافتاده می‌تواند از دستیابی مردم محلی به زیرساخت‌ها و خدمات اطمینان یابد.

از راهبردهای فقرزدایی است که به دنبال علاج فقدان‌های مهارتی بین افراد جامعه است. همکاری‌های وسیع نیز می‌توانند با فراهم آوردن آموزش با استانداردهای پذیرفته‌شده و باکیفیت و ثبات در آرایه خدمات و محصولات این خلأها و فقدان‌ها را پر کنند.

از دیگر راهبردهای درمانی می‌توان به حمایت از گردش‌گری دولت‌محور یا گردش‌گری جامعه‌محور، مثل گردش‌گری در بیرون از حوزه‌های اصلی گردش‌گری، اشاره کرد. این نوع گردش‌گری به فرهنگ و میراث مردم تأکید دارد و در کل به لحاظ فرهنگی و محیطی پایدار است. هدف اصلی فقرزدایی تقویت فقیران در حوزه تصمیم‌گیری برای سرنوشت خودشان است. سازمان‌های غیردولتی می‌توانند نقشی مهم در بهبود وضعیت زنان در جوامع در حال توسعه و مناطق حاشیهای بازی کنند. (Rogerson, 2006)

منابع

- ۱) باهر، حسین. «دگردیسی بی‌امون گردشگری (برافگردي) و جهانگردی»، فصلنامه مطالعات مدیریت، شماره ۲۰، دانشگاه حسابداری و مدیریت دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۷.
- ۲) ماشینی، فریده. «زنان و تجربه مشارکت سیاسی»، فصلنامه آیین، شماره ۸، ۱۳۸۶.
- ۳) نوری آینه، فرشته و عزیزه حسینی الهاشمی. «تفکر شیعی و مشارکت زنان در انتخابات ایران»، فصلنامه بانوان شیعه، سال سوم شماره ۶ و ۷، ۱۳۸۵.
- ۴) Available at: <http://www.developmentgoals.org/poverty.htm>
- ۵) Cattarinich, X. Pro-poor Tourism Initiatives in Developing Countries: Analysis of Secondary Case Studies, Available at: http://www.propoortourism.org.uk/initiatives_cs.pdf, 2008.
- ۶) "Experiences from the Third World", *Journal of Sustainable Tourism*, 228-232, (2004).
- ۷) Hitchcock, M. and F. Kerlogue. "Tourism, Development and Batik in Jambi", *Indonesia And the Malay World*, (2008) 2000, 241-244.
- ۸) Kandiyoti, Deniz. *Woman in Rural Production System: Problems and Political*, France, Unesco, 1988.
- ۹) Kruger, S. and R. Vester. "An Appraisal of the Velamehlo Handicraft Project", *Development Southern Africa*, (2008) 2001, 282-289.
- ۱۰) Levy, E. and P. B. Lerch. "Tourism as a Factor in Development Implications for Gender And work in Barbados", *Gender and Society*, 1991, 85-92, (1)8.
- ۱۱) Mackie, D. M. and D. L. Hamilton. *Affect Cognition and Interactive Processes in Group Perception*. San Diego, California, Academic Press, 1993.
- ۱۲) Marshall, J. "Women and Strangers: Issues of Marginalization in Seasonal Tourism", 2008.
- ۱۳) McKenzie, K. "Belizean Woman and Tourism Work: Opportunity or Impediment", *Annals of Tourism Research*, (2007) 2007, 486-497.
- ۱۴) McIaverty, P. "Public Participation and Innovations in Community Governance", Ashgate, 2002.
- ۱۵) Number 51, *Tourism and Liberalization, Gender and the GATS*, International Gender
- ۱۶) Rogerson, "C. M. Pro-poor Local Economic Development in South Africa: the Role of Propoortourism", *Local Environment*, 2007, 27-37, (1)11).
- ۱۷) Scheyvens, R. "Promoting Women's Empowerment Through Involvement in Ecotourism", 2000.
- ۱۸) *Tourism Geographies* 186-196, (2)3.
- ۱۹) Trade Network - Secretariat, Washington, DC.
- ۲۰) UNWTO, World Tourism Day 17 September 2007. Available at: <http://world-tourism.org>, 2007.
- ۲۱) Williams, M. "Economic Literacy Series: General Agreement on Trade in Services" 2002.
- ۲۲) World Bank Millennium Development Goals: Eradicate Extreme Poverty and Hunger, 2002.
- ۲۳) WTO, <http://www.answers.com/tourism&sr=200427a>.

حولت‌های قبل بود.

وی با اشاره به خطوط دیگر قطار شهری مشهد افزود: در حال حاضر و در خط یک قطار شهری مشهد توسعه به میزان پنج کیلومتر به سمت فرودگاه در دستور کار قرار دارد.

شهردار مشهد ادامه داد: همچنین عملیات حفاری خط دو قطار شهری (tbm) مشهد نیز آغاز شده و در حال حاضر نیز دو دستگاه حفار مکانیزه برای اجرای حفاری این خط خریداری شده است.

این مسئول در ارتباط با اجرای سایر خطوط قطار شهری مشهد گفت: در حال حاضر مراحل مناقصه خط سه قطار شهری مشهد نیز در حال اجراست.

بژمان در ادامه به نگاه دولت در توسعه ناوگان ریلی اشاره کرد و افزود: با توجه به جهت‌گیری دولت که مقرر شده ۷۵ درصد حمل‌ونقل درون‌شهری به حمل‌ونقل عمومی اختصاص یابد شهرداری مشهد نیز اقداماتی در اجرای این اصل تاکنون انجام داده است.

وی یادآور شد: در حوزه اتوبوسرانی و در چند سال اخیر به اندازه تاریخ اتوبوسرانی مشهد اتوبوس برای ناوگان حمل‌ونقل عمومی این شهر اختصاص یافته است.

شهردار مشهد تصریح کرد: بر این اساس در حال حاضر متوسط عمر اتوبوس‌های مشهد از ۱۲ سال به شش سال کاهش یافته است.

این مسئول در پایان به روند گاهشی اعتبارات در حوزه حمل‌ونقل ریلی اشاره کرد و اذعان داشت: امیدواریم با توجهی که دولت دهم در توسعه خطوط قطار شهری و حمل‌ونقل عمومی دارد اعتبارات این حوزه نیز مانند گذشته از رشد قابل توجهی برخوردار شود.

موافقت هیات دولت با مطالعه اجرای قطار شهری همدان

معاون اول رئیس جمهوری بعد از جلسه هیات دولت با حضور در جمع خبرنگاران مصوبت سفر چهارم هیات دولت به استان همدان را تشریح کرد.

به گزارش خبرنگاری جمهوری اسلامی، محمدرضا رحیمی در خصوص طرح‌های زیر بنایی گفت: رئیس جمهوری در جلسه امروز هیات دولت با مطالعه اجرای قطار شهری برای کلان شهر همدان موافقت کرد.

رحیمی گفت: همچنین در این نشست یک هزار میلیارد ریال برای عمران شهری و روستایی استان همدان اختصاص یافت.

افتتاح رسمی خط یک قطار شهری مشهد با حضور رئیس جمهور

همزمان با میلاد حضرت امام رضا (ع) خط یک قطار شهری مشهد مقدس با حضور دکتر احمدی نژاد رئیس جمهور و به دست پدر شهید کاوه رسماً افتتاح و به بهره‌برداری رسید.

به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور به نقل از پایگاه اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری، رئیس جمهور در حاشیه مراسم افتتاح خط یک متروی مشهد مقدس در جمع خبرنگاران با بیان اینکه ملت ایران استحقاق استفاده از پیشرفته‌ترین امکانات جهان را دارد، گفت: باید تلاش کنیم تا سرتاسر ایران به ویژه مشهد مقدس از نظر سطح پیشرفت در جایگاه ممتازی قرار بگیرد و از پیشرفته‌ترین امکانات و تجهیزات استفاده کند.

دکتر احمدی نژاد در ادامه افزود: امروز باید محور تلاش‌های ما ساختن همه ایران باشد البته در این بین باید تلاش کنیم تا خودمان تجهیزات مورد نیاز را تولید کنیم.

رئیس جمهور با اشاره به اهمیت مشهد مقدس نزد ایرانیان، گفت: باید تلاش شود زیباترین خدمات محیطی در این شهر ارائه شود تا با افتخار اعلام کنیم که ایران شهر امام رضا (ع) را بر قرار عشق و محبت ساخته است.

احمدی نژاد با بیان اینکه در جمهوری اسلامی ایران دو بعد خدمتگزاری وجود دارد، گفت: یک بعد این خدمتگزاری عمومی است که در هر جای کشور انجام می‌شود اما بعد دوم پیام آور است که مسئولیت مضاعف دارد و فکر می‌کنم در مشهد مقدس اهمیت این بعد سه برابر است چرا که پرچمی در این شهر برافراشته شده که به دست فرزند امام رضا (ع) در کل جهان به اهتزاز در خواهد آمد.

رئیس جمهور در ادامه با اشاره به افتتاح خط یک قطار شهری مشهد گفت: خوشبختانه امروز همزمان با میلاد امام رضا (ع) این بخش از قطار شهری مورد بهره‌برداری قرار گرفت که امیدوارم با پیگیری مسئولان استان تعداد قطارهای این خط افزایش و دیگر خطوط نیز هر چه زودتر به بهره‌برداری برسد.

احمدی نژاد گفت: دولت امروز به دنبال آن است تا در سرتاسر ایران اسلامی عمران و آبادانی ایجاد کند چرا که ساخته شدن ایران را برای خود یک افتخار می‌داند.

رئیس جمهور در حاشیه این مراسم ضمن بازدید از بخش‌های مختلف پروژه قطار شهری مشهد با مردم حاضر در ایستگاه‌ها به طور صمیمی به گفت‌وگو پرداخت و میلاد با برکت امام رضا (ع) را به حاضرین تبریک گفت.

شهردار مشهد در این مراسم طی سخنانی گفت: دولت نهم چهار برابر دولت‌های قبلی اعتبار به خط یک مشهد اختصاص داد.

به گزارش خبرنگاری فارس از مشهد، سید محمد بژمان صبح امروز در مراسم افتتاح رسمی خط یک قطار شهری مشهد که در محل پایانه غدیر مشهد برگزار شد، اظهار داشت: در اجرای خط یک قطار شهری مشهد بیش از ۵۰۰ میلیارد تومان هزینه شد که براین اساس اعتباراتی که به منظور اجرای خط یک قطار شهری مشهد اختصاص یافت چهار برابر

وزیر کشور: شهرداری‌ها از تسهیلات ارزی ۲ میلیارد دلاری صندوق توسعه ملی بهره‌مند می‌شوند

وزیر کشور از نهانی شدن و تعیین بانک عامل برای استفاده شهرداری‌ها از تسهیلات ارزی ۲ میلیارد دلاری مصوب قانون بودجه سال ۹۰ کل کشور از محل صندوق توسعه ملی خبر داد.

به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، مهندس مصطفی محمد نجار با بیان مطلب فوق گفت: با پیگیری‌های صورت گرفته، زمینه‌های لازم جهت استفاده از تسهیلات ارزی ۲ میلیارد دلاری مصوب در قانون بودجه سال ۹۰ کل کشور برای طرح‌های دارای توجه شهرداری‌های کشور در قالب عقود اسلامی از محل منابع صندوق توسعه ملی فراهم شده است.

وی افزود: این اعتبارات با تخصیص ۱/۵ برابری معادل ریالی منابع مزبور توسط بانک عامل برای تأمین بخش ریالی مورد نیاز در اختیار شهرداری‌ها قرار می‌گیرد.

وزیر کشور ابراز امیدواری کرد که جهت بهره‌گیری از این فرصت برای توسعه قطار شهری‌ها و بازآفرینت زیاده در کلانشهرها و سایر شهرهای کشور، گام‌های اساسی در زمینه رفع مشکلات زیست محیطی و توسعه فضاهای پاک و عاری از آلاینده‌ها توسط استنادی‌ها برای شهروندان بیش از ۱۱۰۰ شهرداری‌های کشور برداشته شود.

وزیر کشور خبر داد: اختصاص ۱۰۰ میلیارد تومان برای مدیریت بحران شهر تهران

مهندس مصطفی محمد نجار گفت: به دستور رییس جمهوری اسلامی ایران مبلغ ۱۰۰ میلیارد تومان برای مدیریت بحران در شهر تهران اختصاص داده شده است.

به گزارش پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت کشور، مهندس محمد نجار وزیر کشور در بازدید از اردوگاه اسکان اضطراری و نمایشگاه تجهیزات فرماندهی مدیریت بحران در بوستان ولایت در جمع خبرنگاران با اشاره به این که اقدامات خوبی در دولت‌های نهم و دهم برای مدیریت بحران انجام شده اظهار داشت: در سال ۱۳۸۷ قانون سازمان مدیریت بحران به تصویب رسید که براساس آن رییس جمهوری به عنوان رییس شورای عالی مدیریت بحران شناخته می‌شود و وزیر کشور نیز قائم مقام وی است.

وزیر کشور افزود: در شورای عالی مدیریت بحران ۱۳ وزارتخانه و ۱۵ نهاد و سازمان عضو هستند.

محمد نجار در ادامه با اشاره به بازدید از اردوگاه اسکان اضطراری گفت: اردوگاهی که در بوستان ولایت دایر شده نمایشگاهی برای نشان دادن

توانمندی‌های ما برای مدیریت بحران در زمان وقوع حادثه است. وزیر کشور با بیان این که توانمندی‌ها برای مقابله با بحران، نسی است گفت: حوادثی که در دنیا رخ می‌دهد بسیار پیچیده است مانند حادثه سونامی که در ژاپن رخ داد که با وجود آمادگی ژاپن برای مقابله با حوادث طبیعی این کشور نتوانست بحران سونامی و زلزله را به خوبی مدیریت کند.

وی ادامه داد: دولت در خصوص مدیریت بحران دو موضوع را در دستور کار دارد که اول شناخت وضع موجود و دوم رسیدن به وضع آینده ال است.

محمدنجار ادامه داد: برای مدیریت بحران چهار مرحله پیش بینی شده است که شامل پیش‌بینی و پیشگیری، آمادگی، مقابله و بازسازی است. وزیر کشور خاطر نشان کرد: در بخش پیش‌بینی و پیشگیری آمادگی نسبی برای ما ایجاد شده است هر چند کافی نیست.

وی با بیان این که برای مقابله با بحران زلزله دستگاه‌های جدیدی خریداری شده است، اظهار داشت: در نمایشگاهی که امروز در بوستان ولایت دایر شده است بخشی از تجهیزات مورد استفاده در شهر تهران به نمایش گذاشته شده است.

وزیر کشور گفت: براساس برنامه ریزی انجام شده برای هر یک از استان‌های کشور، با چند استان معین و کمک‌کننده در نظر گرفته شده است تا در زمان بروز حادثه بحران را مدیریت کنند.

وزیر کشور در بخش دیگری از اظهارات خود با اشاره به این که طرح ملی کاهش خطرپذیری در استانها در حال تکمیل شدن است، اظهار داشت: از ۳۴ نوع حادثه‌ای که در دنیا رخ می‌دهد امکان وقوع بیش از ۲۰ حادثه از آن در ایران وجود دارد.

وی افزود: برای مقابله با پیامدهای حوادث طبیعی مقاوم‌سازی مسکن روستایی مورد توجه قرار گرفته است طوری که تا کنون یک میلیون و ۳۰۰ هزار مسکن روستایی مقاوم‌سازی شده و ۲۰۰ هزار مسکن روستایی نیز در حال مقاوم‌سازی است.

محمد نجار خاطر نشان کرد: در نتیجه مقاوم‌سازی‌های انجام شده در روستاها دیگر مانند گذشته زلزله‌های چهار و یا پنج ریشتری تلفاتی ایجاد نمی‌کند.

وی همچنین با بیان این که آموزش از موضوعات مورد توجه در مدیریت بحران است گفته تا کنون هزار نفر از مدیران در این خصوص آموزش دیده‌اند.

وزیر کشور افزود: اقدام دیگر ستاد مدیریت بحران کشور مشارکت مردم در مدیریت بحران است.

وی ادامه داد: شورای عالی مدیریت بحران کشور مدیریت یکپارچه بحران را دنبال می‌کند تا همه دستگاه‌ها وظایف خود را بدانند.

ارسال لایحه اصلاح نظام درآمدی شهرداری‌ها به کمیسیون اقتصادی هیات دولت

لایحه اصلاح نظام درآمدی شهرداری‌ها جهت طی مراحل قانونی و تصویب با امضای وزیر کشور به کمیسیون اقتصادی هیات دولت ارسال شد.

به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، لایحه اصلاح نظام درآمدی شهرداری‌ها با توجه به تصمیمات اتخاذ شده در جلسه مورخ ۸۹/۱۲/۲۱ کمیسیون اقتصادی هیات دولت در خصوص بازنگری و اصلاح آن با رعایت سیاست‌های ذکر شده در ماده ۱۷۴ قانون برنامه پنجم توسعه، به این کمیسیون ارسال شد.

این لایحه در سه فصل با عناوین منابع درآمدی، اصلاح نظام مالی و مدیریت هزینه و ضمانت اجرا تهیه شده است.

■ معاون عمرانی وزیر کشور خبر داد: رشد ۱۰۰ درصدی ثبت نام شهرداری ها در نمایشگاه جامع مدیریت شهری و دستاوردهای شهرداری ها نسبت به دوره گذشته

دومین نمایشگاه جامع مدیریت شهری و دستاوردهای شهرداری های کشور طی روزهای ۲۱ تا ۲۴ آبان ماه امسال از سوی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور در مصلى امام خمینی (ره) تهران برپا می شود. مهندس ارشاد منش معاون هماهنگی امور عمرانی وزیر کشور و رئیس سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور گفت: تاکنون بیش از ۲۰۰ شهرداری که دستاوردهای قابل قبولی برای ارائه در فضای نمایشگاهی داشته اند در دومین نمایشگاه جامع مدیریت شهری و دستاوردهای شهرداری ها ثبت نام کرده اند که نسبت به دوره گذشته صد درصد رشد داشته است.

به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، مهندس حمیدرضا ارشاد منش با بیان مطلب فوق پس از جلسه شورای برنامه ریزی نمایشگاه جامع مدیریت شهری و دستاوردهای شهرداری ها گفت: بیش از ۱۰۰ شرکت و موسسه ارائه دهنده محصولات و خدمات حوزه مدیریت شهری نیز تاکنون برای حضور در این نمایشگاه ثبت نام کرده اند.

وی با تأکید بر اهمیت برپائی نمایشگاه مذکور در زمینه تبادل تجربیات شهرداری ها با یکدیگر، معرفی نوآوری های حوزه مدیریت شهری و آگاهی شرکت های بخش خصوصی از نظرات شهرداری ها نسبت به محصولات و خدمات آنان اعلام کرد: شهرداری هایی که توانستند دستاوردهایی جهت عرضه در نمایشگاه ارائه کنند در دومین نمایشگاه جامع مدیریت شهری کشور ثبت نام کردند.

وی در ادامه افزود: به منظور برپائی مناسب این نمایشگاه و انجام هماهنگی های بیشتر و انسجام در امور نمایشگاهی؛ کمیته های مختلفی در سطح سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور در ارتباط با نمایشگاه تشکیل شده است که بطور تفکیکی و با ارتباط مناسب با شهرداری ها مسایل و موارد مختلف نمایشگاه را دنبال و طی جلسات مشترک به هم افزایی و تشریح مساعی می پردازند.

مهندس ارشادمنش اضافه کرد: امسال نیز همانند سال گذشته غرفه های شهرداری ها و شرکتهای حاضر در نمایشگاه توسط گروه های کارشناسی در ابعاد مختلف مدیریت شهری مورد سنجش و ارزیابی قرار می گیرند و به برترین های هر حوزه در مراسم اختتامیه یادبود و جوایزی اهداء خواهد شد.

معاون عمرانی وزیر کشور در ادامه با بیان اینکه این نمایشگاه فرصت بسیار خوبی برای شهرداری ها و شرکتهای بخش خصوصی حوزه مدیریت شهری است تا دستاوردها و اندوخته های علمی و نظری خویش را در معرض دید بازدید کنندگان قرار دهند و به تبادل آن با یکدیگر بپردازند اظهار کرد: بسیاری از شهرداری ها که حتی برخی از آنها از شهرهای کوچک کشورمان هستند تجارب بسیار ارزشمندی در زمینه های استفاده از منابع بادی، خورشیدی و زیست توده جهت تولید انرژی، توسعه فضای سبز، مدیریت پسماندها، حمل و نقل عمومی، تأمین درآمدهای پایدار شهری و کاربرد فناوری اطلاعات دارند و با برخی شرکتهای بخش خصوصی محصولات و خدمات جدید و کم مصرفی در حوزه مدیریت شهری ارائه نموده اند که قطعاً باعث ارتقای سطح این نمایشگاه خواهد شد و فرصت بسیار خوبی است تا دستاوردهای خود را در معرض دید و قضاوت قرار دهند.

وی گفت: ارتباط مستقیمی بین حضور در این نمایشگاه و دستاوردهای شهرداریها وجود دارد و شهرداری هایی که دستاوردی برای عرضه

داشته باشند قطعاً در این نمایشگاه حضور می یابند. وی با توجه به برنامه های صورت گرفته، نمایشگاه امسال را جامع تر و گسترده تر از سال گذشته توصیف کرد. معاون عمرانی وزیر کشور در پایان با توجه به اهمیت این نمایشگاه و گستردگی موضوع آن در مدیریت شهری کشور از شهرداریهای کشور دعوت کرد تا حضور پر رنگی در این نمایشگاه داشته باشند.

■ ستاد مرکزی آزمون استخدامی برای مرحله دوم آزمون فعالیت خود را در دفتر تشکیلات و نیروی انسانی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور آغاز نمود

معاون برنامه ریزی و توسعه سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور از آغاز فعالیت ستاد مرکزی آزمون جهت فراهم کردن مقدمات دومین آزمون استخدامی شهرداریهای کشور در این سازمان خبر داد.

محسن کوشش تبار با بیان مطلب فوق گفت: در حال حاضر دفتر تشکیلات و نیروی انسانی ضمن انجام سایر فرایندهای مربوط به آزمون استخدامی، در حال بررسی آگهی های استخدامی استانها و ارسال آن به معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی می باشد و استانهایی که بتوانند مجوز و تایید نهایی آگهی را از معاونت مذکور اخذ نمایند در مرحله دوم آزمون استخدامی شرکت داده خواهند شد.

وی افزود: بنابراین تنها ارسال آگهی استخدام به منزله حضور استان در مرحله دوم آزمون قلمداد نخواهد شد و ضروری است تا حوزه معاونت امور عمرانی استانداری ها و دفاتر امور شهری و شوراهای استانداری ها در این خصوص پیگیری ها و هماهنگی های لازم را به انجام برسانند و آمادگی کامل برای برگزاری آزمون شهرداریها داشته باشند.

کوشش تبار همچنین اظهار داشت: لازم است تا استانهایی که جهت حضور در آزمون استخدامی مرحله دوم، آمادگی کامل را دارند نسبت به تشکیل کمیته های اجرایی آزمون اقدام نمایند و پیشنهاد ما این است که مدیران حوزه شهری استانها بر ضمن ایجاد تعامل با چهار استانی که آزمون در آنها برگزار شده از تجارب آنان نیز استفاده نمایند.

وی افزود: بر اساس تقاضای نامه منعقد شده با سازمان سنجش کشور هر سال دو آزمون استخدامی شهرداری ها در سطح کشور برگزار خواهد شد.

معاون برنامه ریزی و توسعه سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور در ادامه گفت: یکی از شروط حضور در مرحله دوم آزمون استخدامی شهرداری ها، لزوم ثبت نام تمامی کارکنان شهرداری های هر استان در سامانه نظام اداری - خدماتی شهرداری های کشور می باشد که از

خدمات جدید این سامانه به شهرداری ها، طی مراحل اداری و آموزشی طرح ارتقای شهری در سامانه اداری - خدماتی است که در حال نهایی شدن می باشد.

کوشش تیار، دو خاتمه گفت: به موازات اجرای آزمون استخدامی شهرداری ها از استان ها خواسته شده تا اقدامات لازم را در خصوص تشکیل کمیته برون شهری در راستای یوباسازی و چابک سازی شهرداری ها و برون شهری امور اجرائی و تصدی ها در حوزه وظائف شهرداری ها به ریاست معاونان عمرانی استانداری ها به عمل آورند.

و یزد بر اساس آگهی استخدام و درخواست های شهرداری پس از بررسی در معاونت برنامه ریزی و توسعه سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور از سوی معاونت توسعه نیروی انسانی ریاست جمهوری اخذ و از سوی سازمان سنجش کشور و با همکاری معاونت های عمرانی استانداری ها و با نظارت عالی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور برگزار شد.

در این استان ها از مجموع ۱۲۲ شهرداری، ۱۰۸ شهرداری متقاضی جذب نیرو از طریق آزمون استخدامی هستند که ۸۸ درصد شهرداری های این چهار استان را در بر می گیرد.

از طریق این آزمون استخدامی شهرداری های مربوطه بر اساس ساختار تشکیلاتی مصوب خود در حوزه های شهرسازی، عمران شهری، معماری بانری و مالی-مقتضای سبز و آتش نشانی و خدمات ایمنی نیروی جدید جذب می نمایند.

نتایج آزمون استخدامی مذکور از طریق سازمان سنجش کشور اعلام می شود.

سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور جایزه مدیریت سلامت اداری را کسب کرد

سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور در نخستین دوره فرایند ارزیابی سراسری جایزه مدیریت سلامت اداری کشور که از سوی وزارت دادگستری برگزار شد، موفق به دریافت جایزه مدیریت سلامت اداری به عنوان یکی از سازمان های پیشرو در این زمینه شد.

به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، در نخستین دوره «فرایند ارزیابی سراسری جایزه مدیریت سلامت اداری کشور» که روز چهارشنبه ۲۷ مهر ماه ۹۰ با مسئولیت وزارت دادگستری برگزار شد، عملکرد ۵۲ دستگاه اعم از وزارتخانه، سازمان و شرکت مورد ارزیابی قرار گرفت.

اهداف برگزاری این جشنواره عبارت بود از: ارزیابی توانمندی های موجود در سازمان ها جهت مدیریت سلامت اداری، ارزیابی نظام های انگیزشی موجود در سازمان جهت پرهیز از توسعه فساد اداری و ارزیابی نظام ها، ساختارها و فرهنگ سازمانی مرتبط با سلامت اداری.

در این دوره کارشناسان وزارت دادگستری عملکرد دستگاه های اداری کشور را در شاخص های سلامت حوزه رهبری و اداری، فرآیندهای سازمانی و فرایند سلامت اداری کارکنان ارزیابی کردند.

ارزیابی مدیریت سلامت اداری در هفت محور مطابق مدل ترسیمی دبیرخانه جشنواره انجام گرفت که این محورها عبارت بودند از: رهبری و مدیریت سلامت اداری، فرآیندها و مدیریت سلامت اداری، کارکنان و مدیریت سلامت اداری، ساخت افزارها و مدیریت سلامت اداری، فرآیندهای مدیریت سلامت اداری، نوآوری و یادگیری در سلامت اداری و نتایج در مدیریت سلامت اداری.

همچنین توجه به زیر ساخت ها و رشد و آموزش کارکنان از سوی مدیریت این دستگاه ها مورد بررسی مسوولان برگزارکننده قرار گرفت و در پایان ۱۰ مجموعه از جمله سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور به عنوان دستگاه برتر برگزیده شدند.

محسن مسلم خانی معاون پشتیبانی و امور اجرائی سازمان شهرداری ها

توزیع اعتبارات ماده ۱۸۰ قانون برنامه پنجم توسعه بین شهرداریهای زیر ۲۰ هزار نفر جمعیت

معاونت برنامه ریزی و توسعه سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور از توزیع مرحله اول اعتبارات ماده ۱۸۰ قانون برنامه پنجم توسعه به میزان ۳۶۰ میلیارد ریال به منظور ارتقای شاخص های برخورداری شهرستان ها با کمتر از سطح متوسط کشور خبر داد.

به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، یا پس گیری های به عمل آمده توسط سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور و در راستای اجرای اهداف ماده ۱۸۰ قانون برنامه پنجم توسعه به منظور ارتقای شاخص های برخورداری شهرستان ها با کمتر از سطح متوسط کشور و رفع تبعیض و توزیع عادلانه منابع عمومی در سطح شهرستان ها، اعتباری معادل ۲۸۰ میلیارد ریال از محل ردیف ۶۹-۵۵۰۰۰۰۰۰۰۰ به ۵۶۱ شهر یا جمعیت کمتر از ۲۰ هزار نفر اختصاص یافته که در مرحله اول ۳۶۰ میلیارد ریال از این اعتبار به استانداری ها ابلاغ شده است.

این اعتبار توسط استانداری ها برای اجرای پروژه های اولویت دار بخش زیربنایی شامل بهسازی و اسفالت معابر شهری، ایجاد و توسعه معابر شهری، احداث و تجهیز ایستگاه های آتش نشانی، احداث و توسعه فضای سبز شهری و اجرای طرح های مدیریت پسماند هزینه می شود. شایان ذکر است که این اعتبار به شهرداری هایی که سرانه بودجه آن ها از سرانه میانگین کل کشور کمتر بوده اختصاص یافته است.

این اعتبار توسط استانداری ها برای اجرای پروژه های اولویت دار بخش زیربنایی شامل بهسازی و اسفالت معابر شهری، ایجاد و توسعه معابر شهری، احداث و تجهیز ایستگاه های آتش نشانی، احداث و توسعه فضای سبز شهری و اجرای طرح های مدیریت پسماند هزینه می شود. شایان ذکر است که این اعتبار به شهرداری هایی که سرانه بودجه آن ها از سرانه میانگین کل کشور کمتر بوده اختصاص یافته است.

آزمون استخدامی شهرداری های آذربایجان شرقی، خراسان شمالی، لرستان و یزد برگزار شد

آزمون استخدامی شهرداری های چهار استان آذربایجان شرقی، خراسان شمالی، لرستان و یزد در روز جمعه بیست و دوم مهرماه در نوبت صبح و عصر برگزار شد.

به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، مجوز برگزاری این آزمون در چهار استان آذربایجان شرقی، خراسان شمالی، لرستان

و دهیاری های کشور جایزه سازمان شامل لوح سپاس و تندیس شرکت پیشرو را در مراسم اختتامیه دریافت کرد.

سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور با توجه به معیارهای ابلاغی دبیرخانه این جشنواره تمامی برنامه های خود را با این معیارها مطابقت داده و ارسال نمود که پس از بررسی های بعمل آمده این سازمان در بالاترین رده رتبه بندی یعنی سازمان پیشرو در حوزه سلامت اداری برگزیده شد.

دوره آموزشی ارزیابی تاثیرات اجتماعی طرحهای توسعه ای و عمرانی برگزار شد

دوره آموزشی ارزیابی تاثیرات اجتماعی طرحهای توسعه ای و عمرانی با حضور بیش از ۸۰ نفر از معاون، مدیر و مسئولین فرهنگی اجتماعی شهرداری های شهرهای با جمعیت بیش از ۷۰ هزار نفر جمعیت کشور توسط معاونت آموزش پژوهشکده و به میزبانی دفتر امور شهری و شوراهای استانداری تهران طی روزهای ۳۰ و ۲۶ مهر ماه در پژوهشکده فرهنگ و هنر جهاد دانشگاهی در شهر تهران برگزار گردید.

به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، در ابتدای این دوره آموزشی سید محمد جواد سجادی نژاد رئیس موسسه فرهنگی اجتماعی و سطوعانی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور به تبیین اهمیت شناخت فرهنگی اجتماعی در شهرداری ها پرداخت.

سیس دکتر حمیدرضا صابری معاون امور شهرداری های سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور به صورت تفصیلی به تشریح بررسی نقش شناخت فرهنگی و اجتماعی در طرح های عمران و توسعه شهری پرداخت.

در ادامه شرکت کنندگان با مفاهیم ارزیابی تاثیرات اجتماعی طرح های عمران و توسعه شهری و مراحل ارزیابی تاثیرات اجتماعی آشنا شده و پس از شناخت در این زمینه در بعد از ظهر به صورت عملی روند انجام مطالعات را تجربه کرده و به بازدید از پارک نهج البلاغه تهران به عنوان طرحی که این مطالعات در مورد آن انجام گرفته پرداختند.

در روز دوم شرکت کنندگان به صورت مشارکتی به تجزیه و تحلیل مشاهدات اجتماعی طرح های توسعه شهری پرداختند.

ابلاغ پیش نویس آئین نامه اجرایی وصول عوارض برای تصویب در شوراهای شهر

پیش نویس آئین نامه اجرایی وصول عوارض که از سوی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور تهیه شده برای ارزیابی و متناسب نمودن آن با توجه به ویژگی های هر شهر توسط شهرداری و ارائه به شوراهای اسلامی شهرها جهت تصویب نهائی و اجرا؛ با امضای وزیر کشور به استانداری ها ابلاغ شد.

به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، عوارض مصوب و قانونی از منابع اصلی درآمدی شهرداری ها محسوب می شود و نظام بخشیدن به ساز و کار وضع و وصول آن تاثیر مطلوبی در تامین بودجه شهرداری ها و به تبع آن نحوه وصول و دریافت عوارض توسط شهرداری ها نیز تاثیر عمده ای در بهره وری و کارآمدی

نظام مالی شهرداری ها خواهد داشت.

وصول عوارض مصوب علاوه بر آنکه باید با رعایت حقوق مودیان و شهروندان باشد لازمست منطبق با روش ها و ضمانت اجرایی مناسب قانونی و طی فرایندهای منبذ، قانونی و برنامه ریزی شده است و مشخص نمودن روند اجرایی وصول عوارض بر اساس ماده ۲۴ قانون شهرداری ها بایستی طی آئین نامه اجرایی وصول عوارض به تصویب شورای اسلامی شهر رسیده و شهرداری ها نیز موظفند با طی مراحل قانونی و از طریق مکاتبه های اجرایی مقرر در تبصره ماده ۱۳ و ماده ۲۸ قانون توسلای و عمران شهری منادرت به وصول عوارض نمایند.

با توجه به حلاله های موجود در این زمینه و اینکه بر اساس گزارش های واصله بسیاری از شهرداری ها تاکنون آئین نامه اجرایی مزبور را تهیه و تصویب نموده اند سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور با توجه به اهمیت موضوع وصول عوارض برای شهرداری ها و نظهم بخشیدن به این حوزه پیش نویس آئین نامه اجرایی هضایی را با توجه به ارزیابی های صورت گرفته تهیه نموده که با امضای وزیر کشور به استانداری ها ابلاغ شد.

پس از ابلاغ پیش نویس این آئین نامه اجرایی به شهرداری ها هر شهرداری باید با در نظر گرفتن ویژگی های شهر خود در این موضوع و پس از انجام ارزیابی های تخصصی آئین نامه مزبور را وفق بند ۹ ماده ۲۶ قانون تشکیلات، وظائف و انتخابات شوراهای جهت تصویب به شورای اسلامی شهر خود ارجاع نمایند و تصویب در شورا به منزله لازم الاجرا شدن آن از سوی شهرداری شهروندان و سایر دستگاه های ذی ربط می باشد.

نظام نظارتی و بازرسی از عملکرد شهرداری ها و دهیاری ها تدوین شد

مدیرکل دفتر بازرسی و نظارت سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور از تدوین نظام جامع بازرسی و نظارت بر شهرداری ها و دهیاری ها خبر داد و گفت: سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور از سه طریق نظارت اصلاحی شامل صدور بخشنامه و با توصیه های قانونی، نظارت پستی با رویکرد بازدارندگی از قانون گریزی

احتمالی و رویکرد نظارتی شامل بازرسی میدانی و عینی بر عملکرد شهرداری و دهیاری ها نظارت و بازرسی می کند.

حسین نجفی ضمن بیان مطلب فوق گفت: موضوع نظارت در مدیریت همواره از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است و استقرار نظام های کارآمد نظارتی از اهداف اولیه و عمده مدیران در هر حوزه ای به شمار می آید استنبازرسی و نظارت به طور خاص در مورد نهادهای محلی اعم از شهرداریها، دهیاریها و شوراهای دارای جلوه و نمود برجسته تری است. زیرا نهاد های مذکور بر اساس ابتکار محلی و با تصمیم نمایندگان شوراها و شهرها اداره می شوند و با توجه به اینکه درون سلسله مراتب قوه مجریه تعریف نشده و از استقلال عملکرد نسبی برخوردارند، نیازمند نظام ویژه ی نظارتی هستند که از سوی حاکمیت ملی و دولت مرکزی اعمال می شود.

وی افزود: استقلال اداری شهرداریها و دهیاریها از ساختار سلسله مراتبی دولت نه تنها نافی اعمال نظارتی لازم نیست بلکه ضرورت آنرا افزون تر می نماید. بنابراین در مورد شهرداریها و دهیاریها دغدغه های حاکم بر روش و نتیجه بازرسی و نظارت بیشتر خواهد بود.

نجفی در ادامه با بیان اینکه طبق ماده ۶۲ قانون شهرداری، بازرسی از عملکرد شهرداریها از جمله اهداف اصلی تأسیس سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور می باشد، این امر را نشانگر حساسیت قانونگذار به این مقوله می مهم برشمرد و اظهار کرد: رسیدگی به تخلفات شهرداران به تصریح در تبصره ۲ ماده ۸۲ مکرر ۴ قانون تسکيلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۷۵/۳/۱ با اصلاحات بعدی در هیات رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان وزارت کشور نیز مصدق بر این موضوع است.

وی افزود: دفتر بازرسی و نظارت سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور با توجه به موارد گفته شده، نظام جامعی را تحت عنوان نظام بازرسی و نظارت تدوین نموده که حاوی اصول و روش های مورد نیاز می باشد که از جمله روشهای کارآمد بازرسی و نظارت می باشد که هر یک در چارچوب نظام نظارتی دفتر بازرسی و نظارت سازمان در مورد نهادهای تحت نظارت مورد توجه قرار گرفته است.

نجفی اولین سطح از اقسام نظارت را نظارت اصلاحی ذکر کرد و گفت: این نوع نظارت با توجه به سیاستهای اداری وزارت کشور و سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور مهمترین نوع بازرسی و نظارت است.

وی در تشریح این نوع نظارت گفت: با توجه به اینکه هدف و فلسفه وجودی نظارت و کنترل، اصلاح و بهبود عملکرد است دفتر بازرسی و نظارت سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور تلاش می کند تا پس از شناسایی دقیق و انجام مطالعات در مورد کاستی هایی که در نحوه اداره شهرداریها و دهیاریها با آنها مواجه می شود، ضمن ریشه یابی و آسیب شناسی آن موارد، راه حل های اصلاحی لازم را ارائه نمایند.

وی با بیان اینکه اثر نهاد نظارتی تنها به کشف مشکلات بیرازد ولی هیچ گونه راه حلی ارائه ندهد و یا تولید کننده گزارش های مفصل در مورد مشکل باشد اما خود را موظف به یافتن علت مشکل و ریشه یابی آن نداند، در انجام رسالت خود توفیق چندانی نخواهد داشت. افزود: بحسن... این مهم در نظام بازرسی متون سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور مورد توجه جدی قرار گرفته است و خروجی این رویکرد نظارتی اصلاح رویه های اداری ناصواب و سوء جریان ها در شهرداریها و دهیاریها از طریق صدور بخشنامه و یا توصیه های قانونی است.

وی همچنین گفت: باید به این نکته توجه شود که مجموعه های نظارتی در درجه اول با هدف اصلاح به وجود آمدند و رویکرد اصلی در این نهادها این تلقی نیست که به عنوان مرجعی تنبیه کننده، یا بنده خطاها یا بر ملا کننده اشتباهات شناخته شوند. همچنین در یک نظام نظارتی مطلوب باید نقاط مثبت نیز مدنظر نظارت کننده باشد و با دیدی مثبت به مسائل توجه شود. نقاط قوت و ضعف در کنار هم دیده شوند و عملیات کنترل با نگاهی مثبت و تقویت و تسری نقاط قوت صورت پذیرد.

مدیرکل دفتر بازرسی و نظارت سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور رویکرد دوم نظارتی را نظارت پستی عنوان نمود و با بیان اینکه این نوع نظارت خود به نوعی در چارچوب نظارت اصلاحی معنا می یابد، اظهار کرد: یکی از مشکلات کنترل فرایندها آن است که عملیات

نظارتی پس از انجام عمل اداری (نظارت پسینی) انجام شده و اساساً ناظر به بعد از اقدامات دستگاه اداری است. به ویژه در شهرداریها با توجه به ماهیت وظایف شهرداری که ناظر به امور ساخت و ساز، شهرسازی، عوارض و... است، این موضوع صورت برجسته تری پیدا می کند. از این رو در صورتی که نتیجه عمل صورت گرفته در شهرداری منفی باشد، دیگر نمی توان از خسارات و زیان های به وجود آمده جلوگیری نمود و اقدامات دفتر به نوعی توشه داروی پس از مرگ خواهد شد. اعمال نظارت پیشینی ناظر به پیش از اقدامات اداری است و مانع از انجام عمل خلاف قانون و مغایر اصول می شود.

نجفی در ادامه اضافه کرد: عملی ایحال نظارت پسینی نیز با رویکرد بازدارندگی از قانون گریزی احتمالی می تواند نتایج مطلوب خود را به دنبال داشته باشد که لازمه توفیق اختیار و آزادی عمل مدیران اجرایی در چهارچوب قوانین و مقررات می باشد.

وی رویکرد نظارتی دیگر دفتر بازرسی و نظارت سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور را بازرسی مبنایی و عینی از حوزه تحت بازرسی اعم از شهرداری و دهیاری ذکر کرد و گفت: این نوع بازرسی می تواند قبل و بعد از تحقق امور یا در حین انجام آن محقق گردد و به چند شکل انجام می شود که شامل بازرسی های مستمر، دوره ای و موردی است که بخشی از بازرسی ها به صورت مستمر و مطابق رویه ی معمول در کلیه حوزه های مأموریتی شهرداری با برنامه زمان بندی مشخص صورت می گیرد.

نجفی افزود: برخی از بازرسی ها به صورت دوره ای و بر مبنای سر فصلهای معین و مدون از شهرداریها انجام می شود و بازرسی های موردی نیز مربوط به مواردی است که گزارش های خاصی از نهادهای ذیربط یا مراجع عالی واصل شود که نیاز به رسیدگی خاص در موضوع و پرونده ای خاص داشته باشد.

وی همچنین توضیح داد: در این نوع از بازرسی ها ضمن بررسی اسناد و پرونده های مالی و اداری شهرداری یا حسب مورد دهیاریها و یا سازمانها و اتحادیه های وابسته در صورت مواجهه با تخلفات، گزارشی از موارد سوء جریان یا تخلف تنظیم و در صورت اجراء تخلف پرونده مسوولین و یا شهردار حسب مورد به هیات تخلفات اداری ارجاع می شود. در صورتی که تخلف واجد عنوان یا عناوین مجرمانه باشد پرونده به منظور تحقیق و تعقیب و به منظور اعمال قانون و تنبیه و مجازات به دادسرای کارکنان دولت ارجاع می شود.

مدیرکل دفتر بازرسی و نظارت سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور در ادامه گفت: دفتر بازرسی به صورت متمرکز به شکایات مطروحه شهروندان از شهرداریها و دهیاریها نیز رسیدگی می نماید که این امر حجم وسیعی از مراجعات به دفتر را تشکیل می دهد. در این خصوص کارشناسان دفتر پیرامون صحت و سقم موارد شکایات بررسی لازم را به عمل آورده و موضوع تا اخذ نتیجه نهایی و پاسخگویی به شاکی پیگیری می نمایند.

وی افزود: با تلاش همکاران در جهت تحقق دولت الکترونیک در حال حاضر همچنین امکان ارسال اینترنتی شکایت به دفتر بازرسی فراهم شده است. با این وسیله شهروندان بدون مراجعه حضوری می توانند با ارسال مشخصات کامل و ارائه مستندات از طریق اینترنت و وب سایت سازمان پس طرح شکایت و اخذ شناسه پیگیری بدون حضور در محل سازمان از مراحل پیگیری شکایت خود در سازمان مطلع گردند.

شهروندوار زیستن، رمز کیفیت زندگی شهری

■ مرتضی محمدزاده

دانش‌آموخته علوم سیاسی

حقوق عابران قوانین و دستورالعمل‌هایی وجود دارند اما برای برخی دیگر، که بسیار هم مهماند، معمولاً قانون تدوین نمی‌شود؛ مثلاً «در ساعت‌های پرتراфик نباید از خودروی شخصی استفاده کرد» رعایت قوانین ترافیکی صرفاً براساس قوه قهریه و با حضور مأموران انتظامی در خیابان‌ها و با اعمال جرایم یعنی فقدان قانون‌پذیری اجتماعی، چون شهر چهره‌ای امنیتی به خود می‌گیرد. این جاست که مفهوم شهروند بیش‌تر اهمیت می‌یابد.

شهروند قانون (استلا قوانین ترافیکی) را، نه به خاطر جریمه نشدن، به این خاطر رعایت می‌کند که ایمان دارد یا زیر بار گذاشتن آن زندگی در مفهوم اجتماعی آن ناممکن خواهد شد. او برای همه چیز دنبال قانون نیست بلکه تفکر مبتنی بر زندگی اجتماعی او منشاء رفتارهای وی است.

یکی از اصلی‌ترین مباحث در حوزه شهروندی آشنایی شهروندان با قوانین و مقررات مرتبط با زندگی اجتماعی آنهاست. افراد زمانی شهروند دانسته می‌شوند که حقوق و وظایف خود را بشناسند و به آن عمل کنند و بدانند که باید چه حقوقی را مطالبه کنند و راه‌های دستیابی به آنها چیست. آموزش حقوق و تکالیف شهروندی اعضای شناخت به افراد جامعه است تا بهتر و مطلوب‌تر زندگی کنند. اهمیت آموزش حقوق شهروندی به حدی است که مجمع عمومی سازمان ملل، دهه ۱۹۹۵-۲۰۰۴ را دهه آموزش حقوق شهروندی اعلام کرد و، در دهه‌های گذشته، اکثر کشورهای توسعه‌یافته توجهی نمایان به این مولفه مهم داشته‌اند زیرا یکی از شاخص‌ها و ملاک‌های مهم برای ارزیابی توسعه پایدار جوامع و وضعیت فرهنگی و مقدار شناخت مردم و احترام آنها به اصول اخلاقی و قوانین است. علی‌رغم تأکید مکرر اصول مختلف قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر رعایت حقوق افراد و حفظ کرامت انسانی، در بحث آموزش حقوق و تکالیف شهروندی، در جامعه ایران با خلایق خاد مواجه هستیم. وقتی در جامعه‌ای اصول شهروندی به صورت عملی و منطقی آموزش داده نشود، انتظار داشتن رفتار شهروندی نامعقول خواهد بود. آموزش نمی‌تواند صرفاً از مجرای نهادهای رسمی آموزشی مثل مدارس یا دانشگاه‌ها اجرا شود و تجزیه کشورها ثابت کرده که چنین کاری را باید سازمان‌های مردم‌نهاد انجام دهند. در عصر بااصطلاح پسا مدرن که زندگی اجتماعی روزبه‌روز پیچیده‌تر می‌شود، یکی از راه‌های ارتقای سطح زندگی اجتماعی و شهری شهروندوار زیستن است که تحقق آن به آموزش جدی و عملی اصول اساسی شهروندی، آن هم به کمک نهادهای مردمی و با حمایت نهادهای دولتی، نیاز دارد.

آیا تا به حال به این فکر کرده‌اید که مفهوم «شهروند» و «حقوق شهروندی» چیست؟ چرا اصطلاحاتی مثل شهروند، ساکنان، تبعه و ... را به این اندازه به کار نمی‌بریم در حالی که شهروند و حقوق آن واژه‌ای با بار معنایی وسیع است که در نظریات اجتماعی، سیاسی و حقوقی جایگاهی ویژه پیدا کرده است؟

این واژه ریشه در اندیشه سیاسی غرب دارد ولی جزء مفاهیمی است که با فرهنگ زندگی اجتماعی آمیخته و در ادیان مختلف، از جمله دین مبین اسلام، و تمدن‌های غیرغربی هم جایگاهی ویژه دارد. به روایتی اولین اثر مدون در این زمینه کتیبه‌ای است که به فرمان کوروش، پادشاه هخامنشی، نوشته شده است.

شهروند مفهومی وسیع دارد که عمدتاً دارای ابعاد سیاسی، حقوقی و اجتماعی است. شهروند فردی است که از مجموعه‌ای از حقوق و تکالیف حاکم بر روابط اجتماعی برخوردار است یا، به عبارتی، حقوق شهروندی بر روابط شهروندان و روابط آنها با نهادهای دولتی دلالت دارند.

قرار دادن مفهوم شهروند در برابر شهروندی معنی آن را روشن‌تر می‌کند. وقتی فردی نه شهروند بلکه شهرنشین است، عضوی از اجتماع بزرگ محسوب می‌شود که در آزادی مطلق به سر می‌برد و مقید به هیچ اصول اخلاقی، قانونی و اجتماعی نیست. اما «شهروند» فردی است دارای حق و تکلیف که در مقابل جر آن چه در دنیای اطرافش می‌گذرد احساس مسئولیت می‌کند. مهم‌ترین ویژگی شهروند آگاهی از قوانین و مقررات زندگی اجتماعی و تبعیت داوطلبانه از آنهاست. بر عکس شهروندی، آزادی و حق او بی‌نهایت نیست بلکه مرز آزادی او تا مرز آزادی هموطنانش است و او تا جایی آزادی دارد که آزادی دیگران را بر هم نزند.

در دنیای پیچیده کنونی نمی‌توان قوانین و مقررات را به زور اجرا و مردم را با قوه قهریه مجبور به رعایت اصول زندگی اجتماعی کرد؛ از طرف دیگر برای همه تعاملات انسان با هموطنانش، قانون نوشته نمی‌شود و فراتر از قوانین اصول اخلاقی قرار دارند که با رعایت آنها زندگی اجتماعی مطلوب فراهم می‌شود؛ به عنوان مثال یکی از مشکلاتی که بشر امروزه با آن دست به گریبان است، افزایش وسایل نقلیه و لزوم رعایت همه‌جانبه فرهنگ ترافیکی است. برای برخی مسائل ترافیکی، مثل عدم عبور از چراغ قرمز و احترام به

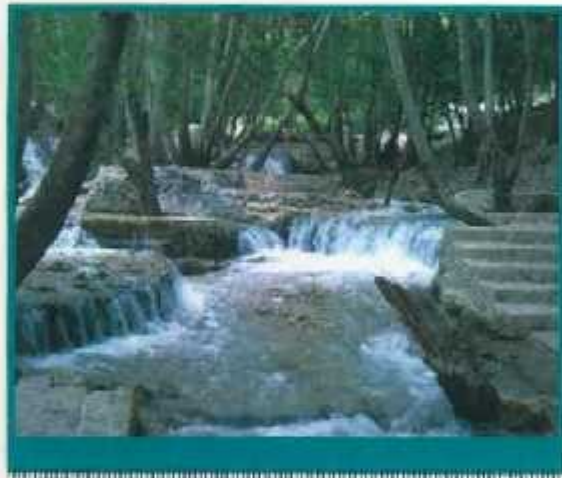
راهنمایی و رانندگی برشمرد.

وی همچنین از توسعه مرحله دوم این پارک به مساحت ۱۰ هزار متر مربع برای احداث کارتنینگ، پیست دوچرخه‌سواری و مجموعه تفریحی و گردش‌گری با هزینه پیش‌بینی‌شده پنج میلیارد ریال خبر داد. شهردار ملایر افزود: «سه میلیارد ریال را شهرداری و ۶۰۰ میلیون ریال را نیز سازمان حمل و نقل و پایانه‌های استان برای احداث این پارک هزینه کرده‌اند.»

امامی در ادامه گفت: «رفع مشکل ترافیک در محور آموزش‌های لازم، فرهنگ‌سازی مناسب و تعریض خیابان‌هاست و نکته علی‌رغم تلاش‌ها مشکل ترافیک روزبه‌روز افزایش می‌یابد.»

معاون سیاسی و اجتماعی فرمانداری ویژه ملایر نیز گفت: «راه‌اندازی پارک‌های تفریحی می‌تواند تا حدودی گره ترافیکی و مشکلات رفت‌وآمد را در سطح شهرها برطرف کند.»

سید رسول حسینی فرهنگساز، احداث پارک‌های تفریحی، انتقال مباحث ترافیکی از کودکان به والدین و تعریض خیابان‌های اصلی به دست شورای اسلامی شهر و شهرداری ملایر را از عوامل موثر در کاهش ترافیک عنوان کرد.

افزایش رضایت خانواده‌ها از سرویس‌های مدارس در همدان

مدیرعامل سازمان تاکسی‌رانی همدان گفت: «با اعمال کنترل‌های لازم برای سرویس‌های مدارس در همدان، شاهد رضایت خانواده‌ها از عملکرد این سرویس‌ها در سال جاری تحصیلی هستیم.»

محمد جواد زارعی در کارگروه حمل و نقل دانش‌آموزان استان در کارشناسی انجمن اولیا و مربیان استان تأیید صلاحیت راننده، نداشتن اعتیاد و سوبیشینه و داشتن گواهینامه رانندگی را از جمله معیارهای لازم برای اخذ مجوز رانندگان دانست و گفت: «داشتن معاینه فنی، بیمه و تجهیزات آتش‌نشانی نیز از جمله صلاحیت‌های فنی خودروها محسوب می‌شود.»

مدیرعامل سازمان تاکسی‌رانی همدان از صدور ۷۰۰ برچسب سرویس مدارس برای خودروها از ابتدای سال تحصیلی خبر داد و گفت: «نسبت به سال گذشته، صدور برچسب رشدی ۲/۵ برابری داشته است.»

زارعی با اشاره به بازدیدها از سرویس‌های مدارس تصریح کرد: «از ابتدای سال تحصیلی بیمتکاز سازمان بازدیدها را انجام داده و شرایطی را

تهیه و تنظیم: فاطمه شهزادی

احداث ساختمان امداد و نجات شهرداری میانه

ساختمان جدید ستاد مرکزی سازمان آتش‌نشانی و امداد و نجات شهرداری میانه در محل ساختمان قدیمی آن در حال احداث است.

برای احداث ساختمان جدید ستاد مرکزی سازمان آتش‌نشانی و امداد و نجات شهرداری میانه، با زیربنای هزار و ۲۰۰ متر مربع، ۳ میلیارد و ۵۳۰ میلیون ریال از محل اعتبارات استانی در نظر گرفته شده که برای شروع ۹۳۵ میلیون ریال از این رقم تخصیص داده شده است.

عملیات اجرایی ساختمان را از سال ۸۹ بخش خصوصی، و با نظارت دفتر فنی و امور عمرانی شهرداری، آغاز کرده و پیش‌بینی می‌شود تا پایان سال ۹۰ به اتمام برسد.

ساختمان قدیمی و فرسوده سازمان آتش‌نشانی و امداد و نجات شهرداری میانه تخریب و ساختمان جدید، مطابق با نقشه تیب استاندارد این دست ساختمان‌ها و با آخرین اصول و دستاوردهای فنی و مهندسی، در حال ساخت است.

پارک ترافیکی کوهسار ملایر گشایش یافت

شهرداری ملایر برای رفاه حال شهروندان و ایجاد امکانات تفریحی پارک ترافیکی کوهسار را با مساحت دو هزار و ۵۰۰ متر مربع احداث کرده است.

شهردار ملایر با بیان این که پارک کوهسار با امکانات خدماتی و رفاهی در مدت یک سال احداث شده است گفت: «خیابان کشی، نصب علائم رانندگی، ساخت پیست دوچرخه‌سواری، ماشین شارژی، کافی شاپ، ایجاد سرویس بهداشتی و سالن برگزاری کلاس‌های آموزشی از جمله امکانات پارک ترافیکی ملایراند.»

علیرضا امامی هدف از احداث پارک ترافیکی کوهسار را آموزش قوانین حمل و نقل و راهنمایی و رانندگی و توسعه و ترویج فرهنگ حمل و نقل از مدارس ابتدایی با همکاری آموزش و پرورش و مدیریت

که اول سال به ما اعلام کرده‌اند هر دو هفته یک بار کنترل می‌کنند»
وی با اشاره به اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها و افزایش ۲۰ درصدی کرایه این سرویس‌ها افزود: «براساس مجوز وزارت کشور، سرویس‌های مدارس می‌توانند ۲۰ درصد کرایه‌های خود را افزایش دهند، اما در این باره منتظر تصمیم‌گیری شورای اسلامی شهر همدان هستیم»

زیبایی‌های «پایتخت طبیعت ایران» برای دیگر استان‌ها تبیین شود

افزایش روزافزون تعداد گردش‌گران و مسافران داخلی و خارجی که در فصول مختلف سال به استان کهگیلویه و بویراحمد سفر می‌کنند ظرفیت‌های بالای گردش‌گری این منطقه از کشور را نشان می‌دهد.

معاون فرهنگی و اجتماعی شهرداری یاسوج با توجه به نام‌گذاری روز ۲۷ سپتامبر، پنج مهرماه، به عنوان روز گردش‌گری گفت: «باید زمینه‌های لازم برای توسعه صنعت گردش‌گری و توریسم برای افرادی که به استان کهگیلویه و بویراحمد عزیمت می‌کنند فراهم شوند تا بتوانیم خدماتی مطلوب به گردشگران داخلی و خارجی ارائه دهیم.»

سید صابر محمدیان افزود: «تاثیر چشم‌گیر گردش‌گری بر کاهش نرخ بیکاری، افزایش سطح درآمد ملی و نیز تامین منابع انرژی و رونق بازار صنایع دستی، که بر اساس آمار موجود افزون بر ۱۰ میلیون نفر از آن کسب درآمد می‌کنند، تنها بخشی از مزایای پرراختن و توجه به این صنعت است.»

وی عنوان کرد: «به ازای ورود هر گردش‌گر، بین چهار تا ۱۰ شغل ایجاد می‌شود که با احتساب مشاغلی که در بخش‌های تولیدی و خدماتی نیز ایجاد می‌شوند می‌توان، به ازای هر گردش‌گر، ایجاد شغل برای ۱۵ تا ۱۸ نفر را به صورت مستقیم و غیرمستقیم پیش‌بینی کرد.»

محمدیان ابراز داشت: «با توجه به هزینه بالای ایجاد شغل برای افراد جامعه در بخش‌های صحت و خدمات، در خواهیم یافت که با توسعه صنعت توریسم و گردش‌گری می‌توان شاهد رفع بسیاری از مشکلات جامعه، از جمله اشتغال، بود.»

معاون فرهنگی و اجتماعی شهرداری یاسوج افزود: «با توجه به چهار فصل بودن طبیعت کهگیلویه و بویراحمد و میزبانی یاسوج، پایتخت طبیعت ایران، از هموطنان در فصول مختلف سال، طی سال‌های اخیر نیازسنجی گسترده در مجموعه شهرداری یاسوج برای رفع نیازهای روز مرکز استان، برای توسعه گردش‌گری و تشویق هرچه بیشتر هموطنان

دیگر استان‌های کشور، انجام شده است که البته، با مقایسه وضعیت کنونی امکانات شهری یاسوج با گذشته، می‌توان تحولاتی گسترده را در این بخش دید.»

محمدیان گفت: «یاسوج با توجه به مجاورت با منطقه زیبای دنا و نیز جاذبه‌های طبیعی کم‌نظیر خود پیشانی استان کهگیلویه و بویراحمد محسوب می‌شود و باید به ایجاد زیرساخت‌ها و برآورده شدن نیازهای زیربنایی، برای ایجاد تحول گسترده در بخش گردش‌گری این منطقه، بیش‌تر توجه کرد.»

وی بیان کرد: «خوشبختانه تعاملی مطلوب بین شهرداری یاسوج و سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردش‌گری استان وجود دارد و در اثر همین تعامل، بسیاری از مشکلات بخش گردش‌گری برطرف شده‌اند.»

انجام معاینه فنی رایگان خودروها به مناسبت هفته هوای پاک

به مناسبت هفته هوای پاک، با شعار محوری «شفاف‌سازی یارانه‌ها، بهینه کردن مصرف انرژی و هوای پاک» معاینه فنی خودروها در مرکز معاینه فنی شهید رجایی شهرداری قزوین رایگان انجام شد.

معاون حمل و نقل و ترافیک شهرداری قزوین با اعلام این خبر گفت: «به پیشنهاد اداره کل محیط زیست استان قزوین در هفته هوای پاک، معاینه فنی خودروها رایگان انجام شد.»

سید مهدی یدی همدانی، با بیان این که این اقدام با هدف فرهنگ‌سازی و گرامی‌داشت هفته هوای پاک انجام شد، به نرخ خدمات معاینه فنی مکانیزه خودروها اشاره کرد و افزود: «براساس مصوبه هیئت وزیران عضو کارگروه تعیین نرخ هزینه‌های معاینه فنی خودروها، نرخ خدمات معاینه فنی مکانیزه خودروها در مراکز استان‌ها و شهرهای با جمعیت بالای سیصد هزار نفر ۸۰ هزار ریال و نرخ خدمات معاینه فنی برای هر بار مراجعه بعدی، یک ماه بعد از مراجعه اول، خودروهای سبک ۲۰ هزار ریال تعیین شده است.»

وی گفت: «معاینه فنی برای انواع خودروهای تاکسی، تاکسی‌بار و اتوبوس درون‌شهری نیز با عملکردی تا ده سال ۷۰ هزار ریال و با عمر بیش از ده سال ۸۰ هزار ریال تعیین شده است.»

همدانی افزود: «برای حمایت از حمل و نقل عمومی اعم از تاکسی‌ها و وانت‌بارها هزینه معاینه فنی در این مرکز ۵۰ هزار ریال است.»

مدیرعامل پایانه‌های مسافری شهرداری یزد در کشور نمونه شد

مدیرعامل سازمان پایانه‌های مسافری شهرداری یزد یکی از مدیران نمونه پایانه‌های مسافری کشور شناخته شد و رییس سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور از وی تقدیر کرد.

حیدررضا ارشادمثنی، رییس سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، با اهدای لوحی زحمات محمد صلواتی را که در ارزشیابی مدیران پایانه‌های مسافری کشور با کسب ۸۳ امتیاز نمونه شده بود ارج نهاد.

وی در این لوح، حمل و نقل را زمینه‌ساز توسعه و پویایی فرهنگی، علمی، اقتصادی و صنعتی کشور دانسته و آورده است: «تلاش در این امر مهم مسیر را برای عدالت‌گستر، خدمات‌رسانی و مهرورزی هموار می‌سازد.»

گفتنی است مدیرعامل سازمان پایانه‌های مسافری شهرداری یزد در این ارزشیابی، علاوه بر گرفتن امتیاز بالا در همه فعالیت‌ها، در بخش‌های کارآفرینی، پیشنهاد و مشاوره، گسترش ارزش‌های اخلاقی و رفتار مناسب در برخورد با ارباب رجوع نیز امتیاز کامل را کسب کرده است.

سازمان پایانه‌های مسافری شهرداری یزد

راه‌اندازی سیستم کارت بلیط الکترونیکی در اتوبوس‌رانی سبزوار

سازمان اتوبوس‌رانی سبزوار برای رفع مشکلات و جلوگیری از هزینه بالای چاپ بلیط، جلوگیری از بازگشت مجدد بلیط‌های استفاده‌شده به بازار فروش و پرداخت بهای خدمات به صورت الکترونیک سیستم کارت بلیط الکترونیکی را راه‌اندازی کرد.

مدیرعامل سازمان اتوبوس‌رانی سبزوار از راه‌اندازی سیستم کارت بلیط الکترونیکی در ناوگان اتوبوس‌رانی سبزوار خبر داد و افزود: «حذف هزینه چاپ بلیط، جلوگیری از جعل بلیط، صرفه‌جویی در مصرف کاغذ، جلوگیری از سوءاستفاده‌های مالی احتمالی، بالا بردن فرهنگ عمومی پرداخت الکترونیک و جلوگیری از پرداخت وجه نقد به جای بلیط از دلایل اصلی راه‌اندازی سیستم کارت بلیط الکترونیکی هستند.»

پورکاوه همچنین امکان نظارت کامل بر عملکرد راننده، کاهش نیروهای قسمت بلیط، امکان دریافت آمار کل جابه‌جایی مسافر در طول شبانه‌روز در کل ناوگان اتوبوس‌رانی و امکان دریافت آمار کل جابه‌جایی هر اتوبوس در بازه زمانی مشخص را نیز از دیگر دلایل راه‌اندازی این سیستم دانست.

مدیرعامل سازمان اتوبوس‌رانی سبزوار مزایای استفاده از کارت بلیط برای مسافران را سهولت و تسریع استفاده از آن، هدر نرفتن خرده پول در باجه‌های بلیط‌فروشی هنگام خرید، نداشتن نیاز به خرید بلیط به ازای هر بار سوار شدن به اتوبوس و سهولت حفاظت از کارت، در مقایسه با بلیط، عنوان کرد.

افزایش ۳۰ درصدی هزینه شهرداری کاشان با جمع‌آوری زباله‌ها

شهردار کاشان با انتقاد و گلایه از همکاری نکردن شهروندان در رعایت نظم در ساعت مقرر جمع‌آوری زباله گفت: «۳۵ درصد زباله‌های این شهر روز جمع‌آوری می‌شوند».

سعید منیرسزاده کاهش ترافیک و کاهش مصرف سوخت را از موانعی جمع‌آوری زباله در شب دانست و افزود: «شهروندان به دلخواه خود و اغلب در روز زباله‌هایشان را بیرون می‌گذارند در صورتی که باید زباله‌های خود را در شب راس ساعت ۹ بیرون بگذارند».

وی خاطر نشان کرد: «جمع‌آوری زباله‌ها در روز و غیر ساعات مقرر شده آن باعث افزایش تحمیلی ۳۰ درصدی هزینه‌های شهرداری می‌شود».

شهردار کاشان بر وظیفه شهرداری برای جمع‌آوری زباله در راس ساعت مقرر شده تاکید کرد و گفت: «نیروهای خدماتی با مشاهده کیسه‌های زباله در روز، به دلیل وظیفه‌شناسی، جلوگیری از انتشار آلودگی ناشی از تجمع زباله‌ها و نازیبایی چهره شهر، مجبورند که زباله‌ها را جمع‌آوری کنند».

وی هزینه سرانه تولید زباله را برای هر شهروند کاشانی ۶۷۰ گرم اعلام کرد و افزود: «روزانه ۲۰۰ هزار کیلوگرم زباله در کاشان جمع‌آوری می‌شود».

گفتنی است ۴۴۳ نفر از کارگران شهرداری در قالب سه شرکت خصوصی و با ۳۰ دستگاه خودروی سبک و سنگین برای جمع‌آوری زباله و نظافت شهر به صورت شبانه‌روزی فعالیت می‌کنند.

شهروندان خیابان‌های شهید عرب‌بیگی و شهید مطهری را آسفالت کرده است. همچنین پیاده‌روسازی گورستان شهر گرز، به طول بیش از ۲۰۰ متر مربع، از دیگر فعالیت‌های این واحد است.

اداره بازیافت شهرداری گرز نیز با خرید ۷۴ سطل زباله فلزی به زودی آنها را در معابر شهر نصب خواهد کرد. علاوه بر اینها، توزیع سطل‌های بازیافتی در سطح شهر و تحویل به درب منازل مردم و آغاز عملیات ساخت سکوی زباله و خرید یک دستگاه ایسوزو ۵ تنی، که پس از نصب اتاق حمل زباله روی آن به ناوگان حمل زباله شهری افزوده خواهد شد، از فعالیت‌های این شهرداری است.

همچنین جابه‌جایی تیرهای چراغ برق در گلزار شهیدا و نقاط حادثه‌خیز شهر گرز و نصب چراغ‌های چمنی در میدان آیت الله گزی و میدان امام حسین شهر گرز را می‌توان از دیگر اقدامات این شهرداری دانست.

ایجاد مدیریت یکپارچه شهری با GIS در بوشهر

بنا بر اعلام شهرداری بندر بوشهر، نقشه GIS شهر به گونه‌ای طراحی و تهیه شده است که قابل استفاده در همه دستگاه‌ها و ارگان‌هاست و دستگاه‌ها، با لایه اطلاعات کاربردی خود روی نقشه، استفاده از آنها را برای عموم فراهم می‌کنند.

مدیر عامل سازمان فناوری شهرداری بندر بوشهر، ضمن بیان این مطلب، گفت: «در حال حاضر از این سیستم در مدیریت شهری موفق دنیا استفاده می‌شود و اگر شهرداری‌ها بخواهند به خوبی به وظایف خود در قبال شهروندان عمل کنند، باید از این سیستم استفاده کنند».

ایمان چارکی با اشاره به تهیه عکس‌های هوایی و ماهواره‌ای از بندر بوشهر برای این پروژه خاطر نشان کرد: «روی این عکس‌ها لایه‌هایی مختلفه از جمله خدمات شهری، ممیزی املاک، وضعیت کانال‌های آب و تاسیسات برقی، دیده و برجسته می‌شوند که این لایه‌ها و شرح خدمات به دستگاه‌های فعال در این عرصه بسیار کمک می‌کنند».

مدیرعامل سازمان فناوری شهرداری بندر بوشهر، با بیان این که این پروژه در ۴ فاز اجرا می‌شود، گفت: «۳ فاز این پروژه شامل تهیه عکس‌های هوایی از شهر بوشهر، مرحله توسیعی و یکپارچه کردن اطلاعات انجام شده‌اند و در حال حاضر فاز ۴ آن شامل نوشتن GIS تحت وب در حال انجام است».

چارکی افزود: «در آینده اطلاعات گردش‌گری بندر بوشهر از طریق GIS و به صورت آنلاین و از راه اینترنت در دسترس عموم شهروندان قرار می‌گیرند».

فعالیت‌های شهرداری گرز

شهرداری گرز برای تسهیل در رفت‌وآمد شهروندان و تغییر سیمای شهری اقداماتی فراوان را در حوزه عمران شهری انجام داده است.

واحد عمران شهرداری گرز برای تسهیل تردد عابران و رفت‌وآمد

زمستان، پروژه باند کنتر و ورودی بوکان - سقر آسفالت شد که این کار در ساماندهی ورودی‌های شهرستان بوکان اهمیتی به‌سزا دارد.

مسجد سلیمان گل کاری می‌شود

واحد فضای سبز شهرداری مسجد سلیمان طرح کاشت بیش از دویست هزار نشای گل را در بلوار آزادی و چند نقطه دیگر از شهر آغاز کرد.

واحد فضای سبز شهرداری مسجد سلیمان، برای احیای فضای سبز بلوار آزادی و چند نقطه دیگر از شهر، طرح کاشت بیش از ۲۰۰ هزار نشای گل را آغاز کرد.

مسئول فضای سبز شهرداری مسجد سلیمان با اعلام این خبر افزود: «کاشت این تعداد نشای گل، که تولید نهالستان مرکزی شهرداری است، در مسجد سلیمان بی‌سابقه است.»

نجفیان ادامه داد: «پس از اتمام این طرح، و در صورت هم‌کاری شهروندان برای نگهداری از گیاه تا مرحله رشد، شاهد فضایی متفاوت با گذشته و زیبایی زیبا در نقاط گل‌کاری شده خواهیم بود.»

ترافیک معابر آشنویه روان می‌شود

شهرداری آشنویه برای آسفالت و لکه‌گیری خیابان‌های شهر اقدام به زیرسازی، کمپکت و لکه‌گیری معابر کرده و هم‌زمان عملیات روکش کاری و خاک‌کشی خیابان‌ها را نیز به اتمام رسانده است.

شهرداری آشنویه، به همین منظور در نظر داشت تمام کوچه‌های شهر را آسفالت کند به طوری که در ۶ ماهه اول سال معابر با مشارکت شهروندان آسفالت شده‌اند که می‌توان به روکش آسفالت بلوار شهدا، بلوار شیخ عبدالعزیز، بلوار علامه قاضی و بلوار معلم اشاره کرد. همچنین واحد عمران شهری این شهرداری، در صورت جذب اعتبار، روکش آسفالت خیابان بعثت و طرفین خیابان ساحلی را انجام خواهد داد. گفتنی است تاکنون ۱۰۰ درصد معابر سطح شهر آشنویه با مشارکت شهروندان لکه‌گیری شده‌اند و این کار در ۸۰ درصد محلات پیشرفت فیزیکی داشته است.

ایجاد رفاه شهروندی در بوکان با پل برقی عابر پیاده

شهرداری بوکان، در استان آذربایجان غربی، عملیات حفاری برای زیرزمینی کردن کابل‌های محدوده میدان آزادی (فرمانداری) را آغاز کرد.

واحد عمران شهرداری بوکان هدف اصلی این اقدام را ایجاد عیقات نصب پله برقی عابر در میدان فرمانداری دانست و اعلام کرد: «از مزایای انجام این عملیات حذف شلوغی‌های ناشی از ترافیک سیم‌های برق و تیرهای محدوده پل عابر پیاده خواهد بود و این امنیت پروژه را در حوادث و بلاهای طبیعی تضمین خواهد کرد.»

با انجام این عملیات تیرهای برق محدوده غربی برای نصب پله‌های برقی حذف و کابل‌های آنها نیز زیرزمینی خواهند شد. در این عملیات که با همکاری اداره برق شهرستان بوکان انجام شده خیابان انقلاب منتهی به میدان آزادی به مدت یک روز با هم‌کاری راهنمایی و رانندگی بسته شد.

در بخش عمران شهری شهرداری بوکان نیز می‌توان به آسفالت ورودی‌های شهرستان بوکان، از جمله آسفالت و نوسازی ورودی مائندآب- بوکان، اشاره کرد. به همین منظور، هم‌زمان با فصل

ارکواز

شهرداری ارکواز مولف به اخذ پروانه علامت استاندارد سنگدانه درشت مصرفی در بتن از سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، برای انجام امور سنگ‌شکن شهرداری، شد.

سی سخت

سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور از عملکرد شهرداری سی سخت در زمینه ارائه خدمات مسافرتی و توریستی تقدیر و شهردار این شهر را در زمره ۱۴ شهردار برتر در این زمینه اعلام کرد.

تودشک

شهرداری تودشک (اصفهان - نایین)، که در سال ۸۰ تاسیس شده است، در حال حاضر ۷ دستگاه ماشین از نوع سبک و سنگین دارد که از یک دستگاه نیمان آتش‌شانی و یک دستگاه آمبولانس، مرزای برای حوادث غیرمترقبه استفاده می‌شود.

کاشان

ماموران آتش‌نشانی و خدمات ایمنی شهرداری، برای افزایش سطح آمادگی نیروهای عملیاتی و امداد و نجات در جایگاه‌های سوخت، مانوری را برگزار کردند.

چهاردانگه

شهرداری چهاردانگه، برای تسریع اجرای پروژه‌های عمرانی، عملیات زیرسازی و اسفالت بلوار امام خمینی (ره) به سمت حسین‌آباد مطرح را آغاز کرده و در حال تکمیل آن است.

گز برخوار

واجد عمران و نیا سازی شهرداری گز برخوار (کنار اتوبان جدید اصفهان - تهران) روشنایی میدان ورودی شهر (میدان آیت الله گزی) را با پایه‌های چراغ چمنی تجهیز کرده و مراحل ساخت مدرسه لاله سرخ در قطعه زمینی به مساحت حدود ۲۰۰۰ متر مربع نیز در حال انجام است.

خور

شهرداری خور، برای اطلاع‌رسانی اقدامات و عملکرد شهرداری خور، شورای اسلامی شهر، سنخوق‌السابرین، هیئت ورزشی شهر و اخبار، سایت شهرداری خور را افتتاح کرد.

میانه

سپاسش نادری، مسئول کاربرسازی شهرداری میانه، گفت: برای تقویت ناوگان موتوری شهرداری در سال ۸۹، ۱۱ دستگاه ماشین آلات سبک و سنگین به ارزش ۴ میلیارد و ۸۰۰ میلیون ریال خریده و به ناوگان موتوری شهرداری میانه اضافه کرده است.

دورود

شهرداری شهر دورود (استان لرستان) برای تسهیل رفقت و آمد شهروندان رفوز وسط بلوار، جدول و آبراه بلوار شهرداری، زیرسازی و اسفالت بلوار امام خمینی (ره)، اسفالت معابر خاکی شهر، زیرسازی معابر، تکمیل نما و ساختمان اداری آتش‌نشانی شهر را انجام داد.

همدان

به گزارش روابط عمومی و امور بین‌الملل شهرداری همدان، جشنواره نقاشی ویژه دانش‌آموزان پیش‌دستانی با محورهای مصرف بهینه انرژی و اس با قرآن در همدان برگزار شد.

ساری

اداره روابط عمومی و امور بین‌الملل استانداری مازندران و شورای روابط عمومی استان، سیدعلی حجازی، شهردار مرکز مازندران، را به علت توجه ویژه به جایگاه روابط عمومی و ارتقای این واحد به عنوان شهردار و مدیر برتر در زمینه روابط عمومی انتخاب کردند.

تفاوت ویژگی های جمعیتی و اجتماعی اعضای شورایی های محلات در پهنه های جغرافیایی شهر تهران

دائن جلالی

مقدمه

مقایسه تعداد اعضای که قانون برای شوراهای اسلامی شهر پیشبینی نموده با جمعیت شهرهای مختلف دو مشکل را در این باره برجسته می سازد: نخست آن که تعداد این اعضا به ویژه هر اندازه که جمعیت شهر بیشتر می شود به آن اندازه ایست که بتواند نمایندگی تمام گروه ها و طبقات را نمایند و دوم این که نمی توان انتظار داشت این تعداد از اعضا به ویژه در شهرهای بزرگ بتوانند اشرافی کامل بر حجم و تنوع مشکلاتی داشته باشند که به موازات اندازه شهر افزایش یافته. از آغاز به کار نخستین شوراهای اسلامی شهرها چنین به نظر می رسید که میانوندی می بایست این اعضا را به مردم پیوند زند و راه حلی که در این خصوص مطرح شد تشکیل انجمن هایی سخله ای به نام شوراییاری بود. این راه حل نخستین بار در کلانشهر تهران اندکی پس از برگزاری اولین دوره انتخابات شورای اسلامی شهر تهران مطرح و بلافاصله تصمیم بر اجرای آن گرفته شد. در طول ۱۲ سالی که از آن زمان تا کنون می گذرد و در طی سه دوره شورای اسلامی شهر تهران اقدامات متعددی برای گسترش این تجربه یکتا به تمامی کلانشهر تهران و حتی دیگر شهرها صورت گرفت، که مجال برای شرح تمامی آنها در اینجا باقی نیست و تنها می توان به ذکر برخی از مهمترین آنها پرداخت. از آنجا که شورای شهر در این بین نقشی مهم را ایفا نموده است بهتر آن خواهد بود که گسترش این تجربه بر حسب دوره های مختلف شورای اسلامی شهر تهران بررسی گردد. این کار در جدول ۱ به اختصار صورت گرفته است.

جدول ۱: شرح مختصر اقدامات صورت گرفته در راستای گسترش تجربه شوراییاری ها در مدیریت شهری کشور بر حسب دوره های مختلف شورای اسلامی شهر تهران*

دوره های شورای اسلامی شهر تهران	اقدامات انجام شده در زمینه گسترش تجربه شوراییاری ها
دوره اول	<ul style="list-style-type: none"> - ثبت و تصویب اساسنامه و آیین نامه های مربوط به شوراییاری ها؛ - اجرایی نمودن تجربه در سه مرحله: مرحله ۱ در ۱۰ محله، مرحله ۲ در ۲۲ محله و مرحله ۳ در ۵۲ محله بین سال های ۱۳۲۹ تا ۱۳۸۱ - تهیه نقشه محلات شهر تهران و تهیه شناسنامه ای از کلیه محلات.
دوره دوم	<ul style="list-style-type: none"> - برگزاری انتخابات شوراییاری ها در سطح مناطق ۲۲ گانه شهر تهران طی دو روز؛ - نظرخواهی از شوراییاری ها در خصوص ۱۰ اولویت اصلی محلات در زمینه مسائل و مشکلات فرهنگی، اجتماعی و عمرانی و اعلام نتایج به ستاد هماهنگی شوراییاری ها؛ - تحلیل مسائل و مشکلات مناطق و اقدام به مکانیسه در این خصوص یا سازمان ها، ارگانها و شهرداری های مناطق - برگزاری جلسات در مناطق شهرداری با حضور مسئولین سازمان ها و ارگانها و اعضای شوراییاری ها و پیگیری روند رسیدگی به مشکلات.
دوره سوم	<ul style="list-style-type: none"> - برگزاری دومین انتخابات سراسری شوراییاری ها در ۳۷۴ محله شهر تهران طی دو روز؛ - انتخاب هیأت رئیسه شوراییاری های مناطق ۲۲ گانه شهر تهران؛ - تشکیل جلساتی توسط ستاد هماهنگی و اجرایی شوراییاری ها با حضور اعضای ستاد هماهنگی شوراییاری ها، شهردار منطقه، معاونان فرهنگی و اجتماعی، شهرداری نواحی و اعضای هیأت رئیسه شوراییاری های مناطق و بازخوانی اولویت های هر منطقه و پاسخگویی شهرداران مناطق در آن خصوص؛ - حضور هفتگی ۲۲ نفر از دبیران شوراییاری ها در صحن علنی شورای شهر تهران؛ - معرفی رابطین ورزش شوراییاری ها برای همکاری در زمینه ورزش محلات به سازمان تربیت بدنی شهرداری - تعمیم شوراییاری به تعدادی از شهرهای دیگر به ویژه مراکز استان ها.

*برمیانی (باقرتژاد، ۱۳۸۹: ۲۲).

بر مبنای ماده ۱۱ اساسنامه شوراییاری ها (مصوب ۱۳۷۸/۸/۴ شورای اسلامی شهر تهران) شوراییاری ها دارای ۱۸ وظیفه هستند که در زیر برخی از این وظایف آورده شده است . مواردی چون :

- شناسایی مشکلات، ارائه طرح و پیشنهاد و تلاش در جهت ایجاد محیطی سالم از نظر زیست محیطی با اهداف مبارزه با آلودگی های خاک، آب، آلودگی های صوتی و صرفه جویی انرژی در اماکن؛
- شناسایی مشکلات و ارائه طرح و پیشنهاد برای بهبود وضعیت سفرهای درون شهری با هدف بهینه سازی حمل و نقل؛
- ارائه طرح و پیشنهاد در جهت فراهم آوردن امکانات گذران اوقات فراغت جوانان و نوجوانان و گسترش مراکز تفریحی، ورزشی و هنری با هماهنگی ستاد اجرایی؛
- همکاری با شورای اسلامی شهر تهران برای برقراری آرامش و امنیت شهری و مبارزه با آسیب های اجتماعی و زمینه های جرم خیز؛
- همکاری با شورای اسلامی شهر برای معرفی و آموزش حقوق و وظایف شهروندی و مشارکتهای مردمی و آگاه سازی همگانی؛
- همکاری در ایجاد و گسترش فضای سبز و اداره خودگردان بوستانهای شهری؛
- همکاری با شورای اسلامی شهر تهران در جهت توسعه موسسات عام المنفعه و فعالیتهای داوطلبانه؛
- همکاری با شورای اسلامی شهر تهران در جهت کنترل قیمت ها و نرخ کرایه درون شهری؛ و
- ارائه طرحها و پیشنهادات جهت آموزش برنامه های دفاع غیرنظامی به شهروندان و همکاری با شورا جهت مقابله و پیشگیری از حوادث غیرمترقبه .

دو تفسیر مهم در ذیل این ماده به ترتیب، نحوه انجام این وظایف و ماهیت آنها را مشخص نموده و به بیان دیگر حدود اختیارات شوراییاری ها را در انجام وظایف محوله مشخص ساخته است .

بررسی آماری

تاکنون بررسی های آماری مختلفی در قالب پژوهش بر جنبه های متفاوت تجربه شوراییاری های شهر تهران صورت گرفته است . برای نمونه می توان به پژوهش کاظمیان ، حق شناس کاشانی و شادمان فر (۱۳۸۹) اشاره کرده که در جریان آن تأثیر الگوی شوراییاری محلات مختلف بر مشارکت شهروندان با مدیریت شهری تهران مورد بررسی قرار گرفت و طی آن مشخص شد که الگوی شوراییاری به عنوان یک الگوی مشارکتی در عامل قصد و نیت به مشارکت موفق تر عمل کرده تا بر فراهم کردن امکان برای مشارکت (۲۳) . در این بررسی هدف اصلی آن است که تفاوت های بین شوراییاری های مختلف جغرافیایی شهر تهران با توجه به اطلاعات ثبتی موجود در پایگاه شبکه شوراییاری های شهر تهران مورد مذاقه قرار گیرد . با توجه به آنکه واحد مورد بررسی در اینجا شوراییاران هستند و با در نظر داشتن تعداد ۳۷۴ شوراییاری و ۱۰ عضو (آنگونه که اساسنامه برای آنها مقرر داشته است) برای هر یک، می بایست تعداد ۳۷۴۰ شوراییاری بررسی شوند. در نتیجه بررسی حاضر بر پایه داده های حاصل از نمونه گیری قرار دارد . تفاوت دیرینه ای که میان پهنه های شمال و جنوب تهران از نظرگاه های مختلفی چون جمعیتی ، اجتماعی و اقتصادی وجود دارد این مسئله را یاد آور می شود که هر گونه پهنه بندی ای از شهر تهران می تواند ناهمگونی هایی را در صفات مختلف جمعیت مورد بررسی این شهر آشکار سازد . برای این بررسی به جای پهنه بندی سنتی شمال و جنوب، از پهنه بندی ای مورد

استفاده در پژوهش برای تهیه شناسنامه محلات شهر تهران با اندکی تغییرات بهره گرفته شده است . در جدول ۲ تفاوت میان پهنه بندی مورد استفاده در این بررسی و پهنه بندی مربوط به تهیه شناسنامه محلات شهر تهران نشان داده شده است :

جدول ۲ : تفاوت پهنه بندی شهر تهران در بررسی کنونی و طرح تهیه شناسنامه محلات شهر تهران*

نام پهنه	پهنه بندی مورد استفاده در این مقاله	پهنه بندی مورد استفاده در طرح تهیه شناسنامه محلات تهران*
شمالی	مناطق ۱، ۲، ۳، ۴ و ۷	مناطق ۱، ۲، ۳، ۴ و ۷
غربی	مناطق ۵، ۹، ۱۱، ۱۲، ۲۲	مناطق ۵، ۹، ۱۱، ۱۲، ۲۲
مرکزی	مناطق ۱۰، ۱۱، ۱۲	مناطق ۱۰، ۱۱، ۱۲
شرقی	مناطق ۶، ۸، ۱۳، ۱۴	مناطق ۶، ۸، ۱۳، ۱۴
جنوبی	مناطق ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۲۰	مناطق ۱۵، ۱۷، ۱۹، ۲۰

*بر مبنای (باقرزاد، ۱۳۸۹: ۲۳) .

صفاتی که در این جا قصد بر بررسی آنها است عبارتند از : سهم زنان در میان کل شوراییاران ، سهم افراد متأهل در میان کل شوراییاران و میزان افراد دارای تحصیلات عالی (لیسانس به بالا) . محاسبه واریاسی این صفات از روی یک نمونه اولیه انتخاب شده از میان شوراییاران پهنه های مختلف نشان داد که میان برخی از پهنه ها واریاسی ها متفاوت است و از آنجا که تعداد شوراییاران نیز از پهنه ای به پهنه دیگر متفاوت است، برای تعیین حجم نمونه نهایی می بایست از نمونه گیری طبقه بندی شده یا تخصیص یمین (Neyman) استفاده شود که طریقات در آن همین پهنه های پنج گانه هستند . بر این اساس تعداد ۲۵۷ نمونه بر مبنای محاسبات از میان مجموع شوراییاران پهنه های مختلف انتخاب و اطلاعات آنها در مورد صفات مورد بررسی گردآوری شد . این اطلاعات بر حسب پهنه های مختلف در جدول ۳ (صفحه بعد) ارائه شده است .

پرسش هایی که در این بررسی با توجه به صفات مورد نظر خواهان پاسخگویی به آنها هستیم به قرار زیر می باشد . پاسخ به این سه پرسش که ناظر بر هدف اصلی این بررسی است می تواند به طور خستی برای این پرسش مهم تر که شهروندان پهنه های مختلف به لحاظ ویژگی های اجتماعی و فرهنگی خواهان حضور چه افرادی در شوراییاری ها هستند توجیهاتی را فراهم سازد :

- آیا میان پهنه های مختلف شهر تهران از نظر سهمی که شوراییاران زن در اختیار دارند تفاوت معناداری وجود دارد ؟
- آیا میان پهنه های مختلف شهر تهران از نظر سهمی که شوراییاران متأهل در اختیار دارند تفاوت معناداری وجود دارد ؟
- آیا میان پهنه های مختلف شهر تهران از نظر سهمی که شوراییاران دارای تحصیلات عالی در اختیار دارند تفاوت معناداری وجود دارد ؟
- از آنجا که داده های این بررسی حاصل نمونه گیری هستند برای تعمیم نتایج به کل شوراییاران پهنه های مختلف شهر تهران می بایست از مضمون فرض مناسبی برای پاسخگویی به هر یک از پرسش ها گزینش شود . با توجه به آن که در اینجا قصد بررسی وجود یا عدم تفاوت یک نسبت

جدول ۳: ویژگی های شوراباران در پهنه های مختلف شهر تهران در سال ۱۳۸۹ بر مبنای داده های حاصل از نمونه گیری

نام پهنه	وضع جنسیت شوراباران		وضع تاهل شوراباران		وضع تحصیلات	
	سهم زنان (درصد)	سهم مردان (درصد)	سهم متأهلان (درصد)	سهم مجردان (درصد)	سهم شوراباران با تحصیلات عالی (درصد)	سهم شوراباران بدون تحصیلات عالی (درصد)
پهنه غربی	۱۳،۰	۸۷،۰	۹۰،۷	۹،۳	۳۳،۴	۵۵،۶
پهنه شرقی	۸،۳	۹۱،۷	۸۹،۷	۱۰،۳	۴۰،۰	۶۰،۰
پهنه جنوبی	۶،۱	۹۳،۹	۹۱،۸	۸،۲	۲۸،۸	۶۱،۲
پهنه شمالی	۲۳،۶	۷۶،۴	۶۸،۵	۳۱،۵	۴۵،۵	۵۴،۵
پهنه مرکزی	۱۰،۳	۸۹،۷	۸۹،۷	۱۰،۳	۲۶،۳	۵۳،۸

فرض یک: میان پهنه X و پهنه Y از نظر نسبت شوراباران دارای ویژگی C تفاوتی وجود دارد.

به منظور خلاصه سازی نتایج بدست آمده از آزمون های فرض، برای هر یک از سه نوع ویژگی که اساس سه پرسش ابتدایی را تشکیل می دهند، سه ماتریس مختلف با خانه های جابدهنده آماره آزمون Z که حاصل از انجام آزمون دو به دو، بین پهنه های متفاوت می باشد، ساخته شده است. مواردی که خانه هایشان به رنگ قرمز و زرد درآمده نشان دهنده آن هستند که به ترتیب با ۹۵ درصد و ۹۰ اطمینان می توان فرض صفر را رد کرد. جداول ماتریسی ۴ تا ۶ به این آزمون ها اختصاص یافته اند.

دو به دو در میان پنج جامعه مختلف است از آزمون فرض برای تفاوت نسبت مورد نظر در دو جامعه استفاده شده است (عبدالله زاده و عبدالله زاده، ۱۳۷۹: ۲۴۴). آزمون تفاوت نسبت میان شوراباران هر دو پهنه با یکدیگر منجر به آن می شود که تعداد دفعات آزمون آنقدر زیاد باشد که برشماری تمام فروش صفر و یک آنها خارج از مجال این بررسی باشد یا این وجود سورت کلی فرض صفر و یک در هر یک از آنها به قرار زیر خواهد بود:

فرض صفر: میان پهنه X و پهنه Y از نظر نسبت شوراباران دارای ویژگی C تفاوتی وجود ندارد و

جدول ۴: نتایج آزمون های فرض مربوط به یکسان بودن نسبتی از شوراباران پهنه های شهر تهران که زن هستند

نام پهنه ها	حوزه غربی	پهنه شرقی	پهنه جنوبی	پهنه شمالی
پهنه شرقی	۰،۷۹۸۳۸۸			
پهنه جنوبی	۱،۱۹۷۶۳۳	۰،۴۴۷۰۱۹		
پهنه شمالی	-۱،۲۵۶۳۷	-۲،۳۶۷۲۵	-۲،۶۳۲۰۵	
پهنه مرکزی	-۰،۴۰۵۷۵۳	-۰،۳۱۹۰۴	-۰،۶۹۵۴۹	۱،۷۸۱۳۲۶

جدول ۵: نتایج آزمون های فرض مربوط به یکسان بودن نسبتی از شوراباران پهنه های شهر تهران که متأهل هستند

نام پهنه ها	حوزه غربی	پهنه شرقی	پهنه جنوبی	پهنه شمالی
پهنه شرقی	۰،۱۸۳۵۴			
پهنه جنوبی	-۰،۱۸۸۵	۰،۳۷۱۲۳		
پهنه شمالی	۲،۵۵۸۴۰۹	۲،۴۲۳۳۹۱	۲،۶۹۳۳۹۶	
پهنه مرکزی	-۰،۱۵۱۲۸۳	-۰،۰۱۳۳۱	-۰،۳۱۹۳۵۷	-۲،۳۰۷۶۵

جدول ۵: نتایج آزمون های فرض مربوط به یکسان بودن نسبتی از شورایاران پهنه های شهر تهران که دارای تحصیلات عالی هستند

نام پهنه‌ها	حوزه غربی	پهنه شرقی	پهنه جنوبی	پهنه شمالی
پهنه شرقی	۰.۴۸۰۰۳۶			
پهنه جنوبی	۰.۵۸۴۱۶۶	۰.۱۳۰۱۹۹		
پهنه شمالی	۰.۱۰۶	۰.۵۹۱۲۵	۰.۶۹۰۶۲	
پهنه مرکزی	۰.۱۶۳۴	۰.۶۰۴۲۴	۰.۶۹۶۶۵	۰.۶۷۰۴

نتایج

بودن شورایاران به آن اندازه که برای رأی دهندگان دیگر پهنه ها مهم است. برای رأی دهندگان پهنه شمال نیز با اهمیت بود باز هم این تفاوت معنی دار میان نسبت شورایاران زن بین پهنه شمالی شهر تهران و دو پهنه دیگر رخ نمی داد.

در مورد وضعیت تأهل نیز مشاهده می گردد که تنها پهنه شمالی شهر است که با تمامی چهار پهنه دیگر از نظر سهمی از شورایاران که متأهل هستند تفاوتی معنادار دارد. این مسئله را نیز می توان به دو گونه تعبیر کرد نخستین تعبیر آن است که برای رأی دهندگان به اعضای فعلی شورایارای های پهنه شمالی شهر تهران، متأهل بودن شورایار از اهمیت به مراتب کمتری نسبت به رأی دهندگان دیگر پهنه ها برخوردار بوده است. تعبیر دوم آن است که متأهلین تمایل بیشتری برای نامزد شدن در انتخابات شورایاری ها داشته اند. از آنجا که تأهل جزئی از شرایط شرکت در انتخابات نمی باشد و رأی دهندگان حتی در صورتی که تأهل شورایار جز معیارهای انتخاب شان باشد تنها باید به جنس خود در این خصوص اکتفا نمایند می توان هر دو توجیه را قابل بررسی دانست. به بیان دیگر تفاوت معنی دار میان شورایاران پهنه شمالی با تمامی چهار پهنه دیگر می تواند هم برانگیز آن باشد که مجرد ها نسبت به دیگر پهنه ها تمایل بیشتری به شرکت در انتخابات داشته اند و هم آنکه برای شهروندان نیز متأهل بودن شورایار، به اندازه ای که برای ساکنان دیگر پهنه ها اهمیت دارد، به عنوان یک معیار انتخاب اهمیت ندارد. این نکته را هم نمی توان از نظر دور داشت که بین این دو تعبیر نیز می توان رابطه ای بدین شکل برقرار کرد که چون متأهل بودن چندان معیار با اهمیتی در ذهن ساکنان پهنه شمالی شهر تهران نیست مجرد های واجد نامزدی در انتخابات شورایاری ها، که در واقع از میان ساکنان همین پهنه هستند، شانس بیشتری برای خود متصور بوده و تمایل بیشتری برای شرکت در انتخابات داشته اند.

نگاهی به ماتریس های پیشین نشان می دهد که تنها در مورد نسبت شورایاران دارای تحصیلات عالی بین پنج پهنه هیچگونه تفاوت معناداری قابل مشاهده نیست. در وهله نخست می توان دو گونه تعبیر برای این مسئله به دست داد. یک تعبیر آن است که میزان تحصیلات برای رأی دهندگان به اعضای فعلی، در پهنه های مختلف شهر تهران از اهمیت یکسانی (فارغ از میزان اهمیت) برخوردار بوده است؛ و تعبیر دوم می تواند آن باشد که با وجود اهمیت متفاوت این معیار انتخاب برای رأی دهندگان پهنه های مختلف، تمایل متفاوت واجدین شرایط نامزدی که تحصیلات عالی دارند منجر به آن شده تا در تقابل با اهمیت این معیار در نظر رأی دهندگان در نهایت تفاوت چندانی بین نسبت شورایاران با تحصیلات عالی بین پهنه های مختلف موجود نباشد. با این وجود نمی توان انتظار داشت که سهم زیاد نامزدهای با تحصیلات بالا در یک پهنه بتواند تا بدان اندازه باشد که اهمیت کم این معیار را در نظر ساکنان آن پهنه جبران نموده و منجر به آن شود که سهم شورایاران با تحصیلات عالی در پهنه مورد نظر نسبت به سایر پهنه افزایش یابد از این رو همچنان توجیه نخست قابلیت پذیرش بیشتری دارد.

در مورد جنسیت نیز مشاهده می شود که تنها بین پهنه های شمالی و شرقی و شمالی و جنوبی و با اندکی اعراض شمال و مرکز می توان تفاوت معناداری را از نظر نسبت شورایاران زن مشاهده نمود. همانگونه که مشاهده می شود نسبت قابل ملاحظه ای از شورایاران در پهنه شمالی شهر تهران را زنان تشکیل می دهند. برای این مسئله دو گونه تعبیر می توان ارائه نمود. یا برای رأی دهندگان چهار پهنه دیگر شهر تهران مرد بودن کسی که می خواهد عضو شورایاری باشد از اهمیت بیشتری برخوردار بوده، یا آنکه سهم بیشتری از نامزد های انتخابات شورایاری ها را در پهنه شمالی زنان تشکیل می دهند به عبارت دیگر زنان در پهنه شمالی تمایل بیشتری برای شرکت در انتخابات شورایاری ها داشته اند حتی اگر حالت دوم هم برقرار باشد و از سوی دیگر مرد

منابع

- باقر نژاد حسین - (۱۳۸۹). گذشته، حال و آینده شورایاری ها. شورایاران، شماره ۵.
- عبدالله زاده، کاوه و یحیی عبدالله زاده، (۱۳۷۹). مفاهیم کاربردی آمار و احتمالات. تهران: آبیژ.
- کاظمیان، غلامرضا، فریده حق شناس کاشانی و رضا شادمان فر. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر الگوی شورایاری محلات در مشارکت شهروندان با مدیریت شهری. مطالعات مدیریت شهری - سال دوم، شماره سوم.

WWW.shorayari.tehran.ir -

شراکت عمومی - خصوصی Public-Private Partnership

عمومی - خصوصی، هزینه استفاده از خدمات را صرفاً استفاده‌کنندگان از خدمات، و نه مالیات‌دهندگان، می‌پردازند. در دیگر انواع سرمایه‌گذاری را بخش خصوصی و با تکیه بر قراردادی با دولت برای فراهم آوردن خدمات توافق‌شده انجام می‌دهد و بخشی از هزینه خدمات با کل آن بر عهده دولت است. در پروژه‌هایی که هدف از آنها ایجاد کالاهای عمومی مانند زیرساخت‌هاست، ممکن است دولت پارانه سرمایه‌ای را به شکل کمک مالی که تنها یک بار اعطا می‌شود فراهم آورد تا اجرای پروژه را برای سرمایه‌گذاران خصوصی جذاب‌تر کند. گاه ممکن است دولت با پرداخت پارانه درآمدی، از جمله معافیت مالیاتی یا تضمین درآمدی سالیانه برای مدتی مشخص از پروژه حمایت کند.

|||||

شراکت عمومی-خصوصی (PPP) معرفه خدمتی دولتی یا کسبوکاری دولتی است که از راه شراکت دولت با یک یا تعدادی بیشتر شرکت در بخش خصوصی ایجاد و اداره می‌شود. این برنامه گاهی P₂، PPP، یا P₃ هم خوانده می‌شود.

در شراکت عمومی - خصوصی قراردادی میان بخش عمومی مسئول و طرف خصوصی منعقد می‌شود که مطابق آن بخش خصوصی خدمت یا پروژه‌های عمومی را فراهم می‌آورد و خطرات مالی، فنی و عملیاتی آن را می‌پذیرد و به عهده می‌گیرد. در برخی انواع شراکت

منبع:

<http://en.wikipedia.org/>

تاریخچه‌ای درخشان از مشارکت در ایران ■ عباس جلالی

هنوز می‌توان آنها را زنده دید و زنده نگاهداشت، پرداخته است.

بی‌گمان به روز کردن این نهادهای فرهنگی سازوکارهایی ویژه و نوین می‌خواهد تا در جانشینای زندگی امروزین بشینند این کار بیش و پیش از همه به زمینه‌هایی نیاز دارد که از آن جمله است شناساندن ریشه‌های ژرف آن در فرهنگ کهن سرزمین ما. برای چنین کاری به کتابهای بسیاری نیاز داریم که شوربختانه جای آنها بسیار خالی است و دست‌ها و قلم‌هایی که می‌باید بنگارند آموزش یاریگری از نخستین پایه‌های این فرهنگ است که می‌باید از خانه آغاز شده و در رده‌های تحصیل و دانش‌آموزی، آموخته شود تا هر کس بتواند خوی زیست اجتماعی را بیاموزد و از تنها بودن و تکروری دور گردد. بر اینند اینکه جامعه بتواند از توان‌های همهی نیروهای خود با آدما در راستای آسایش، آرامش و نیک‌بختی سود جویند و جامعه‌ای به واقع متمسک و انسان‌دوست را در عرصه‌ی جهانی؛ این دهکده‌ی بزرگ کونونی به نمایش بگذارد.

کتاب بررسی تشکلهای مردمی یا اینکه چندان تازه نیست، اما شاید از نخستین‌ها باشد که انتشارات افتخار چاپ آن را داشته است. این اثر را می‌توان، گامی کوچک به سوی بهبود فرهنگ شهروندی هم دانست، فرهنگی با شهرنشینی بسیار قاصه دارد.

پدیدآور، کتاب را در چهار فصل: ۱) توصیه‌ها - برنامه‌ای بر عمل ۲) سوشال‌های تشکلهای مردمی داوطلب ۳) سازمانهای داوطلب و مردمی زنان - بررسی وضعیت ۴) تشکلهای غیر دولتی علمی -

نام کتاب: بررسی وضعیت تشکلهای مردمی داوطلب در جمهوری اسلامی ایران
پدیدآور: باقر نمازی
برگردان: شهلا اختری
ناشر: انتشارات سازمان شهرداری های کشور
چاپ یکم ۱۳۸۱ / شماره‌گان: ۳۰۰۰ نسخه در ۳۶۰ صفحه
بها: ۱۳۰۰۰ ریال

اگر واژه‌ی مشارکت را با واژگانی چون: همیاری و یاریگری برابر بدانیم، این نخستین گروه‌های انسانی در سینه دمان تاریخ بودند که برای رویارویی با دشواری‌های طبیعی و نیروهای ویرانگر آن مانند: سیل، زمینلرزه، توفان، کم‌آبی، شکار، بیماری‌های همه‌گیر و افت‌ها در کنار هم ایستادند. زیرا که جز همیاری و یاری رساندن هیچ چاره‌ای نمی‌یافتند. این همیاری‌های آزمون شده از نسلی به نسل دیگر می‌رسید چندان که در گذار هزاران سال تاریخ، با اینکه انسان‌ها مسلح به ابزار کار و جنگ‌افزار شده بودند، این نیاز نخستین را به فرهنگی بدل کردند که می‌توان به آن "فرهنگ مشارکت / یاریگری" نام داد. همانگونه که پژوهشگر فرهیخته دکتر فرهادی در کتاب ارزنده‌ی خود، "فرهنگ یاریگری" به این فرهنگ که در جای جای ایران زمین نهادینه شده و

تخصصی، بررسی اجمالی، نگاشته است که هر فصل آن، زیرفصل‌های بسیاری را در خود می‌گیرد مانند فصل سوم که ۳۰ زیر فصل را در بر گرفته است.

پیشگفتار کتاب از آن علی نودزبیر است که سرپرستی شورای بررسی کتاب را در آن سالها داشته است و در آن به نبود تحقیقات جامع در خصوص تشکلهای و انتشار آن اشاره کرده است که همین خود انگیزه‌ی ترجمه و چاپ این اثر را نشان می‌دهد. نویسنده برای نگارش کتاب از ۲۰ منبع فارسی، ۷۸ مقاله، گزارش و کتاب انگلیسی سودجسته که ۲۲ منبع آن تنها درباره‌ی زنان است.

در مقدمه‌ی پدیدآور آمده است که در آغاز، این مقاله در برگزیده‌ی ۲۰۰ سازمان غیردولتی مدرن بود، اما همانگونه که پیشتر رفته متوجه شده که ۷۰٪ی از زیرین سازمان‌های جامعه‌ی ایران، همان بیکردی حجیم و غنی سازمانهای غیردولتی، سنتی و خیریه‌ای است که تعدادشان به بیش از چندین هزار در کشور می‌رسد. نویسنده، تشکل (غیردولتی) داوطلب مردمی را چنین تعریف می‌کند: "تهادیه مستقل، بدون وابستگی به دولت و غیرسیاسی که به دست انسان‌های خیرخواه و بشر دوست اداره می‌شود. اعضای تشکل برای انجام هدفی مشترک و معین گرد هم آمده‌اند تا خدمات مشخصی را به صورت داوطلبانه و غیر انتفاعی انجام دهند و نسبت به مردمی که برای خدمت به آنها اعلام موجودیت نموده‌اند همراه با احساس مسؤلیت پاسخگو باشند." و بر پایه‌ی این تعریف شماری از نهادهای مؤثر در ارائه‌ی خدمات اجتماعی و رفاهی به مردم را کنار گذاشته است، مانند: سازمان هلال احمر، رابطان بهداشت، کانون پرورش کودکان و نوجوانان، بنیادهای عالی بزرگ، نهادهای منکی به بودجه دولتی و...

این اثر که برآیند پژوهش کتابخانه‌ای، آثاری و میدانی است، توانسته بیش از ۶۰۰ تشکل را در قالب تعریف یک سازمان غیردولتی جای دهد. با همه‌ی گستردگی این پژوهش پدیدآور آن را تنها نقطه‌ی آغازینی برای روشن کردن نیازهای ضروری برای گردآوری دانسته‌ها و جداگاری موقعیت تشکل‌های غیردولتی فعال در زمینه‌های مشخص باشد. وی شمار تشکل‌ها و بخش‌بندی آنها را چنین آورده است:

پیدااست و جمعیت	۴۱۷
زیست محیطی	۱۵۰
زنان و توسعه	۱۲۷
کودکان و نوجوانان	۱۰۰
علوم و فناوری	۲

نویسنده در دسته‌بندی تشکل‌های سنتی که آنها را ناب‌ترین سازمان‌های مردمی سنتی و خالص‌ترین شکل سازمان‌های داوطلب ایران می‌داند، در سه رده‌ی تولیدی، تجاری و خدماتی از آنان نام می‌برد و زیر رده‌های هر یک را شرح می‌دهد. مانند: تشکل‌های تولیدی که به یاریگریها در زمینه‌ی آب و آبیاری (آبرسانی)، یاریگری در زمینه‌ی گشت‌های زود بهره [ده]، یاریگری در شکل بُنه، باغداری و دامداری تقسیم می‌شوند. پدیدآور هر یک از آنها را جداگانه شرح داده است. کتاب با داشتن ۲۷ جدول آنها در فصل دوم: "تشکل‌های زیست محیطی در جمهوری اسلامی ایران" جایگاه ویژه‌ای را به عنوان یک اثر قابل استناد بدست آورده است. مثلاً در جدول یکم که به کنوانسیون‌ها و مجامع بین‌المللی زیست محیطی یا عضویت ایران پرداخته است که شمار آنها ۲۱ کنوانسیون [= مجمع] است که در آن نام انجمن، سال تصویب آن را در خارج و ایران و سازمان مسؤول آن در ایران پرداخته است؛ مانند

کنوانسیون سازمان ملل متحد برای بیابان‌زایی در کشورهای که به طور جدی با خشکسالی و یا بیابان‌زایی مواجه‌اند که سازمان مسؤول آن "وزارت جهاد سازندگی" بوده است.

"سازمان‌های داوطلب و مردمی زنان" یکی از پر ارزش‌ترین فصل‌های کتاب است که با پیشینه و شیوه‌ی فعالیت این نهادها در ایران آغاز می‌شود. نویسنده، جنبش تیاکو را نقطه‌ی آغاز دانسته و به تشکل‌هایی چون "انجمن سری زنان" ۱۲۶۸، "انجمن آزادی زنان" در همان سال، "اتحادیه زنان" و "انجمن خواتین وطن" ۱۲۷۹ اشاره کرده است و از ۴۵ جمعیت و انجمن یا تاریخ بنیاد آنها، پیش از انقلاب نام می‌برد که در میان آنها "جمعیت زنان شهرداری" به ریاست باهره بهار در ۱۲۴۶ و "جمعیت زنان هواپیمایی کشوری" به ریاست فرخنده احمیت به چشم می‌زند.

نویسنده در بخش زنان و نقش آنها در رسانه‌ها، کتاب و نشریه‌ها را یکی از شاخص‌های مهم پیشرفته و توسعه در کنار شاخص‌های دیگر فلسفاد کرده و در پایان به "انجمن زنان ناشر"، "انجمن روزنامه‌نگاران زن" اشاره کرده است. نام نشریه‌ی دانش نخستین مجله‌ی تخصصی زنان را نیز به میان آورده است.

بخش حضور و مشارکت زنان در صدلوسیمما نیز از پیشینه‌های درخشانی است که در جدولی شمار زنان شاغل در صدلوسیمما را در سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ نشان داده که افزایش چشمگیری هم داشته‌اند و جدولی دیگر به مقایسه‌ی منارج تحصیلی زنان شاغل در صدلوسیمما پرداخته است. در این جدول بیشترین تعداد از آن زنان لیسانسیه/ کارشناسی بوده است و باز در جدولی دیگر به شناسنامه‌ی نشریات در حال انتشار زنان و خانواده تا شش ماهه‌ی اول ۱۳۷۸ پرداخته که بر روی هم ۲۳ نشریه بوده است. یکی از مهمترین و کامل‌ترین جدول‌های کتاب که بسیار تراز دامن نیز هست، جدول "سازمان‌های غیر دولتی زنان بر حسب فعالیت" است که در آن نوع فعالیت، مسؤول مربوطه و حتی نشانی و شماره‌ی تماس آنها نیز آمده. شمار این تشکل‌ها در سراسر ایران به ۱۳۹ تشکل می‌رسد که در میان آنها روزنامه زن، انتشارات روشنگران، تعاونی زنان روستایی، کانون خواهران خانگی کارگر، انجمن بانوان و نوشیزگان کلیمی، انجمن زنان پژوهشگر تاریخ پژوهشکده زنان و توسعه‌ی پایدار و جمعیت زنان مبارزه با آلودگی محیط‌زیست به چشم می‌خورد که سرپرستی این آخری با خانم دکتر ملاقا ملاح است. کتاب از نادرستی‌های چاپ خالی نیست مانند: صفحه ۱۲۴ که جمعیت بانوان کلانسی به اشتباه کلانی خورده است و در بسیاری از صفحات واژه‌ی خواتین [= جمع مجعول غریبی از خاتون] خوانین خورده است و یا تاریخ‌ها که بدون کوتاه نوشتنهای ش/ق نامشخص مانده‌اند که تاریخ قبری است یا شمسی.

در پایان دست‌میزدایی برای ترجمه‌ی پاکیزه‌ی سهلا اختری و گزیده‌ریزی دلچسب باقر نمازی که می‌تواند مخاطبان پرشماری را به سوی خود بکشاند که تعداد بسیاری از آنان را زنان تشکیل خواهند داد. انتشارات خواندن این کتاب را به همه‌ی آثانی که با مسائل شهر و شهروندی سروکار دارند توصیه می‌نماید، به امید چاپهای تازه و بروزتر این اثر ارزنده.

Contents

Note	2
Special Report	
- Public participation, An approach for Eliminating of Urban Management Problems/ A. Haqpanah – M. Javaheryun	3
Idea and Research	
- Creating of Sustainable Identificational Environments in The patronage of Public Participation/ M. Abbaszadegan – M. R. Xatibe	10
- Recognition of Quarter, Enablement it in Modern Time/ E. Qanavatee – M. Shayxi	15
- Citizen Orientated Communities and The Sustainable Planning Levels/ Sh. Bazgari	21
Dialogue	
- Public Participation in Cities from Meaning to Execution/ M. Imani	25
Legal counselor/ H. Najafee	30
Administrative and financial Counsellor/ J. Rezaie	34
Municipalities According to Documents	
- A great Participation for The birth of An economic Organization / A.Jalali	39
Urban Law	
- Definition of Counurbation and Its Indicators	
Councils and Participation	42
- Examining The Situation of Paticipation Sense in Municipalities Acts/ N. Qamari	42
World Experiences	
- Enviromental Management in Neatherland Cities/ M. Qolipour – H. Noorallahe	52
World Cities and Municipalities	59
- Fortifying of Urban Structures in Morocco/	
- Participation for A Green – City/	
Instruction	
- Increasing Approaches of Women Paticipation in Tourism/ M. Karame – F. Peermohammdi	66
Point of View	
- Citizen Life Style, Secret of the best Living Quality in Cities / M. Mohammadzade	78
Brief News	
Glance at Cities/ Arqovaz/ Chardungeh/ Toodeshk/ Xoor	79
Urban Statistic	
Social and Demographic Characteristics of Community Councils [= Shorayariha] in Geographical Zones of Tehran/ D. Jalali	85
Urban Terminology / Sh. Farzinpuk	89
New Pulication	
- A brilliant History of Participation in Iran / A.Jalali	90

ایران سیستم

IRANSYSTEM

بخش مدیریت گروه

تلفن: ۰۲۱)۲۲۲۵۸۶۸۲

فکس: ۰۲۱)۲۲۲۲۹۵۳

بخش شهرداریهای گروه

مستقیم: ۰۲۱)۲۲۲۷۵۵۱۴

تلفن: ۰۲۱)۲۲۲۷۵۴۰۹

فکس: ۰۲۱)۲۲۲۷۵۵۰۴

سیستمهای یکپارچه و جامع شهرسازی

(سیستمهای جامع به هر دو صورت تحت وب و تحت ویندوز ارائه می شود)

- نرم افزار جامع شهرسازی
- نرم افزار جامع نوسازی
- نرم افزار مدیریت پسماند
- نرم افزار جامع اصناف (کسب و پیشه)
- نرم افزار جامع درآمد
- سیستم املاک و مستغلات
- نرم افزار جامع و یکپارچه آرشیو الکترونیکی
- سیستم پایگاه اطلاعات جغرافیائی (GIS)
- سیستم جامع مهندسی ناظر
- سیستم اطلاع رسانی مردمی
- سیستم ممیزی املاک سطح شهر
- سیستم جامع کسب و کار ماده صد

www.iransystem.com
www.itshahr.com

**انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور
بمنظور تعامل و همکاری هرچه بیشتر با مدیریت‌های
اجرایی شهرهای کشور و ارتباط موثر در خصوص مسائل
اجرایی با نگاهی علمی، آماده مشارکت با شهرداری‌ها و
سازمانهای تابعه در تولید و نشر کتب و سایر محصولات در
عرصه مدیریت شهری می‌باشد.**

آثار و بویژه کتب تولیدی توسط شهرداری و مراکز ذریع (تألیف و ترجمه)
با حمایت موسسه شهروند انتشار یافته و در شبکه ارتباطی این موسسه با سایر
مراکز با هدف گسترش علوم شهری، تبادل تجربیات و اطلاع‌رسانی قرار خواهد
گرفت.

حوزه فرهنگی اجتماعی عرصه جدید و کمتر شناخته شده‌ای در این مباحث
است که با توجه به رویکرد نوین موسسه در گسترش میانی این حوزه در مدیریت
شهرها، حمایت ویژه‌ای از آثار این بخش صورت خواهد پذیرفت.

جهت کسب اطلاعات بیشتر و هماهنگی با ما تماس بگیرید:

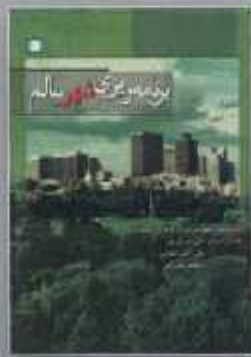
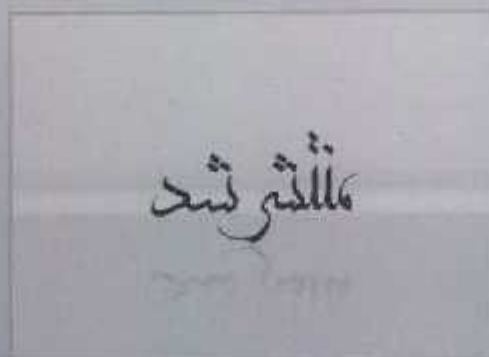
تلفن: ۶۳۹۰۱۴۲۱ - ۶۳۹۰۱۲۸۳

نمابر: ۶۳۹۰۱۲۴۴ - ۰۲۱

پست الکترونی: shahrdariha@yahoo.com

- Public participation, An approach for Eliminating of Urban Management Problems
- Creating of Sustainable Identificational Environments in The patronage of Public Participation
- Recognition of Quarter, Enablement It in Modern Time
- Citizen Orientated Communities and The Sustainable Planning Levels
- Public Participation in Cities from Meaning to Execution
- A great Participation for The birth of An economic Organization
- Examining The Situation of Paticipation Sense in Municipalities Acts
- Increasing Approaches of Women Paticipation in Tourism
- Citizen Life Style, Secret of the best Living Quality in Cities

